

การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม

โดย

นางธันยพร วณิชฤทธา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา
ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม

โดย
นางธัญพร วณิชฤทธา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา
ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

KNOWLEDGE MANAGEMENT IN COMMUNITY : A CASE STUDY OF ECOTOURISM
MANAGEMENT BY PARTICIPATION OF THE COMMUNITY,
SAMUT SONGKHRAM PROVINCE

By
Thanyaporn Wanichritta

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
MASTER OF EDUCATION
Department of Educational Technology
Graduate School
SILPAKORN UNIVERSITY
2007

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการความรู้ใน
ชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม”
เสนอโดย นางธันยพร วณิชฤทธา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ศิริพงศ์ พยอมแย้ม
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตศักดิ์ พุฒจจร
3. อาจารย์ ดร.ยุวณัฐ ทินนะลักษณ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์สมหญิง เจริญจิตรกรรม)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อรวิทย์ ฌ ตะกั่วทุ่ง)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ศิริพงศ์ พยอมแย้ม)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตศักดิ์ พุฒจจร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ยุวณัฐ ทินนะลักษณ์)

...../...../.....

46257203 : สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ในชุมชน /การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ / จังหวัดสมุทรสงคราม

ถึนยพร วณิขฤทธา : การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ. ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, ผศ.จิตศักดิ์ พุฒจรร และ ดร.ยุวณัฐ ทินนะลักษณณ์. 253 หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม ปัญหาการวิจัยคือ 1) รูปแบบการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน มีองค์ประกอบและขั้นตอนอย่างไร 2) กระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาทูหรือไม่ 3) เพื่อศึกษาว่าชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวอย่างไร ประชากรที่วิจัยคือ ชาวบ้านที่จัดการท่องเที่ยวและให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ในจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้ง 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที กลุ่มตัวอย่างจำนวน 44 คน คัดเลือกแบบเจาะจงโดยสมัครใจ จำแนกเป็น ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของบ้านที่ให้บริการเป็นที่พักรักสำหรับนักท่องเที่ยวแบบต่างๆ ได้แก่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม: กลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์ 13 คน อำเภออัมพวา: กลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง 3 คน และอำเภอบางคนที: กลุ่มรักรับบางคนที 28 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบปฏิบัติการโดยชุมชนมีส่วนร่วม วิธิดำเนินการวิจัยคือ 1) ศึกษาบริบทชุมชน 2) กำหนดวิสัยทัศน์ 3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนและระหว่างชุมชน 4) ประมวลองค์ความรู้เพื่อให้เกิดชุมชนความรู้และพัฒนาแบบจำลอง 5) รับรองแบบจำลอง วิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาจัดทำเป็นระบบ แยกแยะ และหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูล ข้อมูลที่ได้เป็นการสรุปกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการจัดการความรู้ และได้องค์ความรู้ใหม่ในรูปของกระบวนการจัดการความรู้ในรูปแบบของชุมชนที่ทำการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ในชุมชน มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ ความรู้ คน และกระบวนการ ความรู้คือความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการ โดยมี คน เป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการจึงเป็นวิธีเชื่อมประสาน คน ความรู้และกระบวนการเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งรูปแบบการจัดการความรู้มีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาทู (TUNA Model) อย่างยิ่ง และกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนที่ได้สามารถสังเคราะห์เป็น แบบจำลองที่มีลักษณะเป็นเกลียวของความรู้ที่เชื่อมต่อกัน เมื่อการนำไปใช้และพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จะมีการเพิ่มพูนความรู้ยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นภายในการกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านการพูดคุยแต่สิ่งดีๆ ให้แก่กัน

ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนักศึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. 2. 3.

46257203 : MAJOR : EDUCATIONAL TECHNOLOGY

KEY WORDS : KNOWLEDGE MANAGEMENT (KM)/ECOTOURISM/SAMUT SONGKHRAM PROVINCE

THANYAPORN WANICHRITTA : KNOWLEDGE MANAGEMENT IN COMMUNITY : A CASE STUDY OF ECOTOURISM MANAGEMENT BY PARTICIPATION OF THE COMMUNITY, SAMUT SONGKHRAM PROVINCE. THESIS ADVISORS : ASSOC.PROF.SIRIPONG PAYOMYAM,ASST.PROF.JITTASAK PUTJORN.AND YUWANUCH TINNALUCK,Ph.D.. 253 pp.

This research is purposed to develop pattern of Ecotourism Knowledge Management in Samut Songkhram province. Research problems are 1) What constituent and procedure of Ecotourism Knowledge Management are. 2) If knowledge management in community cohered with TUNA Model. 3) To study the procedure of Knowledge Management in the community.

Group study is local people who provide services and accommodations for tourism in Samut Songkhram in three districts; Muang Samut Songkhram district, Amphawa district and Bangkhontee district. There are fourty-four local people that are the owners of the accommodations; 13 people from Rim-khlong home stay group in Muang Samut Songkhram district, 3 people from Suan Luang group in Amphawa district and 28 people from Rak Bang khontee in Bang Khontee district.

Quality research is used in this project Participatory Action Research – PAR methods are 1) Studying context of community. 2) Determining Knowledge Vision (KV) 3) Sharing knowledge in and between communities 4) Evaluating information for Knowledge Assets, explain pattern and develop model. 5) Revealing model and data analysis to finding related data. The evaluated data are conclusion of Knowledge Management and new information of community Knowledge Management.

The results are concluded as follow; the significances of Knowledge Management in community are knowledge, people and procedure. Knowledge is about management which human is a key to proceed or create activities. Those processes matched with TUNA Model due to it connected people, knowledge and procedure together. The result of knowledge management in community could be analyzed as a twisted model of the knowledge. All of these began with exchanging knowledge.

Department of Educational Technology Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2007

Student's signature

Thesis Advisors' signature 1. 2. 3.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี ด้วยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าวรายนาม ดังนี้

ขอขอบพระคุณ รศ.ศิริพงษ์ พยอมแย้ม ผศ.จิตศักดิ์ พุฒจรรยา และดร.ยุวณัฐ ทินนะลักษณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่เสียสละเวลาให้คำปรึกษา คำแนะนำ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย ด้วยความห่วงใยและเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี คอยติดตามความคืบหน้าและให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ ขอขอบพระคุณ รศ. สมหญิง เจริญจิตกรรม ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และดร.อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้ข้อเสนอแนะในการทำงาน เพื่อปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ ร้อยโทพัชโรดม อุณสูวรรณ นายกเทศมนตรีตำบลอัมพวา คุณสุรจิต ชิรเวทย์ สมาชิกวุฒิสภา จังหวัดสมุทรสงคราม คุณชิตชล คงศรี ประธานกลุ่มรักษ์บางคนที่คุณถิรดา มีศิลป์ ประธานกลุ่มบ้านริมคลอง และชาวจังหวัดสมุทรสงครามทุกคนที่ได้พบเจอ ที่ให้การต้อนรับ ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือในงานวิจัยเป็นอย่างดี ซึ่งอาจกล่าวนามได้ไม่ทั้งหมดทุกท่าน

ขอขอบพระคุณ ดร.ถาวร พงษ์พานิช คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้และเทคโนโลยีการศึกษา คุณกุลปราโมทย์ วรรณะเลิศ ผู้อำนวยการกองเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว และอาจารย์วันชัย เจือบุญ หัวหน้าสาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ให้ความอนุเคราะห์ประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองที่สังเคราะห์จากการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอขอบคุณ คุณจิโรจ กาญจนภรณ์ ที่ช่วยเก็บข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย และคุณอลงกรณ์ จุฑาเกตุ ที่ช่วยให้ข้อเสนอแนะและพัฒนาแบบจำลองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พี่ๆ พี่ๆ และน้องๆ ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษาทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจ คอยช่วยเหลือมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ที่ให้โอกาสทางการศึกษาเสมอมา คอยเป็นกำลังใจ ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือทุกเรื่อง ขอขอบคุณกำลังใจ ความเข้าใจและการสนับสนุนที่ได้จาก ลูกและสามี ผู้วิจัยขอเก็บความประทับใจที่ทุกคนมีให้ไว้ในความทรงจำมิรู้ลืมตลอดไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	4
ปัญหาการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
แนวคิดของการวิจัย	5
การดำเนินการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.. ..	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	9
การจัดการความรู้.....	9
เกี่ยวกับความรู้.....	9
ความหมายของการจัดการความรู้	14
บุคคลต่างๆ ในการจัดการความรู้.....	16
กระบวนการจัดการความรู้.....	17
พื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	19
เครื่องมือในการจัดการความรู้.....	23

การจัดเก็บ และเผยแพร่ความรู้.....	27
การจัดการความรู้ในองค์กร	28
การจัดการความรู้ในสังคม.....	33
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	37
ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	37
องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	39
พัฒนาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย	40
นโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	42
ชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	45
การวิจัยเชิงคุณภาพ.....	60
ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ	60
ลักษณะเชิงกลยุทธ์ของการวิจัยเชิงคุณภาพ	61
การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ	63
แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย	64
วิธีการวิจัย.....	65
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	67
ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม.....	67
หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	69
กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม.....	70
ลักษณะเด่น 10 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	72
สรุป.....	74
สื่อการศึกษา	74
ประเภทของสื่อ	74
สื่อสิ่งพิมพ์	77
จังหวัดสมุทรสงคราม	82
ประวัติอำเภอในจังหวัดสมุทรสงคราม.....	82
ทรัพยากรและการประกอบอาชีพ.....	85

บทที่	หน้า
การคมนาคม	86
ประชากร	87
การปกครอง	87
อาณาเขต.....	88
แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม.....	89
แหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม	89
แหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภออัมพวา	91
แหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอบางคนที	105
3 วิธีดำเนินการวิจัย	107
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	107
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	107
การดำเนินการวิจัย	109
การวิเคราะห์ข้อมูล	122
4 ผลการวิจัย.....	124
สภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน.....	124
กระบวนการจัดการความรู้ในชุมชน และผลของกระบวนการ	132
การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์.....	132
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้.....	144
การประมวลและจัดเก็บความรู้.....	148
ความสอดคล้องของกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชน กับแบบจำลอง ปลาทู (TUNA Model).....	149
รูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จังหวัดสมุทร- สงคราม	152
แบบจำลองที่สังเคราะห์จากการวิจัย (Synthesis Model)	153
การนำไปใช้.....	182
การรับรองแบบจำลอง.....	182
การประเมินความพอใจจากกระบวนการวิจัย.....	185

บทที่	หน้า
5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 190
	สรุปผลการวิจัย 191
	อภิปรายผล 198
	ปัญหาและอุปสรรค 199
	ข้อเสนอแนะ 200
	บรรณานุกรม 201
	ภาคผนวก 205
	ภาคผนวก ก ตารางการสัมภาษณ์และเข้าร่วมกิจกรรม 206
	ภาคผนวก ข รายชื่อสมาชิกกลุ่มต่างๆ 210
	ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรม 215
	ภาคผนวก ง กลุ่มวิจัยบางคนที่ 222
	ภาคผนวก จ กลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์ 227
	ภาคผนวก ฉ แบบบันทึกความรู้และทุมความรู้ 229
	ภาคผนวก ช แบบประเมิน 242
	ภาคผนวก ซ จดหมายข่าว 248
	ประวัติผู้วิจัย 253

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ประเภทและรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์	78
2	แบบบันทึกความรู้.....	172
3	การวิเคราะห์ผลแบบประเมินความพอใจ	186
4	ตารางการสัมภาษณ์.....	207
5	ตารางเข้าร่วมกิจกรรม	208
6	ขุมความรู้	231

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ภาพชุดบรรยากาศการพูดคุยครั้งที่ 2	169
2	ภาพชุดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มรักษ์บางคนที่และกลุ่มบ้าน ริมคลอง	173
3	เรียนรู้การหยอดน้ำตาลหลังจากการประชุม.....	173
4	คุณลิขิตใช้วิธีเขียนแผนที่ความคิดในการประชุม	173
5	ประชุมเพื่อคัดเลือกสื่อที่ใช้ในการจัดเก็บและติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่ม	176
6	ตรวจสอบต้นฉบับจดหมายข่าว	177
7	ภาพชุดล้อมวงระดมสมอง (ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมาย) กลุ่มเจ้าของ บ้าน ต.สวนหลวง อ.อัมพวา วันที่ 5 เม.ย. 49.....	216
8	ภาพชุดการประชุมกลุ่มบ้านริมคลอง (ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมาย) ณ บ้านริมคลองโฮมสเตย์ อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม วันที่ 23 ส.ค. 49.....	217
9	ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาท้องถิ่น (สะท้อน งานวิจัย) ณ บ้านแสงตะวัน ต.บางพรหม อ.อัมพวา วันที่ 25 ก.ย. 49	217
10	ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที่ (ทบทวนตัวเอง มองหา เป้าหมาย) อัมพรวิเวอริไซต์ อ.บางคนที วันที่ 17 ต.ค. 49.....	218
11	ภาพชุดล้อมวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง กลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์ บางคนที่ ณ บ้านริมคลองโฮมสเตย์ วันที่ 19 ต.ค. 49	219
12	ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที่ ฝึกฝนคุณลิขิต ณ บ้าน สวนล้านนา อ.บางคนที วันที่ 15 พ.ย. 49.....	220
13	ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที่ ค้นหาสื่อในการจัดเก็บ และเผยแพร่องค์ความรู้ ณ บ้านบางช้าง อ.อัมพวา วันที่ 20 ธ.ค. 49.....	221
14	ภาพชุดการร่วมกันประเมินสื่อ ณ บ้านสวนแสงตะวัน อ. อัมพวา วันที่ 17 ม.ค. 49.....	221
15	ข้อปฏิบัติของกลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์.....	228

สารบัญภาพประกอบ

กราฟที่		หน้า
1	ตัวอย่างธารปัญญา	31
2	ตัวอย่างบันไดแห่งการแลกเปลี่ยน.....	31
3	เปรียบเทียบการประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ด้าน	183
แผนที่		หน้า
1	แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม	90
แผนภาพที่		หน้า
1	แนวคิดการวิจัย	6
2	ปิรามิดแสดงลำดับขั้นของความรู้.....	11
3	เกลียวความรู้ (Knowledge Spiral)	12
4	แนวคิด “การจัดการ” ความรู้.....	13
5	รูปแบบการจัดการความรู้แบบจำลองปลาหู (TUNA Model: Thai - UNAids Model).....	19
6	“Ba” โดย Prof. Pierre Fayard	20
7	บทบาทและคุณลักษณะของ Ba 4 ขั้นตอน	22
8	องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	40
9	นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	44
10	กระแสดemand การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism).....	46
11	รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) Participatory Action Research.....	68
12	สรุปวิธีดำเนินการวิจัย.....	110
13	กรอบคำถามโครงสร้างสังคม	112
14	กรอบคำถามสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ	113

แผนภาพที่		หน้า
15	กรอบคำถามกลไกหรือวัฒนธรรม ประเพณี.....	113
16	กรอบคำถามมิติท่องเที่ยว.....	114
17	กรอบคำถามมิติการจัดการความรู้.....	116
18	กรอบการศึกษาบริบทชุมชน (มิติพื้นฐานและมิติท่องเที่ยว).....	117
19	กรอบการศึกษาบริบทชุมชน (มิติการจัดการความรู้)	118
20	กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing:KS)	121
21	กระบวนการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Assets:KA)	123
22	การทบทวนตัวเองและค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มเจ้าของบ้าน ตำบลสวนหลวง (1)	133
23	การทบทวนตัวเองและค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มเจ้าของบ้าน ตำบลสวนหลวง (2)	134
24	การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของกลุ่มบ้านริมคลอง อ.เมือง..	140
25	การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของกลุ่มรักษ์บางคนที่ (1)....	142
26	การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของกลุ่มรักษ์บางคนที่ (2) ...	143
27	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์บางคนที่ (1).....	146
28	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์บางคนที่ (2).....	147
29	แบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักษ์บางคนที่.....	154
30	การพูดคุยครั้งที่ 1	162
31	คณะกรรมการชมรมท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงคราม	164
32	คณะกรรมการชมรมท่องเที่ยว อำเภอเมือง/ อำเภออัมพวา/ อำเภอบางคนที	165
33	พิธีแห่ขันหมากทางน้ำ.....	166
34	การพูดคุยครั้งที่ 2	167
35	การพูดคุยครั้งที่ 3	170
36	การพูดคุยครั้งที่ 4	174
37	บทบาทของคุณอำนวย.....	177
38	การเพิ่มขึ้นขององค์ความรู้.....	179
39	การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้เพื่อการขยายขององค์ความรู้	181

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในศตวรรษที่ 21 ประเทศไทยรวมทั้งประเทศอื่นๆ ทั่วโลก ได้เริ่มเข้าสู่กระแสใหม่ของการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า สังคมความรู้ (Knowledge society) และระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge – Based Economy) ที่ใช้ความรู้และนวัตกรรม (innovation) เป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาและการผลิตมากกว่าเงินทุนและแรงงาน หลายองค์กรให้ความสำคัญกับความรู้ และบุคคลที่เป็นผู้สร้างและใช้ความรู้มากขึ้น

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำรัสในการเปิดการประชุมประจำปี สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ เรื่องเศรษฐกิจฐานความรู้ : ก้าวใหม่ของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย ณ ห้องบอลรูม ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2544 มีความว่า

“โลกในศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนแปลงและเจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ยุทธศาสตร์ในการจัดการกับสภาวะเช่นนี้นานาชาติต่างยอมรับว่าต้องอาศัยความรู้เป็นพื้นฐาน ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แทนที่จะเน้นการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเช่นในอดีต ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของระบบโลก จึงต้องเร่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการอาศัยความรู้เป็นพื้นฐานเช่นกัน โดยเฉพาะการพัฒนาความรู้ความสามารถ ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการแข่งขันระหว่างนานาประเทศ ทั้งนี้เศรษฐกิจและสังคมที่อาศัยความรู้เป็นพื้นฐานจะต้องสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะ การพึ่งตนเองและความสามารถในการแข่งขันระดับชุมชน ด้วย การประชุมครั้งนี้ นับเป็นโอกาสอันดีที่บุคลากรทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี บุคลากรทางภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม จะได้ปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด อีกทั้งประสบการณ์ เพื่อนำกระแสของการพัฒนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และนวัตกรรมของภาคเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความตระหนักและความเข้าใจในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ให้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศชาติต่อไป” (ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ 2548 : 11-13)

วิจารณ์ พานิช ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ได้ชี้ให้เห็นว่า ทุกสังคมจะต้องมีความสามารถในการนำความรู้มาสร้างนวัตกรรม สำหรับใช้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม ความรู้และนวัตกรรมที่สร้างขึ้นนั้น จะต้องก่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างทั่วถึง และขับเคลื่อนทั้งเศรษฐกิจเพื่อการแข่งขันและเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสมดุล ดังนั้นสังคมไทยจะต้องพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมจากความรู้ เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง และเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift หรือ Mindset Change) ของทั้งสังคม สังคมไทยจึงจะอยู่รอดได้จากสภาพบีบคั้นรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สภาพบีบคั้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม 2546 : 18)

จากความสำคัญข้างต้นจึงพบว่า ความรู้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาประเทศหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมหรือเศรษฐกิจ ล้วนแต่ต้องใช้ความรู้ทั้งสิ้น

การท่องเที่ยว นั้นถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีศักยภาพในการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบใดนั้นจำเป็นต้องใช้ความรู้เช่นกัน ถึงแม้ในระยะเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมา ธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถเข้าสู่ประเทศเป็นมูลค่าสูงมากเมื่อเทียบกับธุรกิจด้านอื่นๆ จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพบว่า ปี พ.ศ. 2548 มีการเดินทางของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เดินทางเข้ามาในประเทศไทยจำนวน 11.52 ล้านคน โดยนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศในรูปของการซื้อสินค้าและบริการคิดเป็นมูลค่า 450,000 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2548)

แต่ทั้งนี้ในการจัดการท่องเที่ยวแต่ละแห่งนั้น มักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ จนทำให้มีนักวิชาการบางท่าน กล่าวว่า การท่องเที่ยวไม่สามารถประสานกับการอนุรักษ์ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วการท่องเที่ยวต้องพึ่งพาการอนุรักษ์เสมือนหนึ่งทรัพยากรที่มีค่าต่อการท่องเที่ยว ในทางตรงกันข้ามการท่องเที่ยวสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หากการท่องเที่ยวนั้นอยู่ภายใต้การจัดการและสำนึกที่ดี (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540 : 1-2)

ดังนั้นความรู้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาประเทศ การจัดการความรู้เปรียบเสมือนเครื่องมือหรือวิธีการที่จะนำไปสู่กระบวนการและการพัฒนาเหล่านั้น การจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวจึงมีปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน เช่น คน กระบวนการ และทรัพยากรหรือองค์ความรู้

การท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม เริ่มเป็นที่รู้จักประมาณปี พ.ศ. 2548 เนื่องจากจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครเท่าไรนัก มีความโดดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติ และได้รับความนิยมนอย่างมากจากนักท่องเที่ยวที่มาชมหิ่งห้อย สัมผัสบรรยากาศริมน้ำและพักบ้านแบบโฮมสเตย์ (Home stay) มีผู้คนมากมายแวะเวียนมาเที่ยวอย่างไม่ขาดสาย ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา เป็นจุดสนใจที่ใครต่อใครล้วนอยากมาชมและชิมอาหารที่ขายในเรือริมน้ำ บ้านเรือนหลายหลังได้ปรับเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว มีรูปแบบที่หลากหลายกันไป ทั้งแบบตามใจนักท่องเที่ยวและตามใจเจ้าของบ้าน บางหลังยังคงเอกลักษณ์และอนุรักษ์ความเป็นตัวของตัวเองไว้ แต่มีอีกมากที่ยังไม่เข้าใจ หรืออาจพอใจที่จะเลือกปรับปรุงบ้านพักให้ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงที่มาที่ไปหรือประวัติศาสตร์ของชุมชน ชาวบ้านบางส่วนเริ่มผันตัวเองมาเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยว เป็นผู้ประสานงานและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในบ้านเกิดของตนเอง

ชาวบ้านมีความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน บางส่วนเข้าใจ บางส่วนไม่เข้าใจ และอีกหลายส่วนเข้าใจผิดว่า การท่องเที่ยวมีประโยชน์ด้านการสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว จึง มุ่งเน้นพัฒนาสิ่งปลูกสร้างเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และเน้นที่การเพิ่มรายได้ เหตุนี้เองจึงทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวแบบคนละทิศละทางขึ้นที่นี้ การเติบโตอย่างรวดเร็วของแหล่งท่องเที่ยวโดยปราศจากการเตรียมพร้อม ทำให้มีปัญหาหลายอย่างตามมา เช่น การขัดผลประโยชน์กันเอง การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตัดต้นลำพูทิ้งเพราะรู้สึกไม่ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้รับแต่ความรำคาญ

จากประเด็นดังกล่าว คนในชุมชนขาดความรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งผลในด้านชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ จึงทำให้เกิดผลกระทบ ด้านการทำลายทรัพยากรที่ได้อยู่แล้วให้สูญหายไป มุ่งสร้างตึกและสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น ทำให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ เห็นแก่ตัวมากขึ้น ขาดการรวมกลุ่มการทำงานเพื่อความยั่งยืนของชุมชน การขาดความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเอง ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้องเกิดความเข้าใจผิดพลาด ส่งผลต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยว และภาพลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเคยมีภูมิปัญญา วัฒนธรรม สังคมที่สงบสุข สภาพแวดล้อมที่ดี อาจต้องสูญหายไปเพราะความไม่รู้และไม่เข้าใจ

ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับที่นี่ กระบวนการจัดการความรู้ที่จะเข้ามาช่วยในการดำเนินการ ประสานความเข้าใจ และขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กับการเติบโตของการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญ และการจัดการความรู้ที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบใดบ้าง ใครบ้างซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการเหล่านั้น

ในฐานะนักเทคโนโลยีการศึกษา ผู้วิจัยเป็นผู้หนึ่งที่มีความสนใจที่จะศึกษาว่า ผู้ที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม มีกระบวนการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเช่นไร และมีรูปแบบอย่างไรในชุมชน โดยใช้แบบจำลองปลาทู (TUNA Model: Thai - UNAids Model) ของประพนธ์ ผาสุขยี่ด (2547 : 21) เป็นแนวทางในการศึกษา ผ่านศาสตร์ของการเรียนรู้และการออกแบบการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน มองปัญหาาร่วมกัน และใช้เครื่องมือการจัดการความรู้เป็นเครื่องนำทางในการจัดกิจกรรมและกระบวนการ และหลักเทคโนโลยีการศึกษา การสื่อสารการศึกษา การใช้สื่อในการเรียนรู้ ตลอดจนการจัดเก็บองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบในกระบวนการ

2. วัตถุประสงค์

พัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม

3. ปัญหาการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน มีองค์ประกอบและขั้นตอนอย่างไร
2. กระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาทูหรือไม่
3. เพื่อศึกษาว่าชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวอย่างไร

4. ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ศึกษาคือ ชาวบ้านที่จัดการการท่องเที่ยวและให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ครอบคลุมทั้ง 3 อำเภอในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยสมัครใจ เป็นชาวบ้านจำนวน 3 กลุ่มด้วยกัน คือกลุ่มอำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที

5. แนวคิดของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม มีแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยคือ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (ดังแผนภาพที่ 1)

แนวคิดและทฤษฎีที่มีความสอดคล้องกับ แนวคิดด้านการจัดการความรู้ ของสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) โดยใช้แบบจำลองปลาทู (TUNA Model: Thai – UNAids Model) เป็นการมองประเด็นของการจัดการความรู้อย่างง่าย ๆ โดยแบ่งได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ (ประพนธ์ ผาสุขยัต 2547)

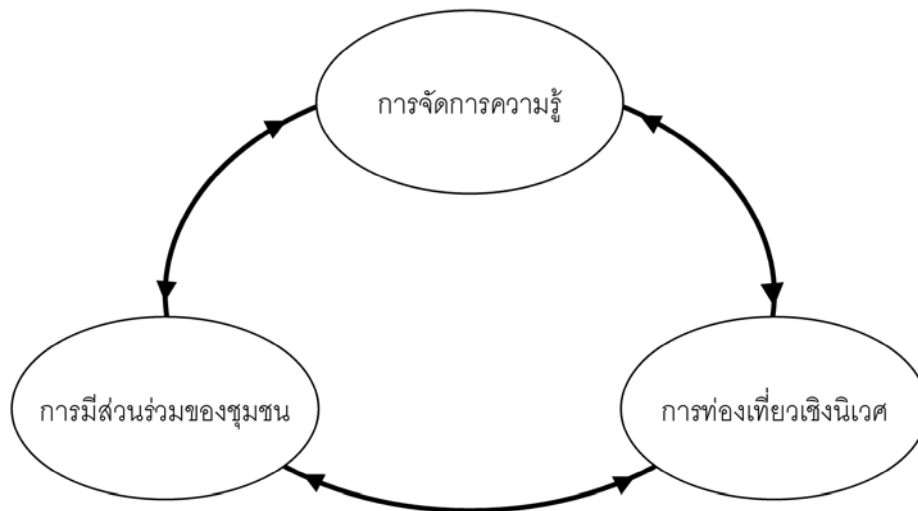
1. (KV) Knowledge Vision หมายถึงส่วนที่เป็นวิสัยทัศน์ หรือเป็นทิศทางของการจัดการความรู้ ซึ่งเปรียบเหมือนหัวปลา ต้องมองว่าจะจัดการความรู้ไปเพื่ออะไร
2. (KS) Knowledge Sharing เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นส่วนที่สำคัญมาก เปรียบเหมือนกลางลำตัวปลาเพราะเป็นส่วนหัวใจ ซึ่งต้องให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
3. (KA) Knowledge Assets หมายถึงตัวเนื้อความรู้ที่เก็บสะสมไว้เป็น คลังความรู้ หรือขุมความรู้ จะต้องมีการออกแบบโครงสร้างอย่างเหมาะสม เปรียบเหมือนหางปลาที่มีพลัง จะทำให้มีการนำความรู้ไปใช้งานและมีการต่อยอดยกระดับขึ้นไปเรื่อย ๆ

การศึกษาโดยใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นเป็นองค์ประกอบด้านรายละเอียดที่เป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นกล่าวถึงการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน

ส่วนแนวคิดที่สามเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดขึ้นในกระบวนการและเป็นการนำความต้องการของชุมชนมาเป็นประเด็นในการพัฒนา ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในงานวิจัยนี้

กล่าวโดยสรุปคือแนวคิดของการวิจัยนี้จึงมี 3 องค์ประกอบหลัก แนวคิดด้านการจัดการความรู้เป็นเสมือนเครื่องมือนำทางซึ่งเป็นวิธีการหลักในการดำเนินการวิจัย เป็นสิ่งที่วางแนวทาง วิธีคิด และกิจกรรมการดำเนินงานต่างๆ แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเปรียบเสมือนเนื้อหาที่จะนำมาเรียนรู้ร่วมกัน เป็นรายละเอียดที่จะทำให้กระบวนการเกิดการขับเคลื่อนและนำมาซึ่งการจัดการความรู้ ส่วนแนวคิดด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็น

เครื่องมือเสริมที่จะมาเป็นองค์ประกอบร่วมในการดำเนินการ เป็นสิ่งที่มาเติมเต็มให้เกิดความเข้าใจและเสริมในด้านการปฏิบัติ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเป็นการหลอมทฤษฎีทั้งสามเข้าไว้ด้วยกัน และผสมผสานกันอย่างกลมกลืน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกัน และนำไปสู่รูปแบบการจัดการความรู้ในที่สุด

แผนภาพที่ 1 แนวคิดการวิจัย

6. การดำเนินการวิจัย

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและการวิจัยแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR)

7 .นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) หมายถึง กระบวนการที่เป็นเครื่องมือ เพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการ ไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และบรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกัน (วิจารณ์ พานิช 2548 : 2) การจัดการความรู้ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การนำ “ความรู้” มา “จัดการ” แต่มีความหมายจำเพาะและลึกซึ้งกว่านั้น (วิจารณ์ พานิช 2546 : 2)

คุณอำนวย คือผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการความรู้ (Knowledge Facilitator) ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอำนวยความสะดวกต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในเชิงกิจกรรม เชิงระบบ และเชิงวัฒนธรรม

คุณกิจ คือผู้ปฏิบัติกิจกรรมจัดการความรู้ (Knowledge worker) คนที่ทำเรื่องนั้นๆ ตรงคนตรงประเด็น ซึ่งในกระบวนการจัดการความรู้ในช่วงของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) จะต้องหาคุณกิจให้เจอและให้เขาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

คุณลิขิต ผู้จับประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Note taker) นำมาบันทึกจัดเก็บในคลังความรู้ขององค์กร และเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการนำไปสู่การแก้ปัญหาและร่วมกันสร้างองค์ความรู้ใหม่

มิติพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในหลายมิติเพื่อให้เข้าใจสภาพพื้นที่และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เป็นข้อมูลพื้นฐานอันเป็นที่มาของชุมชนนั้นๆ การศึกษามิติพื้นฐานของชุมชนประกอบไปด้วยการศึกษาด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านโครงสร้างสังคม ด้านสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ และด้านกลไกหรือวัฒนธรรม ประเพณี

รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Format) ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง แบบอย่าง กระบวนการ หรือแบบจำลองต่างๆ (Models) ที่เป็นรูปแบบ ขั้นตอน กระบวนการ วิธีการ และองค์ประกอบในการจัดการความรู้ของชุมชน ทั้งที่เป็นรูปแบบที่ไม่ชัดเจน มีลักษณะแบบเป็นธรรมชาติ หรือที่มีกระบวนการ ขั้นตอน และองค์ประกอบอย่างชัดเจน โดยรูปแบบการจัดการความรู้ที่เลือกใช้เป็นต้นแบบในการศึกษานี้คือแบบจำลองปลาหู (TUNA Model: Thai – UNAids Model) เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการจัดการความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนได้ชัดเจนขึ้น พร้อมทั้งสามารถนำมาพัฒนา ปรับปรุง และต่อยอด เป็นแบบจำลองการจัดการความรู้ของชุมชนนั้นๆ

การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้เพื่อการขยายขององค์ความรู้ หมายถึง กระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของความรู้ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เมื่อมีการนำความรู้ไปใช้ แล้วนำกลับมาพูดคุยถึงความรู้ใหม่อีกครั้ง จะทำให้ได้ความรู้ใหม่ที่เพิ่มขยายออกไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด องค์ความรู้สามารถถ่ายทอดจากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง จากเรื่องหนึ่งเชื่อมโยงไปอีกเรื่องหนึ่งได้ด้วยการพูดคุยและนำไปใช้นั่นเอง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การ

จัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544 : 2)

กระดานแผ่นพลิก (Flip chart pad) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการบันทึกการประชุม เป็นกระดานขนาดใหญ่ มีหลายขนาด เช่น ขนาดใหญ่เท่ากระดานหนังสือพิมพ์ : 31x42 นิ้ว หรือขนาดมาตรฐาน A1 : 23.4x33.1 นิ้ว เหมาะสำหรับการเขียนบันทึกการประชุม หรือแผนที่ความคิด

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
2. ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ด้วยกระบวนการจัดการความรู้
3. ได้รูปแบบการจัดการความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ และเรียบเรียงไว้ดังต่อไปนี้

1. การจัดการความรู้
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. การวิจัยเชิงคุณภาพ
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
5. สื่อการศึกษา
6. จังหวัดสมุทรสงคราม

1. การจัดการความรู้

1.1 **เกี่ยวกับความรู้** ดาเวนพอร์ท (2542 : 1) กล่าวไว้ว่า ความรู้ไม่ใช่ข้อมูลหรือสารสนเทศ ถึงแม้ว่ามันจะเกี่ยวพันกับคำทั้งสองนั้นก็ตาม และความแตกต่างระหว่างคำศัพท์ทั้งสองนั้นก็ เป็นเพียงเรื่องของระดับเท่านั้นเอง ความสับสนที่เกิดจากความไม่รู้ว่า อะไรคือข้อมูล อะไรคือสารสนเทศ และอะไรคือความรู้ คือความไม่รู้ว่ามันต่างกันตรงไหน อย่างไร มันมีความหมายที่แท้จริงว่าอะไร

ดังนั้นจึงขอเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคำศัพท์ข้างต้นทั้งสามดังนี้

ข้อมูล คือข้อเท็จจริงที่สามารถมองเห็นได้ แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าดี ไม่ดีอย่างไร บอกเพียงแต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น จึงเป็นสิ่งที่วัดกันได้ในเชิงปริมาณส่วนใหญ่

สารสนเทศ ในที่นี้คือ “สารสนเทศ” ชนิดหนึ่งที่เป็นรูปของเอกสารหรือสื่อ ที่ต้องมีผู้รับและส่ง สารสนเทศมีเป้าหมายในการเปลี่ยนพฤติกรรมความรู้บางอย่างของผู้รับ อันที่จริงสารสนเทศคือข้อมูลที่สำคัญนั่นเอง ผู้รับมีสิทธิตัดสินใจว่าสารที่ตนได้รับเป็นสารสนเทศหรือไม่ ผู้ส่งไม่ใช่คนตัดสินใจเรื่องนี้

ความรู้ มีความหมายกว้าง และลึกกว่าคำทั้งสองข้างต้น เพราะเราจะให้ความสำคัญ

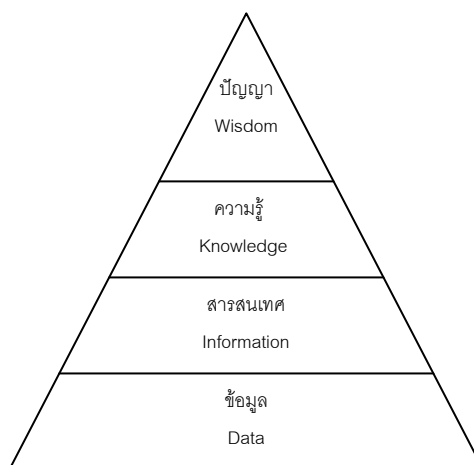
กับผู้ที่มีความรู้ นั่นๆ ความรู้คือกรอบของการประสมประสานระหว่างประสบการณ์ ค่านิยม ความรอบรู้ในบริบท และความรู้แจ้งอย่างซ้ำซ้อน เป็นการประสมประสานที่ให้กรอบสำหรับการประเมินค่า และการนำเอาประสบการณ์กับสารสนเทศใหม่ๆ มาผสมรวมเข้าด้วยกัน เกิดขึ้นและถูกนำไปประยุกต์ในใจของคนที่มีรู้ ความรู้เกิดจากสารสนเทศ สารสนเทศเกิดจากข้อมูล ดังนั้นถ้าต้องการให้สารสนเทศเปลี่ยนเป็นความรู้ เราต้องเป็นคนจัดการเองทั้งหมด

ความรู้มันเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเพราะว่ามีความใกล้ชิดกับการกระทำมากกว่าข้อมูลกับสารสนเทศ ความรู้สามารถประเมินได้จากการตัดสินใจและการกระทำ ที่เกิดจากความรู้นั้นเอง การมีความรู้มากแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพที่มากกว่า ความรู้สามารถปรับระดับไปเป็นสารสนเทศได้ เมื่อมีการจัดเก็บ หรือเมื่อมันมีปริมาณที่มากขึ้นไป ความรู้เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นจึงมีองค์ประกอบสำคัญของความรู้ซึ่งประกอบด้วย ประสบการณ์ ข้อเท็จจริง การตัดสินใจ และการประเมินค่าด้วยตนเองไม่ใช่ประเมินด้วยข้อเท็จจริง

ประสบการณ์นั้นมีมากขึ้นตามกาลเวลา เป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียน จากหนังสือ ผู้สอน หรือการกระทำที่เราทำลงไปในอดีต เป็นสิ่งที่เราได้ทดสอบและฝึกฝน ประสบการณ์นั้นมีทั้งที่น่าจดจำและไม่น่าจดจำ ประสบการณ์จะสอนเราว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ ข้อเท็จจริง เป็นสิ่งที่บอกว่าคุณนั้นใช้ได้หรือไม่ได้เพราะบางครั้งในเรื่องสำคัญ ไม่อาจเชื่อประสบการณ์หรือการทดลองได้ สิ่งต่อมาคือ การตัดสินใจ ความรู้ต่างจากข้อมูลกับสารสนเทศที่มันมีการตัดสินใจอยู่ด้วย คือมีการปรับปรุงตัวเองใหม่ได้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และการประเมินค่าด้วยตนเองคือการพัฒนาจากการลองผิดลองถูก สังสมประสบการณ์และสังเกตเรียนรู้เป็นเวลานาน แล้วนำมาใช้ในสถานการณ์ จึงทำให้พบคำตอบ

สิ่งสำคัญ ความรู้คือการรู้ว่าตนเองไม่รู้ คนฉลาดคือคนที่รู้ว่าตัวเองโง่ ส่วนคนโง่คือคนที่รู้สึกรู้ว่าตัวเองฉลาด

ยามาซากิ (Yamazaki) ผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่น กล่าวถึงความรู้ในรูปของปิรามิด (แผนภาพที่ 2) ว่าในปิรามิดนั้นมีลำดับชั้นของ “ข้อมูล” เป็นข้อมูลดิบ “สารสนเทศ” เป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการ “ความรู้” คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจ โดยไม่จำกัดเวลา หรือเป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์กับเรา จนในที่สุดขั้นสูงสุดเป็นปัญญา “ปัญญา” คือความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ (อ้างถึงใน บุญดี บุญญาภิจ 2547 : 14)

แผนภาพที่ 2 พีระมิดแสดงลำดับชั้นของความรู้

ที่มา : บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ (กรุงเทพฯ : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547), 14.

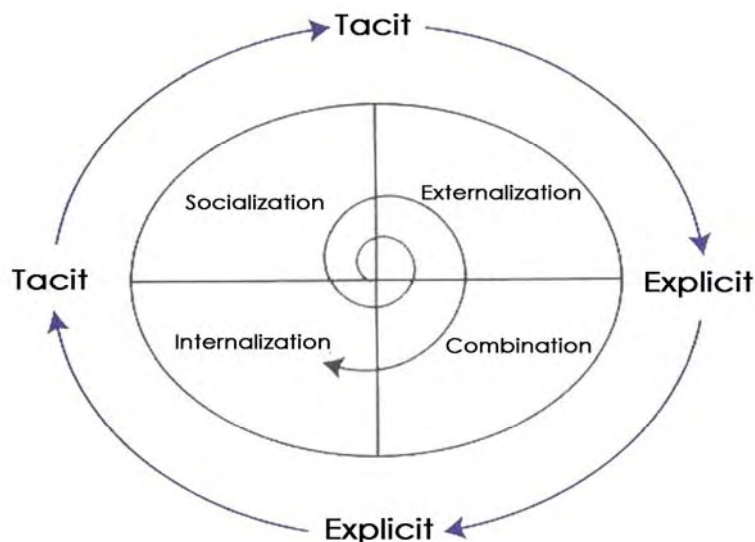
อีกแนวคิดเกี่ยวกับความรู้เป็นของ Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka คือ แบ่งความรู้ออกเป็นสองประเภท คือ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) และ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge)

ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวแต่ละบุคคล เกิดจากประสบการณ์ เรียนรู้ หรือพรสวรรค์ต่างๆ ซึ่งสื่อสารหรือถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตรหรือลายลักษณ์อักษรได้ยาก ความรู้ชนิดนี้พัฒนาและแบ่งปันกันได้ และเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน

ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถรวบรวมและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่างๆ ได้เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสาร และรายงานต่างๆ ซึ่งทำให้คนเข้าถึงได้ง่าย

โดยส่วนใหญ่แล้วองค์กรต่างๆ จะมีความรู้ในลักษณะ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) มากกว่า ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) หลายเท่า โดยเปรียบเทียบ ความรู้ฝังลึก : ความรู้ชัดแจ้ง เป็น 80:20 เปรียบเทียบดังภูเขาน้ำแข็งที่มีความรู้ฝังลึกเป็นเหมือนน้ำแข็งจำนวนมากอยู่ใต้น้ำ และความรู้ชัดแจ้งเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่โผล่พ้นน้ำออกมา

ความรู้ทั้งสองประเภทสามารถเปลี่ยนสถานะได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ โดยผ่านกระบวนการ เกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) หรือ SECI Model ซึ่งคิดค้นโดย โนนากะ (Ikujiro Nonaka) และ ทาเคอูชิ (Takeuchi) ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 เกลียวความรู้ (Knowledge Spiral)

ที่มา : บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ (กรุงเทพฯ : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547), 17.

กระบวนการข้างต้นคือ การปรับเปลี่ยนความรู้จะเกิดขึ้นได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ Socialization Externalization Combination และ Internalization ดังนี้

Socialization คือ การพบกัน และรู้สึกร่วมกัน

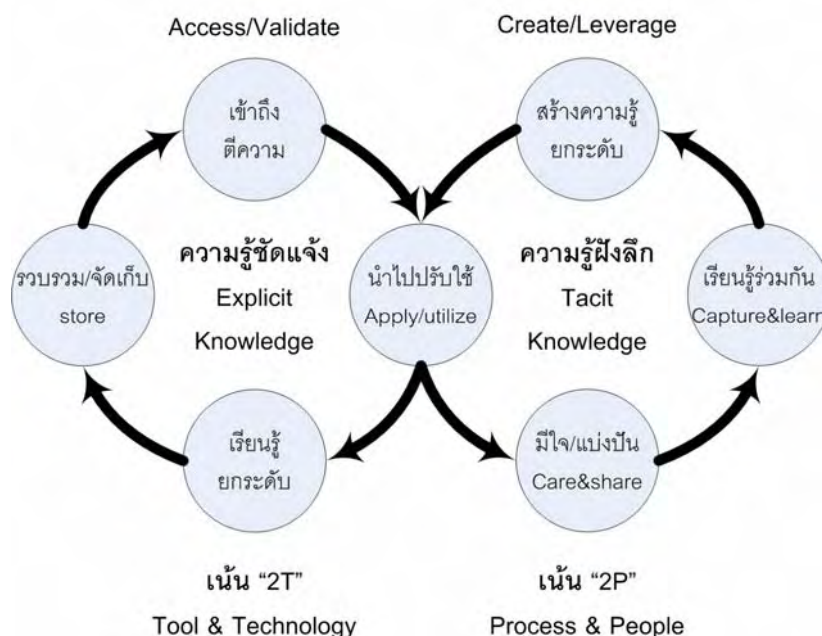
Externalization แบ่งปันความรู้จากสิ่งที่มีเผยแพร่ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร และนำประสบการณ์ความรู้ความคิดในแต่ละคนออกมาให้ผู้อื่นรับรู้

Combination เป็นการรวบรวมความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้เป็นระบบ

Internalization คือการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลที่เกิดจากการนำความรู้ไปปฏิบัติ

ประพนธ์ ผาสุขยัต (2548) ได้สรุปแนวคิดด้านความรู้ชัดแจ้ง และความรู้ฝังลึกว่า หากมีกระบวนการ นำไปใช้ เรียนรู้ร่วมกัน และเกิดการรวบรวมจัดเก็บ ก็เกิดการยกระดับความรู้และหากมีการให้และรับแลกเปลี่ยนกัน แล้วความรู้ก็จะมีแลกเปลี่ยนหมุนเวียน โดย

ความรู้ชัดแจ้งใช้ เครื่องมือและเทคโนโลยีเป็นหลัก ส่วนความรู้ฝังลึกใช้กระบวนการและคนเป็นหลัก ดังแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 แนวคิด “การจัดการ” ความรู้

ที่มา : ประพนธ์ ผาสุขยืด, “การจัดการความรู้สำหรับกลุ่มนักพัฒนารุ่นใหม่ โครงการชุมชนเป็นสุข ภาคตะวันออก,” บรรยายที่เขาสะเมมา ซาเลย์ จังหวัดจันทบุรี, 18 กรกฎาคม 2548. (สไลด์ประกอบการบรรยาย)

นอกจากนั้น สโนว์เดน (Dave Snowden) มีมุมมองที่ต่างออกไปว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ซับซ้อนไม่สามารถจัดเป็นระบบที่แน่นอนได้ กล่าวคือไม่สามารถบอกได้ว่าพัฒนาการของข้อมูลจะนำไปสู่การเป็นสารสนเทศ ความรู้ และปัญญาตามลำดับเสมอไป เพราะถึงแม้สารสนเทศจะมีกระบวนการ มีรายละเอียด แต่หากไม่มีประโยชน์สำหรับเราแล้ว หรือไม่สามารถนำไปใช้ได้ ก็ไม่เรียกว่าเป็นความรู้

จึงถือว่าความรู้ต้องอาศัยหลักศิลปะหรือธรรมชาติมากกว่าหลักการทางวิทยาศาสตร์ โดยมีแนวคิดที่ว่าความรู้มีตั้งแต่ยากจนง่ายต่อการจัดการ คือมีความเป็นรูปธรรมจนกระทั่งเป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า “ASHEN” มาจาก

- Artifacts ความรู้ที่อยู่ในรูปเอกสาร ลายลักษณ์อักษร
- Skills ทักษะหรือสิ่งจำเป็นที่ต้องมีเพื่อให้ทำงานได้

Heuristics	ความรู้ซึ่งเกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ หรือเหตุผลต่างๆ
Experience	ประสบการณ์ซึ่งยากในการถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยน เพราะเป็นเรื่องเฉพาะตน
Natural Talent	พรสวรรค์ หรือสิ่งที่ธรรมชาติให้มา เป็นสิ่งที่อยู่ฝังลึกและจัดการยากที่สุด

ความรู้จึงมีนิยามและแนวคิดที่หลากหลายซึ่งยังมีอาจหาข้อสรุปได้ อย่างไรก็ตาม ความรู้นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ ของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เป็นการทดลองที่ไม่มีในตำรา เป็นการศึกษาที่ไม่ต้องไปในสถาบัน ทั้งความรู้ฝังลึกและความรู้ชัดแจ้งก็ดี หากได้รับการจัดการและจัดเก็บ และนำมาใช้ในเกิดประโยชน์สูงสุดแล้ว ความรู้นั้นคงจะกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อคนเราอย่างยิ่ง

1.2 ความหมายของการจัดการความรู้ ประเวศ วะสี กล่าวไว้ว่าคำว่า “การจัดการ” อาจทำให้เกิดความรู้ลึกลับที่ไม่ค่อยดีนักในสังคมไทย เพราะเหมือนจะไปใช้อำนาจจัดการอะไรๆ

แต่คำว่า จัดการความรู้ (Knowledge Management) มีความหมายจำเพาะว่า หมายถึงการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้ดังงามและใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะยิ่งขึ้น มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน

ข้อสำคัญก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมในกระบวนการ ก่อให้เกิดปัญญาร่วม (Collective wisdom) ทำให้แก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยากได้สำเร็จ (ประเวศ วะสี : 2548)

วิจารณ์ พานิช (2546) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า หมายถึง การยกระดับความรู้ขององค์กร เพื่อสร้างผลประโยชน์จากต้นทุนทางปัญญา การจัดการความรู้คือ กระบวนการที่เป็นเครื่องมือหรือวิธีการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่าของกิจการขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคลหรือองค์กร การจัดการความรู้ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การนำ “ความรู้” มา “จัดการ” แต่มีความหมายจำเพาะและลึกซึ้งกว่านั้น การจัดการความรู้ ประกอบด้วย กิจกรรมและกระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

1. การชุดค้นและรวบรวมความรู้ คัดเลือกเอาไว้เฉพาะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ ทั้งจากภายในองค์กรและจากภายนอกองค์กร นำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมกับบริบทของสังคมและขององค์กร ถ้าไม่เหมาะสมก็ดำเนินการปรับปรุง

2. การจัดหาหมวดหมู่ความรู้ ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
3. การจัดเก็บ ความรู้ เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย
4. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
5. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้
6. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อยกระดับความรู้
7. การสร้างความรู้ใหม่
8. การประยุกต์ใช้ความรู้
9. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้

การจัดการความรู้เริ่มที่ปณิธานความมุ่งมั่น (purpose) อันยิ่งใหญ่ร่วมกันของสมาชิกขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่าย ที่จะร่วมกันใช้ความเพียรดำเนินการจัดการความรู้ ด้วยวิธีการและยุทธศาสตร์อันหลากหลาย เพื่อใช้ความรู้เป็นพลังหลักในการบรรลุเป้าหมายตามความมุ่งมั่น เพื่อประโยชน์ขององค์กร กลุ่มบุคคล เครือข่าย และยังประโยชน์อันไพศาลให้แก่สังคมในวงกว้างด้วย การจัดการความรู้มีความหมายกว้างกว่าการจัดการสารสนเทศ กว้างกว่าการจัดการข้อมูล และกว้างกว่าการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ในการจัดการความรู้ จะต้องมีการจัดการครบทั้ง 3 องค์ประกอบของความรู้ คือ 1) ความรู้ฝังลึกในคน 2) ความรู้แฝงในองค์กร และ 3) ความรู้เปิดเผย รวมทั้งจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนากิจกรรมหลัก (core activities) ขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่าย การจัดการความรู้ จะต้องดำเนินการในลักษณะที่บูรณาการอยู่ในกิจกรรมหรืองานประจำ ไม่ถือเป็นกิจกรรมที่แยกจากงานประจำ ต้องดำเนินการโดยไม่ทำให้สมาชิกขององค์กรรู้สึกว่ามีการะเพิ่มขึ้น

จากที่ประชุมการจัดการความรู้ (KM Forum) ได้สรุปความหมายของการจัดการความรู้จากหลากหลายทัศนะไว้ดังนี้ (พรธิดา วิเชียรปัญญา 2547 : 28)

นิวแมน (Newman) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกลุ่มของกระบวนการต่างๆ ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการสร้าง การแพร่กระจาย และการใช้ประโยชน์ความรู้

เบอร์เทล (Bertels) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การบริหารจัดการขององค์กร เพื่อมุ่งไปสู่การสร้างฐานความรู้แห่งองค์กรใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้แก่ การสร้างโครงสร้างองค์กรที่ให้การสนับสนุนการจัดการความรู้ การอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกที่อยู่ในองค์กร หรือแม้กระทั่งการสร้างเครื่องมือทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีมและการเผยแพร่ความรู้

แทรป (Trapp) (1999) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยงานต่างๆ จำนวนมากซึ่งมีการบริหารจัดการในลักษณะบูรณาการเพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่คาดหวังไว้ การจัดการความรู้จึงเป็นแนวคิดองค์รวมที่จะบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นความรู้ในองค์กร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึงการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญ ที่แฝงในตัวคนออกมาใช้ เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้น โดยให้ความสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกัน

1.3 บุคคลต่างๆ ในการจัดการความรู้ เมื่อมีสังคมของการเรียนรู้ บุคคลต่างๆ ในสังคมจึงมีบทบาทต่างๆ กัน ประเด็นสำคัญที่จะต้องคำนึงก็คือ การจัดการความรู้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคคลในทุกระดับ แต่ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดของต่างชาติหรือของสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ต่างนิยามบุคคลที่อยู่ในชุมชนของการจัดการความรู้ไม่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงขอเสนอในแบบของ สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) เพื่อความเข้าใจง่าย ดังต่อไปนี้

บุคคลแรกคือ “คุณอำนวย” คือผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการความรู้ (Knowledge Facilitator) ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอำนวยความสะดวกต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในเชิงกิจกรรม เชิงระบบ และเชิงวัฒนธรรม ประเวศ วะสี เรียกคนเหล่านี้ว่าเป็น “ช่างเชื่อม” ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้คนหรือหน่วยงานเข้าหากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เชื่อมระหว่างผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ กับผู้ต้องการเรียนรู้และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ ซึ่งบุคคลนี้จะต้องเป็นบุคคลที่ไม่ชอบแสดงพฤติกรรมในการทำงานแบบแสดงอำนาจ (คุณอำนาจ)

“คุณกิจ” คือผู้ปฏิบัติกิจกรรมจัดการความรู้ (Knowledge worker) คนที่ทำเรื่องนั้นๆ ตรงคนตรงประเด็น ซึ่งในกระบวนการจัดการความรู้ในช่วงของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) จะต้องหาคุณกิจให้เจอและให้เขาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

“คุณเอื้อ” คือผู้บริหาร (CKO:Chief Knowledge Officer) จะต้องปฏิบัติตนเป็นผู้จัดการที่ดีส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศแห่งการแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกันในองค์กร จะต้องเอื้อให้เกิดทีมงาน พัฒนาระบบ

“คุณประสาน” คือคนที่ทำหน้าที่ประสานงานระดับองค์กรเพื่อจัดให้เกิดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามหน่วยงานภายในองค์กร

“คุณลิขิต” ผู้จับประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Note taker) นำมาบันทึกจัดเก็บในคลังความรู้ขององค์กร และเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการนำไปสู่การแก้ปัญหาและร่วมกันสร้างองค์ความรู้ใหม่

ดังนั้นบุคคลต่างๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการความรู้ ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะทำหน้าที่เสมือน คุณอำนวย ในอำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ ในขณะที่เดียวกันจะเป็นคุณลิขิต เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อนำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยด้วย คุณกิจนั้นคือผู้ที่ร่วมในการวิจัย ได้แก่ชาวบ้านที่มีความเห็นตรงกัน และสมัครใจที่จะร่วมในการวิจัย

1.4 กระบวนการจัดการความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เป็นสิ่งที่กล่าวถึงขั้นตอนการจัดการความรู้ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติ เพราะหากทราบเพียงคุณประโยชน์ของความรู้แต่ไม่มีกระบวนการที่จะดึงมาใช้ การจัดการความรู้คงไม่เกิดขึ้น

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2547) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ไว้ดังนี้

1. ค้นหาความรู้ (Knowledge Identification) ค้นหาว่าองค์กรมีความรู้อะไรบ้างในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร และความรู้คืออะไร และขาดความรู้คืออะไร

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) เป็นวิธีการดึงความรู้มาจากแหล่งต่างๆ ที่อาจอยู่กระจัดกระจาย หรืออาจสร้างความรู้ขึ้นมาใหม่จากความรู้เดิมก็ได้

3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) เพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ได้

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) เพื่อให้ความรู้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่ายและใช้งานได้ง่าย หรืออาจเป็นการปรับรูปแบบให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) หากความรู้ที่ได้มานั้นไม่สามารถนำไปเผยแพร่ได้ความรู้นั้นจะเป็นความรู้ที่ไร้ค่า ดังนั้นเพื่อความเป็นประโยชน์แล้วต้องมีวิธีจัดเก็บและกระจายความรู้ให้ถึงผู้ใช้

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ อาจทำได้เพียงความรู้ที่อยู่ภายนอก แต่ความรู้ที่อยู่ภายในคนจำเป็นต้องมีการพบปะพูดคุย เพื่อแลกเปลี่ยน

7. การเรียนรู้ (Learning) วัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการเรียนรู้ของบุคลากรและนำความรู้ไปใช้ เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาและพัฒนา หากไม่เกิดการเรียนรู้ความรู้นั้นคงไม่มีประโยชน์อะไร

บดินทร์ วิจารณ์ (2547 : 45) กล่าวถึงกระบวนการจัดการความรู้ว่าประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนคือ

1. Define การกำหนดชนิดของทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) หรือองค์ความรู้ที่ต้องการ เพื่อตอบสนองกลยุทธ์ขององค์กรหรือการปฏิบัติงาน หรือการหาว่าองค์ความรู้หลักๆคืออะไร

2. Create สร้างทุนทางปัญญา หรือการค้นหาใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม การสอนงาน การเรียนรู้จากประสบการณ์แห่งความสำเร็จของผู้อื่น

3. Capture การเสาะหา และจัดเก็บองค์ความรู้ในองค์กรให้เป็นระบบ ทั้งองค์ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่เผยแพร่ออกมาในลักษณะของสื่อต่างๆ และในรูปของความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) หรือเรียกว่าประสบการณ์ต่างๆ

4. Share การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน เผยแพร่ กระจาย ถ่ายโอนความรู้ ซึ่งมีหลายรูปแบบและหลายช่องทาง เช่น การสัมมนาแลกเปลี่ยน การสอนงาน หรืออื่นๆ หรือมีการถ่ายโอนความรู้ในลักษณะเสมือนผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

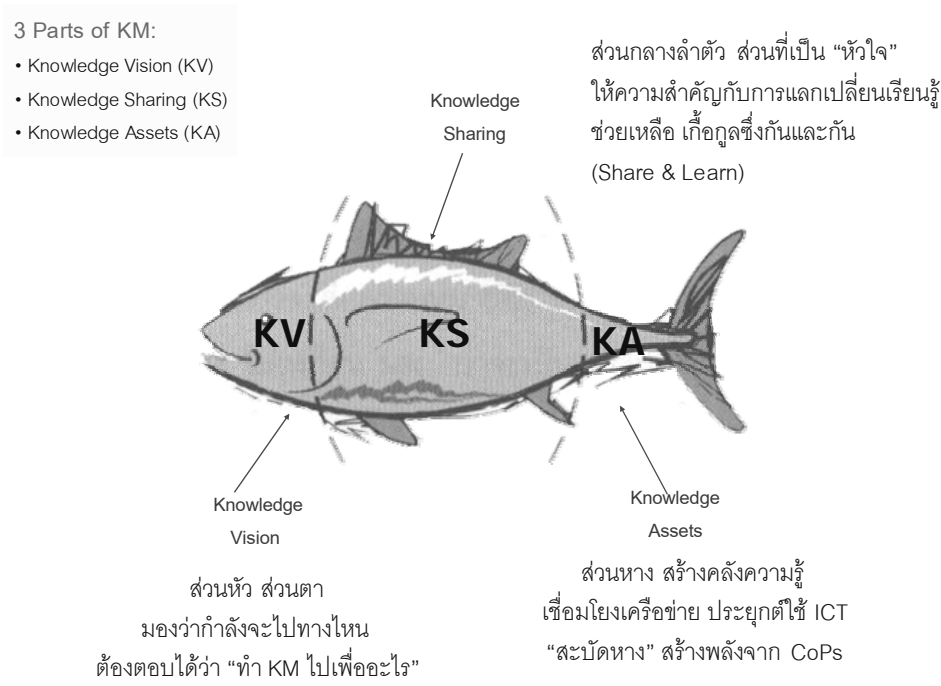
5. Use การใช้ประโยชน์ การนำไปประยุกต์ใช้งาน ก่อให้เกิดประโยชน์ และเกิดเป็นปัญญาปฏิบัติ ทำให้เห็นความสามารถขององค์กรมากขึ้น

นอกจากนั้น ประพนธ์ ผาสุขยืด (2547 : 21) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ในแบบจำลองปลาหู (TUNA Model: Thai - UNAids Model) ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดข้างต้น คือ เปรียบเทียบการจัดการความรู้เหมือนปลาตัวหนึ่งที่ประกอบด้วยสามส่วนด้วยกันคือ ส่วนหัว ลำตัว และหาง ดังแผนภาพที่ 5

ท่อนหัว = KV = Knowledge Vision ต้องรู้ว่าจะไปทางไหน

ท่อนกลางตัว = KS = Knowledge Sharing เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ท่อนหาง = KA = Knowledge Asset เป็นการสร้างคลังความรู้

แผนภาพที่ 5 รูปแบบการจัดการความรู้แบบจำลองปลาทู (TUNA Model: Thai - UNAids Model)

ที่มา: ประพนธ์ ผาสุขยี่ด, การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ (กรุงเทพฯ : ไผ่ไหม, 2547), 22.

รูปแบบการจัดการความรู้ในลักษณะนี้มีกระบวนการที่เข้าใจง่ายและสามารถปฏิบัติได้ในบริบทของชุมชน ผู้วิจัยจึงยึดรูปแบบนี้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดการความรู้ในจังหวัดสมุทรสงครามต่อไป

1.5 พื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการสร้างความรู้เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้คนมาแลกเปลี่ยนความรู้ของตน ดังนั้นพื้นที่ที่จะรองรับกระบวนการดังกล่าวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง (ยุวณูช ทินนะลักษณ์ 2549 : 225 – 229)

Ba (บะ) เป็นภาษาญี่ปุ่น แปลได้อย่างคร่าวๆ หมายถึง "สถานที่" สถานที่นี้เป็นสถานที่ที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนที่มีความมุ่งหมายร่วมกัน โดยอาจมีได้หลายสถานะ เช่น เป็นสถานที่จริง (Physical Space) ที่คนมาพบกัน เช่น สำนักงาน ห้องประชุม ห้องกาแฟ หรืออาจเป็นสถานที่เสมือน (Virtual Space) ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศทำให้เกิดขึ้นได้ เช่น การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) เว็บไซต์ เว็บบล็อก (Weblog) การประชุม

ทางไกล หรือเพียงสถานที่ในความคิด (Mental Space) ที่เกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ความคิด และอุดมคติร่วมกัน

Ba นั้นมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับผู้ร่วมกลุ่มหรือผู้เกี่ยวข้อง อาจะเกิดขึ้นหรือหายไปขึ้นอยู่กับการทำงาน และความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง

แผนภาพที่ 6 “Ba” โดย Prof. Pierre Fayard

ที่มา: ยุนุช ทินนะลักษณ์, ปริศนาแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : สถาบันวิถึทรรศน์, 2549), 225.

แนวคิดเรื่อง Ba กระบวนการการสร้างความรู้เกิดขึ้นในบริบทที่ผู้คนมาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ของตน จากทั้ง 4 ขั้นตอนที่มีการเคลื่อนตัวของความรู้ และการเปลี่ยนแปลงลักษณะของความรู้ในคนหรือความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) กับความรู้แจ้งชัด (Explicit Knowledge) ทำให้เห็นว่าบริบทในแต่ละขั้นตอนมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ซึ่งที่จริงการที่บริบทนั้นมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละขั้นตอน ก็เพื่อเป็นการปรับพื้นที่ให้เหมาะสมที่จะปะทะ การปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันได้ต่อเติมความรู้ของตนเองและของกลุ่มร่วมกันในแต่ละขั้นตอนนั้น ๆ ในปรัชญาของญี่ปุ่นได้เน้นให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับบริบทกับความรู้ ความรู้ที่ไม่มีบริบทเป็นไปแค่ข้อมูลข่าวสาร (Information) เท่านั้น ดังนั้น โนนากะจึงให้แนวคิดเรื่อง Ba (巴) คู่ มากันกับการสร้างความรู้

Ba เป็นภาษาญี่ปุ่น แปลได้อย่างคร่าว ๆ หมายถึง “สถานที่” สถานที่ที่กล่าวถึงนี้เป็นที่ที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้คนที่มีความมุ่งหมายร่วมกัน โดยอาจมีได้หลายสถานะ เช่น เป็นสถานที่จริง ๆ (Physical Space) ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศทำให้เกิดขึ้นได้ เช่น

การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (Email) และการประชุมทางไกลและยังอาจเป็นเพียงสถานที่ในความคิด (Mental Space) เช่น การมีประสบการณ์มีความคิดและอุดมคติร่วมกัน

คุณสมบัติของ Ba ที่มีลักษณะเลื่อนไหล เปลี่ยนแปลง และยังสามารถเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการสร้างความรู้เป็นปัจจัยกำหนดการเปลี่ยนแปลงนั้น Ba จึงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เมื่อบริบทของผู้ร่วมกลุ่มและ/หรือผู้เกี่ยวข้องในกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลง Ba จะถูกสร้างขึ้น มีการทำงาน และอาจหายไปขึ้นอยู่กับความต้องการ (Need) ของผู้เกี่ยวข้องในกิจกรรม เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนไปของ Ba จึงขึ้นอยู่กับสิ่งที่เป็นอยู่

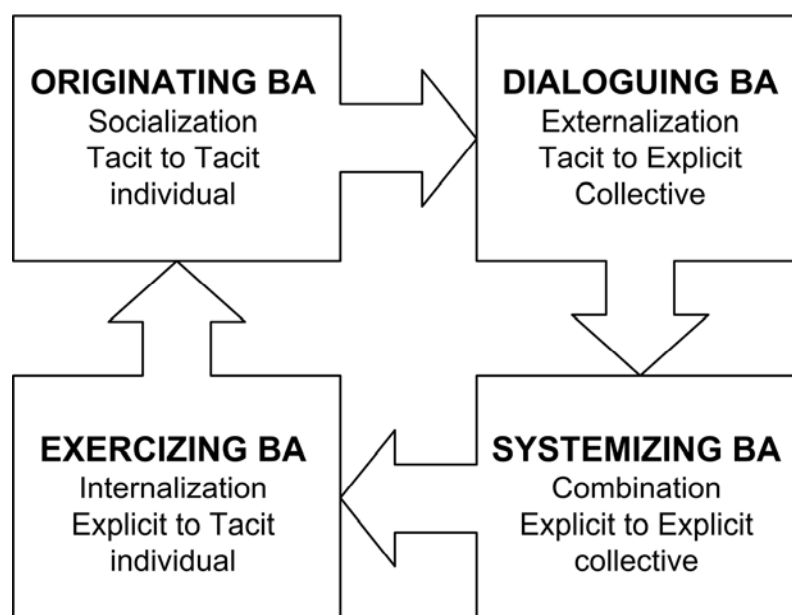
ณ ที่นั้น ในเวลานั้น (Here and Now) ผู้ที่ร่วมอยู่ในกระบวนการการสร้างความรู้ ไม่ได้เป็นสมาชิกผูกขาดที่ต้องอยู่ทุกขั้นตอนของแต่ละ Ba ที่เปลี่ยนไป แต่เป็นเพียงผู้ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ (Related to) กับ Ba นั้น ๆ และสามารถเข้าออกในแต่ละ Ba ตามความสมัครใจ หากตนเป็นผู้ริเริ่มให้กำเนิดกิจกรรม หรือเป็น “พระเอก” มีความเป็นอิสระ ทั้งยังสามารถเลือกผู้ที่อยู่ร่วม Ba กับตนได้อีกด้วย

Ba เป็นแนวคิดที่สังเคราะห์ประสิทธิภาพ และความคิดสร้างสรรค์ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการทำกิจกรรมหรือโครงการอะไรก็ตามร่วมกันทำให้ปัจเจกบุคคล ก้าวข้าม ข้อจำกัดของตนเอง Ba ที่ดีจึงจะเกิดได้จากความมีอิสระของผู้ร่วมกิจกรรมที่ได้กำหนดความตั้งใจ ทิศทาง และภารกิจของกลุ่ม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก เชื่อใจ มั่นใจ การเคารพซึ่งกันและกันและความรับผิดชอบอันจะเกิดสภาวะเอื้อให้เกิดสุนทรียสนทนาแบบสร้างสรรค์ (Creative Dialogue) ที่มาจากหลายแนวหรือสาขาของความรู้ความชำนาญ หรือวิชาการ ตลอดจนความคิดเห็นที่หลากหลาย Ba จึงเป็นฐานรากให้กับกระบวนการการสร้างความรู้ที่จะช่วยนำผู้ร่วมกิจกรรมมุ่งสู่แนวหน้าของความรู้ (Knowledge Front) เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติหรือนำไปแก้ปัญหาใด ๆ ของกลุ่ม (Operational Knowledge)

Ba มี 4 ชนิด และแต่ละชนิดจะรองรับกระบวนการแต่ละขั้นตอนของกระบวนการการสร้างความรู้ มีรายละเอียดดังนี้

1. พื้นที่แห่งการก่อกำเนิด Originating ba เป็นสถานที่หรือพื้นที่ที่ผู้ร่วมวัตถุประสงค์เดียวกัน ได้มาพบกัน โดยหลักการก็คือเป็นบริบทที่คนจะมาพบปะแสดงตนว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีเป้าหมายร่วมกับกลุ่ม (Socialization)

2. พื้นที่แห่งการมีสุนทรียสนทนา Dialoguing ba เป็นพื้นที่แห่งการพูด สนทนา นำความคิดที่แต่ละคนมีอยู่ในตัวออกมาทำให้ผู้อื่นได้รับรู้ เป็นบริบทที่ต้องการสภาวะที่เอื้อต่อการเกิดสุนทรียสนทนา คนจึงจะกล้าพูดสิ่งที่รู้หรือสิ่งที่อยู่ในใจให้กลุ่มร่วมรับรู้

แผนภาพที่ 7 บทบาทและคุณลักษณะของ BA 4 ขั้นตอน

ที่มา: ยุวณูช ทินนะลักษณ์, ปริศนาแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : สถาบันวิถึทรรศน์, 2549), 227.

3. พื้นที่แห่งการจัดระบบความรู้ Systemizing ba เป็นพื้นที่ที่เป็นบริบทของการรวบรวมความรู้แจ้งชัดที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการสร้างความรู้นั้นแสดงออกมา รวมถึงความรู้ที่ได้มาจากสื่อต่าง ๆ เช่น สิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต แล้วนำมาจัดเชื่อมโยงเป็นระบบ และสมาชิกทุกคนในกลุ่มได้นำความรู้ที่ถูกจัดระบบอันเป็นความรู้ใหม่ไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

4. พื้นที่แห่งการปฏิบัติด้วยตนเอง Exercising ba เป็นพื้นที่ที่เป็นบริบทของการนำความรู้กลับสู่ภายในตัวปัจเจกบุคคลแต่ละคนผ่านการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ทำให้เกิดการขัดเกลาตนเองอย่างต่อเนื่อง (continuous self-refinement) โดยได้ความชำนาญ ทักษะจากการปฏิบัติงานของตน (on the job training) และการลงมือมีส่วนร่วมในกลุ่มอย่างจริงจัง (active participation) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ปัจเจกบุคคลขยายขอบเขต ฐานความรู้และประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่ เมื่อได้พบปะกับกลุ่มหรือคนอื่น ๆ หรือการที่เกลียวแห่งความรู้จะเคลื่อนหมุนออกไปอีกรอบ และเป็นเช่นนี้ต่อไปเรื่อย ๆ แสดงถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับผู้คนที่เปิดกว้าง และพลวัตไม่มีที่สิ้นสุด

การตระหนักถึงบทบาทและคุณลักษณะของ Ba ทั้ง 4 ชั้นตอนจะช่วยเอื้อให้เกิดความสำเร็จในการสร้างความรู้ได้เป็นอย่างดี

แม้ว่าจะมีการแบ่งประเภท หรือชนิดของ Ba ดังที่อธิบายมาข้างต้น แต่การเกิดขึ้นของ Ba เหล่านี้มีความเคลื่อนไหวสลับกันไม่มีเขตแดน (Permeable Boundary) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะก้าวข้ามพันบริบทในแต่ละชั้นตอนสู่สภาพใหม่ (Transcend) นอกจากนี้เรายังเห็นลักษณะของการก้าวข้ามพันข้อจำกัดของปัจเจกบุคคลแต่ละคนอีกด้วยนับตั้งแต่เมื่อเริ่มต้นก้าวเข้าสู่กระบวนการการสร้างความรู้ เข้าใจ เห็นอกเห็นใจ (Empathy) และการก้าวข้ามนี้จะยิ่งใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จนถึงขั้นความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวของผู้นั้นปฏิบัติ เป็นการเปิดให้เห็นการเชื่อมต่อของความเป็นจริง (Reality) กับตัวตน (Self) อันเกิดจากประสบการณ์ในการได้เป็นผู้ใช้ความรู้ที่ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

1.6 เครื่องมือในการจัดการความรู้ เครื่องมือ (Tools) ในการจัดการความรู้ นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้กระบวนการจัดการความรู้สมบูรณ์และเป็นจริงขึ้นมาได้ การเลือกใช้เครื่องมือจึงควรเลือกเครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับผู้ใช้ และบริบทของกิจกรรมให้มากที่สุด

เครื่องมือในการจัดการความรู้มีลักษณะคล้ายหรือใกล้เคียงกับเครื่องมือในการฝึกอบรมและการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสมในการใช้เครื่องมือต่างๆ การจัดการความรู้ในองค์กรที่มุ่งเน้นด้านผลผลิตทางด้านการเทียบเคียงกับองค์กรอื่นอาจเลือกใช้เครื่องมือประเภทที่เน้นการเทียบเคียง (Benchmarking) แต่การจัดการความรู้ในชุมชนหรือการจัดการความรู้ร่วมกับชาวบ้านมุ่งเน้นที่การพัฒนาคน และกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงการนำไปสู่กระบวนการจัดเก็บความรู้ ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้จึงอาจมีการนำไปใช้ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป (บดินทร์ วิจารณ์ 2547 : 106 – 109)

การเล่าเรื่อง (Story Telling) เรื่องราวที่บอกเล่าทำให้ผู้ฟังเข้าไปร่วมอยู่ในความคิด มีความรู้สึกเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่า มีความต้องการที่จะหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหาเรื่องราว และความคิดต่างๆ ในเรื่องที่เล่านั้นกลายเป็นของผู้ฟัง ผู้ฟังมิใช่เป็นเพียงผู้สังเกตภายนอกอีกต่อไป

เป้าหมายที่สำคัญคือให้ผู้มีความรู้จากการปฏิบัติ เล่าสิ่งที่ซ่อนอยู่ เล่าถึงความรู้ฝังลึกออกมา ซึ่งการเล่าเรื่องจะมีเป้าหมายสืบเนื่องมาจากการกำหนดหัวปลาว่าจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องอะไร จะคุยอะไรกัน จากนั้นให้กำหนดเป็นกลุ่มเล็ก ไม่เกิน 10 คน เพื่อให้มีความรู้สึกใกล้ชิด เป็นกันเอง สร้างความรู้สึกอิสระ ง่ายต่อการเล่าเรื่องอย่างมีพลัง ให้สมาชิกเล่าเรื่องเกี่ยวกับความสำเร็จของตน และมีผู้ทำหน้าที่จดบันทึก โดยเตรียมไว้ล่วงหน้า และบันทึกตามเรื่องเล่า

รวมทั้งจุดซื้อและที่อยู่ของผู้เล่าไว้ด้วย สมาชิกในกลุ่มจะช่วยสกัดความรู้ที่ได้ออกมา อาจจัดไว้บน กระดาน กระดาษ flip chart เพื่อตกแต่งแก้ไขได้ง่าย (วิจารณ์ พานิช 2548 : 139)

การเล่าเรื่องต้องเล่าแบบให้ข้อมูลแบบไม่ผ่านการตีความ สำหรับให้สมาชิกผลัดกันตีความเพื่อดึง ความรู้ฝังลึกหรือความรู้จากการปฏิบัติเพื่อการบรรลุห้วงปลาออกมา

การเสวนา (Dialogue) การทำ Dialogue เป็นการปรับฐานความคิด โดยการฟังจากผู้อื่นและความหลากหลายทางความคิดจึงเกิดขึ้น ทำให้สมาชิกเห็นภาพที่ใกล้เคียงกัน หลังจากนั้นเราจึงจัดประชุมหรืออภิปรายเพื่อแก้ปัญหาหรือหาข้อยุติต่อไปได้โดยง่าย และผลหรือข้อยุติที่เกิดขึ้นจะเกิดจากการที่เราเห็นภาพในองค์รวมเป็นที่ตั้ง

การประชุมระดมสมอง (Brainstorming) หมายถึงการประชุมที่เสนอวิธีแก้ปัญหา หรือ เสนอความคิดเห็นของสมาชิกให้ได้มากที่สุด วิธีการประชุมแบบนี้ต้องการความคิดเห็นของสมาชิกมากที่สุด เมื่อทุกคนได้แสดงความคิดเห็นแล้ว กลุ่มก็จะมาช่วยกันกลั่นกรองความคิดเห็นทั้งหมด เพื่อเลือกความคิดเห็นที่ดีเข้าสู่แนวทางเดียวกัน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ (รศพร จันทรสว่าง 2546: 12)

เวทีชาวบ้าน เป็นการประชุมรูปแบบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน มีกระบวนการดังนี้

1. การเตรียมการ

1.1 การสร้างความตื่นตัวในปัญหาแก่ชุมชน โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การสื่อสารกับผู้นำชุมชน การประชุมชี้แจง

1.2 การทำให้เขาเริ่มเกิดความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหา โดยการพาไปศึกษาดูงานที่เขามีการแก้ปัญหาลักษณะเดียวกันแล้วประสบความสำเร็จในชุมชนอื่น

1.3 การจัดเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทั้งหมด แล้วนำมาวิเคราะห์และสื่อสารให้ชุมชนเข้าใจ สื่อที่สำคัญได้แก่ รูปจำลองภูมิประเทศ หรือโมเดล

1.4 การเตรียมบุคลากรหรือผู้นำจากชุมชนเพื่อเป็นแกนนำการเรียนรู้ในเวทีชาวบ้านให้ผู้นำเหล่านี้มีวิธีคิดที่ถูกต้องรวมทั้งการมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์แก่ ชุมชนเป็นหลัก โดยวิธีการที่เหมาะสม เช่น การพาไปศึกษาดูงาน หรือฝึกอบรม เพื่อให้ได้จำนวนผู้นำที่มากพอสมควร เพื่อที่จะนำชุมชนไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง และไม่เกิดปัญหา

2. การจัดเวทีชาวบ้าน ในการจัดเวทีชาวบ้านมีสาระหรือองค์ประกอบที่สำคัญที่จะต้องจัดเตรียม เพื่อให้เกิด การเรียนรู้ที่ถูกต้องสมบูรณ์ คือ

2.1 ข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกัปัญหา ต้องมีความครบถ้วน ถูกต้องและเพียงพอ ในการสนับสนุนให้เวทีชาวบ้านหรือเวทีสาธารณะดำเนินไปได้โดยราบรื่น สามารถบรรลุเป้าหมายในการเรียนรู้ คือสามารถกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา เป้าหมาย และแนวทาง วิธีการบรรลุเป้าหมายได้ถูกต้อง

2.2 สื่อ จัดเตรียมสื่อที่เกี่ยวข้องทั้งสื่อบุคคล สื่ออื่นๆที่สามารถทำให้ชุมชนเกิดมโนทัศน์ นำไปสู่การเข้าใจสิ่งต่างๆได้ดีขึ้นและรวมถึงข้อมูลที่ประมวลแล้วลงในแผนภูมิจำลองภูมิประเทศ (โมเดล) ที่แสดงความสัมพันธ์ของปัญหาได้ชัดเจน

2.3 ผู้นำ ที่ได้รับการพัฒนาหรือเตรียมแล้ว รวมถึงเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยที่มีจำนวนพอสมควร สามารถนำชุมชน นำขบวนการเรียนรู้ ให้ดำเนินไปได้โดยราบรื่น ซึ่งผู้นำควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ มีใจเป็นกลางหรือเป็นอิสระ ไม่อยู่ภายใต้อำนาจใดๆ ทั้งสิ้น มีความรู้ความสามารถ เป็นที่ยอมรับเชื่อถือของชุมชน

2.4 ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาต่างๆ ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบข้อมูลและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในระดับหนึ่ง

2.5 เรื่องหรือปัญหา ที่จะนำเข้าสู่ที่ประชุมควรนำประเด็นของปัญหาให้ชุมชนทราบเพื่อที่จะได้เตรียมตัวในการเข้าร่วมเวทีชาวบ้านโดยวิธีการประชาสัมพันธ์หรือการประสานงานทำความเข้าใจในระดับหนึ่ง

2.6 วิธีการคิด ที่จะนำมาสู่การแก้ปัญหาในเวที ซึ่งสามารถนำหลักอริยสัจ 4 มาเป็นหลักได้

2.6.1 กำหนดปัญหาได้ชัดเจนถูกต้อง

2.6.2 กำหนดสาเหตุของปัญหาที่เกี่ยวข้องได้ทั้งหมดชัดเจนและถูกต้อง

2.6.3 กำหนดเป้าหมายหรือสภาพที่ไม่เป็นปัญหาได้

2.6.4 กำหนดแนวทางและวิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายได้

การใช้ที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยง (Mentoring Programs) เป็นวิธีการพัฒนา ความสามารถ ของคน ซึ่งส่วนมากจะมุ่งเน้นที่คนที่เข้ามาใหม่ที่จำเป็นต้องมีการสอนงานอย่างรวดเร็ว เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ในเวลาอันสั้น โดยการมอบหมายให้พี่เลี้ยงเป็นผู้แนะนำและสอนวิธีการทำงานให้

ความรู้จากบทเรียนและความสำเร็จ (Lessons Learned and Best Practices Databases) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ทั้งในรูปแบบของความสำเร็จ คือทำแล้ว

เกิดผลดี และล้มเหลว เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากข้อผิดพลาดต่างๆ และข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ ที่ดีเก็บไว้ให้ผู้อื่นได้ศึกษาและเรียนรู้ต่อไป

แหล่งผู้รู้ในกลุ่ม (Center of Excellence – CoE) เป็นการกำหนด แหล่งผู้ที่มีความรู้มากที่สุดในกลุ่ม (Center of Excellence) หรือ ทราบว่าจะสามารถติดต่อสอบถามผู้รู้ได้ที่ไหน อย่างไร (Expertise Locators) จึงเป็นอะไรที่มากกว่าผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน

เพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) เป็นการเชิญสมาชิกจากกลุ่มอื่น มาแบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจให้แก่กลุ่มซึ่งต้องการความช่วยเหลือ ผู้ที่ถูกเชิญมาอาจจะเป็นคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันหรือที่อื่นก็ได้ ในกรณีที่จะลงมือทำเรื่องหนึ่งเรื่องใดและไม่สันทัด ชั้นแรกต้องค้นหาว่าความรู้เรื่องนั้นๆ อยู่ที่ใด หรือบุคคลใด แล้วติดต่อขอเรียนรู้จากเขา โดยกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้ด้วย

เวที ถาม – ตอบ (Forum) เป็นอีกหนึ่งเวทีในการที่เราสามารถโยนคำถามเข้าไป เพื่อให้ผู้รู้ที่อยู่รวมในเวที ถาม – ตอบ ช่วยกันตอบคำถามหรือส่งต่อให้ผู้เชี่ยวชาญอื่นช่วยตอบ หากกลุ่มมีการจัดตั้ง ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice – CoP) หรือมีการกำหนด แหล่งผู้รู้ในกลุ่ม (Center of Excellence – CoE) แล้ว คำถามที่เกิดขึ้นสามารถส่งเข้าไปในเวที ซึ่งอยู่ในชุมชนนักปฏิบัติ (CoP) หรือ แหล่งผู้รู้ในกลุ่ม (CoE) เพื่อหาคำตอบ

การทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Reviews – AAR) คือ การอภิปรายเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อทบทวนว่าเกิดอะไรขึ้น ทำไมจึงเกิด จะรักษาจุดแข็งและปรับปรุงจุดอ่อนอย่างไร ส่งผลให้ทีมและสมาชิกได้เรียนรู้จากทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว ทั้งนี้สามารถใช้เป็นเครื่องสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ โดยจะให้แต่ละคนพูดสั้นสั้นๆ คนละ 1-2 นาที โดยตอบคำถามต่อไปนี้

1. เป้าหมายของการมาร่วมประชุมครั้งนี้ คืออะไร
2. เป้าหมายส่วนใดที่บรรลุผลมากเกิดคาด เพราะอะไร
3. เป้าหมายส่วนใดที่บรรลุผลน้อย หรือไม่บรรลุผล เพราะเหตุใด
4. สิ่งที่ได้เรียนรู้ที่เป็นประโยชน์สูงสุดคืออะไร
5. จะกลับไปทำอะไร
6. ถ้าจะมีการจัดประชุมเช่นนี้อีก มีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงส่วนไหนบ้าง

โดยจะให้เป็นอิสระในการตอบ อาจตอบเพียงบางข้อก็ได้ หรือจะเพิ่มก็ได้ และให้มีการจดบันทึกไว้

ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice – CoP) เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ เกิดจากความใกล้ชิด ความพึงพอใจ ความสนใจและพื้นฐานที่ใกล้เคียงกัน ลักษณะที่ไม่เป็นทางการจะเอื้อต่อการเรียนรู้และการสร้างความรู้ใหม่ๆ มากกว่าโครงสร้างที่เป็นทางการ

ชุมชนนักปฏิบัติเป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรมในส่วนตัวปลา หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนที่มีอยู่เป็นเครื่องมือของการจัดการความรู้เพื่อบรรลุ หัวปลา ซึ่งเป็นเป้าหมาย ชุมชนนักปฏิบัติที่ดีควรเกิดขึ้นอย่างพร้อมใจของสมาชิกกลุ่มและเกิดความภูมิใจ ที่จะเห็นประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก

นอกจากนั้นยังมีเครื่องมือที่พัฒนาโดยสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) คือ

ธารปัญญา (River Diagram) เครื่องมือนี้มีเครื่องมือย่อย 5 เครื่องมือด้วยกันได้แก่

1. ตารางแห่งอิสรภาพ
2. แผนภูมิแม่น้ำ
3. แผนภูมิขั้นบันได
4. ชุมความรู้
5. พื้นที่ระเืองปัญญา

ซึ่งรายละเอียดและวิธีใช้จะนำเสนอต่อไปในตอนของการจัดการความรู้ขององค์กร (ประพนธ์ ผาสุขยัต 2547 : 32)

สรุปได้ว่าตัวอย่างเครื่องมือในการจัดการความรู้ข้างต้น มีความเหมาะสมกับกระบวนการจัดการความรู้ในทุกๆ หน่วยของสังคม ไม่ว่าจะเป็นบริษัท สำนักงาน หรือแม้แต่ท้องถิ่น เพราะการจัดการความรู้จะเกิดขึ้นกับคน ดังนั้นไม่ว่าคนจะอยู่ส่วนใดของสังคมเครื่องมือการจัดการความรู้ดังกล่าวสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสิ้น ขณะเดียวกันเครื่องมือในการฝึกอบรมต่างๆ ที่ยังมีได้กล่าวถึงนั้นสามารถนำมาปรับใช้ในกระบวนการต่างๆ ได้เช่นกัน โดยเฉพาะในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพราะกระบวนการจัดการความรู้จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด และควรเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นไปโดยธรรมชาติ จะทำให้ความรู้ที่ออกมาอย่างชัดเจนและเข้าถึงได้ง่าย

1.7 การจัดเก็บ และเผยแพร่ความรู้ สิ่งหนึ่งที่ต้องกล่าวถึงคือเครื่องมือในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ เครื่องมือที่ไม่ยุ่งยากและสามารถใช้ได้ในทุกสถานการณ์คือการบันทึก เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเป็นการจัดเก็บที่ง่ายต่อการเผยแพร่ต่อไปใช้ต่อ สำหรับการบันทึกนั้นสามารถทำได้ในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นบันทึกลงบนกระดาษ อาจจัดเก็บในรูปแบบของหนังสือ

หรือสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ หรือวัสดุอิเล็กทรอนิกส์ เช่น คอมพิวเตอร์ เป็นการจัดเก็บข้อมูลในลักษณะข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของงานที่ต้องการต่อไป หากมิได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สามารถบันทึกเป็นภาพและเสียงได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดต่างๆ และศักยภาพของผู้ดำเนินการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในการเผยแพร่ด้วย ดังนั้นเครื่องมือเหล่านี้จะช่วยให้ความรู้ได้กระจายออกไปได้โดยง่าย โดยเฉพาะในปัจจุบันมีเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย จึงสามารถเผยแพร่ความรู้ที่มีได้โดยง่าย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ระบบอินเทอร์เน็ตหรืออินเทอร์เน็ท

1.8 การจัดการความรู้ในองค์กร องค์กรไม่ว่าจะเป็นเอกชนหรือรัฐบาล นั้นเป็นสถานที่ ที่มีคนอยู่รวมกันมาก ดังนั้นจึงมีความรู้ต่างๆ อยู่มากด้วยเช่นกัน การจัดการความรู้จึงมีบทบาทในการจัดการความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวคนเหล่านั้น เมื่อคนดังกล่าวมีเป้าหมายร่วมกัน คิดตรงกันที่จะพัฒนาหรือแก้ไขประเด็นใดในองค์กร โดยการกำหนดเป้าหมาย (Knowledge Vision) ตามแบบจำลองปลาทูลแล้ว พวกเขาจะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ขึ้น ดังตัวอย่างเป็นการนำเครื่องมือชุดธารปัญญา จากสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ใช้ในการจัดการความรู้ในโรงพยาบาล โดยมีองค์ประกอบ และกระบวนการดังต่อไปนี้

1.8.1 ตารางแห่งอิสรภาพ เป็นตารางสำหรับประเมินตนเอง (หมายถึงประเมินขีดความสามารถของกลุ่ม) ว่ามีขีดความสามารถหลัก (Core Competence) เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ในระดับใด

ตารางแห่งอิสรภาพมีหัวใจ 4 ประการที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

1. ขีดความสามารถ (Competence) หมายถึงขีดความสามารถในการบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

- 1.1 การปฏิบัติจริง (action)
- 1.2 ความรู้ความเข้าใจ (understanding)
- 1.3 ความเชื่อ ค่านิยม (value)

2. เป้าหมายที่พึงประสงค์ (objective, goal) ที่มีความชัดเจน พุ่งเป้า อยู่ภายใต้ทิศทางและวิสัยทัศน์หลักขององค์กร เป็นเป้าหมายที่ทรงพลัง เป็นเป้าหมายร่วมกันของกลุ่มผู้ปฏิบัติ มีความลึกเข้าไปถึงระดับจิตใจ คุณค่า และความเชื่อ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม วัดได้

3. การประเมินตนเอง นี้คือที่มาของชื่อ “ตารางแห่งอิสรภาพ” เพราะการที่กลุ่มผู้ปฏิบัติงานร่วมกันเป็นผู้ดำเนินการประเมินระดับขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของกลุ่ม เป็น

กิจกรรมแห่งความเป็นอิสระ และต้องการจิตวิญญาณแห่งความเป็นอิสระ ความมั่นใจ และการรับฟังซึ่งกันและกัน การประเมินตนเอง เป็นกิจกรรมที่สมาชิกกลุ่มงานทำร่วมกัน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ของกลุ่ม ไม่ใช่เพื่อเอาไว้อวดผู้อื่น ไม่ใช่เอาไว้ให้ผู้ประเมินภายนอกดู ความคิดและความเชื่อเช่นนี้คือที่มาของคำว่า “อิสรภาพ” ซึ่งหมายความว่าปลดปล่อยจากอำนาจครอบงำ

4. ตาราง ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับคือขีดความสามารถระดับเริ่มต้น (1) ไปจนถึงระดับสูงยิ่ง (5) โดยที่กลุ่มผู้ปฏิบัติเป็นผู้ร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ของระดับขีดความสามารถเอง นี่คือความหมายของคำว่า “อิสรภาพ” แต่ก็เป็น *อิสรภาพที่อิงฐานความรู้* คือ **ความรู้ชัดแจ้ง** (explicit knowledge) จากเกณฑ์ความสามารถหรือคุณภาพที่มีผู้กำหนดไว้แล้ว เช่น ในกรณีของเครือข่ายพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาล ความรู้ชัดแจ้งชุดหนึ่งได้จากหนังสือ “มาตรฐาน HA และเกณฑ์พิจารณา : บูรณาการภาพรวมระดับโรงพยาบาล” จัดพิมพ์โดยสถาบันพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาล (พรพ.) ความรู้ชัดแจ้งอีกชุดหนึ่งได้จากเอกสาร “Health Care Criteria for Performance Excellence 2004” ของ Baldrige National Quality Program แห่งสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ฐานความรู้อีกประเภทหนึ่งที่เครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องนำมาใช้ คือ **ความรู้ฝังลึก** (tacit knowledge) ทั้งของคนที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายเอง และคนที่อยู่นอกเครือข่ายที่เป็นผู้มีผลงานดีเด่น สะท้อนว่าจำเป็นต้องเป็นผู้มีขีดความสามารถ (competence) สูงในเรื่องที่เราต้องการใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กลุ่ม/เครือข่ายพึงประสงค์

จะเห็นว่า ตารางแห่งอิสรภาพเป็นเครื่องมือในการทำความรู้จักตนเอง เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนา “ขีดความสามารถ” ที่จำเพาะต่องานที่กลุ่มมีเป้าหมายบรรลุความเป็นเลิศ ขีดความสามารถที่กล่าวนี้เป็นขีดความสามารถบนฐานของการปฏิบัติ ความเข้าใจ และความเชื่อ ที่อยู่บนฐานของความรู้ ทั้งที่เป็นความรู้ชัดแจ้งและความรู้ฝังลึก และที่ชัดเจนที่สุด ตารางแห่งอิสรภาพเป็นเครื่องมือในการวัด (measurement) เพื่อการประเมินตนเอง

หัวใจของตารางแห่งอิสรภาพมี 4 ห้อง และรวมกันเป็นหนึ่งเดียว จะใช้ตารางแห่งอิสรภาพประเมินขีดความสามารถซ้ำบ่อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ปฏิบัติเอง

1.8.2 **ธารปัญญา (River Diagram)** เป็นผังแสดงการกระจายของระดับขีดความสามารถหลักของหน่วยงานที่มาร่วมเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระดับขีดความสามารถหลักที่นำมาลงในผัง มาจาก “ตารางแห่งอิสรภาพ” หรือตารางระดับขีดความสามารถหลักเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์นั่นเอง ความกว้างของ “ลำธาร” เป็นตัวบอกความแตกต่างในระดับขีดความสามารถหลักของหน่วยงานสมาชิกเครือข่าย ระดับขีดความสามารถด้านใดขององค์กรสมาชิกอยู่ก่อนมาทาง “ฝั่งเหนือ” องค์กรนั้นก็จะมีอยู่ในฐานะ “ผู้แบ่งปัน” ความรู้ด้านนั้น

ระดับขีดความสามารถด้านที่อยู่ค่อนมาทาง "ฝั่งใต้" บอกให้รู้ว่าในด้านนั้นองค์กรอยู่ในฐานะ "ผู้เรียนรู้"

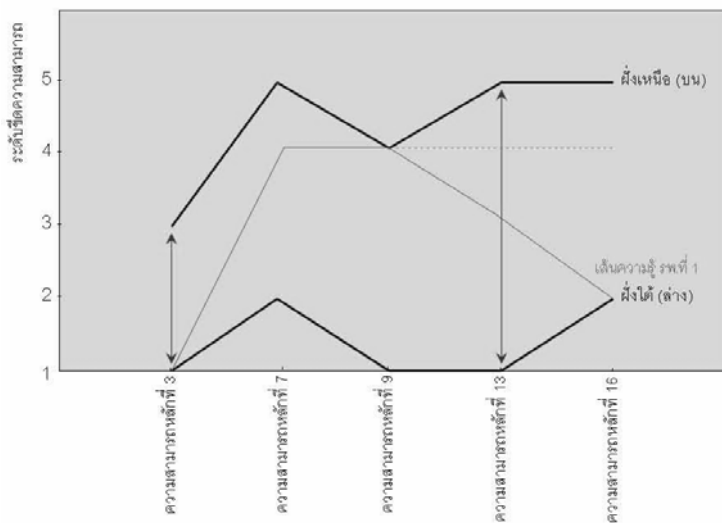
องค์กรสมาชิกแต่ละองค์กรจะเป็นผู้แบ่งปันความรู้ในบางความสามารถหลัก และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้เรียนรู้ในบางความสามารถหลัก และที่สำคัญแม้ในขีดความสามารถหลักที่ขีดความสามารถขององค์กรอยู่ที่ระดับ 5 และองค์กรทำหน้าที่เป็นผู้แบ่งปันในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ องค์กรก็จะได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นในกระบวนการที่องค์กรทำหน้าที่เป็นผู้แบ่งปันความรู้ในกระบวนการ "เพื่อนช่วยเพื่อน" (Peer Assist)

ธารปัญญา เป็นเครื่องมือให้ผู้จัดการเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (KM Network Manager) มองเห็นภาพรวมของขีดความสามารถหลักของเครือข่าย และขณะเดียวกันก็ช่วยให้สมาชิกของเครือข่ายมองเห็น "ตำแหน่ง" ของตนภายในกลุ่มได้โดยง่าย และเห็นได้เป็นรายขีดความสามารถหลัก ดังตัวอย่างภาพ "ธารปัญญา" กลุ่มเครือข่ายจัดการความรู้ในโรงพยาบาล 15 โรง (เครือข่ายสมมติ) และ "เส้นความรู้" ของโรงพยาบาลที่ 1 ดังกราฟที่ 1

โรงพยาบาลที่ 1 อาจตั้งเป้าของการพัฒนาเพื่อยกระดับขีดความสามารถในช่วง 8 เดือนตามเส้นประ จะเห็นว่า "ธารปัญญา" และ "เส้นความรู้" เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สมาชิกหรือผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลที่ 1 มีเป้าหมายร่วมกัน พุ่งเป้าไปที่การปรับปรุงขีดความสามารถหลักที่ 13 และ 16 เป็นเป้าหมายสำคัญ

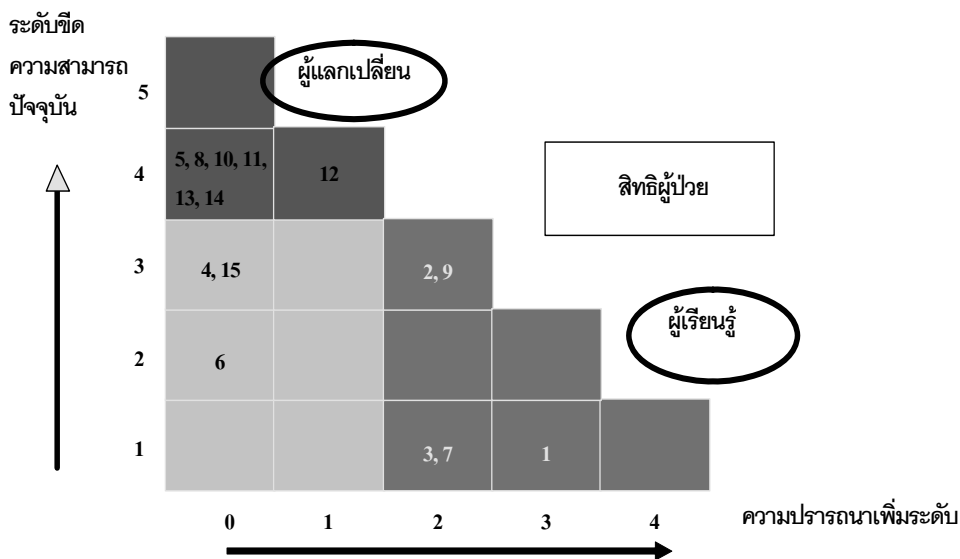
1.8.3 บันไดแห่งการแลกเปลี่ยน (Ladder Diagram) เป็นกราฟแสดงระดับความสามารถปัจจุบัน กับระดับความปรารถนาที่จะเพิ่มขีดความสามารถของแต่ละองค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในขีดความสามารถหลัก (core competence) เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังตัวอย่างรูปบันไดแห่งการแลกเปลี่ยนขีดความสามารถหลัก ด้านสิทธิผู้ป่วยของโรงพยาบาล 15 โรง ในเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้างล่าง (ดังกราฟที่ 2)

โรงพยาบาลในพื้นที่สี่เทา ได้แก่โรงพยาบาลที่ 1, 3, 7, 2, 9 เป็นโรงพยาบาลกลุ่มที่มีความต้องการเรียนรู้สูงในเรื่องสิทธิผู้ป่วย และโรงพยาบาลที่ 5, 8, 10, 11, 13, 14, 12 เป็นโรงพยาบาลกลุ่มที่ทำหน้าที่แบ่งปันความรู้ในเรื่องสิทธิผู้ป่วย

กราฟที่ 1 ตัวอย่างธารปัญญา

ที่มา : ประพนธ์ ผาสุขยืด, “การจัดการความรู้สำหรับกลุ่มนักพัฒนารุ่นใหม่ โครงการชุมชนเป็นสุขภาคตะวันออก,” บรรยายที่เขาสะเมมา ซาเลย์ จังหวัดจันทบุรี, 18 กรกฎาคม 2548. (สไลด์ประกอบการบรรยาย)

กราฟที่ 2 ตัวอย่างบันไดแห่งการแลกเปลี่ยน

ที่มา : ประพนธ์ ผาสุขยืด, “การจัดการความรู้สำหรับกลุ่มนักพัฒนารุ่นใหม่ โครงการชุมชนเป็นสุขภาคตะวันออก,” บรรยายที่เขาสะเมมา ซาเลย์ จังหวัดจันทบุรี, 18 กรกฎาคม 2548. (สไลด์ประกอบการบรรยาย)

ผู้จัดการเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ “คุณอำนวย” ของโรงพยาบาลกลุ่มที่ต้องการเรียนรู้สูงในเรื่องสิทธิผู้ป่วย สามารถใช้บันไดแห่งการแลกเปลี่ยนเป็นแนวทางช่วยในการทำหน้าที่ “แมสชีง – ฟอสชีง” (match – maker) จับคู่ทำกิจกรรม “เพื่อนช่วยเพื่อน” (Peer Assist) หรือกระบวนการเทียบเคียงสมรรถนะ (Benchmarking)

บันไดแห่งการแลกเปลี่ยนเป็นเครื่องมือพุ่งความสนใจไปยัง “คู่แลกเปลี่ยนเรียนรู้” คือระหว่างโรงพยาบาลในพื้นที่สีเทา กับโรงพยาบาลในพื้นที่สีเทาเข้ม

1.8.4 ชุมความรู้ (Knowledge Assets) เป็นบันทึกความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และแหล่งความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เกี่ยวกับขีดความสามารถหลัก (core competence) เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ชุมความรู้เป็นบันทึกของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในเรื่องนั้น ๆ เอง มาจากการค้นคว้าจากแหล่งภายนอก ทั้งที่เป็นความรู้ชัดแจ้ง และความรู้ฝังลึกที่เป็นผู้ปฏิบัติในหน่วยงานภายนอก และมาทำกระบวนการ “เพื่อนช่วยเพื่อน” (Peer Assist) แก่ทีมผู้ปฏิบัติ และมาจากการถกเถียงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองภายในทีมงาน

บันทึกชุมความรู้สำหรับขีดความสามารถหลัก (core competence) เรื่องใดเรื่องหนึ่ง มาจากการตั้งคำถามว่า

1. ความรู้ (วิธีปฏิบัติ, ความเข้าใจ, และคุณค่า – ความเชื่อ) หลัก 10 ประการสำหรับ
2. การปฏิบัติงานตามขีดความสามารถหลักนี้คืออะไร
3. จะหารายละเอียดของความรู้ที่นั่น ๆ ได้จากที่ไหน จากใคร
4. ในการนำความรู้ที่นั่น ๆ มาใช้ภายในสถานภาพหรือบริบทของเรา จะต้องคำนึงถึงปัจจัยอะไรบ้าง
5. บันทึกชุมความรู้ควรมี 3 ชั้น เพื่อให้ง่ายต่อการใช้งาน
6. ชั้นแรก 10 ความรู้หลัก
7. ชั้นที่ 2 เรื่องเล่า และคำพูดเกี่ยวกับความรู้หลักแต่ละชั้น
8. ชั้นที่ 3 รายละเอียดของแต่ละเรื่องเล่าหรือคำพูด อาจมีการอัดเสียงหรือถ่ายวิดีโอ

คลิปไว้

บันทึกชุมความรู้มีไว้สำหรับใช้งานภายในองค์กรหรือภายในทีมงาน สำหรับแต่ละคน กลับมาทบทวน หรือร่วมกันทบทวนเป็นกลุ่ม สำหรับการนำไปใช้หมุนวงจร PDC(S)A ของการพัฒนาคุณภาพงาน และยังสามารถเอาไว้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมงานของสมาชิกเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่าน “พื้นที่เสมือน” ได้ด้วย

1.8.5 พื้นที่ประเทืองปัญญา หรือพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มี 2 ประเภทได้แก่

1) พื้นที่จริง คือการประชุมพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบพบตัว พบหน้าซึ่งกันและกัน กับ 2) พื้นที่เสมือน เป็นการติดต่อสื่อสารผ่านเทคโนโลยีสื่อสารและสารสนเทศ อันได้แก่ อินเทอร์เน็ต รวมทั้งโทรศัพท์มือถือ ต้องใช้พื้นที่ทั้ง 2 ชนิดตามความเหมาะสม

บันทึกภูมิความรู้ของแต่ละองค์กร/หน่วยงาน ที่เก็บไว้ในระบบคอมพิวเตอร์ หากเปิดให้องค์กร/หน่วยงานในเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้เข้าไปศึกษาหาข้อมูล ผ่านอินเทอร์เน็ต และมี “กระดานสนทนา” ให้เข้าไปซักถามแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการตามความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ของงานของสมาชิกเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1.9 การจัดการความรู้ในสังคม จากเนื้อหาตอนต้นส่วนใหญ่เป็นการจัดการความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ไม่ว่าจะเป็นเอกชน หรือของรัฐบาลก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดด้านการจัดการความรู้ที่กำลังเป็นที่นิยมในขณะนี้ มีการอ้างอิงมาจากต่างชาติเสียเป็นส่วนใหญ่ และมีตัวอย่างการใช้งานที่เผยแพร่อยู่เป็นของบริษัทเอกชน ดังนั้นจึงมีเนื้อหาค่อนข้างมากไปทางลักษณะการจัดการความรู้ในองค์กร อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่เป็นธุรกิจ (เกี่ยวกับองค์กรที่หารายได้เชิงพาณิชย์) หรือองค์กรที่ไม่ใช่ธุรกิจ ซึ่งอาจเป็นการรวมตัวกันโดยไม่หวังรายได้ ล้วนจำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องการจัดการความรู้เช่นกัน เพราะความรู้ที่มีอยู่เป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นประโยชน์จึงควรมีระบบ หรือวิธีที่จะจัดการกับความรู้นั้นๆ

หากกล่าวถึงประเทศไทย ความรู้ด้านต่างๆในการดำรงชีวิตของคนไทยรุ่นก่อนมีอยู่มากมายและหลากหลาย บางส่วนได้รับการจัดเก็บและตกทอดมาถึงรุ่นหลัง บางส่วนนั้นได้สูญหายไปพร้อมกับบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาไทยหรือความรู้ของไทย นั้นเป็นสิ่งที่เราควรมีกระบวนการในการจัดการ

แต่ก่อนที่เราจะจัดการความรู้เรื่องอะไร ต้องไปถามชุมชนก่อนว่า เขาต้องการอะไร เขาอาจต้องการชีวิตที่มั่นคงเป็นสุข ความมั่นคงทางด้านสิทธิเสรีภาพ ความมั่นคงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ซึ่งนั่นแล้วแต่เขา ความต้องการเหล่านี้จะเป็นสิ่งสะท้อนว่าความรู้อะไรสำคัญต่อชีวิตของผู้คน และต่อท้องถิ่น จากนั้นเราจึงเข้าไปส่งเสริม สนับสนุน เชื่อมโยง ชุมชน องค์กรชุมชน เครือข่ายที่ทำอยู่ ซึ่งมีประเด็นและวิธีการต่างๆ มากมาย เช่นไปส่งเสริมสนับสนุน เชื่อมโยง สิ่งที่เขาบ้านทำอยู่ ไม่ว่าจะโดยองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน หรือแม้กระทั่งประชาคมก็ตาม เพื่อให้เขาทำสิ่งที่ได้อยู่แล้วให้ดีขึ้น ผสานกันได้ดีขึ้น เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมมากขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ความรู้พวกนี้ถ้ามีการจัดการจะทำให้การ

บริหารได้ดีขึ้นเร็วขึ้น ขยายวงได้มากขึ้น นี่จะเป็นการยกระดับความรู้ขึ้นไป (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม 2547 : 87)

บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร (2547:30) ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์กับกระบวนการเรียนรู้ ฟอณิพจน์มองว่านักพัฒนาจำเป็นต้องกลับไปมองดูว่า แท้จริงแล้วนั้นประชาชนเขามองตัวเองในฐานะอะไร เขาอธิบายอัตลักษณ์ของเขาอย่างไรในฐานะของแต่ละภูมิภาค

ตัวอย่างเช่น ชุมชนบ้านวังอ้อ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ได้จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยตนเอง เพียงเพื่อสื่อเรื่องราวประสบการณ์ และบทเรียนการดูแลรักษาป่าดงใหญ่ของตนให้คนอื่นได้รับรู้ และจุดประกายแก่ผู้มาเยือน เพื่อก่อให้เกิดความรักป่าและธรรมชาติ

บ้านวังอ้อ เป็นหมู่บ้านชนบทอยู่ห่างไกลความเจริญมาก ถนนหนทางเป็นดินสภาพไม่ค่อยดีนัก ในยุคหนึ่งที่นี่เป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์มากผืนหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี แต่แล้วความสมบูรณ์ของป่าวังอ้อก็ถูกทำลาย เมื่อรัฐบาลจัดให้มีสัมปทานไม้ ในป่าแห่งนี้เมื่อปี พ.ศ. 2542 หลังจากหมดสัมปทานชาวบ้านถูกบุกรุกทำลายป่าอย่างหนัก กระทั่งได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เมื่อพ.ศ.2539 และได้พระราชทานธงพิทักษ์ป่ารักษาชีวิต ได้จุดประกายให้ชาวบ้านวังอ้อตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาป่า ในชุมชนได้มีการร่วมมือกันวางแผนที่จะรักษาป่าอย่างจริงจังจนในที่สุดประสบความสำเร็จ ต่อมาจึงมีผู้สนใจมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก และขณะเดียวกันการท่องเที่ยวในลักษณะการชมธรรมชาติกำลังได้รับความนิยม ชาวบ้านจึงคิดว่า นี่จะเป็น โอกาส ที่จะสื่อให้คนอื่นได้รู้ถึงวิธีการดูแลรักษาป่าในแบบของชาวบ้านวังอ้อ ตั้งแต่นั้นจึงได้มีการปรึกษาและวางแผนการจัดการท่องเที่ยวขึ้น มีการหาข้อมูล ดูงาน ทดลองเพื่อพิสูจน์ให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน รู้จักจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง มีการเรียนรู้ร่วมกันในหลายส่วน จากกรณีบ้านวังอ้อนี้เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการ หาความรู้ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนในการทำงานอย่างเป็นระบบจนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (ปิยาภรณ์ มัฒพะจิตร 2547 : 130)

ความสำเร็จการจัดการความรู้สู่ชุมชน “ปางมะผ้า” เป็นดินแดนที่มีความสำคัญและทรงคุณค่าทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของโลก ในปางมะผ้ามี “ทุนเดิม” อยู่เยอะจากโครงการวิจัยและโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ลงไปซึ่งมีทั้งที่เสร็จแล้วและยังดำเนินการอยู่ เกิดองค์ความรู้หลายด้านขึ้นในชุมชน และส่งผลให้กลายเป็นศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม แต่ทั้ง “คน” และ “ความรู้” เหล่านี้ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากนัก

กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาซึ่งเป็นนักวิจัยชาวบ้าน (ตัวแทนเผ่าต่าง ๆ) จึงร่วมกับนักวิชาการภายนอกทำโครงการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชน อำเภอปางมะผ้า ขึ้น โดยไปเชื่อมต่อเป็นกลุ่มก้อนกับชุมชนในประเด็นต่าง ๆ ทั้งการจัดการทรัพยากร การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และงานด้านสื่อเพื่อชุมชน การพยายามสร้างสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายทำความเข้าใจกันคนภายนอก และภายในชุมชนเองสะท้อนให้เห็นการพัฒนาศักยภาพ “คน” ในท้องถิ่น กับการจัดการกับฐาน “ข้อมูล” ความรู้ทั้งเก่า-ใหม่ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน องค์ความรู้ 5 ประเด็นหลักนั้นได้เกิดตัวอย่างอย่างรูปธรรมที่กำลังขยายผลทั้งแนวคิดและการปฏิบัติ จากตัวอย่างความสำเร็จของการทำไปเรียนรู้ไปขยายผลจากการความสำเร็จด้วยกิจกรรมเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่

ตัวอย่างความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเครือข่าย 6 หมู่บ้าน และประสานต่อกันกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะช่วยจัดการและคัดเลือกนักท่องเที่ยวส่งมาให้อีกต่อหนึ่งโดย นายจ่าบุญ วงศ์จันทร์ ชาวบ้านแม่ละนา แกนนำด้านการท่องเที่ยวชุมชน กล่าวว่า ที่ปางมะผ้ามีหลายหมู่บ้านที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน เมื่อก่อนมีปัญหาแต่การได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันทำให้เกิดความร่วมมือ และใช้กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้และเชื่อมโยงความสัมพันธ์จากผู้สูงอายุ (แหล่งความรู้) ผู้ใหญ่ในชุมชน (ทำหน้าที่จัดการ) และเด็ก (ผู้สืบทอด) มีการเชื่อมต่อกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัด/ภาคเหนือมากขึ้น และได้พัฒนาฐานข้อมูลความรู้ จัดทำเป็น “สื่อ” ท่องเที่ยวใน 6 ชุมชนนำร่อง เผยแพร่ใน-นอกพื้นที่ (บ้านแม่ละนา จะโบ๋ บ่อไคว๋ บ้านไร่ แม่กลางจันทร์ เมืองแพม) จนมีเสียงตอบรับให้จัดทำสื่อภาคภาษาอังกฤษ ควบคู่ไปกับกิจกรรมเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวไม่เฉพาะแต่ในชุมชนนำร่อง แต่มีชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอที่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของกิจกรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เสนอขอให้นำข้อมูลความรู้จากบทเรียนประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนไปช่วยเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชนที่สนใจด้วย

การทำสวนผลไม้เมืองหนาวปลอดสารเคมีที่บ้านผาเจริญเป็นอาชีพทางเลือกใหม่ที่ผู้นำชุมชนเผ่าลาหู่แดง การปลูกพืชเชิงเดี่ยวแต่ปลอดสารพิษของพ่อหลวงชัยยี่ เซ็นที่บ้านไร่ของชนเผ่าม้ง ที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดตนเองจากการทำเกษตร อุตสาหกรรมใช้สารเคมีมาสู่การทำเกษตรปลอดภัย ลองผิดลองถูกด้วยตนเองพร้อมกับเป็นแหล่งเรียนรู้ให้เพื่อนบ้านจนปัจจุบันแทบทุกคนในหมู่บ้านเป็นสมาชิก ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการเกษตร เช่นเดียวกับการทำเกษตรผสมผสานซึ่งมีตัวอย่างของคนทำจริงในทั้ง 14 หมู่บ้าน และเชื่อมโยงเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กัน ซึ่งเป็นการต่อยอดและการพัฒนาความรู้ด้านการทำเกษตรบนพื้นที่สูงเพื่อเป็นทางเลือกให้กับคนปางมะผ้า เป็นการทำเกษตรยั่งยืนคำนึงถึงความปลอดภัยของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

นอกจากนี้ การสอนเกษตรทางเลือกเพิ่มเติมเป็นความต้องการของชุมชนที่กำลังได้รับความสนใจขณะนี้ คือ การเลี้ยงหมูหลุม โดยได้รับความร่วมมืออย่างดีจากพัฒนากร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอำเภอปางมะผ้า ด้านทรัพยากรก็เช่นการทำแนวกันไฟ (ดินน้ำป่า) การสำรวจพื้นที่ด้วยระบบ GPS การทำฝายแม้ว ปลูกป่า ด้านวัฒนธรรมก็สามารถฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี การละเล่นที่เสื่อมสูญให้กลับคืนมาใหม่และเชื่อมโยงกับชุมชนและโรงเรียนถ่ายทอดสู่เยาวชน เข้ามาร่วมเป็นผู้สืบทอด ขณะที่ด้านสื่อมีการทำจดหมายข่าวความเคลื่อนไหว การทำกิจกรรม ความคืบหน้าของแต่ละด้านเผยแพร่ในกลุ่มตัวแทนที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเป็นประจำทุกเดือนให้ไปขยายต่อในพื้นที่ของตนเอง นอกจากนี้ยังมีการทำวีซีดี เก็บข้อมูลเรื่องราวเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น

การทำงานดังกล่าว ได้สร้างชาวบ้านซึ่งเป็นตัวแทนของชนเผ่าต่าง ๆ ในพื้นที่ ให้กลายเป็นนักพัฒนาและไปจัดการความรู้ของชุมชน ด้วยกระบวนการที่ไม่คิดแทน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ เก็บตกความรู้จากเวทีเรียนรู้ทั้งในไร่ หน้าบ้าน ลานกลางบ้าน งานประเพณี รวงน้ำชา หรือเวทีใด ๆ ก็ตามที่ได้มาเจอกันเป็นตัวแทนในการรวบรวมองค์ความรู้จากพื้นที่ และสอบถามความรู้กับท้องถิ่นจนแน่ใจจึงสรุปความเข้าใจร่วมกันและจัดเก็บเป็นคลังความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชน และแกนนำเหล่านี้ก็ไปสร้างคนต่อในแต่ละประเด็นที่ตนเองรับผิดชอบในพื้นที่ จึงเกิดกลุ่มนักพัฒนาย่อย ๆ ในแต่ละด้านขึ้นในปางมะผ้า พวกเขาจึงเป็น “คุณอำนวย” ที่คอยส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิด “คุณกิจ” มากขึ้นในชุมชน และเกิดวงเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มความต้องการที่เชื่อมโยง

จะเห็นได้จากการกลุ่มกิจกรรมเกิดขึ้นมากมายในปางมะผ้า เช่น บ้านแม่ละนาก็มีเกือบ 20 กลุ่ม กิจกรรมตั้งแต่กลุ่มเด็กไปจนถึงผู้สูงอายุ ล้วนเกี่ยวโยงให้ด้านสัมพันธ์และเรียนรู้กันตลอด แต่ละกลุ่มมีการจัดการของตนเอง มีการนัดเจอกันทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เรียกว่าทุกกลุ่มดำเนินการโดยอิสระแต่มีจุดร่วมกันคือยังต้องรักษาไว้ซึ่ง “อัตลักษณ์” ของชุมชนแต่ละแห่งในปางมะผ้าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นปกติของคนที่นี่ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา มีการจัดการอย่างเป็นระบบมากขึ้น และสะท้อนความเข้มแข็งของชุมชนที่มีความรู้เป็นฐานและสามารถจัดการกับความรู้นั้นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในประเด็นต่าง ๆ

คลังความรู้ของชุมชนในปางมะผ้า มีทั้งผู้สูงอายุที่เป็นทั้งแหล่งองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและผู้สนับสนุน ซึ่งความรู้ในตัวคนเหล่านี้ถูกดึงออกมาและร่วมกันจัดการโดยคนรุ่นกลาง ซึ่งมัก

รวมกลุ่มและมีโครงการสร้างการบริหารจัดการชัดเจนเน้นการทำประชาคมสรุปร่วมกันในทุกเรื่อง มีการส่งต่อความรู้สู่รุ่นเยาวชนผู้สืบทอด เช่น การอบรมมัคคุเทศก์น้อย การสอนการเล่นลิเกใต้ การรำนก การรีดน้ำมันงาซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ขาดหายไปช่วงหนึ่งเกือบ 20 ปี เป็นต้น

“กิจกรรมหลากหลายที่เกิดขึ้นและปฏิบัติ” จึงเป็นกลไกของการสร้างและใช้ความรู้ เพื่อการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา โดยมีศูนย์ประสานงานข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาเป็นศูนย์กลาง การรวบรวมและส่งต่อความรู้ให้เกิดการใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนโดยไม่ต้องยึดติดหรือรับความรู้จากภายนอกเพียงอย่างเดียว และไม่เป็นแหล่งความรู้ให้คนข้างนอกมานำออกไปโดยไม่คืนให้กับชุมชน ดังที่เคยเป็นมา

นอกจากนี้ ในการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นที่นี้ ในบริบทของคนที่เกี่ยวข้องพบว่า นักวิจัยหลักซึ่งเป็นนักวิชาการจากภายนอกทำหน้าที่เป็นผู้คอยสนับสนุนและช่วยเหลืออยู่ห่าง ๆ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ โรงเรียน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ นักวิชาการสาธารณสุข พัฒนาการอำเภอ นายอำเภอ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานอื่น ๆ ปล่อยให้ นักวิจัยท้องถิ่น (ชาวบ้านตัวแทนชนเผ่าต่าง ๆ) ไปทำงานกับชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถนำความรู้ที่มีมาจัดการกับปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน (ศศิธร อบกกลิน 2549 : 149 – 152)

กระบวนการจัดการความรู้คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากไม่มีความร่วมมือ มีเป้าหมายร่วมกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นหน่วยงาน ภาครัฐหรือเอกชน สังคม หรือชุมชนหรือแม้แต่กลุ่มคนก็สามารถจัดการความรู้ได้ หากคนในสังคมมีความพร้อมให้และใฝ่รู้ร่วมกัน

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญมากต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย สามารถสร้างรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศจำนวนมาก ดังนั้นหลายหน่วยงานจึงมุ่งความสนใจและหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวกันมากขึ้น การท่องเที่ยวโดยทั่วๆ ไปแล้ว มีความหมายหรือนิยามที่มากมายดังต่อไปนี้

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2542: IV) ได้ให้นิยามว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลิน และพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว

2. เดินทางด้วยความสมัครใจ

3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้
คูเปอร์ (Cooper, อ้างถึงใน มัลทิกา ศิริพิศ 2548 : 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยวคือการเดินทางจากที่อยู่อาศัยถาวรเป็นการชั่วคราวด้วยวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวคือกิจกรรมและบริการที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางนั่นเอง

สมบัติ กาญจนกิจ (2544) สรุปความหมายของการท่องเที่ยวจาก MC Intosh (1972) ว่า เป็นกระบวนการนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่าง (Leisure time) ที่มีการเดินทาง (Travel) เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายถึงที่อยู่อาศัย ไปยังอีกที่หนึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้น (Motivator) จากความต้องการในด้านกายภาพด้านวัฒนธรรมด้านการปฏิสัมพันธ์

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) นั้นหมายถึงการเดินทางจากที่อยู่อาศัยเดิมของตนเอง ไปยังอีกที่หนึ่งเป็นการชั่วคราวและไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อย้ายถิ่นหรือประกอบอาชีพ

ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน เนื่องมาจากปี พ.ศ.2545 องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) ได้ประกาศเป็นปีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ หรือ International Year of Ecotourism 2002 มีคำย่อว่า "IYE2002" มีการประชุมสุดยอดนานาชาติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของโลก ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 19-21 พฤษภาคม พ.ศ.2545 ที่เมืองควิเบค ประเทศแคนาดา (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ 2544:113) ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยด้วย

ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมายของคำว่า Ecotourism คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544 : 2)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า "Eco-tourism" ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือนิเวศวิทยา กับ

คำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในวงการท่องเที่ยวยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ "Nature Tourism" หรือ "Bio-tourism" หรือ "Green Tourism" แทน "Eco-tourism" ได้เช่นกัน เพื่อป้องกันให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) (www.thaipark123.com 2548)

ราไฟพรอน แก้วสุริยะ (2544 : 113) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน

โดยสรุปแล้วจึงพบว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) นั้นหมายถึงการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อผู้มีจิตสำนึกที่จะรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ขณะเดียวกันชุมชนและท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมได้ด้วย

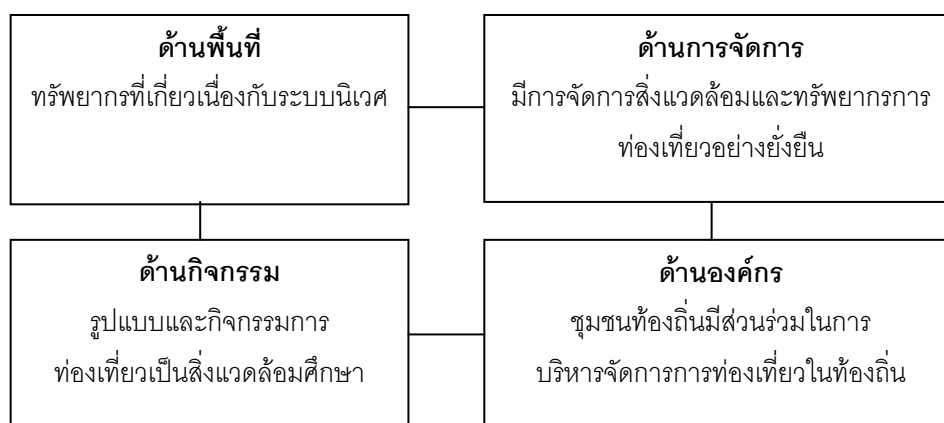
2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education – based tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการความคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation – based tourism)

แผนภาพที่ 8 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา : กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แผนปฏิบัติการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ (กรุงเทพฯ: บริษัท อัลซ่า จำกัด, 2544), 3.

หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ

2.3 พัฒนาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือก ที่มุ่งเน้นการชื่นชม ศึกษาเรียนรู้และสัมผัสธรรมชาติ อันเป็นทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมรวมและแบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ (สินธุ์ สโรบล 2546 : 30-33)

ยุคเริ่มต้นของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เริ่มขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2519 มีการเสนอแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติแผนแรก เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้น้ำหนักความสำคัญไปที่มิติทางเศรษฐศาสตร์เป็นหลัก และได้มีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ซึ่งได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้อย่างลอยๆ ไม่ได้ระบุรายละเอียดและแนวทางที่ชัดเจน

ในช่วงยุคบุกเบิกของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการเริ่มต้นรูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้มีการดำเนินการกิจกรรมท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในกลุ่มผู้สนใจพิเศษเฉพาะด้าน อาทิ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก การดำน้ำ การเที่ยวชมโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ

ยุคกลางของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ในระหว่างปี พ.ศ. 2519-2535 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการ จึงมีการคาดหวังผลในด้านของเศรษฐกิจ จึงพบว่าการท่องเที่ยวในช่วงนี้จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม มีการประกาศให้ปี พ.ศ. 2530 -2535 เป็นปีเทศกาลท่องเที่ยวไทย รายได้จากการท่องเที่ยวจึงเพิ่มสูงขึ้นเป็นอันดับหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่นและมีการขยายตัวของธุรกิจนำเที่ยวมากขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดังกล่าว ก่อปัญหาและส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ทำให้มีนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนหนึ่งมองภาพลักษณ์ของประเทศบิดเบือนไปจาก “Land of Smile” หรือดินแดนแห่งรอยยิ้ม ไปเป็น “Land of Sea, Sand Sun and Sex” หรือ ดินแดนแห่งท้องทะเลหาดทราย แสงแดดและเซ็กซี่

ยุคบูรณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยุคนี้อยู่ในระหว่างปี พ.ศ. 2536 – ปัจจุบัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มุ่งผลักดันนโยบาย แนวทางการพัฒนา และกำหนด ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาอย่างบูรณาการ เป็นต้นว่า การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร การจัดบริการนำเที่ยว ฯลฯ

ปี พ.ศ. 2539 – 2540 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกำหนดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นนโยบายระดับชาติ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างจริงจัง ทั้งนี้การปรับทิศทางดังกล่าวเป็นความพยายามในนโยบายระดับชาติจึงยังไม่มีผลเชิงปฏิบัติการสู่ในระดับท้องถิ่นจริงจัง ต่อมา ปี พ.ศ. 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวในระยะกลาง

คือมุ่งพัฒนาและส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพและระยะยาว คือมุ่งพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานระดับสากล อันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ในปี พ.ศ. 2545 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

เพื่อให้นโยบายแห่งชาติสัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติ ได้มีการกำหนดแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เพื่อดำเนินตามกลยุทธ์ต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย 14 แผนงาน 37 โครงการ โดยมีงบประมาณในเบื้องต้นประมาณ 480 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545 – 2549) โดยมีแผนงานหลัก ดังนี้

1. แผนการจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. แผนการทบทวนศักยภาพและกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. แผนการกำหนดและพัฒนาโครงข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. แผนการกำหนดเขตการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว
5. แผนการบูรณะฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเสื่อมโทรม
6. แผนการจัดทำคู่มือปฏิบัติการ
7. แผนการให้การศึกษาศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
8. แผนการผลิตสื่อและรณรงค์
9. แผนการส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างศักยภาพแก่ประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
10. แผนการกำหนดมาตรฐานโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก
11. แผนการส่งเสริมและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกตามที่มีมาตรฐานกำหนด
12. แผนการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
13. แผนการส่งเสริมการลงทุนด้านการท่องเที่ยวแผนการติดตามและประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4 นโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รัฐบาลได้มีวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งระบบ เพื่อให้ตอบสนองกระแสความต้องการด้านอนุรักษ์ กระแสความต้องการของตลาด และกระแสของการพัฒนาคน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2544:5-1)

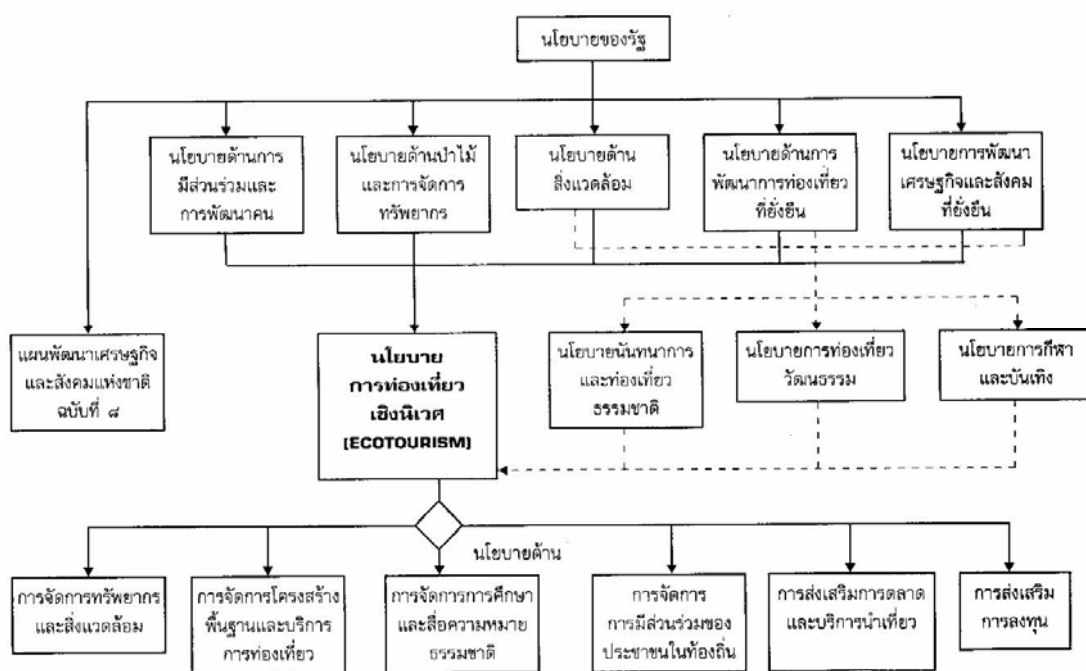
วิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ในระยะ 10 ปี) กล่าวโดยสรุปคือ “การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป”

จุดมุ่งหมายสูงสุด (Super Goal) ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมที่ดี และประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นจุดมุ่งหมายเฉพาะในระยะแรกของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงประกอบด้วย

1. ให้มีแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ที่ได้รับการจัดการอย่างมีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ พื้นฟู และการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืนโดยคำนึงถึงขีดความสามารถที่รองรับได้ โดยมีการกำหนดพื้นที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่นอกเขตอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว
2. ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยว เพื่อรักษาระบบนิเวศอันเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมโดยรวม
3. ให้มีการจัดการที่ประสานความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตามบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกันและมีการศึกษาร่วมกันอย่างมีระบบ ทั้งนี้ต้องมีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมที่เสมอภาคและเป็นธรรมของประชาชนท้องถิ่น ในกระบวนการท่องเที่ยวด้านการจัดการ กำกับดูแลและการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในทิศทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างเหมาะสม เสริมสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ประชาชนสามารถรักษาวิถีชีวิตที่ดีชีวิตและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงด้วยความสมัครใจ
4. ให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกลมกลืนกับทรัพยากร โดยคงรักษาสีเขียวที่ดี มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน รักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและสังคมของพื้นที่ และมีบรรยากาศการท่องเที่ยวที่ให้ความมั่นใจและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว
5. ให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพ เดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยมากขึ้น นักท่องเที่ยวชาวไทยมีการเดินทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในประเทศอย่าง

กว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ อย่างเหมาะสม

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถแบ่งออกเป็นนโยบายด้านต่าง ๆ รวม 6 ด้านด้วยกัน ดังแผนภาพที่ 9 โดยมีรายละเอียดด้านการพัฒนาที่แตกต่างกันไป

แผนภาพที่ 9 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, รายงานโครงการ การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540), 9.

นโยบายด้านต่างๆ ในการจัดการเชิงนิเวศ มีดังต่อไปนี้

1. การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
2. การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว
3. การจัดการการศึกษาและสื่อความหมายธรรมชาติ
4. การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
5. การส่งเสริมการตลาดและบริการนำเที่ยว

6. การส่งเสริมการลงทุน

จากกรอบนโยบายดังกล่าวจึงมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายโดยกำหนดเป็น กลยุทธ์ทั้งสิ้น 6 กลยุทธ์ด้วยกัน ดังนั้นนโยบายด้าน การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น จึงเป็น **กลยุทธ์สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น**

แนวความคิด การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น เป็นเป้าหมายสำคัญ ได้รับการเน้นให้มีในกระบวนการท่องเที่ยวแนวใหม่ ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ให้ความสำคัญ โดยจัดเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นครอบคลุมการมีส่วนร่วมขององค์กรอื่นๆ ด้วย แต่ได้เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชากรท้องถิ่นในอันที่จะมีบทบาท ในการกำกับ ดูแล และควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

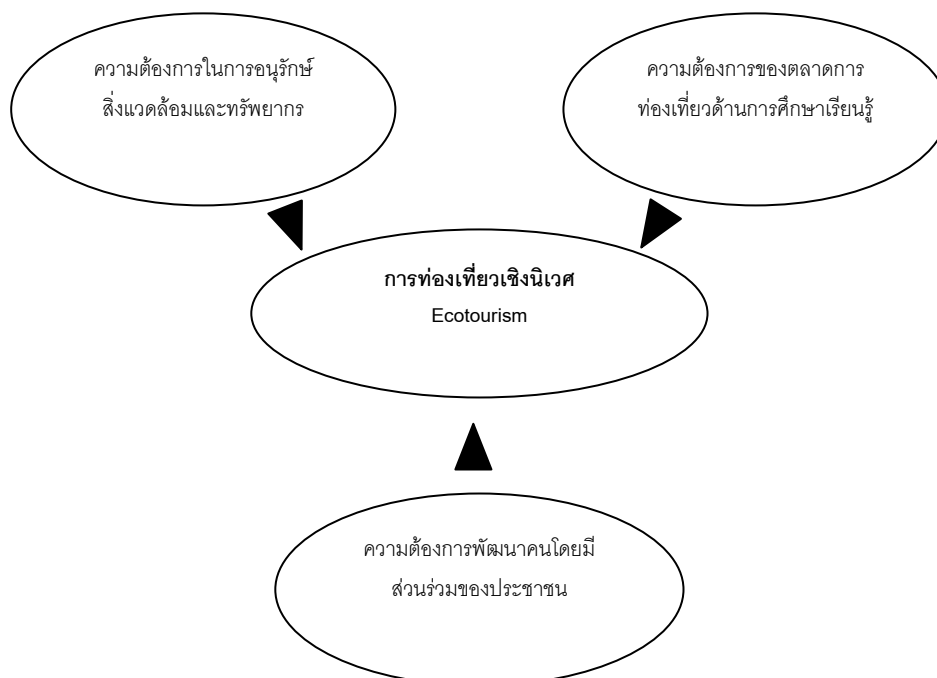
ประชาชนในชุมชนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมาก เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่น สามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการท่องเที่ยวระดับต่างๆ ได้

ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกชุมชน ซึ่งมีความรัก ความหวงแหน พึ่งพิง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้ ชุมชนจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในส่วนของเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐจะอยู่ในฐานะเป็นผู้รับทราบนโยบายฯ แผนงานและแผนปฏิบัติการ ส่วนระหว่างชุมชนกับหน่วยงานเอกชน จะอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จัดขึ้นโดยเอกชนหรือบริษัทท่องเที่ยว เช่น ร่วมพัฒนาจุดขายต่างๆ ได้แก่ ที่พักอาศัย ภัตตาคาร การนำเสนอลูกค้านักเดินทางวัฒนธรรมศิลปะและประเพณีต่างๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่ต้องได้รับความร่วมมือและความเข้าใจจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรของรัฐ และเจ้าของหรือผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลพื้นที่ รวมทั้งผู้ประกอบการที่ประกอบกิจการอย่างเป็นทางการเป็นธรรมกับประชาชนในพื้นที่

2.5 ชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2535 เห็นได้ว่าการผลักดันให้เกิดความร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยมีภาระระบุแนวทางดังเห็นได้จากแผนภาพที่ 10

กระแสความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 ด้าน ดังต่อไปนี้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540 : 2 – 2)

แผนภาพที่ 10 กระแสความต้องการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, รายงานโครงการ การดำเนินการ เพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540), 2-2.

1. กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ ป้องกัน และแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ

2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้น ในหมู่นักท่องเที่ยว และในทุกส่วนของสังคม เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสนี้จึงก่อให้เกิดความต้องการด้านการขยายและปรับทิศทางของตลาดธุรกิจท่องเที่ยวมากขึ้น

3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า (ประชาชนพื้นฐาน) อันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนามีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

ดังนั้นการพัฒนาคนโดยมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ทั้งนี้ชุมชนจึงควรทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของตน หน้าที่ตามกฎหมายระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ หมวดที่ 3 ว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตราที่ 64 กำหนดไว้ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ 2544 : 113)

ชุมชนจึงมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวได้โดยมีการร่วมดำเนินการวางแผนจัดการด้วยกัน และต้องร่วมกันรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ เพื่อคงความเข้มแข็งและดำรงคงไว้ในวิถีชีวิตของตน สิ่งนี้เองจึงเป็นจุดหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้นิยามเชิงปฏิบัติการในงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า หมายถึงทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่อยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิต ของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียนโดยเน้นในเกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกรุ่นหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (สินธุ์ สโรบล 2546 : 12)

ในปัจจุบันมีหลายชุมชนที่ได้เริ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยมีชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ เช่น “ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม” ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน “บ้านวังอ้อ” ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี “บ้านแม่กำปอง” ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

การพักร่วมกับชุมชนหรือโฮมสเตย์ (Home stay) ภายใต้การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการพัฒนาท่องเที่ยวนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลาย

รูปแบบเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนขึ้น การท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ (Home stay) หรือการท่องเที่ยวแบบพักร่วมกับชุมชนนั้น เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยม แต่การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหลายฝ่ายยังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันในเรื่องแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ เนื่องจากเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดกำเนิดมาจากประเทศอื่น ดังนั้นการนำรูปแบบนี้ใช้ในประเทศไทยให้ได้ผลดี จึงต้องมีการปรับองค์ประกอบบางส่วนให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของประเทศไทยในด้านต่างๆ (รวีวรรณ ไพรยรุ่งโรจน์ 2545)

ความหมายของโฮมสเตย์ (Home stay) Merriam-Webster Online (2548) ได้ให้ความหมายของคำว่าโฮมสเตย์ (Home stay) ว่า “a period during which a visitor in a foreign country lives with a local family” ซึ่งแปลว่า การพักอาศัยเพียงช่วงเวลาหนึ่งในฐานะนักท่องเที่ยวต่างถิ่น ซึ่งพักร่วมอยู่กับครอบครัวของชาวบ้าน

หน่วยงาน Home Stay World: Sydney based agency ได้ให้ความหมายไว้ว่า “Home stay is where you get to stay with families, in their homes, experience the joy and richness of other cultures and customs different from your own.” ซึ่งแปลว่า การไปพักกับครอบครัวอื่นในบ้านของเขา และมีประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรม และประเพณีของคนในชุมชนนั้น ซึ่งแตกต่างไปจากวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544 :1)

ในทวีปยุโรปโฮมสเตย์ (Home stay) หมายถึง การที่นักท่องเที่ยว หรือนักเรียน นักศึกษา เข้าไปพักร่วมกับเจ้าของบ้าน โดยต้องการจ่ายค่าที่พัก และอาหารให้กับเจ้าของบ้าน ซึ่งมีลักษณะการจัดการในแนวของที่พักประเภท B&B (Bed and Breakfast: ที่นอนและอาหารเช้า) และการพักกับครอบครัวของนักเรียนต่างชาติ (Family Stay) (Petersen 2544 : 2)

นอกจากนั้น โฮมสเตย์ (Home stay) ยังมีความหมายถึง บ้านพักประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวพักร่วมกับเจ้าบ้านและมีวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเจ้าของบ้านซึ่งเต็มใจที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจัดที่พักและอาหารให้แก่นักท่องเที่ยวโดยได้รับค่าตอบแทน ตามความเหมาะสม (กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544 : 1)

ปีเตอร์สัน (Erik Holm Peterson) ซึ่งเป็น Tourism Resources Planner ขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้แสดงความคิดเห็นว่า สำหรับในประเทศไทยนั้น หากพิจารณาตามรูปแบบและวัตถุประสงค์ในการจัดการท่องเที่ยวแบบ Home stay เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นจะเห็นได้ว่าตรงกับคำนิยามของ Home Stay World: Sydney based

agency เนื่องจากลักษณะของการจัดโฮมสเตย์ (Home stay) ในประเทศไทยเป็นการจัดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปเที่ยวในหมู่บ้าน และพักค้างคืนกับเจ้าของบ้านในชุมชนเป็นระยะเวลาสั้นๆ ซึ่งในระหว่างที่พักนั้นนักท่องเที่ยวอาจมีการศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับเจ้าของบ้าน และเขาจะต้องจ่ายค่าที่พัก และอาหาร ให้แก่เจ้าของบ้านด้วย และจากลักษณะดังกล่าวนี้จึงอาจให้คำจำกัดความแบบสั้นๆ ของคำว่าโฮมสเตย์ ได้ว่าเป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และที่พักแรมในหมู่บ้านให้กับนักท่องเที่ยว (Village based overnight stays) หรือที่ชัดเจนกว่านั้นคือ เป็นการจัดที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท ให้กับนักท่องเที่ยว เนื่องจากการจัดโฮมสเตย์ในประเทศไทยส่วนใหญ่จะอยู่ในต่างพื้นที่ของต่างจังหวัดที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง (รวีวรรณ ไปรยรุ่งโรจน์ 2545)

จุดกำเนิดของโฮมสเตย์ (Home stay) อาจกล่าวได้ว่าโฮมสเตย์ มีจุดกำเนิดในทวีปยุโรป ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนเกิดความต้องการที่จะคลายความรู้สึกกดดันจากสงครามที่เพิ่งผ่านพ้นมา กลุ่มคนเหล่านี้จึงเริ่มแสวงหาความสงบสุข และการพักผ่อนที่เงียบสงบในพื้นที่ชนบทซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมือง การแสวงหาดังกล่าว ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มคนร่ำรวยที่สามารถเข้าพักในโรงแรมที่หรูหราที่ตั้งอยู่ในชนบทที่มีทิวทัศน์งดงามเท่านั้น แต่ได้ขยายวงกว้างไปถึงกลุ่มคนที่มีเงินจำกัดด้วย คนกลุ่มหลังนี้จึงเริ่มแสวงหาที่พักที่ราคาไม่แพง ด้วยเหตุนี้ความคิดในการพักแรมกับเจ้าของบ้านในพื้นที่ชนบทจึงเริ่มก่อตัวขึ้น และได้รับความสนใจอย่างมากในประเทศต่างๆ ในยุโรป หลังจากนั้นการพักแรมดังกล่าว ได้พัฒนาไปจนกลายเป็นการดำเนินการที่พักแรมประเภทหนึ่งสำหรับนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกับโรงแรม และเกสต์เฮ้าส์ (รวีวรรณ ไปรยรุ่งโรจน์ 2545 : 39, อ้างจาก Nulty 2544 : 1)

บ้านพักแรมในชนบทสเปน ตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตะวันตก ขณะที่คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” คือการเดินทางท่องเที่ยวไปในแหล่งธรรมชาติ โดยให้ความสนใจในวิถีชีวิตของผู้คนท้องถิ่น กำลังอยู่ในความสนใจของวงการท่องเที่ยวเมืองไทยในซีกตะวันตกโดยเฉพาะทวีปยุโรปนั้น คู่ขนานกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมานานแล้ว ดังปรากฏรูปแบบที่พักระหว่างเส้นทางท่องเที่ยวหรือที่พักในชนบทนอกเมืองสำหรับนักเดินทางในหลายประเทศ ที่มักเรียกกันว่า B&B (Bed and Breakfast - ที่พักพร้อมอาหารเช้า) คือเป็นบ้านของชาวบ้านที่แบ่งส่วนพื้นที่ว่างจัดเป็นห้องพักสำหรับนักเดินทางในราคาที่ไม่แพงนัก และมีบริการอาหารเช้าลักษณะเดียวกับโฮมสเตย์ที่พักรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวบ้านเรา

ประเทศสเปนก็เช่นเดียวกับประเทศอื่นที่ในยุโรป ที่มีการจัดการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในท้องถิ่นต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นแคว้นกาลิเซียที่เสนอรูปแบบ “การ

ท่องเที่ยวพักผ่อนในชนบท” และให้ความสำคัญกับการจัดการรูปแบบ “บ้านพักแรมในชนบท” เป็นจุดขายในปี ค.ศ.2003

แคว้นกาลิเซียตั้งอยู่บนปลายแผ่นดินทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศสเปน ทางทิศตะวันตกของทวีปยุโรปเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การเดินทางมาเพื่อจาริกแสวงบุญตั้งแต่สมัยโบราณ ดังปรากฏการสร้างถนน สะพาน โรงสวดมนต์ โรงแรม หรือที่พักระหว่างทางสำหรับนักเดินทางและนักแสวงบุญ ในเส้นทางสู่เมืองซานติเอโก (Santiago de Compostela) ศูนย์กลางคริสต์ศาสนาที่สำคัญอันดับสามของโลก (รองจากกรุงโรมและกรุงเยรูซาเล็ม) ตั้งแต่เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12

ปัจจุบันสิ่งก่อสร้างโบราณเหล่านี้ยังคงปรากฏเป็นมรดกทางศาสนา ศิลปกรรม และประวัติศาสตร์ อยู่ที่เมืองซานติเอโก และเมืองอื่น ๆ ตามเส้นทางแสวงบุญโบราณทั่วแคว้นกาลิเซียที่ยังคงดึงดูดให้นักท่องเที่ยว และคริสต์ศาสนิกชนเดินทางไปท่องเที่ยวและแสวงบุญดังเช่นในอดีต

ในช่วงเดือนกรกฎาคมของทุกปีจะมีคริสต์ศาสนิกชนจำนวนมากเดินทางมาจาริกแสวงบุญ เพื่อสักการะสุสานของเซนต์เจม หนึ่งในสาวกกลุ่มแรกของพระเยซู ซึ่งได้เดินทางไปเผยแพร่คำสอนถึงกรุงเยรูซาเล็ม และเสียชีวิตเพราะถูกชาวเมืองที่ต่อต้านศาสนาตัดศีรษะ เมื่อ ค.ศ.44

ในเวลาต่อมา วิศวกรจากตำนานในพระคัมภีร์เป็นแรงจูงใจให้มีการเดินทางค้นหาหลุมศพของท่านซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในเขตประเทศสเปน กระทั่ง ค.ศ. 813 นักบวชเปลาโย (Pelayo) ได้ใช้ตะเกียงศักดิ์สิทธิ์นำทางบิชอปเตโอดอมิโร (Teodomiro) ไปพบหลุมศพที่เชื่อว่าเป็นของเซนต์เจมส์จากนั้นกษัตริย์อัลฟองโซที่ 2 จึงได้สร้างโบสถ์และมหาวิหารแห่งเมืองซานติเอโกเพื่อเก็บศพเซนต์เจมส์ด้วยความศรัทธา ต่อมาชนชาติมัวร์ ซึ่งเป็นมุสลิมได้บุกเข้ายึดดินแดนแถบนี้ไว้ได้และได้ทำลายมหาวิหารแห่งนี้ลง

ราวคริสต์ศตวรรษที่ 9 กษัตริย์แห่งเมืองอัสตูเรียส (Austurias) ได้พยายามทำสงครามเพื่อแย่งชิงดินแดนศักดิ์สิทธิ์แห่งหลายครั้ง จนสามารถขับไล่พวกมัวร์ออกไปได้ และสร้างมหาวิหารหลังใหม่ ทั้งเหล่าขุนนางยังได้ร่วมสร้างและซ่อมบำรุงถนน สะพานโรมแรมที่พัก และวิหารเพิ่มเติมอีกหลายหลัง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักแสวงบุญตามเส้นทางต่าง ๆ ที่มุ่งสู่มหาวิหารแห่งเมืองซานติเอโก

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา จึงมีบันทึกของนักเดินทางจำนวนมากที่กล่าวถึงเส้นทางจาริกแสวงบุญสำคัญหลายสาย โดยเฉพาะเส้นทางจากฝรั่งเศส ขานแดนติดต่อกทางทิศเหนือ ซึ่งเปรียบเสมือนประตูจากทวีปยุโรปเข้าสู่ดินแดนศักดิ์สิทธิ์นี้

จากความสำเร็จทางประวัติศาสตร์ และความเชื่อของคริสต์ศาสนิกชนที่นำไปสู่การสร้างและบำรุงงานศิลปกรรมจำนวนมากอย่างต่อเนื่องในเมืองซานติเอโกแห่งนี้ผนวกกับความสำเร็จในการอนุรักษ์รูปแบบเมืองโบราณไว้ได้อย่างมีชีวิต โดยมหาวิหารยังคงเป็นที่ปฏิบัติกิจการทางศาสนา มีการจัดให้มีพิธีกรรมของมหาวิหารที่พักนักแสวงบุญด้านหน้ามหาวิหารได้รับการบูรณะตามรูปแบบเดิม และเปิดให้เอกชนเข้าดำเนินกิจการโรงแรมที่สวยงาม ให้บริการแก่นักแสวงบุญและนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน ชาวเมืองปัจจุบันก็สามารถใช้ชีวิตอยู่ในอาคารเก่าในเขตตลาดโบราณรอบมหาวิหารได้ภายใต้กฎหมายควบคุมรูปแบบและการใช้อาคารโบราณของท้องถิ่น ทำให้ซานติเอโกเป็นเมืองโบราณที่มีชีวิต ส่งผลให้ได้รับเลือกจากองค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม เมื่อ ค.ศ. 1993

คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการจัดการอนุรักษ์ที่ประสบความสำเร็จนี้ นับเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้แก่รัฐบาลท้องถิ่นกาตาลีเซีย และชาวกาตาลีเซียอย่างมากในทศวรรษที่ผ่านมา

ก้าวต่อไปของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวกาตาลีเซียคือส่งเสริมและพัฒนา “การท่องเที่ยวในชนบท” เพื่อเพิ่มแหล่งท่องเที่ยวและรูปแบบการท่องเที่ยวสำหรับจูงใจนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แคว้นกาตาลีเซียมีความโดดเด่นในเรื่องความหลากหลายทางสภาพภูมิประเทศ มีทั้งพื้นที่ราบซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรม ปศุสัตว์ ตลอดจนเป็นแหล่งธัญญาหารของสเปน มีภูเขาสูงที่เหมาะสมต่อกิจกรรมการเดินป่าท่องเที่ยวธรรมชาติ มีชายฝั่งทะเลด้านมหาสมุทรแอตแลนติกที่ยาวเหยียดเป็นที่ตั้งท่าเรือสากล และเป็นศูนย์กลางการประมงที่อุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่สมัยโบราณ ความหลากหลายของพื้นที่ยังทำให้กาตาลีเซียเป็นเขตที่มีฝนชุก และมีอากาศอบอุ่น เย็นสบายในช่วงฤดูหนาวของทวีปยุโรป กาตาลีเซียจึงมีความมั่งคั่งในทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่นเดียวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตผู้คนที่หลากหลายจากการผสมผสานของหลายชนชาติที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่อดีตได้แก่ ชาวเซลท์ (Celt เชื้อชาติเดียวกับบรรพบุรุษของชาวสก็อตแลนด์) ชาวเซวปี ชาวโรมัน และชาววิซิกอท

เทือกเขาพีเรนีสทางทิศใต้เป็นประตูปราการธรรมชาติขวางกั้นแคว้นกาตาลีเซียจากศูนย์กลางของสเปนช่วยรักษาวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดีประกอบกับความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชาวกาตาลีเซียที่ปฏิเสธการรับวัฒนธรรมและระบบเกษตรอุตสาหกรรมยุคใหม่จากส่วนกลางโดยเลือกรับเพียงเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกในชีวิตเท่านั้น กาตาลีเซียในวันนี้จึงมีภาพลักษณ์เป็นพื้นที่ชนบทที่มีเสน่ห์

ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนส่งผลให้รัฐบาลท้องถิ่นสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ จากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่โดดเด่นนี้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนในบรรยากาศชนบท สัมผัสเสน่ห์จากการพักใน “บ้านพักแรมในชนบท” ที่ให้บริการทั้งในแบบให้บริการที่พักและอาหารในเขตบ้านชาวชนบทและห้องเช่าซึ่งปรับปรุง จากอาคารเก่าในหมู่บ้านชนบทของชาวกาลิเซีย มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานครบครัน

สิ่งที่น่าสนใจคือกระบวนการคิด การทำงานของรัฐบาลท้องถิ่นในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระยะยาว เพื่อความยั่งยืนของธรรมชาติและวัฒนธรรม เป็นการทำงานร่วมกันของฝ่ายต่าง ๆ ตั้งแต่รัฐบาลกลาง องค์กรด้านการท่องเที่ยวเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของรัฐบาลท้องถิ่นและองค์กรเอกชน ธุรกิจการบริการต่าง ๆ เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยว สำรองจัดทำเส้นทางแสวงบุญ แผนที่สำหรับนักท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองต่าง ๆ อนุรักษ์และบูรณะอาคารเก่าทั้งหมด

การทำงานเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในปี ค.ศ.1991 เมื่อมีการจัดตั้งองค์การด้านการท่องเที่ยวชนบท ซึ่งเป็นองค์กรมหาชน ประกอบด้วยคณะทำงานจากรัฐบาลท้องถิ่นและหน่วยงานเอกชน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิยุโรปเพื่อการพัฒนาชนบทดำเนินงานด้านการจัดการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว การจัดทำมาตรฐานบ้านพักแรมและสนับสนุนกิจการการท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมถึงบ้านพักแรมในรูปของที่พัก การประชาสัมพันธ์และการประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ

สิ่งที่แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการรักษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัดได้แก่ การบัญญัติกฎหมายท้องถิ่นว่าด้วยการคุ้มครองทรัพยากรการท่องเที่ยวของแคว้นกาลิเซีย มีสาระดังนี้

“.....ให้หลักประกันการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เหมาะสม และบริหารงานให้สอดคล้องกับงานด้านอื่น ๆ ส่งเสริมการดูแลรักษาและป้องกันรวมถึงกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานการให้เกียรติต่อเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อปกป้องความมั่งคั่งของวัฒนธรรม มรดกศิลปกรรม สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตกาลิเซียน.....”

องค์ประกอบรองรับการท่องเที่ยวในชนบทที่สำคัญคือที่พักแรม โดยองค์การการท่องเที่ยวชนบทได้จูงใจให้ผู้ประกอบการเห็นความสำคัญของการรักษาแบบและบรรยากาศตามหน้าที่ใช้สอยอาคารเดิมซึ่งจะเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวอย่างได้ผลที่สุด แต่มิได้มีข้อบังคับโดยละเอียดถึงเรื่องการเลือกใช้วัสดุ หรือห้ามเพิ่มเติมองค์ประกอบเพื่อบริการ

นักท่องเที่ยว เพื่อให้อิสระทางความคิด และความพอใจแก่ผู้ประกอบการ ทั้งเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว

หากผู้ประกอบการสามารถดำเนินการให้คงบรรยากาศเดิมไว้ได้ ขณะเดียวกันก็มีส่วนอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ก็จะได้รับรางวัลรับรองคุณภาพสำหรับนักท่องเที่ยวจากรัฐบาลท้องถิ่นและองค์การการท่องเที่ยวชนบทซึ่งจะเป็นผลดีต่อกิจการบ้านพักแรม หรือโรงแรมนั้น ๆ

ในปี ค.ศ. 1997 องค์การการท่องเที่ยวชนบทได้กำหนดมาตรฐานการบริการของบ้านพักแรมในชนบททากาลีเซีย ออกเป็น 2 แบบ คือ

1. บ้านพักแรมลักษณะเดียวกับ B&B Bed and Breakfast คือเป็นที่พักในบ้านของชาวชนบทซึ่งแบ่งส่วนพื้นที่ว่างให้บริการห้องพักได้อย่างอิสระอาจมีอาหารบริการหรือไม่มีก็ได้ ตามแต่เจ้าของบ้านควรจะสะดวก บ้านพักประเภทนี้ทั้งผู้พักแรมและเจ้าของบ้านควรเคารพสิทธิที่กำหนดไว้ ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละบ้าน รวมถึงการให้เกียรติซึ่งกันและกัน เพราะต้องใช้พื้นที่ร่วมกันในบ้าน คือครัว หรือห้องนั่งเล่น

2. บ้านพักแรมแบบโรงแรมหรือรีสอร์ท ที่มีข้อกำหนดในการบริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ สัดส่วนห้องพักจะต้องไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่บ้าน มีอาหารบริการ มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ซึ่งเจ้าของบ้านอาจพักอยู่ในบ้านด้วย หรือปรับปรุงบ้านของตนให้บริการห้องพักทั้งหมดด้วยตนเองสร้างบ้านใหม่อยู่ในบริเวณเดียวกัน

มาตรฐานนี้เป็นทางเลือกสำหรับเจ้าของกิจการที่เข้าร่วมกับองค์การการท่องเที่ยวชนบท ซึ่งจะได้ในด้านประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด และการประสานต่าง ๆ ระหว่างรัฐ เจ้าของกิจการบ้านพักแรมจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกรูปแบบการให้บริการที่พึงเองตามมาตรฐานที่กำหนดนี้

ปัจจุบัน (ปี ค.ศ 2003) มีบ้านพักแรมในแคว้นทากาลีเซีย 393 ราย และที่ได้รับการรับรองคุณภาพการบริการ

นอกจากนี้ ยังสนับสนุนให้ผู้ประกอบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามศักยภาพของบ้านพักแรมนั้น เช่น จักรยาน บริการนำเที่ยว ข้อมูลด้านประวัติ วัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจจัดในลักษณะของแจก หรือห้องสมุดสำหรับศึกษาตามอัธยาศัย จะเห็นได้ว่าการพัฒนาท่องเที่ยวของรัฐบาลท้องถิ่นของทากาลีเซีย เป็นการดำเนินงานพื้นฐานของความมุ่งมั่นในความคิดอันเกิดจากการเมตตารักษา ทำความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งชนชาติของชาวทากาลีเซีย

ประสบการณ์การณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวนี้ จึงเป็นตัวอย่างแนวคิดและวิธีดำเนินการที่ดี สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย ที่มีความมั่งคั่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติ และมรดกศิลปวัฒนธรรมเหมือนกัน แต่กำลังประสบปัญหาความเข้าใจที่ขัดแย้งกันระหว่างภาครัฐเอกชน และชาวบ้าน หรือกรณีการจัดการบ้านพักในท้องถิ่นแบบที่เรียกว่า “โฮมสเตย์” (Home Stay) ซึ่งมีต้นแบบจากบริเวณบ้านพักแรมนอกเมืองประเภท B & B ของชาวตะวันตก ด้วยความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมไทย แต่ละภูมิภาคอย่างแท้จริงของรัฐบาลกลาง และผู้บริการในท้องถิ่น จึงไม่สามารถปรับปรุงแนวคิดของการบริการบ้านพักแรมในชนบทให้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยคนไทย ที่แม้มีอัธยาศัยไมตรีต่อคนต่างถิ่น แต่ก็ไม่นิยมเปิดรับคนแปลกหน้าเข้าพักบนเรือนเดียวกับครอบครัวของตน นอกจากญาติมิตร หากแต่เป็นผู้เดือดร้อนก็จะให้พักชั่วคราวในเรือนอื่น หรือศาลาวัดของหมู่บ้าน การให้บริการโฮมสเตย์ของไทยจึงดำเนินไปด้วยความเก้อเขิน และความไม่พอใจของทั้งเจ้าของบ้านพักนักท่องเที่ยว ทั้งปัญหาความขัดแย้งภายในท้องถิ่นเนื่องจากการช่วงชิงทรัพยากรการท่องเที่ยว และการปันผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว

หากศึกษาจากการจัดการของแคว้นกาลิเซีย ประเทศสเปน จะเห็นว่า **ความผิดพลาดของการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของไทยคือขาดความเข้าใจในวัฒนธรรมตนเองอย่างแท้จริง มุ่งหวังเพียงผลทางรายได้จากนักท่องเที่ยว ไม่คำนึงถึงคุณภาพจากการท่องเที่ยว และที่สำคัญคือมองข้ามการให้เกียรติและสิทธิมนุษยชนของชาวบ้าน หรือชาวชนบทของไทย** (นิตยา กนกมงคล 2546:139-143)

บ้านพักชุมชนโฮมสเตย์ บ้านพักชุมชนที่เราเอามาจากคำว่าโฮมสเตย์ (Home Stay) คือบ้านของชาวบ้านที่มีห้อง หรือพื้นที่ที่พอจะรับแขกผู้มาเยือนได้ โดยเจ้าของบ้านพอใจและยินดีที่จะแบ่งปันรับนักท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการ

การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคม คือมีทั้งคุณและโทษ ชุมชนควรระลึกเสมอว่า อาชีพหลักของเราคือการทำกิจกรรม ปลูกชาและผลิตเมี่ยง อันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชนส่วนการท่องเที่ยวยังเป็นตัวเสริมรายได้เท่านั้น เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ก็จะถึงจุดที่รายได้เสริมช่วยทำให้มาตรฐานการดำรงชีวิตดีขึ้น หากเกินจุดพอดีนั้นไป การท่องเที่ยวก็จะได้ช่วยทำให้การดำเนินชีวิตดีขึ้น ตัวอย่างกรุงเทพฯ เมื่อบ้านเมืองขยายตัวมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาปีละหลายล้านคน รัฐบาลก็สร้างถนน สะพาน

ไฟฟ้า น้ำประปา สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งในระยะยาวแล้วก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่กลับแย่ลง เช่น รถติด เกิดมลภาวะ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ฯลฯ

การจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ในต่างประเทศทั่วโลกได้ดำเนินมานานแล้ว เช่น ประเทศฝรั่งเศสก็มีกิจกรรมลักษณะ เช่นนี้แพร่หลาย โดยชาวบ้านที่มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกองุ่น เมื่อจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้ไปพักผ่อนแล้ว ยังมีโอกาสได้ศึกษาวิถีชีวิตการปลูกองุ่น การผลิตไวน์องุ่นเป็นต้น สำหรับประเทศไทยมีดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกพืชพรรณอื่น ๆ ก็ควรนำเสนอสิ่งมีนักท่องเที่ยวไม่เคยมี หรือพบเห็น เช่น บ้านแม่ป่าเมียง บ้านแม่กำปอง มีการทำเมียง หรือการเกษตร การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร เป็นต้น

อีกหนึ่งทฤษฎีการขายสมัยใหม่ที่ให้ถือลูกค้าเป็นพระเจ้า คือ ลูกค้าถูกเสมอ ทำทุกอย่างให้ลูกค้าพอใจ แต่การขายบริการที่พิถีพิถันแบบโฮมสเตย์มิใช่เช่นนั้น เพราะชุมชนต้องมั่นใจว่ามีจุดขายที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความสวยงามของธรรมชาติ อากาศที่บริสุทธิ์ โดยชุมชนต้องมีภูมิคุ้มกันเข้มแข็งพอเพียงที่จะมิให้วัฒนธรรมต่างถิ่นมากลืนแนวคิดวิถีชีวิตที่สืบเนื่องกันมาและดำรงอยู่ให้เปลี่ยนไป

เมื่อคิดจะทำโฮมสเตย์ คงจะต้องคำนึงประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญอย่างน้อยใน 2 – 3 เรื่องนี้

การกำหนดพื้นที่ใช้สอย คือทำอย่างไรไม่ให้นักท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนเปรียบเสมือนบ้านของเรา ก็ต้องมีพื้นที่รับแขกและส่วนหวงห้ามเป็นส่วนตัว ซึ่งสามารถกำหนดพื้นที่ใช้สอยได้ดังนี้ พื้นที่สาธารณะ ได้แก่ พื้นที่ทางหลวง ผ่านหมู่บ้าน พื้นที่กึ่งสาธารณะ เช่น โรงเรียน หรือวัดประจำหมู่บ้าน หรือพื้นที่ที่หมู่บ้านจัดเป็นศูนย์ข่าวสาร ขายผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น พื้นที่กึ่งส่วนตัว คือ ถนนทางเดินภายในหมู่บ้าน หรือพื้นที่ทำกินเรือกสวนไร่นาของชาวบ้าน และพื้นที่ส่วนตัว คือ อาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย

พันธมิตรทางธุรกิจ การทำการค้าระบบนี้จำเป็นต้องมีเพื่อนร่วมทาง หรือเรียกว่าพันธมิตรทางธุรกิจ ได้แก่ องค์กร บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ฯลฯ ที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว มีชื่อเสียง มีความสามารถด้านการบริหาร ยินดีที่จะช่วยเหลือสังคม หรือชุมชน ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ยินดีที่จะให้ธุรกิจนำฟู้ออนสันกำแพงที่ททท. ดำเนินการอยู่เป็นโครงข่ายพันธมิตรทางธุรกิจของชุมชนใกล้เคียงอย่างบ้านแม่กำปอง เป็นต้น

หลักการขาย ต้องหาจุดขาย โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชน เพื่อวางจุดขาย พัฒนาสินค้า แก้ปัญหาอุปสรรค ในกรณีของหมู่บ้านแม่กำปองพอจะสรุปได้ดังนี้ จุดแข็ง อากาศดี หนาวเย็นสบายตลอดทั้งปี ชาวบ้านมีความตั้งใจและร่วมมือกันดี

จุดอ่อน บุคลากรขาดการจัดการที่ดี ขาดความชำนาญ ห้องพักไม่เพียงพอ โอกาส มีโอกาสที่ดี เพราะพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป

โดยสรุปแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านเชิงอนุรักษ์และกิจกรรมโฮมสเตย์นั้น ไม่ใช่แพชั่นที่จะกำหนดเป็นนโยบายกระจายไปทุกหมู่บ้าน แต่จะต้องตระหนักในเรื่องหลักๆ ดังต่อไปนี้ 1) ชุมชนต้องมีความพร้อม มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ 2) เน้นจุดขายที่เป็นวิถีดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ เช่น ไวน์ใบชา (เมี่ยง) ส้าใบเมี่ยง (ย่า) ฯลฯ 3) ชุมชนมีความเข้มแข็ง รู้เท่าทันการไหลบ่าของวัฒนธรรมและเทคโนโลยี 4) รู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด 5) การท่องเที่ยวจะเป็นเพียงรายได้เสริม มิใช่รายได้หลักของชุมชน

ชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศถือเป็นนัยยะแห่งความหมายใหม่ที่ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ ในระยะเวลาไม่นานนักก่อนหน้านี้ ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นเพียงเรื่องการเดินทางเท่านั้น โดยที่ไม่ได้มองในมุมกลับว่า ถ้าชุมชนจะต้องเข้ามาจัดการท่องเที่ยวเอง จะต้องดำเนินการอย่างไร จะจัดการกับมันอย่างไร และอะไรคือเป้าหมายหลายชุมชนจึงเข้าใจว่าเป็นภาวะหน้าที่ของรัฐต่อการจัดการ การพัฒนา การส่งเสริมชุมชน ขาดการมีส่วนร่วม ขาดการวางแผนในทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ไม่ให้ความสำคัญว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับชุมชน กับทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดผู้นำที่มีศักยภาพ กลไกรัฐไม่เอื้อประโยชน์ ขาดเครื่องมือที่จะเข้าไปจัดการ โดยเฉพาะชนที่ต่างวัฒนธรรม รวมถึงชุมชนที่อยู่ห่างไกลเมืองที่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวตามภาคต่าง ๆ ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเรื่องห่างไกลในอดีต

บทบาทของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของชุมชนที่จะเข้าไปร่วมส่งเสริมหรือดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว แบ่งพอสังเขปได้ดังนี้

บทบาทตามสิทธิกฎหมาย ประเทศไทยได้ลงนามรับหลักการปฏิญญาของ UN ในการประชุม Rio Summit 1992 ได้นำหลักการ Agenda 21 ไปปรับปรุงกฎหมายในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2540 นั้น โครงสร้างทางสังคมของประเทศได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะมิติทางด้านสังคม การรวมตัวกันขององค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ กล่าวเรียกร้องในสิทธิ เริ่มเรียนรู้เรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา นำบทเรียนและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางการท่องเที่ยวมาทบทวน โดยอาศัยกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เอื้อประโยชน์และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรมากขึ้น

อย่างเช่น มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนใช้ความคิดทบทวนและหันมาทวงสิทธิของตัวเองที่จะปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม ทูทางสังคมที่มีอยู่มากขึ้น

บทบาทของชุมชนทางสังคม ถือเป็นกลไกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ชุมชนสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริม ดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยอาศัยกระบวนการที่เริ่มจากแลกเปลี่ยนการรับรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำวิจัยชุมชนของคนในชุมชนเอง การสร้างเครือข่าย เป็นต้น โดยยึดพื้นฐานการเรียนรู้ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคมท้องถิ่น มุ่งสู่ความยั่งยืน มาตรการเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และช่วยประชาสัมพันธ์รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนไปในตัวด้วย ตัวอย่างเช่น ชุมชนบ้านกรุงชิง อำเภอเทพา จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนแม่บทชุมชนดังกล่าวได้ถูกใช้เป็นแนวทางที่สำคัญให้กับชุมชนอื่นที่มีความคิดริเริ่มจะดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนดังกล่าวไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่เข้มแข็งของชุมชนให้เป็นที่รับรู้แล้ว แต่ยังสะท้อนถึงความสามารถของชุมชนที่จะจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และอาศัยความสามารถของคนในชุมชนเองได้ ถือว่าการสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจะช่วยส่งเสริมและประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่แต่ละชุมชนดำเนินการให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ และขยายไปสู่การสร้างเครือข่ายในระดับที่สูงขึ้น เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคใต้ ซึ่งได้รวมเอาชุมชนที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละจังหวัดมารวมกันได้

แหล่งข้อมูลความรู้ที่ชุมชนจะนำมาจัดการกับการท่องเที่ยว เมื่อชุมชนมีความมั่นใจที่จะดำเนินการด้านการท่องเที่ยวแล้ว แหล่งความรู้เหล่านี้จะเป็นประโยชน์ คือ

การเรียนรู้ภายในชุมชน การเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนที่จะจัดการกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องเริ่มจากการเรียนรู้ภายในของชุมชนก่อน จนเกิดความเข้าใจว่าชุมชนมีเป้าหมายที่จะดำเนินการอย่างไร ชุมชนจะได้อะไรจากการดำเนินการ โดยที่คนในชุมชนต้องจัดประชุมโต๊ะกลมร่วมปรึกษา ร่วมหารือ กำหนดวัตถุประสงค์กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน เมื่อเกิดความชัดเจนทั้งนโยบายและเป้าหมายและวิสัยทัศน์แล้ว ขั้นตอนต่อไป ชุมชนจะต้องอาศัยพันธมิตรหรือเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกันจัดการ

หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง การดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่ ชุมชนจะริเริ่ม หรือดำเนินการ ซึ่งก่อให้เกิดความผูกพันต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน การกำหนดมาตรฐาน มาตรการบังคับใช้ตามกฎหมาย เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อม ให้มีคุณภาพ เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อม ให้มีคุณภาพได้ มาตรฐานสากลแล้ว หน่วยงานภาครัฐจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งทางตรงและทาง ประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงที่สำคัญ คือ หน่วยงานของรัฐในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (องค์การบริหารส่วนตำบล) เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้มีอำนาจตามหน้าที่ มีกฎหมายที่ผล บังคับใช้ และมีงบประมาณที่จะดำเนินการ ดังนั้น การพัฒนาใดๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน จะต้องนำเสนอและผ่านการเห็นชอบ หรือร่วมหารือกับหน่วยงานเหล่านี้

หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว คือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (กก.) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งมีภาระหน้าที่หลักต่อการพัฒนา อนุรักษ์ฟื้นฟู และ ส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการโดยชุมชนเป็นโจทย์ที่ ททท. เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรง การจัดทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติร่วมกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง นับเป็นอีกภารกิจหนึ่งที่ ได้ดำเนินการเพิ่มเพิ่มความชัดเจนให้กับชุมชนที่จะดำเนินการ การท่องเที่ยว บทเรียน ประสบการณ์เหล่านี้ชุมชนต้องเรียนรู้เอง เพื่อนำมาเป็นองค์ความรู้ ฐานข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยว

สถาบันการศึกษาในพื้นที่ สถาบันการศึกษาในพื้นที่เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ที่ สำคัญของชุมชนทุกแขนง รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาหลาย ๆ โครงการที่เกิดขึ้นใน หลาย ๆ พื้นที่ของประเทศเกิดความผิดพลาด การขัดแย้งและต่อต้าน ทำให้โครงการนั้นไม่สำเร็จ ตามกำหนดการ อันสืบเนื่องมาจากการขาดคำแนะนำ ข้อปรึกษาจากสถาบันทางการศึกษา หรือนักวิชาการที่มีความชำนาญเฉพาะสาขา การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแขนงวิชาหนึ่ง ที่ ต้องอาศัยองค์ความรู้เฉพาะด้านในการพัฒนา ความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เช่น การพัฒนาบ่อน้ำร้อน โดยอาศัยความเข้าใจของผู้บริหารในท้องถิ่นของตำบลนพพิตา (พื้นที่โครงการชุมชนบ้านกรุงชิง) ถือเป็นบทเรียนสำคัญที่ชุมชนได้รับ เนื่องจากผลของการพัฒนาที่ขาดองค์ความรู้ทางวิชาการ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวได้รับผลกระทบและไม่มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยว สถาบันทาง การศึกษาและนักวิชาการจึงถือได้ว่าเป็นจิ๊กซอว์ที่จะเติมเต็มองค์ความรู้ให้กับชุมชนที่จะเรียนและ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ภาคเอกชน หลังจากที่ชุมชนได้จัดตั้งองค์กรชุมชนเตรียมความพร้อมที่จะนำเสนอรูปแบบของการท่องเที่ยวแล้ว ภาคเอกชนถือว่ามีความสำคัญต่อชุมชนที่จะช่วยเชื่อมต่อกับ ภาคการตลาด ที่จะนำตัวสินค้าและกิจกรรมออกสู่การเรียนรู้ของผู้บริโภคจากกล่าวได้ว่า จุดด้อยหรือจุดอ่อนของชุมชนหลาย ๆ ชุมชนที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยว คือการตลาด ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ชุมชนยังขาดความเข้าใจต่อการจัดการ ภาคเอกชน ซึ่งมีความถนัด ความชำนาญสามารถที่จะช่วยสานประโยชน์ให้เกิดกับชุมชนได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ด้วย

นอกจากหน่วยงานที่กล่าวในเบื้องต้นแล้วความรู้ที่ชุมชนควรเรียนรู้ในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังรวมถึงระบบบัญชีชุมชน ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม การบริการ การตลาด ประชาสัมพันธ์ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ชุมชนต้องรู้จักสภาพตัวเอง และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารที่ดี

ผลกระทบต่อชุมชนจากการท่องเที่ยว กระแสการเดินทางจากนักท่องเที่ยวต่างถิ่นต่างวัฒนธรรม เข้าไปสู่ชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดมาตรฐานในผลิตภัณฑ์ที่จะนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว การจัดเตรียมพื้นที่เพื่อให้บริการ การเกิดขึ้นของกิจกรรมเหล่านี้ ซึ่งได้มาจากการพัฒนาทั้งรูปธรรมและนามธรรม ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบกับชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ชุมชนจะได้รับทั้งข้อดีและข้อเสีย ผลกระทบที่เกิดขึ้นเช่น

ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ดี คือ ทำให้เกิดเครือข่าย เกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ เกิดการสำนึกว่าสิ่งแวดล้อมสำคัญกับมนุษย์อย่างไร แต่ในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ก็ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมลงไปด้วย

ผลกระทบวัฒนธรรม ผลแบ่งบวก ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนได้รับการเผยแพร่ ชุมชนเกิดความหวงแหน ได้รับการสืบทอด ผลแบ่งลบที่ได้จากการท่องเที่ยวก็คือ วัฒนธรรมถูกนำมาจัดแก ทำให้เสื่อมศรัทธาด้อยค่า

ผลกระทบด้านสังคม ชุมชนหันมาพูดคุยกันมากขึ้น เกิดเครือข่ายเรียนรู้มากขึ้น มีวิถีคิดที่แก่ขึ้น รู้เท่าทันกระแสที่มาจากข้างนอกมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีแรงกดดันจากภายนอกเพิ่มขึ้นด้วย เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจที่จะเข้าไปดำเนินการ

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริม สร้างงานใหม่ เกิดการกระจายรายได้ ในทางกลับกัน บางครั้งเศรษฐกิจที่เข้ามา ก็ก่อให้เกิดการขัดแย้ง การแข่งขัน การแย่งชิงการใช้ทรัพยากรกันในชุมชน

บทสรุป ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวถือเป็นประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทที่มีข้อจำกัดในด้านของการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ขาดช่องทางของการเรียนรู้ โดยยังอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันทางการศึกษา องค์การพัฒนาเอกชน ฯลฯ อย่างหนึ่งที่ชุมชนจะต้องตระหนักในบทบาท คือ ชุมชนจะต้องตระหนักในบทบาท คือ ชุมชนจะต้องเรียนรู้ร่วมกันให้ได้ ตกลงกันให้ได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความเปราะบาง และพร้อมที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งจากผลประโยชน์ได้ตลอด ถ้าหากชุมชนที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน ชุมชนควรตระหนักว่า การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น เป็นผลทางอ้อมที่เกิดขึ้นจากผลของการอนุรักษ์ สืบทอด รักษาไว้ซึ่งมรดกทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ แล้วถูกนำมาแปลงเป็นกิจกรรมเพื่อขอสร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังนั้น การบริโภค การใช้สอยอย่างรู้คุณค่า ใช้ประโยชน์ให้ยั่งยืนได้ ชุมชนควรตระหนักไว้เป็นสำคัญ

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1 ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) นั้น สุกงศ์ จันทรวานิช (2543 : 18) ได้ให้ความหมายว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคล นอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ มักใช้เวลานานในการศึกษาติดตามระยะยาว ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

เครสเวล (Creswell 1998 อ้างถึงใน ชาย โพธิ์สิตา 2549 : 25) ว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัยเพื่อหาความเข้าใจบนพื้นฐานของระเบียบวิธีอันมีลักษณะเฉพาะที่มุ่งการค้นหาค้นพบประเด็นปัญหาสังคม หรือปัญหาของมนุษย์ ในกระบวนการนี้ นักวิจัยสร้างภาพหรือข้อมูลที่ซับซ้อน เป็นองค์รวม วิเคราะห์ข้อความ รายงานทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด และดำเนินการศึกษาในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ “ภาพหรือข้อมูลที่ซับซ้อน เป็นองค์รวม” นั้นหมายถึงการบรรยายรายละเอียดอันซับซ้อนของสิ่งที่ศึกษา เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นประเด็นของสิ่งนั้นได้หลายด้าน โดยการเสนอรายละเอียดที่ซับซ้อนทั้งหมดให้ชัดเจนนักวิจัยทำสิ่งนี้ได้โดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มี “ลักษณะเฉพาะ” อย่างใดอย่างหนึ่ง เครสเวล เสนอว่า การทำ

วิจัยเชิงคุณภาพนั้น มีแนวทางหรือรูปแบบที่นักวิจัยสามารถจะเลือกใช้ได้ถึง 5 แบบ (หรือ 5 วิธี) คือ

1. วิธีการศึกษาชีวประวัติบุคคล (Biographical Approach) พัฒนามาจากวิธีการของนักประวัติศาสตร์
2. วิธีการเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) พัฒนามาจากปรัชญาจิตนิยม
3. วิธีการวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded theory Approach) มีภูมิหลังมาจากสังคมวิทยา
4. วิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Approach) ถือกำเนิดและพัฒนามาจากมานุษยวิทยา
5. วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Approach) พัฒนามาจากสังคมศาสตร์หลายสาขา

ในขณะเดียวกันในทัศนะของ ลินคอน และคูบ้า (Lincoln and Cuba 1985 อ้างถึงใน ชาย โพรทิสตา 2549 : 28) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเหมาะที่จะดำเนินการภายใต้กระบวนการทัศน์ที่ ทั้งสองท่านเรียกว่า กระบวนทัศน์ทางธรรมชาติ หรือ naturalistic paradigm วิธีการวิจัยที่อาศัยกระบวนการทัศน์นี้เรียกว่า การวิจัยเชิงธรรมชาติ (naturalistic inquiry) ในสาระสำคัญ การวิจัยเชิงธรรมชาติก็คือการวิจัยเชิงคุณภาพนั่นเอง ซึ่งเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ เพื่อเข้าถึงความหมายภายในบริบทของสิ่งที่ศึกษา การวิจัยที่ให้ความสำคัญแก่บริบทเช่นนี้ ใช้มนุษย์คือตัวนักวิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล เครื่องมือเก็บข้อมูลที่เป็นมนุษย์นี้เป็นเครื่องมือชนิดเดียวที่สามารถปรับเข้ากับสถานการณ์การวิจัย ซึ่งไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้แทบทุกเรื่อง อีกทั้งสามารถใช้ความรู้แบบสามัญสำนึกแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เท่าๆ กับใช้ความรู้ที่ได้มาจากทฤษฎี นอกจากนี้ วิธีการเชิงธรรมชาติยังสามารถใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่ออกแบบมาเพื่อดำเนินการในคนได้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็น การสัมภาษณ์ การสังเกต การวิเคราะห์เอกสาร หรือวิธีการอื่นใดก็ตาม

3.2 ลักษณะเชิงกลยุทธ์ของการวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดมาเพื่อให้หมายถึงมิติสองด้านของลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ (ชาย โพรทิสตา 2549 : 29) คือ ด้านหนึ่งเป็นลักษณะที่เป็นรูปธรรม สามารถมองเห็นได้ชัดเจน เช่น ข้อมูลที่ใช้ เป็นต้น ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นลักษณะที่บ่งถึงกรอบ หรือแนวทาง หรืออุดมคติ สำหรับการดำเนินการวิจัยแบบนี้ ผู้แต่ดาราการวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่ใช้คำว่า “ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ” แต่ก็มีบางท่านใช้คำว่า

“เนื้อหาเชิงกลยุทธ์” ดังนั้น ลักษณะเชิงกลยุทธ์ สื่อความหมายไม่เพียงแต่ลักษณะที่บอกว่า “วิธีนี้คืออะไร” เท่านั้น แต่ยังบอกว่า “วิธีนี้มีแนวทางหรือกลวิธีในการดำเนินการอย่างไร” ด้วย

ลักษณะเชิงกลยุทธ์สำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพที่นำเสนอต่อไปนี้ อาศัยแนวความคิดของ แพททอน (1990) และ เลอคอมม์ และเซนซูล (1990a) (อ้างถึงใน ชาย โพธิ์สิตา 2549 : 46-47)

1. **เป็นการศึกษาที่ทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ** กลยุทธ์ในการดำเนินการวิจัย คือ ศึกษาปรากฏการณ์ในขณะที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือควบคุมจากนักวิจัย เปิดกว้างสำหรับทุกอย่างที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการเก็บข้อมูล ไม่มีการกำหนดผลที่คาดไว้ล่วงหน้า ไม่ว่าจะเป็นในรูปของสมมติฐานหรือตัวแปรก็ตาม

2. **เป็นการศึกษาที่อิงตรรกะแบบอุปนัย** คือ นักวิจัย “ดำดิ่ง” ลงสู่ข้อมูล ทั้งในทางลึกและทางกว้าง ทั้งในรายละเอียดและเฉพาะเจาะจง เพื่อค้นหาประเภท รูปแบบ มิติ และความสัมพันธ์ต่อกันของส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันในปรากฏการณ์ที่ศึกษา เริ่มต้นด้วยคำถามเพื่อการค้นหาแบบเปิดกว้าง มากกว่ามุ่งจะทดสอบสมมติฐานหรือทฤษฎี

3. **มุ่งทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม** มองปรากฏการณ์ที่ศึกษาทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวม เป็นระบบที่ซับซ้อน และเป็นอะไรมากกว่าผลบวกของส่วนย่อยแต่ละส่วน มองว่าส่วนย่อยต่างๆ อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ลดระดับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาลงมา เพียงแค่ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของตัวแปรที่แยกกันเป็นส่วนๆ เท่านั้น

4. **ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก** เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์และแนวคิดส่วนบุคคล ที่เป็นรายละเอียดเชิงพรรณนา เจาะลึก และตรงประเด็น

5. **ติดต่อแบบมีส่วนร่วมโดยตรงกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย** นักวิจัยเข้าไปสัมผัสแบบมีส่วนร่วมโดยตรงกับประชากรหรือปรากฏการณ์ที่ศึกษา นักวิจัยเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลที่สำคัญ ประสบการณ์ ทักษะ และวิจารณญาณส่วนตัวของนักวิจัยเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษา

6. **มุ่งทำความเข้าใจพลวัตของปรากฏการณ์ที่ศึกษา** ทำความเข้าใจถึงกระบวนการของสิ่งที่ศึกษา มองว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่ว่าจะ เป็นในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือในระดับวัฒนธรรมก็ตาม

7. **ให้ความสำคัญแก่กรณีที่มีลักษณะเฉพาะ** ถูกว่าแต่ละกรณี (คน เหตุการณ์ ฯลฯ) มีความสำคัญ ทำการศึกษาเฉพาะกรณีอย่างดีในเบื้องต้น แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบกรณี

เหล่านั้น เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งหมด คุณภาพของการศึกษาเฉพาะกรณีมีความสำคัญอย่างมาก

8. ให้ความสำคัญแก่บริบทของสิ่งที่ศึกษา ความสำเร็จขึ้นพบบนพื้นฐานของบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ มองว่าการนำข้อค้นพบไปปรับใช้ในบริบทอื่นที่แตกต่างกันเป็นสิ่งที่ต้องระวัง เพราะอาจมีความเป็นไปได้น้อย

9. มีการออกแบบการวิจัยที่ยืดหยุ่น ออกแบบการวิจัยแบบเปิดกว้างไว้สำหรับความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น เพื่อให้สามารถลงลึกให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงการออกแบบที่มีโครงสร้างอย่างเข้มงวด ซึ่งจะไม่ให้ออกาสติดตาม เจาะลึก และค้นหาสิ่งใหม่ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในขณะเก็บข้อมูล

10. ใช้เครื่องมือในการวิจัยหลากหลายแต่นักวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด ในกระบวนการวิจัย ธรรมชาติของเครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด สามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับแหล่งข้อมูลและสถานการณ์ จึงขึ้นอยู่กับนักวิจัย ผู้ใช้วิธีการอย่างมาก นักวิจัยต้องแม่นในหลักการของเครื่องมือที่ใช้และมีทักษะในการใช้วิธีการนั้นๆ อย่างเพียงพอ

โดยสรุป การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาโลกแห่งความเป็นจริงภายใต้สถานการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ เปิดกว้างด้วยแนวความคิดวิเคราะห์แบบอุปนัย ให้ความสำคัญแก่การทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม ภายในบริบทของสิ่งที่ศึกษาโดยที่นักวิจัยมีการติดต่อแบบมีส่วนร่วมโดยตรงกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อมุ่งทำความเข้าใจพลวัตของปรากฏการณ์ ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเฉพาะกรณี ทั้งหมดนี้เป็นไปได้เพราะมีการออกแบบที่ยืดหยุ่นได้ และมีตัวนักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการวิจัย

3.3 การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ชาย โปธิสิตา (2549 : 107) ได้กล่าวว่าการออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แผนที่ทางความคิดของนักวิจัยที่จะบอกว่า ในการทำวิจัยเพื่อบรรลุถึงคำตอบที่เขาสนใจนั้น เขาจะต้องทำอะไรบ้าง จะทำอย่างไร จะทำอะไรก่อนอะไรหลัง และจะเกี่ยวข้องกับใครบ้าง แผนที่ทางความคิดนี้เหมือนกับแผนที่ของนักเดินทางตรงที่มันทำหน้าที่ให้แนวทางในการทำวิจัยเพื่อไปให้ถึงคำตอบที่ต้องการเท่านั้น นักวิจัย (ซึ่งเปรียบเหมือนกับนักเดินทาง) อาจจะปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการทำงานให้ต่างออกไปจากที่ออกแบบไว้แต่แรกก็ได้ ถ้าเห็นว่ามีเหตุผลอันสมควร คุณสมบัตินี้คืออีกอย่างหนึ่งของแผนที่ทางความคิดสำหรับการทำวิจัยคือ แต่ละขั้นตอนแต่ละองค์ประกอบใน “แผนที่การวิจัย” (การออกแบบ) นี้ ต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ชนิดที่

เมื่อมีการปรับเปลี่ยนในองค์ประกอบอันหนึ่งก็จะมีผลกระทบต่อองค์ประกอบที่เหลืออื่นๆ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม

ความแตกต่างเล็กน้อยระหว่างการออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณกับการออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ได้อยู่ที่เนื้อหาหรือองค์ประกอบของการออกแบบมากนัก หากอยู่ที่ระดับความเข้มงวดในโครงสร้างการออกแบบมากกว่า กล่าวคือ สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ แผนดำเนินการที่วางไว้จะมีความยืดหยุ่นน้อยหรือไม่ยืดหยุ่นเลย ไม่ว่าจะเป็ในเรื่องแนวความคิด การเลือกประชากรในการศึกษา วิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล หรือวิธีวิเคราะห์ข้อมูลก็ตาม เมื่อได้วางแผนไว้ในตอนเริ่มต้นการวิจัยดีแล้วก็มักดำเนินการไปตามนั้น การปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์แทนที่จะเป็นสิ่งที่ดี อาจจะทำให้ผลในทางลบแก่การวิจัยโดยรวม โดยนัยนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะสำคัญของ การออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณคือ การมีโครงสร้างที่เข้มงวด

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ การออกแบบยืดหยุ่นได้ตามความจำเป็นในแทบทุกขั้นตอน แต่ความจำเป็นที่จะเป็นเหตุให้มีการยืดหยุ่นหรือปรับเปลี่ยนได้นั้น ต้องเป็นความจำเป็นที่เกิดจากหลักการหรือแนวคิดทฤษฎี ไม่ใช่ความจำเป็นตามความสะดวกของผู้ทำการวิจัย เพราะลักษณะสำคัญข้อนี้เอง การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงถูกมองว่า เป็นการออกแบบที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์เฉพาะหน้า (emergent design)

3.3.1 แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย “แนวคิดในการวิจัย” บางทีเรียกว่า “กรอบแนวคิด” (conceptual framework) คือความเชื่อ หรือข้อสรุปเบื้องต้นของนักวิจัยว่าสิ่งที่ศึกษา นั้นน่าจะเป็นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดในการศึกษาก็คือ “ระบบมโนทัศน์ ข้อสรุป สิ่งที่เราคาดหวัง ความเชื่อ และทฤษฎีที่สนับสนุนและให้แนวทางในการทำวิจัย” แมกซ์เวล (Maxwell 1996 อ้างถึงใน ชาย โพธิสิตา 2549 :122) แนวคิดที่ว่านั้นนับเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการออกแบบการวิจัย เป็นแนวความคิดที่เราสร้างขึ้นมาเป็น “แบบจำลอง” (model) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เราศึกษาว่าปรากฏการณ์นั้นน่าจะเป็นอย่างไร

ในทัศนะของแมกซ์เวล แนวคิดนี้คือ “ทฤษฎีชั่วคราว” (tentative theory) เกี่ยวกับสิ่งที่เราศึกษา ทฤษฎีชั่วคราวนี้จะบอกเราว่า เพราะเหตุใดปรากฏการณ์ที่เราจะศึกษาจึงน่าจะเกิดขึ้น และเป็นไปอย่างที่เราคิด สิ่งที่ทฤษฎีชั่วคราวนี้ทำก็คือ ให้แนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เราจะศึกษา ขณะเดียวกันก็ให้แนวทางในการทำวิจัยของเราด้วยว่า เราจะหาข้อมูลอะไรมาพิสูจน์ให้ประจักษ์ตามแบบจำลองคำอธิบายในกรอบแนวคิดของเรา

ชยันต์ วรรณระภูติ (2536 : 22) มีความเห็นว่า นักวิจัยเชิงคุณภาพมักจะมุ่งค้นหา “ทฤษฎีของชาวบ้าน” หรือแสวงหาระบบคิดของชาวบ้าน (Native's Category) เพื่อเข้าใจความ

จริงในสายตาของชาวบ้าน ดังนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า นักวิจัยเชิงคุณภาพใช้ทฤษฎีในการทำงานวิจัย เป็นการใช้อย่างระมัดระวังในระดับที่เป็นกรอบคิดอย่างกว้างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจและอธิบายพฤติกรรมของคนในสังคม ใช้เป็นเครื่องมือในการนำทางในการเก็บข้อมูล ช่วยให้การเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นไปอย่างรวดเร็ว ตลอดจนเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์นั้นอย่างมีความหมายในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ศึกษา และไม่บิดเบือนความคิดของชาวบ้าน

3.3.2 วิธีการวิจัย นักวิจัยเชิงคุณภาพมีข้อได้เปรียบตรงที่มีวิธีการวิจัยให้เลือกใช้ได้หลายแบบ เครสเวล (Creswell 1998 อ้างถึงใน ชาย โพธิ์สิตา 2549 : 127) กล่าวถึงวิธีการหลักๆ ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพถึง 5 แบบ คือ การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา การวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา การศึกษาเฉพาะกรณี การวิจัยชีวประวัติบุคคล และการวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล ทั้งนี้ ถ้าวรวมการวิจัยแบบสนทนากลุ่มด้วยก็จะมีวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพให้เลือกใช้ได้ไม่น้อยกว่า 6 แบบ

(1) การเลือกตัวอย่าง การเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพควรรวมถึงการเลือกสถานที่ เหตุการณ์และกระบวนการที่จะศึกษาด้วย แม้ว่าจุดเน้นจะอยู่ที่การเลือกประชากรที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูล แต่ก็ควรให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์หรือกระบวนการทางสังคมอันเป็นบริบทของเรื่องที่ทำการศึกษาด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้จะมีความสำคัญต่อการศึกษาผลการวิจัยหรือคำอธิบายเชิงทฤษฎีที่เราจะได้จากการวิจัยนั้นไม่น้อย

ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์มีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างหลักๆ อยู่ 2 แบบคือ เลือกแบบสุ่ม โดยอาศัยหลักความน่าจะเป็นทางสถิติ (probability sampling) กับเลือกแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (purposeful sampling)

ลักษณะของการเลือกตัวอย่างแบบสุ่มนั้นคือการเลือกที่เป็นระบบ มีโครงสร้างที่ชัดเจน แต่ละคนแต่ละหน่วยในประชากรที่กำหนดมีโอกาสหรือมีความน่าจะเป็นในการถูกเลือกเท่ากัน โดยที่โอกาสนั้นเราสามารถกำหนดรู้ได้ถ้าเรามีข้อมูลเพียงพอเกี่ยวกับประชากรทั้งหมด คืออย่างน้อยที่สุดโอกาสนั้นก็ไม่ใช่ศูนย์ ขึ้นอยู่กับการ “สุ่ม” เพื่อให้ได้ตัวอย่างที่ “เป็นตัวแทน” อย่างแท้จริง ซึ่งจะมีพลังทำให้ผลการศึกษานำไปใช้ได้ทั่วไปกับประชากรที่มีคุณสมบัติคล้ายกัน แต่ไม่ได้ถูกเลือกมาศึกษา ดังนั้นจุดมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่งของการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบนี้ก็คือเพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่สามารถนำไปใช้ได้ทั่วไป

การเลือกตัวอย่างแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก เป็นการเลือกแบบไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการที่ไม่ซับซ้อน จุดมุ่งหมายหลักของการเลือก

ตัวอย่างแบบนี้ไม่ใช่เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทน แต่เพื่อให้ได้ตัวอย่างที่เหมาะสมกับแนวคิด จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การที่เราเลือกใครก็ตามเป็นผู้ให้ข้อมูลก็เพราะเขาเหล่านั้น มีข้อมูลจะบอกเราได้มากมาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวิจัยของเรา เราเรียกคนเหล่านั้นว่า key informants เราเลือกสถานที่แห่งหนึ่งหรือหลายแห่งมาทำวิจัยเพราะเรามั่นใจว่า สถานที่นั้นๆ มีอะไรที่เราจะได้เรียนรู้มากมายเกี่ยวกับเรื่องที่เราอยากรู้ เราเลือกเหตุการณ์หรือกระบวนการอันใดอันหนึ่งมาศึกษา เพราะมีหลักฐานให้เชื่อว่าเหตุการณ์หรือกระบวนการนั้นๆ มีอะไรหลายอย่างที่ จะทดสอบแนวความคิดในการวิจัยของเรา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เราสามารถอธิบายสิ่งที่เราเลือกได้ ทั้งในทางแนวคิดทฤษฎีและในทางระเบียบวิธีวิจัย

(2) **วิธีการเก็บข้อมูล** การวิจัยเชิงคุณภาพมีวิธีการเก็บข้อมูลหลายแบบให้เลือก ตามความเหมาะสมของลักษณะข้อมูลที่ต้องการ และตามลักษณะของประชากร เป้าหมายในการเก็บข้อมูล นอกจากนี้ นักวิจัยยังสามารถเลือกว่าจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลวิธีเดียว หรือจะใช้หลายวิธี วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่รู้จักกันดีและใช้ทั่วไป ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก (แบบไม่มีโครงสร้างเคร่งครัด) การสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม และการสนทนากลุ่ม

ในการวางแผนว่าจะใช้วิธีอะไรในการเก็บข้อมูลนั้น เบื้องต้นนักวิจัยจะต้องมีความชัดเจนในจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แต่ที่ขาดไม่ได้ก็คือต้องชัดเจนว่า ข้อมูลประเภทไหนบ้างที่ต้องการนำมาวิเคราะห์ในการวิจัยเรื่องนั้น และใครบ้างคือผู้ที่นักวิจัยวางแผนว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูล ถ้าไม่ชัดเจนในเรื่องเหล่านี้ก็ยากที่จะกำหนดวิธีที่จะใช้เก็บข้อมูลได้ ในการวิจัยเชิงคุณภาพบางเรื่องข้อมูลที่ต้องการอาจรวมถึงข้อมูลที่เป็นตัวเลข (เชิงปริมาณ) เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ศึกษา เป็นต้น ในกรณีเช่นนั้น วิธีการเก็บข้อมูลอาจรวมถึงวิธีการเชิงปริมาณด้วย เช่น การสำรวจชุมชน และการทำสัมภาษณ์ชุมชน นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาชุมชนด้วยวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณนามักจะใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลหลายวิธีผสมผสานกัน เนื่องจากโดยธรรมชาติแล้วการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาที่ต้องเจาะลึก การใช้ข้อมูลหลายแบบจึงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นการออกแบบจึงมักผสมผสานเอาหลายวิธีเข้าด้วยกัน แต่ที่ใช้กันบ่อยๆ คือวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับวิธีสังเกต ในการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนานักวิจัยอาจรวมวิธีการสำรวจชุมชนในการเก็บข้อมูลด้วย

(3) **การวิเคราะห์ข้อมูล** ในการออกแบบการวิจัย นักวิจัยส่วนมากมักไม่ได้ให้ความสำคัญแก่การวิเคราะห์ข้อมูลเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่การวิเคราะห์เป็นขั้นตอนที่มี

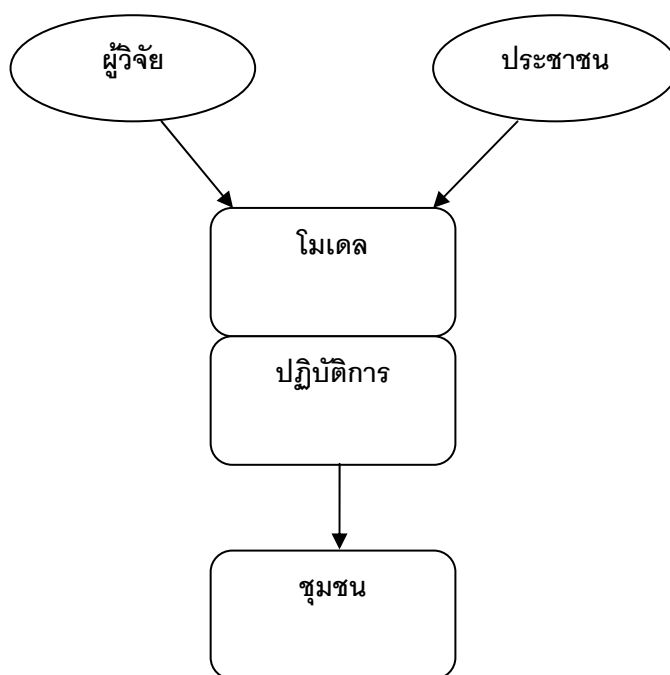
ความหมายอย่างยิ่งต่อผลและข้อสรุปของการศึกษา ตามที่ได้สังเกตจากการประเมินโครงการวิจัย ในโอกาสต่างๆ บ่อยครั้งที่พบว่า “แผนการวิเคราะห์ข้อมูล” ในโครงร่างการวิจัยที่เสนอมักเป็นส่วนที่ค่อนข้างอ่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักวิจัยส่วนใหญ่เข้าใจว่า ส่วนสำคัญของโครงร่างการวิจัยอยู่ที่เรื่องอื่น จึงให้ความสำคัญแก่แผนการวิเคราะห์ข้อมูลค่อนข้างน้อย

นักวิจัยผู้มีประสบการณ์มักจะแนะนำว่า การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเรื่องที่ต้องคิดไว้ล่วงหน้าตั้งแต่ในขั้นการออกแบบการวิจัย อย่างน้อยนักวิจัยก็ต้องวางแผนไว้ว่า จะเตรียมข้อมูลสำหรับวิเคราะห์อย่างไร ข้อมูลที่สัมภาษณ์และบันทึกมาในแถบบันทึกเสียงจะถอดออกมาอย่างไร ละเอียด หรือจะใช้วิธีสรุปใจความเท่านั้น จะจัดการอย่างไรกับข้อมูลที่จดบันทึกมาจากการสนทนากลุ่มจำนวนมากมายของนักวิจัย จะให้รหัสข้อมูลอย่างไร จะใช้คนให้รหัสคนเดียวหรือหลายคน ใครบ้างจะทำหน้าที่นี้

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

4.1 ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม สำหรับความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) นั้น พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2545 : 59) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย และการลงมือกระทำด้วย มาปรับปรุง แก้ไข หรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน นอกจากนี้ นลินี กังศิริกุล (2547:3) ได้กล่าวไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการแสวงหาความรู้ร่วมกันของบุคคลที่หลากหลายที่ยึดหลักของการ ร่วมคิด ร่วมทำการตัดสินใจ และร่วมเรียนรู้ ร่วมรับผิดชอบจากสิ่งที่คิดร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกันเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปใช้ได้จริง มุ่งเน้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนาในชุมชน ในสังคม และแม้แต่ในตัวของผู้ที่ร่วมในการทำวิจัยร่วมกัน และศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2547 : 8-9) กล่าวว่า PAR : Participatory Action Research หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม กำลังเป็นที่นิยมสำหรับนักวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างแพร่หลาย โดยที่การวิจัยแบบนี้มีส่วนประสมของคำสำคัญ (Keyword) อยู่ 2 คำ ได้แก่ การมีส่วนร่วม (Participation) และคำว่าปฏิบัติการ (Action) โดยจะต้องบูรณาการทั้งการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติการเข้าด้วยกัน นักวิจัยกับประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน (Steak holder) จะต้องร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ศึกษาความต้องการของชุมชน สรรวจทรัพยากร ตลอดจนวางแผนปฏิบัติการแก้ปัญหาในชุมชน และปฏิบัติการร่วมกัน จึงจะเป็น PAR ที่แท้จริง การวิจัยลักษณะนี้เป็นรูปแบบจากล่างขึ้นบน (Bottom up approach) คือ จากระดับรากหญ้าในชุมชนสู่ระดับนโยบาย ซึ่งน่าจะเป็นการแก้ปัญหาชุมชนที่ตรงจุดมากกว่า

ดังนั้นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) จึงเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้ที่เคยเป็นประชากรที่ถูกรักษา กลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำการวิจัยนั่นเอง โดยการมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีตลอดกระบวนการวิจัย นับแต่การตัดสินใจว่าควรจะต้องมีการริเริ่มศึกษาวิจัยในชุมชนนั้นๆ หรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักฐานและข้อมูล เพื่อกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกกระบวนการแก้ปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และการเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงปฏิบัติ การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) มีความเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ที่มองเห็นการต่อสู้ของมนุษยชาติเพื่ออิสรภาพและเสรีภาพว่าเป็นกระแงเงาที่สะท้อนถึงการที่บุคคลและกลุ่มมีความพยายามจะทำความรู้ให้ประชาชนได้ ซึ่งการต่อสู้นี้รวมถึงการที่บุคคลร่วมมือกับนักวิจัย PAR ที่จะสร้างรอยเชื่อมระหว่างความรู้ที่เป็นทางการการที่เป็นตัวแทนของรัฐ ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญที่เป็นตัวแทนของวิชาชีพ และกับความรู้พื้นบ้านที่เป็นตัวแทนของเขาเองด้วย (พันธุทิพย์ รามสูตร 2545 : 59) ดังที่ ศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2547 : 9) ได้แสดงแผนภาพที่ 11 ดังนี้

แผนภาพที่ 11 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) Participatory Action Research

ที่มา : ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, "PAR กับการวิจัยเทคโนโลยีการศึกษา." วารสารทางวิชาการเทคโนโลยีการศึกษ – ทับแก้ว (ม.ป.ท.,2547), 9.

วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงได้ถือกำเนิดขึ้นจากแนวความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคม ที่ใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษา จึงเป็นสมบัติของสังคม ซึ่งกระทำโดยมีความมุ่งหมายที่จะรับใช้สังคม การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น นักวิชาการ และนักพัฒนาได้พยายามสังเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของงานวิจัยส่วนหนึ่ง และงานพัฒนาอีกส่วนหนึ่ง แล้วพยายามเชื่อมโยงสาระสำคัญของ การวิจัยและการพัฒนาออกมาเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหรือการวิจัยและพัฒนา (R&D : Research and Development) ในช่วงแรก PAR จึงเป็นการวิจัยและพัฒนาในรูปแบบหนึ่งที่ทำกับชุมชน และเชื่อมโยงส่วนที่เป็นวิจัยและส่วนที่เป็นการพัฒนาเข้าด้วยกัน การวิจัยและการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่ผ่านมา จะพบข้อเท็จจริงที่เป็นความเห็นร่วมกันว่าความร่วมมือของประชาชนอยู่ในวงจำกัด ทั้งในแง่ของการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของเขาและในแง่ของการเก็บรวบรวมข้อมูลปัญหาทั้งหลายเพื่อการวิจัยอยู่ในวงจำกัด (สิทธิรัฐ ประพุทธนิติสาร 2546 : 18-19) การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณกลางปี ค.ศ.1970 ซึ่งมีแนวความคิดใกล้เคียงกับการวิจัย ปฏิบัติการ (Action research) ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1940 และมีส่วนคล้ายกับการพัฒนาชุมชน ที่มีมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1920 การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละแห่งเช่น “Investigation Action Participative : IAP” “Research Participative” หรือ “Research Action” เป็นต้น บางทีเรียก “Collaborative Action Research” แต่ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร ความหมายคล้ายกันคือเป็นการทำวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อทางเลือกที่ดีกว่าจากการวิจัยในรูปแบบเดิมอย่างที่เคยทำมา (พันธุทิพย์ รามสูตร 2545 : 59-61)

4.2 หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยึดหลักการสำคัญดังนี้ (Tandon, 1988 อ้างถึงใน พันธุทิพย์ รามสูตร 2545 : 62-63)

1. ให้ความสำคัญ เคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้านโดยยอมรับว่าความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติ และยอมรับกันแพร่หลายในหมู่คนชาวบ้าน
2. ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับ และพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวของเขาให้สามารถจะวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขา ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์แทนที่จะเมินเฉย ละเลย หรือเหยียดหยามว่าเป็นสิ่งไร้คุณค่าเช่นเคยปฏิบัติมา

3. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านและคนยากจน โดยให้ได้รับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบของสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมายตลอดจนนำไปใช้ได้เหมาะสม

4. สนใจในปริทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยก (Alienated) จากผืนดินและธรรมชาติอื่นๆ การต้องดิ้นรนต่อสู้จากแรงบีบคั้นจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่นักวิจัยรูปแบบเก่าไม่มีใครนึกถึง และไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มาก่อน

5. ปลดปล่อยความคิด การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะช่วยให้ชาวบ้านและคนยากจนสามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเสรีในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่างๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

กล่าวได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม สามารถหยั่งรากลึกกลงไปถึงประสบการณ์ทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น มีความมุ่งหมายที่จะเอาชนะหรือแก้ปัญหาที่ชาวบ้านคับข้องใจอยู่ โดยความพยายามด้วยวิธีการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะทำให้สามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามความต้องการที่จะแก้ปัญหานั้น สามารถให้แนวทางแก่ชาวบ้านว่าอะไรคือสิ่งจำเป็นหรือเป็นความต้องการที่แท้จริงของเขาเอง ซึ่งจะบ่งบอกถึงสภาวะสังคมที่ขัดแย้งกัน ระหว่างความต้องการกับวิธีการสนองความต้องการ และการเปิดเผยให้เห็นกลไกที่ควบคุมขบวนการกดขี่เอารัดเอาเปรียบ

โดยสรุปเป้าหมายหลักของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. ค้นหาความรู้พื้นบ้านที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย
2. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม
3. สร้างดุลยภาพระหว่างวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิชาการ กับความรู้พื้นบ้าน
4. ยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของภาวะสังคมเศรษฐกิจ

4.3 กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ โดยย่อ ดังนี้ (พันธุ์ทิพย์ รามสูตร 2545 : 72-73)

1. เตรียมชุมชน เพื่อที่จะให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามีส่วนร่วมในการวิจัยในระดับที่เสมอภาคในทุกขั้นตอน จึงต้องมีการเตรียมชุมชนก่อนโครงการวิจัยจะเริ่มในแง่ต่างๆ เช่น

การสร้างบูรณาการชุมชน การส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา หรือในการเลือก ผู้แทน ผู้ร่วมโครงการ เป็นต้น

2. อบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชน ในฐานะเป็นพัฒนากรท้องถิ่น ให้มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ในท้องถิ่นบทบาทของผู้ทำหน้าที่เป็นพัฒนากรท้องถิ่น การจัดองค์กรชุมชนรูปแบบผู้นำ การสนับสนุนและมนุษยสัมพันธ์

3. กำหนดรูปแบบการวิจัย ทีมนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันกำหนดรูปแบบการวิจัย เช่น การแยกปัญหาทั่วไปที่ชุมชนเลือกแล้วลงเป็นปัญหาย่อยๆ ที่สามารถจะทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาได้ทีละส่วน ต่อไปก็กำหนดวิธีการที่จะรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ เครื่องมือที่จะใช้ ผู้ที่จะให้คำตอบ หรือให้ข้อมูลรวมทั้งขนาดของตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือ การกำหนดรูปแบบคำถาม และวิธีการถาม ฯลฯ

4. ลงมือเก็บข้อมูล โดยผู้ได้รับการอบรมวิธีการเก็บข้อมูลมาแล้ว

5. ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ทีมนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันทำการประมวลผลและสรุปข้อมูล ให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์สิ่งที่พบ วิเคราะห์หว่าเหตุใดจึงได้ข้อมูลเช่นนั้น เขียนสรุปสิ่งที่พบอย่างกว้างๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะประกอบ

6. ทารือผลการค้นพบกับชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเสนอกลับคืนต่อชุมชนให้มีโอกาสตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้อง ตลอดจนทำการวิเคราะห์สรุปประเด็นหรือชี้แนะแก่ทีมวิจัย กระบวนการหาวิธีนี้อาจทำในรูปของการแสดงบทบาทสมมติการประชุมกลุ่มหรือวิธีการอื่นๆ เช่น จัดแสดงข้อมูลในรูปของภาพหรือกราฟแบบต่างๆ ในที่สาธารณะหรือที่ชุมนุมของชุมชนแล้วกระตุ้นให้มีการออกความคิดเห็นการแสดงออกถึงความรู้สึกของชาวบ้าน การประเมินท่าทีและปฏิกิริยาต่อข้อมูลชุมชนที่รวบรวมได้จากกระบวนการวิจัย ตลอดจนการตัดสินใจร่วมกันในเรื่องเหล่านี้

7. การวางแผนชุมชน โดยการอบรมที่วางแผนให้สามารถเขียนโครงการได้ รวมทั้งความสามารถในการจัดองค์กรชุมชนด้วย โครงการที่ที่วางแผนนี้จะต้องนำมาปรึกษาหารือกับชุมชนให้ชุมชนตรวจสอบแก้ไขและรับรองก่อนนำไปเสนอเพื่อขอทุนสนับสนุนต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง

8. นำแผนไปปฏิบัติ โดยระดมทรัพยากรทั้งบุคคลและชุมพลังตลอดจนองค์กรประชาชนต่างๆ ในชุมชนมาร่วมในการปฏิบัติตามแผนที่จัดวางขึ้นจากข้อมูลที่เป็นผลจากการศึกษาร่วมกันโดยทีมนักวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น

9. ติดตามกำกับและประเมินผลในชุมชน โดยทีมนักวิจัยร่วมกัน

นอกจากนี้ ชมชื่น สมประเสริฐ (2542 : 59-61) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมไว้ว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต้องร่วมมืออย่างมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ โดยการค้นปัญหา สาเหตุ และวิธีแก้ไขที่เป็นไปได้ภายใต้สถานการณ์ที่ศึกษา มีการวางแผนและสร้างยุทธวิธีในการร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงแบบแผนพฤติกรรม จนก่อให้เกิดความเข้าใจใหม่ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเองเพิ่มมากขึ้น สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการทดสอบความเป็นจริงตามธรรมชาติของสถานการณ์นั้นๆ ด้วยวิธีการประเมินให้เกิดความเข้าใจ จากข้อมูลที่จัดบันทึก คำบรรยาย รูปภาพ และสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาประมวลจัดเป็นหมวดหมู่ของข้อมูล จำแนกประเภทข้อมูลเปรียบเทียบ การวิเคราะห์ข้อมูลจะเกิดขึ้นทุกขั้นตอนของการวิจัยเพื่อสรุปเขียนเป็นรายงานการวิจัย ในส่วนของความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของการวิจัย ถือว่ามีความเที่ยงตรงภายในเมื่อข้อมูลเป็นความจริงตามธรรมชาติ ข้อมูลที่นักวิจัยนำเสนอเป็นความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยตามปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้น รูปแบบ และหลักการที่ได้จากการวิจัยสามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติกิจกรรมนั้นๆ ส่วนความเที่ยงตรงภายนอกในการวิจัยนั้นไม่เน้นว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะถือว่ารูปแบบและหลักการที่กระทำนั้นสามารถยืดหยุ่นได้ เพื่อให้สามารถใช้ได้กับสถานการณ์จริง สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่นักวิจัยควรมีความตระหนักในตัวเองคือ จรรยาบรรณของนักวิจัย เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยด้วย

4.4 ลักษณะเด่น 10 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ได้มีการกล่าวถึงลักษณะเด่น 10 ประการ ไว้ดังนี้ (พันธุ์ทิพย์ รามสูตร 2545 : 64-69)

1. เป็นการสร้างความรู้ (Produce Knowledge) โดยการผสมผสานระหว่างความรู้จากนักวิชาการกับความรู้พื้นบ้าน เป็นการเรียนรู้ร่วม (Co-generative learning) ซึ่งค่อยๆ ขยับขยายจากการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนจนเป็นการมีส่วนร่วมเต็มรูปแบบระหว่างชาวบ้านกับนักวิจัย และสร้างความรู้ที่ร่วมกัน ผสมผสานทฤษฎีกับการปฏิบัติให้เกิดความรู้ใหม่

2. รูปแบบความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เป็นการฝึกปฏิบัติทั้งโดยส่วนตัวและร่วมกันกับผู้อื่นเป็นวิธีการฝึกฝนให้เกิดทักษะที่จะพัฒนาจิต มากกว่าจดจำทฤษฎี เป็นการเรียนรู้ข้ามสาขาวิชา (Transdisciplinary) (Max-neef) คือ เป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจที่ข้ามพรมแดนของวิชาชีพ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเจาะจงออกไปสู่ความหลากหลายกว้างขวาง

3. แค่ความเข้าใจเท่านั้นยังไม่พอ เรายังต้องลงมือกระทำให้ความเข้าใจกันนั้นออกมาเป็นรูปธรรมเป็นความจริง (Act to transform reality) ดังนั้นจังหวะของการวิจัยเชิง

ปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นการสะท้อนความคิดลงมือปฏิบัติและสะท้อนความคิด แล้วลงมือปฏิบัติไปเช่นนั้น (Reflection – Action – Reflection...Action)

4. การลงมือปฏิบัติความรู้หรือใช้ความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (Practical) เป็นลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม อีกประการหนึ่งที่เน้นการชูประเด็นปัญหาที่สำคัญและเป็นจริงของท้องถิ่น โดยวิธีการเรียนที่ไม่เน้นความรู้ที่เป็นทฤษฎี และเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์ ซึ่งเป็นลักษณะที่ แบ่งแยกคน แยกความแตกต่างของเพศ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะเป็นองค์การขั้นพื้นฐานระดับติดดิน (grass root) ที่ให้โอกาสแก่คนชายขอบของกระบวนการ พัฒนาได้สามารถดำรงอยู่ และพัฒนาบทบาทของตนเองได้

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จ (Inclusive) ที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยสร้างความรู้จากวิธีการและความรู้ที่มีอยู่โดยไม่พยายามแยกหรือกำจัดขอบเขตสิ่งใด ทุกความคิดเห็นจะได้รับการรับฟังและยอมรับ เป็นการให้โอกาสทุกคนได้เรียนรู้ (Learning for all) ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

6. กระบวนการทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นสิ่งมีชีวิตตน มีชีวิตรูปร่าง (Organic) เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีเวลาจำกัดเป็นรูปแบบเปิดที่ไม่สามารถกำหนดแผนการล่วงหน้า ไม่สามารถทำนายผลล่วงหน้าได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาตามกระแสที่นักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนและเคลื่อนไหวไปตามความขึ้นลงของสถานการณ์ โดยไม่มีทฤษฎีตายตัว ไม่มีกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ หรืออุดมการณ์เป็นกรอบกำหนด

7. สร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวของตัวเอง (Self – awareness) สร้างความตระหนักในตนให้เกิดขึ้นกับประชาชนนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม โดยที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง พัฒนาอัตมโนทัศน์ (Self – concept) ของประชาชน แม้คนที่ยากจนก็สามารถมีสิทธิมีเสียงได้

8. ชุมชน (Community) เป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดที่บุคคลจะสามารถโยงอดีตปัจจุบันและอนาคตเข้าด้วยกัน ในการวางแผนที่จะเข้าควบคุมเป้าหมายชีวิตของตน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยสร้าง สังคมนิเวศน์ (ecological society) สังคมนิเวศน์จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกสังคม ในลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยที่เท่าเทียมกันเท่านั้น

9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการมองอนาคต (future oriented) ดังนั้นนักวิจัยจะต้องรู้วิธีการสร้างฉากสำหรับการเรียนรู้ในชุมชน การจัดการในลักษณะที่ไม่มีมีการจัดทำโปรแกรมล่วงหน้าสำเร็จรูปหรือตายตัว การทำให้เกิดการช่วยตนเองของชุมชน การสร้างแนวทางสำหรับการกระทำ แนวทางปฏิบัติที่ไม่เคยมีอยู่ก่อนการทบทวนการปรับเปลี่ยนการปรับปรุงระบบที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ การพัฒนาตัวอย่างโครงสร้าง หรือภาพลักษณ์ที่จะปะติดปะต่อให้เกิดอนาคตที่ต้องการเหล่านี้เป็นต้น

10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมองโลกในแง่ดี (Optimistic) ตามหลักการพื้นฐานของแนวคิดปลดปล่อยที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถที่จะจัดการเรื่องต่างๆ ในสังคมของเขาได้ ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่จะส่งเสริมศักยภาพด้านนี้ของบุคคล

4.5 สรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้ที่เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัยกลับบทบาทเปลี่ยนมาเป็นผู้ร่วมอยู่ในกระบวนการวิจัย และมีส่วนร่วมตลอดทั้งกระบวนการวิจัย การวิจัยในลักษณะนี้เป็นการให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้านในการวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ของปัญหาของชุมชนตนเองจนสามารถจัดการกับชุมชนของตนเองได้ตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

5. สื่อการศึกษา

สื่อ (medium, pl. media) เป็นคำที่มาจากภาษาลาตินว่า “medium” แปลว่า “ระหว่าง” (between) หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เมื่อมีการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนหรือการฝึกอบรม จึงเรียกว่า “สื่อการสอน” (Instructional Media) หมายถึง สื่อชนิดใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์ วิดีโอ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ แผนภูมิ ภาพนิ่ง ฯลฯ ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน สิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำไปใช้ในเทคโนโลยีการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการทำให้การเรียนรู้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายได้เป็นอย่างดี (กิดานันท์ มลิทอง 2543:89)

5.1 ประเภทของสื่อ นักการศึกษาท่านต่างๆ ได้จำแนกสื่อตามประเภท ลักษณะ และวิธีการเรียนรู้ ดังนี้

5.1.1 การจำแนกตามแบบของอีลี (Ely) ซึ่งอีลีได้จำแนกสื่อการสอนตามทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) ออกเป็น 5 รูปแบบ โดยแบ่งเป็นสื่อที่ออกแบบขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษา (by design) และสื่อที่มีอยู่ทั่วไปแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน (by utilization) ได้แก่

5.1.1.1 คน (People) ในทางการศึกษาโดยตรงนั้น หมายความว่าถึงบุคลากรที่อยู่ในระบบของโรงเรียน ได้แก่ ครู ผู้บริหาร ผู้แนะแนวการศึกษา ผู้ช่วยสอน หรือผู้ที่อำนวยความสะดวกด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ส่วน “คน” ตามความหมายของการประยุกต์ใช้นั้น ได้แก่ คนที่ทำงาน หรือมีความชำนาญงานในแต่ละสาขาซึ่งมีอยู่ในวงสังคมทั่วไป คนเหล่านี้นับเป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” ซึ่งถึงแม้จะมีไม่ใช่ทางการศึกษา แต่ก็สามารถจะช่วยอำนวยความสะดวกหรือเชิญมาเป็นวิทยากรเพื่อเสริมการเรียนรู้ได้ในกาให้ความรู้แต่ละด้าน อาทิเช่น ศิลปิน นักการเมือง นักธุรกิจ ช่างซ่อมรถยนต์ เป็นต้น

5.1.1.2 วัสดุ (Materials) วัสดุในการศึกษาโดยตรงจะเป็นประเภทที่บรรจุเนื้อหาบทเรียน ซึ่งรูปแบบของวัสดุมีใช้สิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึง เช่น หนังสือ สไลด์ แผ่นที่ แผ่นซีดี เป็นต้น หรืออาจเป็นสื่อต่างๆ ที่ได้รับการออกแบบมาเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน

5.1.1.3 อาคารสถานที่ (Settings) หมายถึง ตัวตึก ที่ว่าง สิ่งแวดล้อม ฯลฯ สถานที่สำคัญในการศึกษา ได้แก่ ตึกเรียนและสถานที่อื่นๆ ที่ออกแบบมาเพื่อการเรียนการสอนโดยส่วนรวม เช่น ห้องสมุด หอประชุม สนามเด็กเล่น เป็นต้น ส่วนสถานที่ต่างๆ ในชุมชนก็สามารถประยุกต์ใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการเรียนได้เช่นกัน เช่น โรงงาน ตลาด สถานที่ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

5.1.1.4 เครื่องมือ และอุปกรณ์ (Tools and Equipment) เป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ ส่วนมากเป็นเครื่องมือด้านโสตทัศนอุปกรณ์หรือเครื่องใช้ต่างๆ เช่น เครื่องถ่ายภาพเอกสาร เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

5.1.1.5 กิจกรรม (Activities) โดยทั่วไปแล้วกิจกรรมที่กล่าวถึงมักเป็นการดำเนินงานที่จัดขึ้นเพื่อกระทำร่วมกับทรัพยากรอื่นๆ หรือเป็นเทคนิควิธีการพิเศษเพื่อการเรียนการสอน เช่น การสอนแบบโปรแกรม เกมและการจำลอง การจัดทัศนศึกษา ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้มักมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่ตั้งขึ้น มีการใช้วัสดุการเรียนเฉพาะแต่ละวิชา หรือมีวิธีการพิเศษในการเรียนการสอน

5.1.2 จำแนกตามลักษณะการใช้งาน โดยรวมถึงเทคนิควิธีการในการนำเสนอสื่อ (Heny and Ullmer 1980) ได้แก่

5.1.2.1 สื่อเพื่อการนำเสนอ (Presentation media) เป็นสื่อที่ใช้ในการแสดงข้อมูลภาพและเสียง โดยการนำเสนอเนื้อหาจากวัสดุที่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้ด้วยตัวเอง

หรือวัสดุที่ถ่ายทอดเป็นเนื้อหาด้วยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ รวมถึงอุปกรณ์ในการส่งข้อมูลทางไกล แบ่งออกได้เป็น 7 ประเภท ได้แก่

(1) **วัสดุสิ่งพิมพ์และกราฟิก (printed and graphic materials)** สื่อประเภทนี้เป็นสื่อที่บรรจุข้อมูลด้วยอักขระ ภาพกราฟิกลักษณะลายเส้น และภาพถ่าย โดยสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ได้จากกระบวนการพิมพ์ ส่วนภาพกราฟิกเป็นสื่อที่ได้จากการวาดและการถ่ายภาพ สื่อเหล่านี้จัดอยู่ในสื่อประเภทเดียวกันเนื่องจากสามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้ด้วยตนเอง โดยอาจเป็นการนำเสนอภาพกราฟิกบนแผ่นภูมิ ภาพและข้อความบนบัตรคำ หรือการนำภาพกราฟิกทั้งภาพวาดและภาพถ่ายบรรจุในสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือตำราเรียนและแผ่นโปสเตอร์ เป็นต้น

(2) **สื่อฉายภาพนิ่ง (still – projection media)** เป็นกลุ่มของวัสดุและอุปกรณ์ในการนำเสนอภาพนิ่ง เนื่องจากสื่อวัสดุเหล่านี้ไม่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้ด้วยตนเองจึงต้องใช้อุปกรณ์ช่วยในการนำเสนอเนื้อหา เช่น การเสนอภาพถ่ายจากสไลด์โดยใช้เครื่องฉายสไลด์ ข้อมูลบนแผ่นโปร่งใสเสนอด้วยเครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ และภาพถ่ายขนาดเล็กเสนอด้วยเครื่องฉายภาพที่บัสแสง เหล่านี้เป็นต้น

(3) **สื่อเสียง (audio media)** เป็นสื่อวัสดุและอุปกรณ์ที่นำเสนอข้อมูลเสียง ได้แก่ วิทยุ เทปบันทึกเสียง และม้วนเทป แผ่นซีดี และเครื่องเล่นแผ่นซีดี

(4) **สื่อเสียงร่วมกับสื่อภาพนิ่ง (audio plus still - visual media)** เป็นการรวมการใช้และนำเสนอสื่อเสียงร่วมกับภาพนิ่ง ได้แก่ การใช้เครื่องฉายสไลด์ในระบบซิงโครไนซ์ (synchronize) เพื่อเสนอภาพที่สอดคล้องกับเสียงที่บันทึกไว้ในม้วนเทป

(5) **ภาพยนตร์** เป็นการเสนอภาพเคลื่อนไหวพร้อมเสียงด้วยการบันทึกภาพและเสียงลงบนฟิล์ม ในปัจจุบันมีการใช้แถบวีดิทัศน์ แผ่นวีซีดี และแผ่นดีวีดี ในการบันทึกและนำเสนอเนื้อหาแทนการใช้ภาพยนตร์แล้วเป็นส่วนมาก เนื่องจากมีความสะดวกมากกว่าทั้งในเรื่องการติดตั้งอุปกรณ์ การใช้งานรวมถึงลักษณะของวัสดุที่ใช้ด้วย

(6) **โทรทัศน์** เป็นการเสนอเนื้อหาภาพเคลื่อนไหว เสียง และตัวอักขระ เช่นเดียวกับภาพยนตร์ แต่เป็นการนำเสนอข้อมูลจากสถานีส่งโดยใช้การถ่ายทอดสัญญาณระยะไกล หรืออาจเป็นการใช้โทรทัศน์วงจรปิดเพื่อเสนอเหตุการณ์ในพื้นที่เฉพาะก็ได้ เช่น ภายในห้องประชุมขนาดใหญ่ หรือภายในบริเวณสถาบันการศึกษา เป็นต้น

(7) **สื่อประสม** เป็นการนำสื่อประเภทต่างๆ มาใช้ร่วมกัน เช่น การใช้เทปบันทึกเสียงพร้อมภาพถ่าย หรือการใช้แถบวีดิทัศน์ภายหลังการอ่านจากหนังสือเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำเป็นชุดการเรียน (learning package) โดยการนำสื่อต่างๆ มาใช้อย่าง

เป็นระบบและขั้นตอนตามการนำเสนอเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาในเรื่องนั้นจากสื่อต่างๆ ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

5.1.2.2 **สื่อวัตถุ (object media)** เป็นสื่อที่มีลักษณะแตกต่างไปจากสื่อเพื่อการนำเสนอ เนื่องจากสื่อวัตถุจะมีโครงสร้างทางขนาด น้ำหนัก พื้นผิว สี ฯลฯ ที่ประมวลกันเป็นวัสดุ 3 มิติ สื่อวัตถุแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

(1) **วัตถุตามธรรมชาติ (natural objects)** เป็นวัตถุที่เคลื่อนไหวได้ด้วยตัวอย่างเช่น สัตว์ต่างๆ จำพวก แมลง กบ นก ฯลฯ และวัตถุที่เคลื่อนไหวไม่ได้ เช่น หิน ต้นไม้ ฯลฯ

(2) **วัตถุจากการประดิษฐ์ขึ้น (manufactural objects)** เป็นวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นมาใช้งาน เช่น อุปกรณ์เครื่องฉาย ระบบการสื่อสารโทรคมนาคม เป็นต้น

(3) **วัตถุเลียนแบบของจริง (replica, model และ mock up)** เป็นวัตถุที่ประดิษฐ์ขึ้นมาให้มีลักษณะคล้ายของจริง ถ้าเป็นวัตถุที่ประดิษฐ์แล้วมีขนาด โครงสร้าง พื้นผิว และสีเหมือนของจริงทุกอย่าง จะเรียกว่า “replica” หากวัตถุนั้นคล้ายของจริง มีลักษณะ 3 มิติ แต่อาจเพิ่มหรือลดขนาดลง ทำงานที่ซับซ้อนให้เห็นเพียงบางส่วนที่สำคัญโดยตัดส่วนที่ยุ่งยากออก จะเรียกว่า “mock up” ซึ่งใช้มากในการฝึกอบรมด้านอุตสาหกรรม

5.1.2.3 **สื่อเชิงโต้ตอบ (interactive media)** เป็นสื่อที่มีการนำเสนอเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้โดยมีการโต้ตอบกับสื่อ นั้น แบ่งออกเป็น

(1) **การโต้ตอบกับบทเรียนแบบโปรแกรม** ในหนังสือเรียน หรือการใช้บทเรียนแบบโปรแกรมประกอบสื่ออื่น

(2) **การโต้ตอบกับสื่ออุปกรณ์** เช่น คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางภาษา ฯลฯ

(3) **การโต้ตอบระหว่างการเรียนด้วยเกมหรือสถานการณ์จำลอง**

5.2 สื่อสิ่งพิมพ์

รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ การเลือกประเภทของสื่อ และการเลือกรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์นั้นนับว่ามีความสำคัญมาก สื่อสิ่งพิมพ์จึงแบ่งออกเป็นประเภทและรูปแบบดังนี้ (Kewsaiha: 73 อ้างถึงใน สุวิทย์ จงตระกูลรัตน์ 2532 : 54-62)

ตารางที่ 1 ประเภทและรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์

ประเภท	รูปแบบ
สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ (Printed Book Materials)	หนังสือ หนังสือภาพ การ์ตูน จุลสาร ฯลฯ
สื่อสิ่งพิมพ์ที่ไม่เป็นหนังสือ (Printed Non-book Materials)	โปสเตอร์ แผ่นปลิว หนังสือพิมพ์ฝาผนัง จดหมายข่าว ภาพพลิก แผ่นพับ บัตรภาพ, บัตรคำ ฯลฯ

การเลือกรูปแบบสื่อถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการผลิตสื่อ การใช้รูปแบบสื่อที่เหมาะสมจะช่วยให้การนำเสนอเนื้อหาไปยังผู้อ่านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในการเลือกรูปแบบสื่อควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ความต้องการของผู้ผลิต
2. ระดับการอ่านออกเขียนได้ของกลุ่มเป้าหมาย
3. สถานที่และสภาพแวดล้อมที่จะใช้สื่อ
4. ปริมาณของเนื้อหาที่จะบรรจุลงในสื่อ และขีดความสามารถของสื่อที่จะนำเสนอ

เนื้อหาที่ต้องการส่งไปยังผู้รับสื่อ

5. วัตถุประสงค์ของการใช้สื่อ
6. ค่าใช้จ่ายในการผลิต
7. ลักษณะของสื่อและการใช้สื่อ

ลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์รูปแบบต่างๆ สื่อสิ่งพิมพ์รูปแบบต่างๆ นั้น มีลักษณะและความสามารถในการบรรจุเนื้อหาและการนำไปใช้แตกต่างกัน ดังนั้นจึงควรทราบข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของสื่อในรูปแบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. แผ่นปลิว

- 1.1 เป็นสื่อแผ่นเดียว
- 1.2 นำเสนอเนื้อหาได้ไม่มากนัก โดยปกติจะเขียนลงในหน้าเดียว
- 1.3 พิมพ์ได้ง่ายและรวดเร็ว
- 1.4 เหมาะกับเรื่องที่เป็นปัจจุบันและเร่งด่วน
- 1.5 ข้อความมักจะเป็นข้อความง่ายๆ สั้น และสามารถสื่อความหมายแก่ผู้อ่านได้โดยง่าย
- 1.6 โดยทั่วไปจะใช้ตัวอักษรค่อนข้างโต
- 1.7 เหมาะกับผู้ที่มีการอ่านไม่สูงมากนัก และมีเวลาน้อย
- 1.8 เนื้อหาอาจเป็นได้ทั้งโฆษณา ชักชวน ชี้แจงและให้ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2. แผ่นพับ

- 2.1 เป็นสื่อแผ่นเดียว พับเป็นตอนๆ
- 2.2 เสนอเนื้อหาทั้ง 2 หน้า บรรจุเนื้อหาได้พอควร
- 2.3 พิมพ์ได้ง่ายรวดเร็ว
- 2.4 เหมาะกับการนำเสนอเนื้อหาเป็นเรื่องราวๆ ที่มีรายละเอียด
- 2.5 พอประมาณ หรือใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์งาน/ โครงการ
- 2.6 เหมาะกับผู้มีการอ่านไม่สูงมากนักและมีเวลาน้อย

3. โปสเตอร์ เป็นสื่อที่ใช้เสนอข่าวสารข้อมูลเน้นภาพอย่างชัดเจน และตรงไปตรงมา โปสเตอร์เป็นสื่อที่จะถูกออกแบบให้สะดุดตาหรือประทับใจผู้อ่านในช่วงเวลาอันสั้น เนื้อหาที่บรรจุลงไปจะเป็นใจความหลักที่สำคัญ โดยไม่มีรายละเอียดอะไรมากนัก โปสเตอร์ที่ใช้กันทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ

3.1 โปสเตอร์ที่ใช้ในการรณรงค์ ซึ่งจะออกแบบเสนอเนื้อหาเด่นๆ เพียงอย่างเดียว มีข้อความประกอบสั้นๆ กระชับ ได้ใจความ

3.2 โปสเตอร์ที่ใช้ประกอบในการสอน หรือให้ความรู้เน้นการแสดงภาพหรือข้อมูลความรู้ โดยการใช้ภาพเพียงภาพเดียวหรือหลายภาพก็ได้ อาจจะมีข้อความอธิบายและให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์

ลักษณะโดยทั่วไปของโปสเตอร์ คือ มีความสะดุดตา เสนอความคิดเดี่ยวที่เด่นและชัดเจน ใช้ภาพและข้อความในการสื่อความหมายหรือให้ความคิดรวบยอด ข้อความที่เขียนเป็นข้อความสั้นๆ กระชับและได้ใจความ

4. **หนังสือพิมพ์ฝ่ายนัง** เป็นสื่อที่เสนอข้อมูล เนื้อหาสำหรับชาวบ้านอย่างง่าย ๆ โดยการพิมพ์เพียงด้านเดียว มีภาพประกอบข้อความเพื่อช่วยในการสื่อความหมาย เหมาะกับการนำเสนอเรื่องที่เป็นปัจจุบันและทันกับเหตุการณ์ สามารถนำเสนอเนื้อหาเฉพาะเรื่องที่มีรายละเอียดเนื้อหาไม่มากนัก เหมาะสำหรับเป็นสื่อให้ความรู้ ส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมนหนังสือของชาวบ้าน

5. **จุลสาร** เป็นสื่อที่มีลักษณะเป็นรูปเล่ม สามารถบรรจุเนื้อหาสาระได้มาก เหมาะกับเรื่องที่ต้องมีรายละเอียดอธิบายเพื่อความเข้าใจ เรื่องที่มีขั้นตอนวิธีการปฏิบัติหลายขั้นตอน เรื่องที่มีหัวข้อย่อยมากๆ ที่จะต้องอธิบายเพิ่มเติม เหมาะกับผู้ที่มีระดับการอ่านอยู่ในขั้นปานกลาง โดยปรกติจุลสารสำหรับชาวบ้านจะมีความหนาไม่มากนัก คือ อยู่ในช่วง 10-30 หน้า

6. **หนังสือการ์ตูน** มีลักษณะเป็นรูปเล่ม เช่นเดียวกับจุลสาร เพียงแต่ในการนำเสนอเนื้อหาใช้ภาพการ์ตูน หรือภาพวาด ประกอบกับบทสนทนาหรือคำบรรยาย การเสนอเนื้อหาโดยใช้การ์ตูนจึงเป็นลักษณะของการสอดแทรก เนื้อหาสาระลงไปในความบันเทิงจากเรื่องี่อ่าน เหมาะในการใช้กระตุ้นหรือดึงดูดความสนใจให้อ่านหนังสือ เหมาะกับผู้อ่านที่มีระดับความสามารถในการอ่านอยู่ในขั้นปานกลางขึ้นไป

7. **หนังสือ** เป็นเอกสารเป็นเล่มที่สามารถบรรจุรายละเอียดเนื้อหาต่างๆ ได้มาก เหมาะกับผู้อ่านที่มีระดับความสามารถในการอ่านสูง เพราะมีเนื้อหาและใช้เวลาในการอ่านมาก

8. **จดหมายข่าว** เป็นสื่อที่ใช้ในการแจ้งข่าวสารข้อมูลความเคลื่อนไหวต่างๆ เหมาะกับการใช้ในการส่งข่าวคราวการทำงาน หรือความเคลื่อนไหวระหว่างผู้ปฏิบัติงานด้วยกัน อาจนำไปใช้ในการให้ข่าวสารข้อมูลสำคัญได้ด้วย

การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ สามารถแบ่งเป็นขั้นตอนหลักๆ ได้ 5 ขั้นตอน

1. การกำหนดเรื่องที่จะทำสื่อ ซึ่งเป็นการพิจารณาเลือกเรื่องที่จะทำสื่อว่าจะทำเรื่องใดบ้าง หัวข้อเรื่องในการทำสื่อจะได้มาจากวัตถุประสงค์ของโครงการนั้นๆ ถ้าเป็นการทำสื่อเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย จะมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การสำรวจความต้องการ และการวิเคราะห์ข้อมูล ผลที่ได้จากวิเคราะห์จะนำมาพิจารณาและกำหนดเรื่องที่จะทำเป็นสื่อ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ

2. การเขียนเนื้อหา จากหัวข้อเรื่องกำหนดนั้นจะนำมาเขียนเป็นเนื้อหา ซึ่งจะรวมถึงขั้นตอนของการกำหนดวัตถุประสงค์ ของเรื่อง ขอบข่ายของเนื้อหาที่จะนำเสนอ ประเภทและรูปแบบของสื่อ การนำเสนอเนื้อหาและการลงมือเขียนรายละเอียดของเนื้อหาและภาพประกอบ

3. การจัดพิมพ์ต้นฉบับ เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิมพ์สื่อ เช่น การออกแบบรูปเล่ม การพิมพ์และทำศิลปกรรมต่างๆ ฯลฯ จนถึงขั้นการพิมพ์ออกมาเป็นเล่มที่สมบูรณ์

4. การนำสื่อไปใช้และการแพร่กระจายสื่อ ซึ่งเป็นการนำสื่อไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย และรวมถึงการจัดส่งหรือเผยแพร่สื่อไปถึงผู้รับบริการ

5. การประเมินผลสื่อ เพื่อจะดูว่าสื่อที่ผลิตขึ้นมา มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเพียงใด และใช้ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ การติดตามและประเมินผลจะช่วยให้ทราบถึงประสิทธิภาพและความเหมาะสมของสื่อต่อกลุ่มเป้าหมาย

การประเมินผลสื่อ สื่อสิ่งพิมพ์ที่ผลิตขึ้นมา นั้นจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้อ่าน ซึ่งการประเมินผลเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ผู้ผลิตทราบว่า สื่อที่ผลิตขึ้นมา นั้นมีความเหมาะสมเพียงใด ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ควรปรับปรุงอย่างไร การประเมินนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การประเมินผลระหว่างการดำเนินการ และการประเมินสรุปผลการดำเนินงาน โดยการประเมินผลขณะดำเนินงาน เป็นการประเมินผลที่ทำไปพร้อมๆ กับการดำเนินงาน เพื่อนำผลจากการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงงานให้ดีขึ้นโดยไม่ต้องรอให้สิ้นสุดโครงการ ซึ่งจะช่วยให้สามารถปรับทิศทางและแนวทางการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น ส่วนการประเมินสรุปการดำเนินงาน เป็นการสรุปผลรวมทั้งหมดของโครงการ ว่าประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคใดบ้าง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะช่วยให้สามารถตัดสินใจของผู้วางแผนว่าจะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงโครงการอย่างไร โดยปกติการประเมินผลจะทำ 2 ช่วงด้วยกันคือ การประเมินก่อนการพิมพ์ และการประเมินหลังการพิมพ์

การประเมินก่อนการพิมพ์ เป็นการประเมินสื่อเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของสื่อกับกลุ่มเป้าหมาย แล้วนำข้อมูลไปปรับแก้ โดยจะประเมินด้านเทคนิคและด้านปฏิริยาของผู้อ่าน ในการประเมินด้านเทคนิคนั้นจะเป็นการพิจารณาในรายละเอียดของข้อความ รูปภาพ และการนำเสนอเนื้อหา ว่ามีความเหมาะสมเพียงใด และการประเมินด้านปฏิริยาของผู้อ่านนั้นจะพิจารณาว่า มีการยอมรับและเชื่อถือในสื่อหรือไม่ และมีผลกระทบเพียงใด

การประเมินหลังการพิมพ์ เป็นการประเมินผลสื่อสิ่งพิมพ์หลังจากนำสื่อไปเผยแพร่แล้ว โดยปกติจะเว้นช่วงเวลาระยะเวลาหนึ่งหลังจากสื่อเข้าไปในหมู่บ้านแล้วจึงจะเข้าไปประเมิน การประเมินนี้จะมุ่งในเรื่องของการนำสื่อไปใช้ การหาประสิทธิภาพของสื่อ การนำความรู้ที่ได้รับจากสื่อไปใช้และผลกระทบของสื่อต่อการเรียนรู้ของผู้อ่าน ฯลฯ อันจะนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการพิมพ์หรือการผลิตสื่อในโอกาสต่อไป

แบบสอบถามในการประเมินสื่อ การประเมินสื่ออาจจะทำได้หลายลักษณะ ทั้งโดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้อ่านอย่างเป็นทางการ โดยการเตรียมแบบสอบถามข้อมูลต่างๆ ที่ต้องการจะทราบแล้วไปสอบถามผู้อ่านอย่างเป็นทางการ หรือจะสอบถามแบบกึ่งทางการ หรือใช้แบบไม่เป็นทางการ ก็ได้ โดยในแบบของการประเมินผลสื่ออย่างไม่เป็นทางการนั้น อาจจะทำในลักษณะพูดคุยกันกับผู้อ่านถึงความคิดเห็นที่มีต่อสื่อ โดยผู้ตอบอาจไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกสอบถามเก็บข้อมูลอยู่ก็ได้ ส่วนการประเมินแบบกึ่งทางการ อาจจะใช้การประเมินทั้ง 2 อย่างผสมกัน อย่างไรก็ตามแม้จะเป็นการประเมินผลสื่อโดยการเก็บข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ ผู้ประเมินความจะมีประเด็นเตรียมไว้ก่อนว่าอยากจะรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสื่อในเรื่องใดบ้าง จะได้ตั้งประเด็นในการพูดคุยกันให้ครอบคลุมประเด็นเหล่านั้นด้วย

6. จังหวัดสมุทรสงคราม

จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 516.707 ตารางกิโลเมตร หรือ 260,441.87 ไร่ ตั้งอยู่ในภาคกลางตอนมาทางใต้ตามแนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันตก พื้นที่จังหวัดนี้มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบชายฝั่งทะเลบริเวณปากน้ำแม่กลอง จึงเป็นที่รู้จักจังหวัดนี้ในชื่อเรียกว่า “แม่กลอง” ระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 65 กิโลเมตร เดินทางโดยใช้เส้นทางตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) เส้นทางนี้จะเข้าถึงอำเภอเมืองสมุทรสงครามก่อน

จังหวัดสมุทรสงครามแบ่งส่วนการปกครองเป็น 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที

6.1 ประวัติอำเภอในจังหวัดสมุทรสงคราม (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2549 : 99 -103)

กล่าวว่า

6.1.1 อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

โยกย้ายสถานที่และเปลี่ยนชื่อหลายคราว เริ่มจากชื่ออำเภอ ลำทวน ตั้งอยู่ที่ปากคลองลัดจวน

พ.ศ. 2441 เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

พ.ศ. 2444 สร้างที่ว่าการอำเภอใหม่เป็นครั้งแรกริมแม่น้ำแม่กลอง ระหว่างปากคลองแม่กลองกับคลองลัดจวน

ก่อนหน้านั้นนายอำเภอใช้บ้านพักเป็นที่ว่าการอำเภอ และเรียกชื่ออำเภอตามตำบลที่ตั้งบ้านนายอำเภอ เช่น บ้านนายอำเภอที่อยู่บ้านปรก ก็เรียกอำเภอบ้านปรก

พ.ศ. 2465 เปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอแม่กลอง

พ.ศ. 2481 อำเภอแม่กลองเปลี่ยนชื่อเป็น**อำเภอเมืองสมุทรสงคราม**

6.1.2 อำเภออัมพวา ชุมชนเก่าแก่มาก่อนตั้งแต่ยุคต้นกรุงศรีอยุธยา มีผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่ไม่มากนัก ต่อมาเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2310 ได้มีผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น เพราะเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกและอยู่อาศัย

ที่ทำการอำเภอยุคแรกอาศัยศาลาการเบรียญญ์ของวัดอัมพวันเจติยาราม ต่อมาได้ย้ายข้ามคลองไปอยู่ที่ศาลาการเบรียญญ์วัดท้ายตลาด ตำบลบางกะพ้อม ครั้งสุดท้ายได้ย้ายมาอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง จนถึงปัจจุบัน แต่คงใช้ชื่อ **อัมพวา** เพราะบริเวณนี้เดิมเป็นเรือกสวนมีสวนมะม่วงอยู่เป็นจำนวนมาก

“อัมพวา” เป็นคำเรียกชื่อไม้พุ่มขนาดกลาง ชอบขึ้นริมน้ำ ผลคล้ายกะหรี่ปับ กินได้ (พจนานุกรมฉบับมติชน พ.ศ. 2547)

“อัมพวัน” แปลว่าปามะม่วง สวนมะม่วง มีรากจากภาษาบาลี ว่า อมฺพ (อ่านว่า อำ-พะ) แปลว่าต้นมะม่วง ผลมะม่วง กับคำ วณ (อ่านว่า วะ-นะ) แปลว่า ป่า ป่าไม้ หรือสวนก็ได้ (พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับภูมิพโลภิกขุ ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. 2547)

สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับชื่อ อัมพวัน แปลว่าปามะม่วง ในศิลาจารึกของพญาลิไท แห่งกรุงสุโขทัย เมื่อเสด็จบรรพชา พ.ศ. 1905 มีชื่อสถานที่เป็นภาษาไทยว่า ปามะม่วง แล้วแปลเป็นคำบาลีว่า อมฺพวเน

6.1.3 อำเภอบางคนที สมัยกรุงศรีอยุธยา พื้นที่บริเวณอำเภอบางคนทีขึ้นกับเมืองราชบุรี ต่อมาในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยกรุงธนบุรี มีเมืองแม่กลองแล้วได้ชื่อเมืองสมุทรสงครามแยกออกจากเมืองราชบุรีบริเวณอำเภอบางคนที จึงเป็นเขตติดต่อระหว่างเมืองราชบุรีกับเมืองแม่กลอง

พ.ศ. 2307 ก่อนเสียกรุง พระเจ้าเอกทัศทรงโปรดให้กองทัพยกไปตั้งค่ายรับศึกที่ตำบลบางน้ำหุ เมืองราชบุรี และให้กองทัพเรือยกไปตั้งค่ายที่ตำบลบางกุ้ง เมืองแม่กลอง (ค่ายบางกุ้ง ปัจจุบันตั้งอยู่ระหว่างวัดบางกุ้งกับวัดโบสถ์ ตำบลบางกุ้ง อำเภอบางคนที แต่ถูกกองทัพพม่าตีแตก พ.ศ. 2308)

หลังเสียกรุง พ.ศ. 2310 เมื่อตั้งกรุงธนบุรี พระเจ้าตากโปรดให้ชาวจีนแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ราชบุรี กาญจนบุรี รวบรวมกำลังจัดตั้งเป็นกองทหารรักษาค่ายบางกุ้ง เรียกว่า “ค่ายจีนบางกุ้ง” พม่ายกทัพมาตีค่ายจีนบางกุ้งอีก ก็พ่ายแพ้กลับไป

พ.ศ. 2317 พม่าได้ยกทัพมาตีอีกครั้ง ครั้งนี้พระเจ้าตากสินยกกองทัพเรือมาด้วยพระองค์เองและหยุดพักเสวยพระกระยาหารที่กลางค่ายบางกุ้งก่อนยกไปตีทัพพม่าที่บางแก้ว เมืองราชบุรี จนแตกพ่ายกลับไปอีกครั้ง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นที่เขตอำเภอบางคนทีรวมอยู่กับอำเภอดำเนินสะดวก ตั้งเป็นอำเภอริมคลองแพงพวย เรียกว่า **อำเภอแพงพวย** ขึ้นกับจังหวัดราชบุรี

ครั้น พ.ศ. 2440 ราชการให้ยุบอำเภอแพงพวย ตั้งเป็นอำเภอใหม่ แยกเป็น 2 อำเภอ คือ อำเภอสีหิ้น กับอำเภอดำเนินสะดวก

ต่อมา พ.ศ. 2454 ให้ยุบอำเภอสีหิ้น แล้วย้ายที่ว่าการอำเภอใหม่ไปตั้งที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองด้านตะวันออก ตำบลกระดังงา ได้ปากคลองบางคนที เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น **อำเภอบางคนที**

พ.ศ. 2532 สร้างที่ว่าการอำเภอใหม่เป็นอาคารถาวรจนกระทั่งปัจจุบันนี้ **บางคนที** มี 2 คำ คือ **บาง** กับ **คนที** หมายถึงพันธุ์ไม้เถาและไม้พุ่มเป็นพันธุ์ไม้พื้นเมืองมีหลายชนิด

แต่คนทั่วไปมักให้ความหมายเหมือน คนโท แปลว่า หม้อน้ำบ้าง แหล่งน้ำบ้าง

คนที เป็นคำสะกดใหม่ให้เขียนสะดวก แต่เดิมเขียนว่า **บางคนที** เพราะ คำ **คนที** มีรากจากภาษาบาลีว่า **คนฺฑี** (อ่านว่า คัน - ที) มีในพจนานุกรม บาลี - ไทย ฉบับภูมิพลโลกษุ ดังนี้

คนฺฑี 1 (คุณ.) (อิต.) 1. มีปุม; ปุมที่หน้าอก, เต้านม. 2. มีหัวผี, มีโรคที่เกี่ยวกับต่อม.

คนฺฑี 2 (อิต.) 1. ก้านไม้หรือลำต้นเล็กๆ ที่ใช้เป็นสลักประตู. 2. ซ้อย. 3. เขียง สำหรับตัดศีรษะนักโทษ, ตะแลงแกง.

พจนานุกรมฉบับมติชน อธิบายคำ **คนที** เป็นชื่อพันธุ์ไม้อย่างละเอียดว่า

คนที 1 น. หม้อน้ำ, เต้าน้ำ, กุณที. 2 น. ไม้เถา ใบประกอบ ชนิดใบย่อยเดี่ยว ออกดอกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง สีม่วง ผลกลม ไม้นี้มักขึ้นริมทะเล จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า คนทีทะเล คนทีสอทะเล หรือคนทีสอทะเล.

คนทีเขมา [คน-ที-ชะ-เหมา] น. ไม้พุ่ม สูงราว 3-4 เมตร ใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงตรงกันข้าม มีใบย่อย 5 ใบ รูปหอก ขอบใบย่อยหยัก ดอกออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง กลีบดอกขาว ผลกลม, คนทีสอดดำหรือคนทีสอดดำ ก็เรียก.

คนทีทะเล น. ต้นคนที.

คนทีสอ น. ไม้พุ่ม สูงราว 3-4 เมตร ใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงตรงกันข้าม มีใบย่อย 3 ใบ ผลกลม, คนทีสอ คนทีสอขาว คนทีสอขาว หรือ โคนดินสอ ก็เรียก.

คนทีสอขาว น. ต้นคนทีสอ.

คนทีสอดำ น. ต้นคนทีเขมา.

คนทีสอทะเล น. ต้นคนที.

คนโท [คน-โท] น. หม้อน้ำรูปต่างๆ มีคอยาว, กุณโท ก็เรียก.

จังหวัดสมุทรสงคราม ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านตอนกลางของพื้นที่ตามแนวเหนือ - ใต้ ผ่านอำเภอบางคนที อำเภออัมพวา สุอ่าวไทยที่ปากแม่น้ำในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีคลองธรรมชาติและคลองขุดเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายทั่วพื้นที่กว่า 300 สาย คลองเหล่านี้จะช่วยระบายน้ำ ระหว่างพื้นที่ส่วนบนกับฝั่งทะเล ในแต่ละวันจะมีน้ำขึ้นน้ำลงที่อ่าวไทย ส่งผลให้เกิดน้ำทะเลหนุนเข้ามาตามแม่น้ำลำคลอง และเป็นเหตุให้จังหวัดสมุทรสงครามจึงเป็นพื้นที่ 3 น้ำ คือ

พื้นที่น้ำเค็ม คือบริเวณพื้นที่ตั้งแต่ริมฝั่งทะเลเข้ามาประมาณ 3 กิโลเมตร สภาพเป็นน้ำเค็ม ได้แก่พื้นที่ในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

พื้นที่น้ำกร่อย คือบริเวณพื้นที่ที่ถัดจากเขตน้ำเค็มเข้ามาประมาณ 3 กิโลเมตร สภาพเป็นน้ำกร่อย ได้แก่พื้นที่ในเขตอำเภออัมพวา และอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

พื้นที่น้ำจืด คือพื้นที่ที่ถัดจากน้ำกร่อย มีสภาพเป็นน้ำจืด สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภค ได้แก่พื้นที่เขตอำเภออัมพวาตอนเหนือ และอำเภอบางคนทีทั้งหมด

ดังนั้นจึงเป็นที่กล่าวกันว่าจังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย อันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่ของจังหวัดนี้อยู่บนเขตพื้นที่ของน้ำทั้งสามด้วยกัน

6.2 ทรัพยากรและการประกอบอาชีพ ลักษณะทรัพยากรและการประกอบอาชีพนั้นมีความสอดคล้องกันในแต่ละพื้นที่ ประชากรโดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนมะพร้าว ทำสวนผลไม้ เช่น ลิ้นจี่ ส้มโอ พืชผักต่างๆ และทำประมงเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

การทำสวนมะพร้าว เป็นอาชีพที่นิยมมากที่สุด เพราะมะพร้าวเป็นพืชเศรษฐกิจของที่นี่ หากเดินทางมาในจังหวัดนี้จะพบเห็นต้นมะพร้าวอยู่ทั่วบริเวณ การทำสวนมะพร้าวแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ มะพร้าวผล มะพร้าวตาล และมะพร้าวอ่อน

มะพร้าวผล แหล่งสำคัญอยู่ในอำเภออัมพวาเพราะอยู่ในพื้นที่น้ำจืด น้ำทะเลขึ้นไม่ถึง

มะพร้าวตาล เป็นมะพร้าวที่ปลูกเพื่อเก็บน้ำตาล จังหวัดสมุทรสงครามถือว่าเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลมะพร้าวที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในประเทศ มีการปลูกมะพร้าวตาลในหลายพื้นที่

มะพร้าวอ่อน หากเทียบปริมาณแล้วการปลูกมะพร้าวอ่อนในจังหวัดนี้มีปริมาณน้อยมาก แหล่งปลูกที่สำคัญคือ อำเภอบางคนทีและอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

การทำสวนลิ้นจี่ ชาวสมุทรสงครามนิยมปลูกลิ้นจี่มานานกว่า 200 ปี แต่จะนิยมปลูกพันธุ์ค่อม พันธุ์ค่อมพิเศษ พันธุ์หอมลำเจียก พันธุ์ไทย พันธุ์กะโหลกใบยาวและพันธุ์สาแหรกทอง แต่ที่เห็นมีจำนวนมากจะเป็นพันธุ์ค่อม มีรสค่อนข้างฝาดผลไม่ใหญ่ และแห้ง จะให้ผลผลิตได้ในช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม นิยมปลูกมากในตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา และตำบลบางกุ้ง อำเภอบางคนที

การทำสวนส้มโอ ชาวสมุทรสงครามปลูกส้มโอมานานไม่ต่ำกว่า 150 ปี ส้มโอถือเป็นผลไม้ที่มีความสำคัญของจังหวัดเพราะสามารถทำรายได้ทั้งในและต่างประเทศ พันธุ์ที่นิยมปลูกคือพันธุ์ขาวใหญ่ (ขาวพิสุทธ์) มีรสหวานอมเปรี้ยว เนื้อแห้งกรอบ สีขาว เปลือกไม่หนา เก็บได้นาน พื้นที่ปลูกที่สำคัญอยู่ในอำเภอบางคนที รองลงมาคืออำเภออัมพวา และอำเภอเมืองสมุทรสงครามตามลำดับ

การทำนาเกลือ จังหวัดสมุทรสงครามเป็นแหล่งผลิตเกลือที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ เกลือที่ได้คือ เกลือสมุทร โดยมีแหล่งผลิตอยู่ที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ได้แก่ตำบลบางแก้ว และตำบลแหลมใหญ่

การทำประมง การประมงในจังหวัดนี้มีหลายประเภท ได้แก่ การประมงทะเล การประมงน้ำกร่อย การประมงน้ำจืด และกิจกรรมต่อเนื่องอื่นๆ จากการประมง เช่น การทำน้ำปลา กะปิ ห้องเหิน แปะปลา

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เนื่องจากในพื้นที่ของจังหวัดมีความอุดมสมบูรณ์สูงจึงทำให้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำหลายประเภท ได้แก่ หอยแครง หอยแมลงภู่ ปูทะเล ปลากะพง กุ้งทะเล ปลาสลิด ปลาดุก กุ้งก้ามกราม และเลี้ยงปลาตามร่องสวน

นอกจากนั้นได้มีการประกอบอาชีพการปศุสัตว์เป็นอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้ นอกเหนือจากการทำนา ทำไร่ หรือทำสวน บางรายสามารถพัฒนาไปเป็นอาชีพหลักเนื่องจากมีความต้องการของตลาดค่อนข้างสูง เนื่องจากมีความสะดวกในการขนส่ง สัตว์เลี้ยงที่สำคัญได้แก่ โค สุกร และไก่

6.3 การคมนาคม ในอดีตการคมนาคมของจังหวัดสมุทรสงครามอาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นส่วนใหญ่ การเดินทางไปมาจึงเป็นเรื่องยากลำบาก และต้องใช้เรือเป็นส่วนใหญ่ หากจะต้องเดินทางจากจังหวัดสมุทรสงครามไปกรุงเทพมหานครนั้นต้องใช้เวลาตลอดทั้งวัน และจะต้องค้างคืนเพราะไม่สามารถไปกลับได้ภายในวันเดียว ปัจจุบันการคมนาคมดีขึ้นมาก มีทาง

หลวงแผ่นดินตัดผ่าน และมีทางรถไฟสายแม่กลอง – วงเวียนใหญ่ จึงทำให้การติดต่อกับภายนอก สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น

เส้นทางที่ใช้คมนาคมทางบกที่สะดวกและนิยมได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 ถนนพระราม 2 (ถนนธนบุรี – ปากท่อ) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม – ดำเนินสะดวก) นอกจากนี้ยังมีรถโดยสารประจำทางหลายสาย จากกรุงเทพมหานครปลายทางสมุทรสงคราม และรถโดยสารในท้องถิ่นอีกหลายสายเช่นกัน

ดังนั้นในปัจจุบันชาวสมุทรสงครามจึงใช้การคมนาคมทางบกเป็นหลัก ในการเชื่อมต่อกับจังหวัดอื่นๆ ทำให้การคมนาคมทางน้ำเป็นเพียงการคมนาคมภายในจังหวัด และใช้เพื่อการท่องเที่ยว

6.4 ประชากร จังหวัดสมุทรสงครามมีประชากร มีประชากรทั้งสิ้น 6,369 คน เป็นชาย 3,012 คน เป็นหญิง 3,357 คน ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย รองลงมาเป็นชาวจีนและมอญ ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา รองลงมานับถือคริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลาม

ชาวจังหวัดสมุทรสงครามมีความเป็นอยู่ที่สงบสุข ชยันหมั่นเพียรและมีอัธยาศัย ทำให้มีฐานะค่อนข้างดี มีจิตใจดี มีเมตตา โอบอ้อมเอื้ออารี ใจบุญ รักความยุติธรรม จะเห็นได้ว่าการสร้างวัดมากมายถึง 109 วัด 1 มัสยิด และ 3 โบสถ์คริสต์ นอกจากนี้ชาวสมุทรสงครามยังมีความเป็นศิลปิน รักดนตรี และศิลปะ โดยจะเห็นได้จากมีนักดนตรีที่มีชื่อเสียงทรงพระราชสมภพและกำเนิดในจังหวัดนี้ เช่น สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หลวงประดิษฐไพเราะ ครัวเชื้อสุนทรศรีสุนทร ฯลฯ

สภาพการตั้งบ้านเรือนของที่มีลักษณะกระจัดกระจายไปตามพื้นที่ร่องสวน ทำให้แต่ละหลังไกลกัน ไม่รวมเป็นกลุ่มเป็นก้อน มีรวมกลุ่มบ้างบริเวณแม่น้ำแม่กลอง และมีอาชีพที่ต้องทำเป็นประจำตลอดเวลา ได้แก่ การประมง และการทำน้ำตาลมะพร้าว (โดยมักจะเรียกว่า งานแม่ลูกอ่อน)

6.5 การปกครอง การบริหารราชการส่วนภูมิภาคนั้น แบ่งออกเป็น 3 อำเภอ 36 ตำบล 284 หมู่บ้าน ดังนี้

1. อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีเนื้อที่ 169.057 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 11 ตำบล 87 หมู่บ้าน 1 เทศบาลเมือง (เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม) และ 10 องค์การบริหารส่วนตำบล

1. ตำบลแม่กลอง	3. ตำบลลาดใหญ่
2. ตำบลบางชันแตก	4. ตำบลบ้านปรก

5. ตำบลบางแก้ว	9. ตำบลคลองโคน
6. ตำบลท้ายหาด	10. ตำบลนางตะเคียน
7. ตำบลแหลมใหญ่	11. ตำบลบางจะเกร็ง
8. ตำบลคลองเขิน	

2. อำเภออัมพวามีเนื้อที่ 170.164 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองเป็น 12 ตำบล 96 หมู่บ้าน 2 เทศบาลตำบล และ 11 องค์การบริหารส่วนตำบล

1. ตำบลอัมพวา	7. ตำบลแควอ้อม
2. ตำบลสวนหลวง	8. ตำบลปลายโพงพาง
3. ตำบลท่าคา	9. ตำบลบางแค
4. ตำบลวัดประดู่	10. ตำบลแพรกหนามแดง
5. ตำบลเหมืองใหม่	11. ตำบลยี่สาร
6. ตำบลบางช้าง	12. ตำบลบางนางลี่

3. อำเภอบางคนที มีเนื้อที่ 77.486 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองเป็น 13 ตำบล 101 หมู่บ้าน 2 เทศบาลตำบล และ 12 องค์การบริหารส่วนตำบล

1. ตำบลกระดังงา	8. ตำบลบางกุ่ม
2. ตำบลบางสะแก	9. ตำบลจอมปลวก
3. ตำบลบางยี่รงค์	10. ตำบลบางนกแขวก
4. ตำบลโรงหีบ	11. ตำบลยายแพง
5. ตำบลบางคนที	12. ตำบลบางกระบือ
6. ตำบลดอนมะโนรา	13. ตำบลบ้านปราโมทย์
7. ตำบลบางพรม	

6.6 อาณาเขต จังหวัดสมุทรสงครามมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดราชบุรีและจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีลำคลองดอนมะโนรา และรางหัวตำลึงใน เขตท้องที่อำเภอบางคนที และอำเภอเมืองสมุทรสาคร เป็นแนวแบ่งเขต

ทิศใต้ ติดทะเลอ่าวไทย ตรงปากแม่น้ำแม่กลอง และจังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาคร ที่คลองพรมแดนท้องที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดราชบุรี โดยมีลำคลองวัดประดู่ เป็นแนวแบ่งเขตในท้องที่อำเภออัมพวา

มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) วัดอัมพวันเจติยาราม วัดบางกะพ้อม ตลาดน้ำยามเย็น (ตลาดน้ำอัมพวา) เป็นต้น ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้มากมาย เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำที่มีชีวิตที่เรียบง่าย แต่มีวัฒนธรรม และอาชีพที่สืบทอดกันมายาวนาน มีศิลปกรรมและอารยธรรมที่เป็นของตนเอง เหมาะที่จะศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

6.7 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม

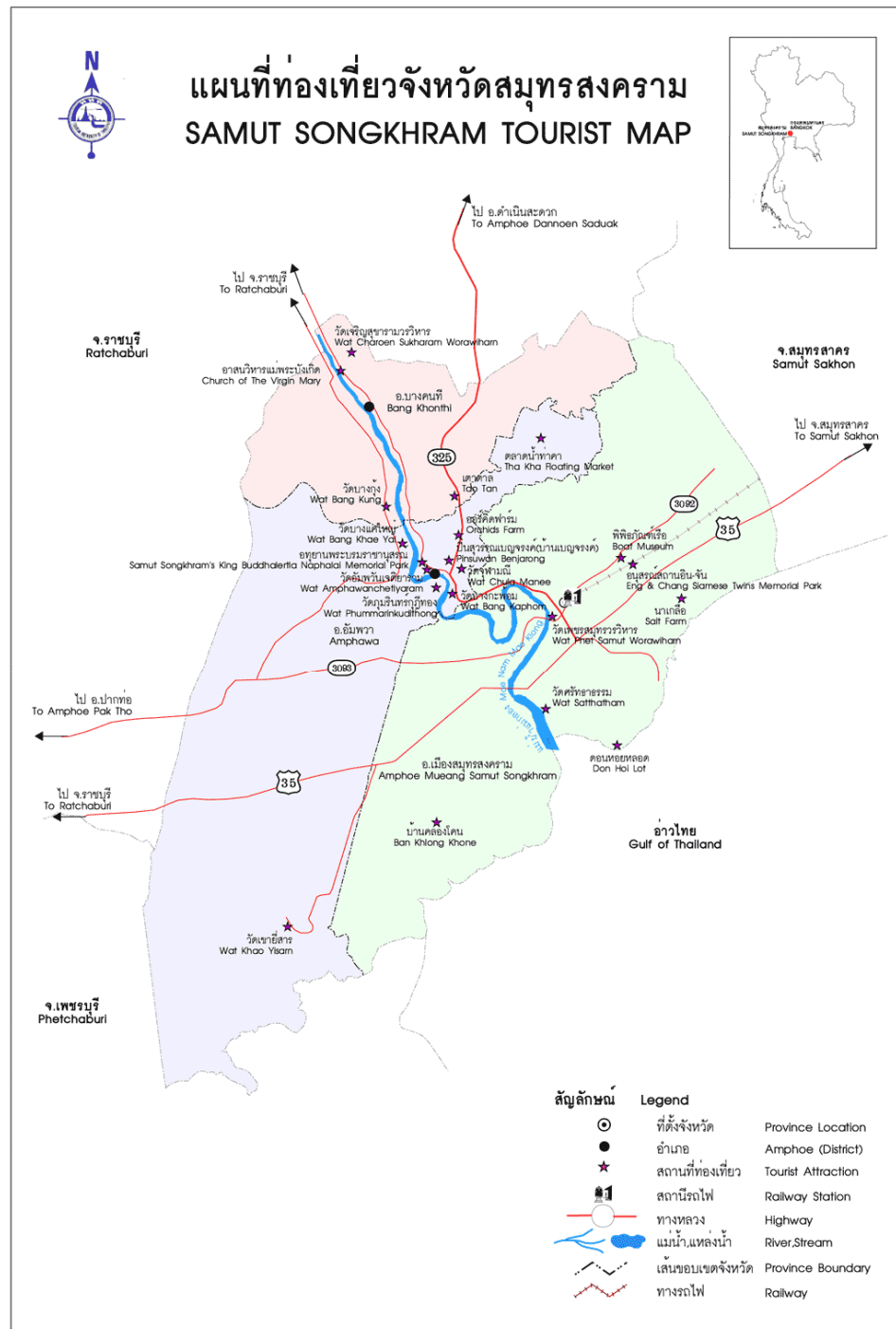
6.7.1 แหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

6.7.1.1 ดอนหอยหลอด สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นสันดอน ตั้งอยู่ปากแม่น้ำแม่กลอง เกิดจากการตกตะกอนของดินปนทราย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ทรายขี้เป็ด” ดอนหอยหลอดมีอาณาบริเวณกว้างประมาณ 3 กิโลเมตร ยาว 5 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 2 แห่ง แห่งแรก ได้แก่ ดอนนอก อยู่บริเวณปากอ่าวแม่กลอง เดินทางไปได้โดยทางเรือ ดอนใน อยู่ที่หาดหาดหมู่บ้านคูชี่ ตำบลบางจะเกร็ง และอีกแห่งคือ ชายหาดหมู่บ้านบางป่อ ตำบลบางแก้ว สามารถเดินทางไปได้โดยทางรถยนต์ บริเวณสันดอนมีหอยอาศัยอยู่หลายชนิด ได้แก่ หอยหลอด หอยลาย หอยปุก หอยปากเปิด หอยแครง แต่พบว่าหอยหลอดเป็นหอยที่มีจำนวนมากที่สุด จึงเป็นจุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้

หอยหลอดเป็นหอยชนิด 2 ฝา ตัวสีขาวขุ่น มีเปลือกคล้ายหลอดกาแฟ ฝังตัวอยู่ในเลน การจับหอยหลอดจับในช่วงน้ำลง โดยใช้ไม้เล็กๆ ขนาดก้านธูปจุ่มปูนขาว แล้วเทลงไปในรูหอยหลอด หอยจะเมาเป็นแล้วไหลขึ้นมาให้จับ ไม่ควรสาธปุนขาวลงบนสันดอน เพราะจะทำให้หอยที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นตายหมด ช่วงเวลาที่เหมาะสมจะท่องเที่ยวดอนหอยหลอด คือ ประมาณเดือนมีนาคม – พฤษภาคม เพราะน้ำทะเลจะลดลงนานกว่าช่วงเวลาอื่น และสามารถมองเห็นสันดอนไหลขึ้นมา นักท่องเที่ยวสามารถเช่าเรือบริเวณศาลาอากร (ใกล้ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) เพื่อนั่งเรือไปชมดอนหอยหลอด ราคาเช่าลำละ 50 บาท (ไม่เกิน 5 คน) หรือไปเรือโดยสารราคาคนละ 10 บาท ต่อเที่ยว หากต้องการเข้าไปเที่ยวชมทิวทัศน์ป่าชายเลน (ไม่เกิน 7 คน) ราคาลำละ 300 บาท สามารถสอบถามรายละเอียดเวลาน้ำขึ้นน้ำลงได้ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลบางจะเกร็ง โทรศัพท์ 0 3472 3749

บริเวณดอนหอยหลอดยังเป็นที่ตั้งของศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มีการแสดงดนตรีไทยทุกวันอาทิตย์ที่ 1 และ 3 ของเดือน เวลา 17.00 – 18.00 นาฬิกา บริเวณสนามหญ้าหน้าศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2548)

แผนที่ ที่ 1 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แผนที่สมุทรสงคราม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 18 มิถุนายน 2548. เข้าถึงได้จาก http://www.tat.or.th/thai/map.php?province=65®ion_id=

การเดินทาง

ทางรถยนต์ ไปยังหมู่บ้านบางบ่อ ตำบลบางแก้ว ไปตามถนนธนบุรี – ปากท่อ (พระราม 2) ก่อนถึงหลักกิโลเมตรที่ 62 มีป้ายซ้ายมือบอกทางเข้าดอนหอยหลอด ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร

ไปยังหมู่บ้านคู่มือ ตำบลบางจะเกร็ง ไปตามถนนธนบุรี – ปากท่อ (พระราม 2) ประมาณกิโลเมตรที่ 64 ก่อนข้ามสะพานพุทธเลิศหล้านภาลัย เชิงสะพานมีป้ายบอกทางเข้าดอนหอยหลอด ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร

รถประจำทาง สามารถเดินทางโดยรถสองแถว มีรถออกตลอดทั้งวันจากตัวตลาดในอำเภอเมืองสมุทรสงครามไปยังบ้านคู่มือ ดอนหอยหลอด

6.7.1.2 วัดศรัทธาธรรมหรือวัดมอญ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบางจะเกร็ง ไปตามถนนธนบุรี-ปากท่อ (พระราม 2 ประมาณกิโลเมตรที่ 64 เส้นทางเดียวกับที่ไปดอนหอยหลอด เข้าไปประมาณ 1 กิโลเมตร จะอยู่ทางขวามือก่อนถึงดอนหอยหลอด) วัดนี้เป็นวัดที่มีอุโบสถเป็นจุดเด่น สร้างโดยพระครูสมุทรวิสุทธิวงศ์ (อดีตเจ้าอาวาส) เมื่อปี พ.ศ. 2535 อุโบสถทำด้วยไม้สักทอง ผนังฝั่งมุกทั้งด้านในและด้านนอก ลวดลายมีความละเอียดงดงามมาก แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติและรามเกียรติ์ ภายในประดิษฐานหลวงพ่อบ้านแหลมจำลอง หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด หลวงพ่อพุทธยโสธรจำลอง เป็นที่สักการะของชาวสมุทรสงครามและจังหวัดใกล้เคียง ในบริเวณวัดมีขนมกะละแมรามัญจำหน่าย โดยกลุ่มแม่บ้านรามัญพัฒนา เป็นขนมขึ้นชื่อของวัด มีเนื้อเหนียว รสชาติหวานมัน ห่อด้วยกาบหมาก สามารถหากราสาดกวนกะละแมในกระทะใบใหญ่ได้บริเวณวัด สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่โทรศัพท์ 0 3471 1305

6.7.1.3 วัดบ้านแหลม หรือวัดเพชรสมุทรวรวิหาร ตั้งอยู่ในตัวอำเภอเมืองสมุทรสงคราม เป็นวัดที่สำคัญของจังหวัด ตามพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ปี พ.ศ. 2307 พม่ายกทัพเข้ามาตีเมืองเพชรบุรี แต่กองทัพของกรุงศรีอยุธยาได้ยกทัพมาช่วยรักษาเมืองไว้ได้ ชาวบ้านแหลมในเขตเมืองเพชรบุรีอพยพหนีหามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตำบลแม่กลองเหนือวัดศรีจำปา จึงเรียกหมู่บ้านว่า “บ้านแหลม” ตามชื่อบ้านเดิมของตนในเมืองเพชร และช่วยกันบูรณะวัดศรีจำปา เรียกวัดนี้ใหม่ว่า “วัดบ้านแหลม”

ชาวบ้านแหลมนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวประมง คราวหนึ่งได้ออกไปลากอวนในอ่าวแม่กลองพบพระพุทธรูปติดอวนขึ้นมา 2 องค์ องค์หนึ่งเป็นพระพุทธรูปนั่ง อีกองค์หนึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนสำหรับพระพุทธรูปนั่งได้นำไปประดิษฐานไว้ที่วัดเขาตะเครา อำเภอบ้านแหลมจังหวัดเพชรบุรี ส่วนพระพุทธรูปยืนอุ้มบาตรสูงประมาณ 167 เซนติเมตร (แต่บาตรนั้นสูญหายไป

ในทะเล สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้ถวายบาตรไว้ให้บาตรหนึ่ง เป็นบาตร เรียกว่า “หลวงพ่อบ้านแหลม” มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาวบ้านทั่วไป

วัดบ้านแหลมเจริญขึ้นเป็นวัดใหญ่ เนื่องจากมีผู้คนมาทำบุญนมัสการหลวงพ่อบ้านแหลมกันเรื่อยมา ต่อมาวัดนี้ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีวรวิหาร ได้รับพระราชทานนามว่า “วัดเพชรสมุทรวรวิหาร” ภายในบริเวณวัดยังมีพิพิธภัณฑ์สงฆ์ จัดแสดงพระพุทธรูปและพระเครื่องสมัยต่างๆ โบราณวัตถุเครื่องลายคราม และธรรมาสันนิษชบก สมัยกรุงศรีอยุธยา ปกติไม่เปิดให้เข้าชม ต้องติดต่อเจ้าอาวาสก่อนล่วงหน้า

6.7.1.4 อนุสรณ์สถานแฝดสยามอิน-จันและพิพิธภัณฑ์เรือ ตั้งอยู่

ตำบลลาดใหญ่ ริมนนเอกชัย (ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 4 กิโลเมตร) เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานแฝดสยามอิน-จันที่ได้สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยทั่วโลกภายในบริเวณเป็นลานกว้างประดับด้วยต้นไม้ดอกไม้ อนุสรณ์สถานตั้งอยู่กลางลาน ด้านหน้ามีสระน้ำขนาดใหญ่ นอกจากนี้ ยังมีอาคารโถงจัดแสดงชีวประวัติของแฝดสยามอิน-จัน แฝดสยามอิน-จันเกิดที่จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ.2354 (ค.ศ.1811) ประมาณปี พ.ศ. 2371-2372 (ค.ศ.1828-1829) กับต้นคอฟฟินและฮันเตอร์เดินทางมาติดต่อการค้าที่แม่กลอง พบแฝดคู่นี้จึงขนานกลับไปที่อเมริกาและอังกฤษ เพื่อเปิดการแสดงในที่ต่าง ๆ เรื่องราวชีวิตของแฝดสยามอิน-จัน แฝดที่มีร่างกายท่อนบนติดกันและสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างปกติยาวนานจนถึงอายุ 63 ปี ต่างได้รับการกล่าวขานทำให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักไปทั่วโลกในชื่อ “Siamese Twin”

ในอาคารโถงเดียวกันนอกจากชีวประวัติแฝดสยามแล้วยังแบ่งพื้นที่บ้านหลายชนิดมาจัดแสดงไว้เพื่อให้เป็นที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแม่กลอง

พิพิธภัณฑ์เรือเปิดตั้งแต่เวลา 08.00 – 16.00 นาฬิกา วันเสาร์-อาทิตย์เปิดเวลา 08.00 – 12.00 นาฬิกา ค่าเข้าชม 15 บาท สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมที่โทรศัพท์ 0 3471 1333

6.7.2 แหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภออัมพวา อำเภออัมพวามีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยก่อนเรียกกันว่า “แขวงบางช้าง” เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีความเจริญทั้งในด้านการเกษตรและการพาณิชย์ มีหลักฐานเชื่อได้ว่า ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น แขวงบางช้างมีตลาดค้าขายเรียกว่า “ตลาดบางช้าง” นายตลาดเป็นหญิงชื่อน้อยมีบรรดาศักดิ์เป็นท้าวแก้วผลึก นายตลาดผู้นี้อยู่ในตระกูลเศรษฐีบางช้าง ซึ่งต่อมาเป็นราชินิกุล “ณ บางช้าง”

ปี พ.ศ. 2303 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศได้โปรดให้นายทองด้วง (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี ซึ่งเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา ภายหลังหลวงยกกระบัตรได้แต่งงานกับคุณนาค บุตรีเศรษฐีบางช้าง และย้ายบ้านไปอยู่หลังวัดจุฬามณี ต่อมาเมื่อไฟไหม้บ้านจึงได้ย้ายไปอยู่ที่หลังวัดอัมพวันเจติยารวมอีก 3 ปี ปี พ.ศ. 2310 พม่าตีกรุงศรีอยุธยาแตกหลวงยกกระบัตรจึงตัดสินใจอพยพครอบครัวเข้าไปอยู่ในป่าลึก ในระหว่างนี้ ท่านแก้ว (สมเด็จพระกรมพระศรีสตุธารักษ์) พี่สาวของหลวงยกกระบัตร ได้คลอดบุตรหญิงคนหนึ่ง ตั้งชื่อว่า “บุญรอด” (ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 2)

ในช่วงสมัยกรุงธนบุรี พระยาวชิรปราการ ได้รวบรวมกำลังขับไล่พม่าออกไปหมดและสถาปนาตนขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หลวงยกกระบัตรได้อพยพครอบครัวกลับภูมิลำเนาเดิมในช่วงนี้เอง คุณนาค ภรรยาก็ได้คลอดบุตรคนที่ 4 เป็นชายชื่อฉิม (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) หลังจากนั้น หลวงยกกระบัตรก็ได้กลับเข้ารับราชการอยู่กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระราชวรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา และได้ดำรงตำแหน่งจนเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต้นราชวงศ์จักรี จากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คุณนาคได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี คุณสัน มารดาคุณนาคได้รับการสถาปนาซึ่งเป็นสมเด็จพระรูปศิริโสภาคมหานาคินารี

แต่เนื่องจากสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีทรงเป็นคนพื้นบ้านบางช้างมาก่อน จึงมีพระประยูรญาติต่าง ๆ ประกอบอาชีพทำสวนอยู่ที่บางช้าง เมื่อได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี จึงนับเป็นราชินิกุล “บางช้าง” พระประยูรญาติจึงเกี่ยวดองเป็นวงศ์บางช้างด้วย และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีมักเสด็จมาเยี่ยมพระประยูรญาติเสมอ จึงมีคำกล่าวเรียกว่า “สวนนอก” หมายถึงสวนบ้านนอก ที่เป็นของวงศ์ราชินิกุลบางช้าง ส่วนบางกอก ซึ่งเป็นส่วนของเจ้านายในราชวงศ์ ก็เรียกว่า “สวนใน” มีคำกล่าวที่ว่า “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” จนถึงในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงยกเลิกไป อำเภออัมพวาจึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยมายาวนาน

6.7.2.1 ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ในอดีตเมืองอัมพวาถือว่าเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำที่สำคัญของจังหวัด สมุทรสงคราม มีตลาดน้ำขนาดใหญ่และชุมชนริมน้ำที่เป็นศูนย์กลางด้านพาณิชย์กรรม แต่ผลกระทบของการพัฒนาการคมนาคมทางบก ทำให้

ความเป็นศูนย์กลางของอัมพวาต้องสูญเสียไป ตลาดน้ำค่อยๆลดความสำคัญและสูญหายไป ในที่สุด ทิ้งไว้แต่ร่องรอยของความเจริญในอดีตซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นชัดเจนในทุกวันนี้

ทางเทศบาลตำบลอัมพวา โดยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในท้องถิ่น ได้ฟื้นฟู ตลาดน้ำอัมพวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่ออนุรักษ์ความเป็นอยู่ของชุมชนริมน้ำ ซึ่งในปัจจุบันจะหา ดูได้ยาก ให้สืบทอดตลอดไป โดยใช้ชื่อว่า "ตลาดน้ำยามเย็น"

ตลาดน้ำยามเย็น จะมีทุกวันศุกร์ วันเสาร์ และวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 16.00 น. เป็นต้นไป

ตลาดน้ำโดยทั่วไปมักจะจัดขึ้นในเวลากลางวัน แต่ตลาดน้ำยามเย็น ที่อัมพวาแห่งนี้ จะจัดขึ้นในช่วงเวลาเย็นเรื่อยไปจนถึงเวลาพลบค่ำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นตลาดน้ำแห่งแรกของ ประเทศไทย ที่จัดในลักษณะเช่นนี้ ในตอนเย็นชาวบ้านจะเริ่มทยอยพายเรือนำสินค้าหลากหลาย นานาชนิด อาทิ อาหาร ผลไม้ พืชผัก ขนม ของกินของใช้ มาขายให้กับนักท่องเที่ยว หรือคนใน ท้องถิ่นที่สัญจรไปมาที่ตลาดอัมพวา ทำให้ได้สัมผัสกับธรรมชาติของชีวิตของชุมชนริมน้ำ ซึ่งเป็นที่ น่าประทับใจอย่างยิ่ง นักท่องเที่ยวสามารถที่จะหาซื้ออาหารมานั่งรับประทาน บริเวณริมคลอง อัมพวาติดกับตลาดน้ำ ซึ่งได้มีการจัดสถานที่ไว้ ทำให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

นักท่องเที่ยวสามารถนั่งเรือชมหิ่งห้อย ปรากฏความงามยามค่ำคืน หรือล่องเรือ ท่องเที่ยวตามลำน้ำแม่กลอง โดยลงเรือได้จากท่าเรือที่อยู่สองฝั่งคลอง

การเดินทาง

ทางรถยนต์ จากตัวจังหวัดใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 325 ทางเดียวกับไปอำเภอ ดำเนินสะดวกและอุทยาน ร.2 ประมาณ 6 กิโลเมตร ก่อนถึงสามแยกไฟแดง มีทางแยกทางซ้าย เข้า อำเภออัมพวา ไปอีกประมาณ 800 เมตร ทางแยกซ้ายมือ เข้าตลาดอัมพวา จุดรถบริเวณ หน้าที่ว่าการอำเภออัมพวา

รถประจำทาง จากสถานีขนส่งสายใต้ รถสาย 996 กรุงเทพฯ-ดำเนินฯ เป็นรถปรับอากาศ ผ่านจังหวัดสมุทรสงครามถึงตลาดอัมพวา และสาย 976 กทม.-สมุทรสงคราม ถึงสถานี ขนส่งสมุทรสงคราม ขึ้นรถประจำทางสาย 333 แม่กลอง-อัมพวา-บางนกแขวก ถึงตลาดอัมพวา

6.7.2.2 ตลาดน้ำท่าคา ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าคา เป็นตลาดน้ำที่ยังคงความ เป็นธรรมชาติของวิถีชีวิตชาวบ้านที่มีอาชีพทำสวน ปลูกผักผลไม้ โดยจะนำผลผลิตทางการเกษตร มาแลกเปลี่ยนกัน

ตลาดน้ำจะมีในวันขึ้นหรือแรม 2 ค่ำ 7 ค่ำ 12 ค่ำ ตั้งแต่ เวลาประมาณ 06.00 - 12.00 น. บริเวณตลาดน้ำท่าคาบรรยากาศสองฝั่งน้ำร่มรื่นด้วยสวนมะพร้าวและสวนผลไม้ ตั้งแต่

7 โมงเช้า ชาวบ้านจะเริ่มทยอยพายเรือออกมาจากสวน บ้างก็มาจากทะเลวงไก่อ้อย่างบรรทุกผลไม้ พืชผัก ขนม ของกินของใช้ ล่องมาขาย สินค้าที่หลากหลายเหล่านี้เป็นตัวแทนบอกเล่าเรื่องราวในท้องถิ่น สภาพภูมิประเทศ พืชพันธุ์ ผลผลิต วิถีชีวิตผู้คน ตลาดน้ำจึงเป็นตัวเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันไว้ด้วยกัน เป็นศูนย์กลางการพบปะของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวจากภายนอก บริเวณที่ติดตลาดมีทางเดินปูอิฐน้ำและสะพานข้ามคลอง ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมตลาดน้ำได้อย่างทั่วถึง

บริเวณด้านหน้าทางเข้าตลาดน้ำมีศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตลาดน้ำท่าคา มีสินค้าและผลิตภัณฑ์ในชุมชนจำหน่าย มีการสาธิตการเคี้ยวตาล หยอดตาล และบริการพายเรือเที่ยวสวน สนใจสอบถามรายละเอียดได้ที่ผู้ใหญ่อุไร สีเหลือง ประธานกลุ่มฯ โทร. 0-3474-9380

การเดินทาง

ทางรถยนต์ จากตัวจังหวัดใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 325 ทางเดียวกับไปอำเภอดำเนินสะดวก ประมาณ 10 กม หรือเลยจากทางแยกเข้า อำเภออัมพวา ไปประมาณ 4 กม. มีทางแยกอยู่ขวามือ มีป้ายบอกตลาดน้ำท่าคา วิ่งเข้าไปประมาณ 5 กิโลเมตร มีป้ายบอกตลอดทาง

รถประจำทาง จากตัวจังหวัด ขึ้นรถที่คิวหน้าธนาคารทหารไทย ปลายทางตลาดน้ำท่าคา

6.7.2.3 วัดจุฬามณี ตั้งอยู่ริมฝั่งคลองอัมพวาห่างจากตัวอำเภออัมพวา

เพียง 2 กิโลเมตร เดิมเรียกว่า "วัดแม่ย่าทิพย์" สร้างมาแต่รัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง แห่งกรุงศรีอยุธยา ตามประวัติเล่าว่าท้าวแก้วลี้ก (น้อย) ซึ่งเป็นนายตลาดบางช้างเป็นผู้สร้างวัดจุฬามณีขึ้นบริเวณด้านหลังวัดห่างไป 5 เส้น เป็นนิวาสถานเดิมของท่านทองและท่านสั้น พระชนกและพระชนนีของสมเด็จพระอัมรินทร์ทรามาตย์ (นาก) พระบรมราชาธิราชในรัชกาลที่ 1 ซึ่งภายหลังถูกไฟไหม้ ครอบครัวของท่านจึงย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม อุโบสถวัดจุฬามณีเดิมสร้างจากไม้สักและไม้เนื้อแข็ง จนถึง พ.ศ. 2511 พระครูโกวิทสมุทรคุณ (หลวงพ่อนื่อง โกวิท) ได้เริ่มสร้างอุโบสถหลังใหม่แทนหลังเก่าที่ทรุดโทรม หลังจากหลวงพ่อนื่องมรณภาพในปี พ.ศ. 2530 พระครูโสภิตวิริยาภรณ์ (อัฐฐ ภทฺฑจาโร) ศิษย์เอกของหลวงพ่อนื่อง ได้ดำเนินการสืบต่อจนแล้วเสร็จ

ภายในวัดมีสิ่งที่น่าสนใจ คือ **อุโบสถจัตุรมุขหินอ่อน** เป็นอุโบสถจัตุรมุขหินอ่อนกว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร ปูพื้นด้วยหินหยกสีเขียวจากเมืองการากี ประเทศปากีสถาน ภายในประดิษฐานพระประธานบนฐานสูง ประดับประดาด้วยโคมไฟ บานหน้าต่างด้านนอกลงรักฝังมุก

เป็นภาพตราพระราชลัญจกร ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลปัจจุบัน พระนามาภิไธยของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และรับบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนภาพเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นต่าง ๆ บานหน้าต่างด้านในแกะสลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาดก นอกจากนี้บริเวณฝาผนังโดยรอบพระอุโบสถ ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติและนิทานชาดกที่ประณีตงดงาม ฝีมือของจิตรกรหญิงนิคยา ศักดิ์เจริญ ซึ่งใช้เวลาในการวาดนานถึง 6 ปี

และบริเวณถนนทางเข้าวัดจุฬามณี จะมีร้านขายขนม**ทองม้วนสูตรโบราณ** ซึ่งผลิตจากสูตรการทำดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา มีรสชาติอร่อย และมีชื่อเสียงของอำเภออัมพวา

การเดินทาง

ทางรถยนต์ จากตัวเมืองสมุทรสงคราม ไปตามทางหลวงหมายเลข 35 (บางแพ-สมุทรสงคราม) เลี้ยวแยกเข้าอำเภออัมพวาไปประมาณ 200 เมตร ข้ามสะพานข้ามคลองอัมพวา เลี้ยวขวาตรงไปอีก 1 กิโลเมตร ถึงวัด

รถประจำทาง จากตัวเมืองสมุทรสงคราม นั่งรถสองแถวสายแม่กลอง-วัดจุฬา คิวรถอยู่บริเวณตลาดถนนวิฑูรย์ ซึ่งห่างจากสถานีขนส่งสมุทรสงครามไปประมาณ 100 เมตร รถเข้าถึงวัด

6.7.2.4 วัดบางกะพ้อม วัดบางกะพ้อมเป็นวัดโบราณ สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2312 สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง มีตำนานเล่าขานกันมาว่า มีตระกูลคบดี มีฐานะดีตระกูลหนึ่ง ได้ลงเรือพาครอบครัวพร้อมทั้งทรัพย์สินหนีข้าศึก เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา รอมแรมถึงแหลมบางกะพ้อมแห่งนี้ เห็นเป็นที่เหมาะสมร่มรื่น จึงได้พักแรม สร้างที่อยู่อาศัยอยู่โดยอาศัยการสานกระบุง ตะกร้า เสื่อลำแพน และกะพ้อมใส่ข้าว เป็นสินค้านำไปขายเพื่อเป็นค่ายังชีพ ต่อมามีคนมาบอกว่ากองทัพข้าศึกยกมา กำลังทำการสู้รบกันอยู่ที่ค่ายบางกุ้งให้รีบหนี แต่คบดีผู้นั้นเห็นว่าคงหลบหนีไม่ทัน จึงได้เข้าไปแอบอยู่ในกะพ้อมที่สานเอาไว้เพื่อจะขาย พร้อมกับนั้นได้ตั้งสัตยาธิษฐานต่อ พระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายว่า "ขออย่าให้ทหารข้าศึกพบเลหยหากรอดพ้นไปได้จะจัดการสร้างวัดและวิหารขึ้นตรงนี้" ซึ่งทหารข้าศึกก็ผ่านไปโดยมิได้พบเห็น ต่อมาจึงได้จัดสร้างวิหารวัดบางกะพ้อมขึ้น ตามที่ตั้งสัตยาธิษฐานฐานไว้ โดยตั้งชื่อวัดว่า "วัดบังกะพ้อม" ต่อมาคงเพี้ยนไปบ้าง หรือเพื่อความเหมาะสมจึงชื่อ "วัดบางกะพ้อม" มาจนถึงปัจจุบันนี้

ครอบครัวของผู้สร้างวัดนี้ ร่วมด้วยพุทธศาสนิกชนในสมัยนั้นได้สร้างอุโบสถเรือนไม้ มีพระพุทธรูปศิลาแดง สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นพระประธาน และได้สร้างวิหารเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป 4 รอย เดิมสร้างไม่เสร็จเรียบร้อย มีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่ามีเชื้อพระวงศ์ในพระราชจักรี ทรงผนวช และจำพรรษา ณ วัดนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เลื่อน

สมณะศักดิ์เป็นพระเถระผู้ใหญ่และเป็นเจ้าอาวาสวัด ท่านได้บูรณะภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น อันเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สร้างด้วยฝีมืออันประณีตงดงาม

สิ่งที่น่าสนใจ

วิหารวัดบางกะพ้อม เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีอิทธิพลของสถาปัตยกรรมจีน ตามแบบศิลปะพระราชนิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นลายปูนปั้นแบบจีน ประตูทางเข้าเป็นทรงกลม มีปูนปั้นเป็นรูปทหารฝรั่งยืนเฝ้าสองข้างประตู ภายในวิหารมีจิตรกรรมฝาผนังนั้น ที่สวยงามแปลกตา เป็นอย่างยิ่ง โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 กล่าวถึงพระพุทธรูปทั้ง 5 แห่ง ที่ประดิษฐาน ณ สุวัณเณมาลิก ภูเขาสุวรรณบรรพต ภูเขาสุมนภูมิ เมืองโยนกและรอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐาน ณ แม่น้ำนันทมนที่

ด้านที่ 2 เป็นภาพพระพุทธรูปประวัติ วันที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธนิพพาน

ด้านที่ 3 เป็นภาพที่พระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานแล้วได้ 7 วันได้นำพระศพของพระพุทธรูปเจ้าขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศล

ด้านที่ 4 เป็นภาพพุทธประวัติรวมๆ คือ ภาพตอนตรัสรู้ภาพตอนได้จักรสาวกชายชวา

วิหารหลวงพ่อดง, วิหารหลวงพ่อ 6 องค์, วิหารหลวงพ่อดำ วิหารหลวงพ่อดงเป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อหลวงพ่อดง อดีตเจ้าอาวาสวัดบางกะพ้อม พระเกจิอาจารย์ชื่อดังแห่งจังหวัดสมุทรสงคราม วิหารหลวงพ่อ 6 องค์ วิหารหลวงพ่อดำ ซึ่งอยู่ในบริเวณวัดแห่งนี้

การเดินทาง

ทางรถยนต์ จากตัวเมืองสมุทรสงครามไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 325 (แม่กลอง-อัมพวา) ประมาณ 5 กม. (ยังไม่ถึงตลาดอัมพวา) ให้สังเกตทางซ้ายมือ จะมีทางแยกเข้าวัด

รถประจำทาง จากตัวเมืองสมุทรสงคราม ที่สถานีขนส่งจังหวัดสมุทรสงคราม นั่งรถโดยสาร สายแม่กลอง-บางนกแขวก (สาย 333) หรือสายแม่กลอง-ดำเนินฯ (สาย 467) รถจะผ่านทางเข้าวัด

6.7.2.5 วัดอัมพวันเจติยาราม อยู่ติดกับอุทยาน ร.2 เป็นวัดของตระกูลบางช้าง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 หลังวัดแห่งนี้เคยเป็นนิวาสนสถานเก่าของหลวงยกกระบัตร (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) และคุณนาคใช้เป็นที่พักของคุณฉิม บุตรชาย ซึ่งต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ตั้งอยู่ปากคลองอัมพवाद้านเหนือ เดิมเรียกกันว่า "วัดอัมพวา" ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามใหม่ว่า "วัดอัมพวันเจติยา"

ราม" มีความหมายว่า "วัดที่มีเจดีย์และมีสวนมะม่วงเป็นที่รื่นรมย์และเกษมสำราญนำเคารพบูชา" วัดนี้เป็นวัดต้นวงศ์ราชินิกุล โดยสมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์มหานาคนารี (สิ้น) พระชนนีในสมเด็จพระอัมรินทรามาตย์ (นาค) ทรงบริจาคที่ดินและสมเด็จพระอัมรินทรามาตย์ได้ทรงรวบรวมพระพี่พระน้องร่วมกันสร้างเป็นวัดขึ้นมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณะใหญ่และทรงสร้างพระปราสาท เป็นที่บรรจุพระบรมสรีรังคารและพระบรมอัฐิ บางส่วนของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบรมราชชนก นอกจากนี้ยังทรงสร้างพระวิหารและพระที่นั่งทรงธรรมขึ้นอีกด้วย

สิ่งที่น่าสนใจ

พระอุโบสถ มีลักษณะทรวดทรงเหมือนพระอุโบสถของวัดสุวรรณดาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เขียนขึ้นตามแบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเรื่องราวเกี่ยวกับบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง ไกรทอง อิเหนาและคาวี ภาพจิตรกรรมบริเวณผนังระหว่างช่องประตูด้านล่าง ซึ่งเป็นภาพการเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนคร โดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นส่วนที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงลงฝีพระหัตถ์พระพักตร์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หน้าทหารกลอง และต้นไม้ข้างป้อมริมกำแพง

กุฏิใหญ่ มีลักษณะเป็นเรือนหมู่ทรงไทยใต้ถุนสูง ด้านเหนือเป็นบันไดใหญ่ ด้านใต้เป็นหอสวดมนต์ มีหอฉันตรงกลาง ของเดิมเป็นฝีมือช่างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีการบูรณะบ้างในรัชกาลต่อๆ มา จนถึงในรัชกาลปัจจุบัน

พระที่นั่งทรงธรรม เดิมเป็นตำหนักไม้ที่ประทับของสมเด็จพระรูปฯ ก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงพระราชทานนามว่า "พระที่นั่งทรงธรรม" เพราะสมเด็จพระรูปฯ เมื่อคราวบวชซีได้ทรงฟังธรรมในที่นั้นเป็นประจำ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีรูปทรงดังปรากฏในปัจจุบัน ในคราวบูรณะใหญ่ปี พ.ศ.2538 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงพระราชทานพระนามาภิไธยย่อ (สธ) ไว้ที่หน้าบัน ภายในพระที่นั่งทรงธรรมมีพระประธานและมีพระพุทธรูปจำลอง 5 รอย อยู่ด้านหน้า

พระตำหนัก มีอยู่ 2 ตำหนัก คือ ตำหนักใหญ่อยู่ด้านทิศใต้ของวัด และพระตำหนักเล็กอยู่ด้านทิศตะวันตก พระตำหนักทั้งสองเดิมเป็นเรือนไม้สักทรงไทย ฝาเพ็ชรม ซึ่งพระบาท

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสร้างไว้ที่สวนขวาในพระบรมมหาราชวัง ภายหลังพระราชทานแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แล้วสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงประทานออกมาไว้ที่วัดอัมพวันเจติยารามพร้อมกับแท่นบรรทม ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประดิษฐานอยู่ใกล้พระอุโบสถทางด้านหน้าพระวิหาร ทำการหล่อที่กรมศิลปากร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ทេทองเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2509 และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามกุฎราชกุมาร ได้เสด็จมาทรงเปิดเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2520

พระวิหาร อยู่ทางด้านหลังพระอุโบสถเยื้องมาทางขวา สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายในวิหารมีพระนอนองค์ใหญ่ ตั้งแต่พระเศียรจนถึงพระบาท วัดได้ 19 ศอก มีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่รอบระเบียงพระวิหาร จำนวน 52 องค์

พระปราสาท อยู่ด้านในพระวิหาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นบริเวณสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อบรรจุพระบรมสรีรังคารและพระบรมอัฐิบางส่วนพระราชชนก

การเดินทาง

ทางรถยนต์ จากกรุงเทพฯ ใช้ทางหลวงหมายเลข 35 ถนนพระราม 2 (ถนนธนบุรี-ปากท่อ เดิม) ไปถึงหลัก กม.ที่ 63 ชิดซ้ายใช้ทางคู่ขนานต่างระดับ เข้าตัวเมืองสมุทรสงคราม ถึงสี่แยกเลี้ยวขวา -เลี้ยวซ้ายข้ามทางรถไฟ เลี้ยวขวาถึงสามแยกไฟแดงเลี้ยวซ้ายวิ่งตรงไปประมาณ 6 กิโลเมตร ถึงสามแยกอัมพวาชิดซ้ายเข้าอัมพวา วิ่งตรงผ่านตลาดอัมพวา ข้ามสะพานคลองอัมพวา (สะพานเดชาติศร) ชุมประตูวัดทางเข้าอยู่ซ้ายมือ

รถประจำทาง จากสถานีขนส่งสายใต้ รถสาย 76 กทม.- ดำเนินสะดวกเป็นรถปรับอากาศผ่านจังหวัดจังหวัดสมุทรสงครามถึงตลาดอัมพวา เดินผ่านตลาด ข้ามคลองอัมพวาตรงไปถึงวัด สาย 967 กทม.-สมุทรสงคราม ถึงสถานีขนส่งสมุทรสงคราม ขึ้นรถประจำทางสาย 333 แม่กลอง-อัมพวา-บางนกแขวก ผ่านหน้าวัด

6.7.2.6 อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยของมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณที่ได้พระราชทานศิลปวัฒนธรรมอันงดงามไว้เป็น

มรดกแก่งชาติ จนได้รับยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) บริเวณที่ก่อสร้างอุทยาน ร.2 นี้ พระราชสมุทร์เมธี เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยาราม เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้าง ถวาย มีพื้นที่ประมาณ 11 ไร่ พื้นที่บริเวณนี้มีความสำคัญ เพราะเป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ภายในอุทยาน ร.2 มีสิ่งที่น่าสนใจ ได้แก่

พิพิธภัณฑ์ ลักษณะเป็นอาคารทรงไทย 4 หลัง แบ่งออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ เช่น หอกลาง ภายในประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ 2 และจัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น เครื่องเบญจรงค์ เครื่องถ้วย หวีโขน ห้องชาย จัดแสดงให้เห็นลักษณะความเป็นอยู่ของชาวไทยที่มีความกล้าหาญ มีพระพุทธรูปสำหรับบูชา รวมทั้งแท่นพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเชื่อว่าเป็นของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หอหญิง แสดงให้เห็นลักษณะความเป็นอยู่ของหญิงไทยโบราณ โต๊ะเครื่องแป้ง คันฉ่อง ชานเรือน จัดแสดงตามแบบบ้านไทยโบราณ ตกแต่งด้วยกระถางไม้ตัดไม้ประดับ ห้องคร่ำและห้องน้ำ จัดแสดงลักษณะคร่ำไทย มีเครื่องหุงต้ม ถ้วยชาม และห้องน้ำของชนชั้นกลาง

นอกจากนี้ ยังมีโรงละครกลางแจ้งและสวนพฤกษชาติ เป็นสวนพรรณไม้ในวรรณคดี นานาชนิด และมีร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง จำหน่ายพรรณไม้ อุทยาน ร.2 เป็นสถานที่ที่มีความร่มรื่นเหมาะสำหรับเข้าไปเยี่ยมชมบรรยากาศแบบไทยที่ยังคงอนุรักษ์เอาไว้ เปิดให้เข้าชมทุกวัน เวลา 09.00 – 18.00 นาฬิกา อัตราค่าเข้าชมเด็ก 5 บาท ผู้ใหญ่ 20 บาท ส่วนพิพิธภัณฑ์เปิดเวลา 09.00 – 17.00 นาฬิกา สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม โทรศัพท์ 0 – 3475 1666

6.7.2.7 การทำซออุบ้านพญาซอ ซอเป็นเครื่องดนตรีไทยพื้นบ้านภาคกลาง บ้านพญาซอเป็นบ้านช่างซออุ ที่นำศิลปะการเล่นดนตรีไทยมาผนวกกับการแกะสลักซอ เป็นลวดลายที่งดงาม โดยการนำลูกมะพร้าวที่ใช้ทำซอซึ่งมีลักษณะพิเศษมาแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายตัวละคร ลายพุด ลายนามย่อ ลายนามปี่นักษัตร เช่น ชวด ฉลู ปัจจุบันหาชมศิลปะการแกะสลักเช่นนี้ได้ยาก นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถชมศิลปะการแกะสลักซอและเรียนรู้การใช้ซอได้ที่บ้านคุณสมพร เกตุแก้ว เลขที่ 43 หมู่ 5 ตำบลบางพรหม อำเภอบางคนที สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมที่โทรศัพท์ 0 3476 1949

การเดินทาง จากตัวเมืองสมุทรสงครามไปตามทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม-บางแพ) กิโลเมตรที่ 36-37 มีทางแยกซ้ายไปอุทยาน ร.2 บ้านพญาซออยู่เลยอุทยาน ร.2 ไปประมาณ 3 กิโลเมตร

6.7.2.8 วัดภุมรินทร์กุฎีทอง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองตรงปากคลอง ประชาชนขึ้นฝั่งตะวันตก ตำบลสวนหลวงสิ่งที่น่าสนใจภายในวัดมีมากมาย ได้แก่ กุฎีทอง ทำด้วยไม้สัก ประวัติเล่าว่า เศรษฐีบิดาคุณนาท (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในรัชกาลที่ 1) ให้สมภารวัดบางลี่ตรวจดูดวงชะตาคุณนาทสมภารทำนายว่าจะได้เป็นพระราชินี เศรษฐีบิดาคุณนาทจึงให้คำมั่นว่า ถ้าเป็นจริงจะสร้างกุฎีทองถวายให้วัด วัดบางลี่จึงได้ชื่อว่า วัดบางลี่กุฎีทอง ต่อมาวัดบางลี่ถูกน้ำเซาะที่ดินพังลง จึงรื้อกุฎีทองมาสร้างไว้ที่วัดภุมรินทร์ วัดนี้จึงได้ชื่อว่า วัดภุมรินทร์กุฎีทอง นอกจากนี้ ยังมีพิพิธภัณฑสถานวัดภุมรินทร์และอุทยานการศึกษา เป็นสถานที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุล้ำค่าสมควรแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้ เช่น พระพุทธรูปหนังสือไทย โถลายคราม และเครื่องทองเหลือง พระพุทธรูปเก่าแก่กว่า 300 ปี เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองปางมารวิชัย ชื่อพระพุทธรัดนมกลหรือหลวงพ่อโต และยังมีพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยประดิษฐานอยู่ สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่พระปลัดถาวรปิยโร โทรศัพท์ 0 3475 1023

6.7.2.9 บ้านดนตรี ตั้งอยู่ในบริเวณวัดภุมรินทร์กุฎีทอง โดยใช้อาคารโรงเรียนเป็นที่ทำการสอนดนตรีไทย โดยใช้อาคารโรงเรียนเป็นที่ทำการสอนดนตรีไทย ด้วยสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสงครามเล็งเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ควรอนุรักษ์สืบทอดให้ลูกหลานชาวสมุทรสงครามได้ภาคภูมิใจ จึงได้รวบรวมนักดนตรีไทยรุ่นเก่าๆ ที่สมัครใจมาให้การอบรมสั่งสอนเด็กรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดความเป็นเมืองแห่งดนตรีไทยไว้ชั่วลูกชั่วหลาน โดยเริ่มมาตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา สอนทั้งวันธรรมดาและวันเสาร์-อาทิตย์ โทรศัพท์ 0 3475 1500

6.7.2.10 วัดบางแคใหญ่ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองบริเวณปากคลอง บางแค ตำบลแควอ้อม สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2357 ภายในวัดมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่น่าสนใจ ได้แก่ อุโบสถหลังใหญ่อายุกว่า 150 ปี ด้านหน้ามีเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา พระประธานในอุโบสถปางมารวิชัยสลักจากศิลาแลง มีธรรมเจดีย์ 7 องค์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2415 มีกำแพงแก้วล้อมรอบ บนฝาประจัน (ฝากั้นห้อง) กุฏิสงฆ์ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนด้วยสีฝุ่นผสมกาว ในปลายสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นเรื่องราวการทำสงครามไทย-พม่าซึ่งน่าจะเป็นครั้งที่ รัชกาลที่ 2 โปรดให้ไปขัดตาทัพที่ราชบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2364 ซึ่งไม่ได้เปิดให้ชมทั่วไป ต้องขออนุญาต

การเดินทาง ไปตามทางหลวงหมายเลข 325 (ถนนสมุทรสงคราม-บางแพ) เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานพระศรีสุริเยนทร์ เลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 3062 ประมาณ 2 กิโลเมตร ผ่านวัดภุมรินทร์กุฎีทอง จะเห็นวัดบางแคใหญ่

6.7.2.11 วัดบางแคน้อย วัดบางแคน้อยตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง คุณหญิงจ้อย (น้อย) วงศาโรจน์ เป็นผู้สร้างเมื่อ พ.ศ.2441 เดิมอุโบสถของวัดสร้างบนแพไม้ไผ่ผูกไว้กับต้นโพธิ์ ต่อมาพระอธิการรอด เจ้าอาวาสองค์ที่ 2 ได้สร้างอุโบสถบนพื้นดิน ในปี พ.ศ.2418 ต่อมาอุโบสถหลังเดิมได้ชำรุดทรุดโทรม พระอธิการเขียว เจ้าอาวาสองค์ที่ 6 ได้สร้างอุโบสถขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2492 จนกระทั่งปี พ.ศ.2540 อุโบสถหลังเดิมเกิดชำรุดอีก เนื่องจากขาดแคลนวัสดุและคุณภาพเพราะตอนสร้างอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พระครูสมุทรนันทคุณ (แพร) จึงได้ดำเนินการสร้างอุโบสถหลังใหม่ขึ้น

อุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ภายในจะเป็นไม้สักแกะสลักทั้งหมด อุโบสถหลังนี้มีความงดงามยิ่ง

สิ่งที่น่าสนใจ

อุโบสถภายในไม้สักแกะสลัก การแกะสลักที่ที่น่าสนใจ และหาดูได้ยาก เนื่องจากต้องใช้งบประมาณ เวลาและฝีมือการแกะสลักที่ประณีตบรรจง โดยใช้ช่างที่มีความชำนาญ

1. ไม้แกะค่าโมงซึ่งใช้เป็นแท่นรองพระประธานมีขนาดใหญ่มาก คือกว้าง 2 เมตรครึ่ง ยาว 3 เมตร หนา 4 นิ้ว
2. ชุกชีพระประธานเป็นไม้แกะสลักในทรงจอมแห
3. พื้นอุโบสถปูด้วยไม้ตะเคียนทอง หนา 2 นิ้ว กว้าง 40-44 นิ้ว
4. ฝาผนังพื้นเป็นไม้แกะสลัก หนา 3 นิ้ว แกะสลักเป็นรูปคน สัตว์ ต้นไม้ และแกะเสริม รวมหนาถึง 6 นิ้ว
5. ฝาผนังด้านตรงข้ามพระประธานเป็นไม้แกะสลักรูปปางชนะมาร
6. ฝาผนังด้านซ้าย ขวา ของพระประธานเป็นไม้แกะสลักรูปพระเจ้าสิบชาติ
7. ฝาผนังด้านหลังพระประธานเป็นไม้แกะสลัก การประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน
8. ฝาผนังใต้ธรณีหน้าต่าง 2 ซ้ำ แกะสลักฝังด้วยไม้โมกมันรูปพระเวสสันดร จ้วด้านหน้าและหลังเป็นไม้แกะสลัก ด้านข้างทั้งสองเป็นคูหาหลังรักปิดทอง คันทวยเป็นไม้ลงรักปิดทอง

จากรายละเอียดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป็นอุโบสถที่มีความสวยงาม มีคุณค่าทางด้านศิลปะเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะช่างแกะสลัก เป็นช่างฝีมือจากเพชรบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงทางด้าน

แกะสลักไม้เป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงถือว่าอุโบสถวัดบางแค่น้อยเป็นศิลปะสถานที่ที่มีคุณค่ามาก และถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ของจังหวัดสมุทรสงครามอีกด้วย

ถนนผลไม้ เส้นทางที่เดินทางไปวัดบางแค่น้อยนั้นจะเป็นสวนผลไม้ที่มีชื่อเสียงของสมุทรสงคราม คือ ลิ้นจี่ ส้มโอ ทั้งสองข้างทางเป็นจำนวนมาก จนตั้งชื่อถนนสายนี้ว่า ถนนผลไม้ ซึ่งถ้าเป็นในช่วงที่ลิ้นจี่ติดผล จะดูสวยงามมาก อีกทั้งสามารถที่จะซื้อได้โดยตรงจากสวน สวนส้มโอมีตลอดทั้งปี

การเดินทาง

ทางรถยนต์ จากตัวเมืองสมุทรสงคราม ไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 325 (แม่กลอง-อัมพวา) ประมาณ 5 กม. เลี้ยวขวาที่กิโลเมตร 5 (ยังไม่ถึงตลาดอัมพวา) ให้สังเกตทางแยกซ้ายมือ เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานข้ามแม่น้ำแม่กลอง(สะพานสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์) ตรงไปถึง ถึงสามแยกเลี้ยวขวา ตรงไปผ่านวัดภุมรินทร์ จนถึงสามแยก (มีวัดบางแคใหญ่อยู่ขวามือ) เลี้ยวขวา ตรงไป วัดอู่ขามมี มีซุ้มประตูทางเข้า ติดกับโรงพยาบาลอัมพวา

รถประจำทาง จากตัวเมืองสมุทรสงคราม นั่งรถโดยสารสองแถว สายแม่กลอง-วัดปราโมทย์ สายแม่กลอง-วัดแก้ว คิวรถอยู่บริเวณธนาคารนครหลวงไทย สาขาสมุทรสงคราม รถจะวิ่งผ่านวัด

6.7.2.12 บ้านแม่วไทยโบราณ เป็นสถานที่อนุรักษ์พันธุ์แม่วไทยโบราณ ตั้งอยู่เลขที่ 2/1 หมู่ 7 ตำบลแควอ้อม บ้านแม่วไทยโบราณเกิดจากการรวมตัวของเพื่อนที่นิยมเลี้ยงแม่วไทย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์แม่วไทยให้อยู่คู่กับประเทศไทย เป็นสมบัติของชาติตลอดไป และเพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องคุณสมบัติและลักษณะที่ถูกต้องของแม่ว สนับสนุนการค้นคว้าวิจัย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ระหว่างสมาชิก และเปลี่ยนเรื่องและประสบการณ์การวิจัย การผสมพันธุ์กับองค์การเลี้ยงแม่วที่เกี่ยวข้อง คุณปรีชา พุคคะบุตร ผู้ร่วมก่อตั้ง และเป็นผู้ดูแลบ้านแม่วไทยโบราณเล่าให้ฟังว่า “เดิมคุณแม่เป็นผู้เลี้ยงแม่วไทยสายพันธุ์วิเชียรมาศ สมัยนั้นผมยังเด็ก ไม่ค่อยได้สนใจ พอโตขึ้นถูกใช้ให้คลุกข้าวเลี้ยงแม่ว ช่วงนั้นมีแม่วอยู่ในบ้านไม่มากนัก เลี้ยงมาเรื่อยๆ แม่ววิเชียรมาศไม่เคยขาดบ้าน มีความผูกพันกับแม่วมาตลอด ต่อมาเมื่อเพื่อนฝูงที่นิยมเลี้ยงแม่วมากขึ้น ไปมาหาสู่พูดคุยกันว่าน่าจะอนุรักษ์ไว้ เพราะแม่วไทยเป็นแม่วที่ฉลาด ข่างประจบ รักบ้านรักเจ้าของ และสวยงามองสะดุคตา” แม่วไทยมีหลายพันธุ์ ทั้งพันธุ์สีสวาด ศุภลักษณ์ โกญจา ภายในบ้านแม่วไทยโบราณมีเรือนเพาะเลี้ยงแม่วไทย แบ่งเป็นกรงเลี้ยงแม่วไทยประเภทต่าง ๆ บ้านแม่วไทยเป็นโบราณสถานที่น่าสนใจ เหมาะแก่การศึกษาหา

ความรู้เรื่องแมวไทยพันธุ์แท้ ๆ ผู้สนใจเยี่ยมชมสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม โทรศัพท์ 0 3473 3284

การเดินทาง ไปตามทางหลวงหมายเลข 325 (ถนนสมุทรสงคราม-บางแพ) เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานพระศรีสุริเยนทร์ เลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 3062 ข้ามคลองประชาคมขึ้นผ่านวัดภุมรินทร์กุฎีทอง วัดบางแคใหญ่ จะเห็นป้ายบ้านแมวไทยโบราณ

6.7.2.13 วัดอินทาราม ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองใหม่ เป็นวัดโบราณ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2300 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่มาปฏิสังขรณ์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 สิ่งที่น่าสนใจภายในวัด ได้แก่ พระพุทธรูปหลวงพ่โตอายุกว่า 300 ปี อุโบสถสร้างด้วยหินอ่อนทั้งหลัง บานหน้าต่างและบานประตูเป็นไม้สักแกะสลัก สุภาสิตสอนใจ ทำน้ำของวัดเป็นอุทยานปลาตะเพียนนักท่องเที่ยวสามารถให้อาหารปลาได้ ส่วนหนึ่งของวัดจัดเป็นศูนย์ฟื้นฟูสภาพจิตใจที่ใช้สมุนไพรควบคู่กับการปฏิบัติธรรมรักษาผู้ติดยาเสพติด

การเดินทาง ใช้ทางหลวงหมายเลข 325 (ถนนสมุทรสงคราม-บางแพ) เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานพระศรีสุริเยนทร์ ลงสะพานแล้วเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 3062 เลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 2002 ผ่านโรงพยาบาลอัมพวา แล้วไปตามทางหลวงหมายเลข 2007 หรือใช้รถประจำทางสาย 8131 สมุทรสงคราม-ท่าเรือ วัดแก้วเจริญ

6.7.2.14 พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเขายี่สาร โดยใช้อาคารศาลาการเปรียญของวัดเป็นพิพิธภัณฑ์ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2539 ด้วยความร่วมมือร่วมใจของชาวชุมชนเขายี่สารที่มีความสำนึกในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น ชุมชนเขายี่สารเป็นชุมชนโบราณร่วมสมัยกับการเกิดกรุงศรีอยุธยามีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง เรื่องราวเหล่านี้เป็นข้อมูลสำคัญที่นำศึกษา โดยสามารถค้นคว้าได้จากพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร อาคารชั้นล่างจัดแสดงภูมิปัญญาบ้านเขายี่สาร ชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน เครื่องมือผลิตยาสมุนไพร เครื่องใช้ไม้สอยของชาวบ้านในชุมชนเขายี่สารเปิดให้เข้าชมเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ เวลา 09.00 – 15.00 นาฬิกา ยกเว้นวันเสาร์-อาทิตย์ ที่ตรงกับวันธรรมสวนะในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ส่วนวันจันทร์-ศุกร์เปิดให้เข้าชมเมื่อมีการติดต่อขอเข้าชมล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 1 สัปดาห์ ค่าเข้าชม เด็ก นักเรียน 5 บาท ผู้ใหญ่ 10 บาท ชาวต่างประเทศ 30 บาท สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมที่คุณสิริอาภา รัชตะหิรัญ โทรศัพท์ 0 2433 1547 0 1859 3195 องค์การบริหารส่วนตำบลเขายี่สารโทรศัพท์ 0 3476 3108 โทรสาร 0 3476 3109

การเดินทาง ไปตามถนนพระราม 2 ประมาณกิโลเมตรที่ 72 จะเห็นปั้มน้ำมัน ปตท. ซ้ายมือ เลี้ยวซ้ายตามป้ายบอกทางเข้าวัดเขายี่สาร ตรงเข้าไปประมาณ 7 กิโลเมตร

6.7.3 แหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอบางคนที

6.7.3.1 **อาสนวิหารแม่พระบังเกิด** หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าโบสถ์บางนกแขวก ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลบางนกแขวก โบสถ์นี้เป็นสถานที่สักการะอันศักดิ์สิทธิ์ของคริสต์ศาสนิกชนที่อาศัยอยู่โดยรอบสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1890) โดยบาทหลวงเปาโลซ์ลมอน มิซซันนารีชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากญาติพี่น้องของท่านในประเทศฝรั่งเศส คณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส กรุงโรม และผู้ใจบุญในกรุงเทพฯ ใช้เวลาสร้างถึง 6 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) เป็นสถาปัตยกรรมแบบโกธิกของประเทศฝรั่งเศส งามด้วยปูนดำ ภายในประดับภาพกระจกสีสวยงาม มีรูปปั้น ธรรมาสันเทศน์ อ่างล้างบาป ขาเทียนลักษณะต่าง ๆ และรูปแกะสลักบรรยายเกียรติประวัติศาสตร์ในพระคัมภีร์คริสต์ศาสนา นับเป็นโบสถ์ที่มีความสวยงามตั้งอยู่ไม่ไกลจากริมฝั่งน้ำ การเข้าชมควรติดต่อขออนุญาตจากบาทหลวงผู้รับผิดชอบก่อนล่วงหน้า เพื่อติดต่อวิทยากรบรรยาย โทรศัพท์ 0 3476 1347

การเดินทาง ไปตามเส้นทางสายสมุทรสงคราม-บางนกแขวก (เส้นทางเดียวกับอุทยาน ร.2) เข้าไปประมาณ 5 กิโลเมตร อาสนวิหารแม่พระบังเกิดอยู่เลยแยกสะพานสมเด็จพระอัมรินทร์ไปประมาณ 100 เมตร

6.7.3.2 **วัดเจริญสุขารามวรวิหาร** ตั้งอยู่ที่ตำบลบางนกแขวก ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร สิ่งที่น่าสนใจภายในวัด ได้แก่ อุโบสถที่มีศิลปะการก่อสร้างเฉพาะตัว เพดานโบสถ์เป็นรูปโค้งคล้ายประทุนเหนือ ภายในประดิษฐานหลวงพ่อดโต ลักษณะเป็นประติมากรรมสมัยสุโขทัย สร้างด้วยศิลาแลง ขนาดหน้าพระเพลากว้าง 178 เซนติเมตร บริเวณท่อน้ำหน้าวัดมีฝูงปลาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะปลาตะเพียนเงินและปลาตะเพียนทองประชาชนนิยมมาให้อาการปลาและกินกล้วยเดี่ยวเรื่อรชาติอร่อยบริเวณท่อน้ำ

6.7.3.3 **วัดบางกุ้ง** อยู่ในเขตพื้นที่เดียวกับค่ายบางกุ้ง แต่อยู่คนละฝั่งกัน มีถนนตัดผ่านกลาง ตามประวัติกล่าวว่าสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ปีพ.ศ.2308 กองทัพพม่ายกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าเอกทัศจึงทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้หัวเมืองปากใต้ยกกองทัพเรือมาตั้งค่ายสร้างกำแพงล้อมวัดบางกุ้งที่ตำบลบางกุ้ง เมืองสมุทรสงคราม เรียกว่า “ค่ายบางกุ้ง” กองทัพพม่าซึ่งยกทัพเข้ามาตามลำน้ำแม่กลองและบุกลงมาจนถึงค่ายบางกุ้ง โดยที่กองทัพของกรุงศรีอยุธยาไม่สามารถต้านทานไว้ได้ค่ายบางกุ้งจึงแตก หลังจากพม่าตีกรุงศรีอยุธยาแตกในปี พ.ศ. 2310 ค่ายบางกุ้งก็ตกอยู่ในสภาพค่ายร้าง เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสถาปนากรุง

ธนบุรีแล้ว โปรดให้ชาวจีนรวบรวมสมัครพรรคพวกมาตั้งเป็นกองทหารรักษาค่ายเก่าที่บางกุ่ม จึงเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า “ค่ายจีนบางกุ่ม” ในปี พ.ศ. 2311 หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาไปประมาณ 8 เดือน กองทัพพม่า นำโดยเจ้าเมืองทวายยกทัพบุกและทัพเรือลงมาล้อมค่ายจีนบางกุ่มไว้ ทหารจีนที่รักษาค่ายบางกุ่มสู้รบอย่างเต็มที่แต่มีกำลังน้อยกว่าเกือบจะเสียค่ายแก่พม่า กรมการเมืองสมุทรสงครามจึงมีหนังสือกราบทูลไปยังกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงทราบจึงยกกองทัพมาตีทัพพม่าแตกพ่ายไป และต่อมาในปี พ.ศ. 2317 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกกองทัพเรือนำทหารไปออกศึกที่บางแก้ว เมืองราชบุรี ในระหว่างการเดินทางได้หยุดกองทัพพักพลเสวยพระกระยาหารที่วัดกลางค่ายบางกุ่ม

หลักฐานโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ พระอุโบสถก้ออิฐถือปูนปัจจุบันถูกต้นไทรขึ้นปกคลุมทั้งหลังหน้าบันของพระอุโบสถ มีปูนปั้นลวดลายพันธุ์พฤกษาประดับด้วยเครื่องถ้วยซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

พระอุโบสถที่ถูกต้นไทรปกคลุม 1 ใน unseen Thailand ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่สมัยอยุธยาตอนปลาย สลักจากหินทรายแดง แสดงปางมารวิชัย ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อโบสถ์น้อย” ที่ฝาผนังของพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปพระอดีตพุทธเจ้า และภาพพุทธประวัติ นอกจากนี้ยังมีสระน้ำโบราณรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความกว้างประมาณ 5 เมตร ความยาว 7 เมตร ที่ขอบสระมีกำแพงเตี้ยกั้น และกรุด้วยอิฐถือปูนลักษณะสอบลงไป ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของพระอุโบสถ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดบางกุ่มเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 113 ตอนพิเศษ 50 เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2539 สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมที่วัดบางกุ่ม โทรศัพท์ 0 3476 1631

การเดินทาง ใช้เส้นทางสายสมุทรสงครามบางนกแขวก (เส้นทางเดียวกับอุทยานร.2) ก่อนถึงอาสนวิหารแม่พระบังเกิด เลี้ยวซ้ายขึ้นสะพานสมเด็จพระอัมรินทร์ แล้วเลี้ยวซ้ายอีกครั้งตรงไปประมาณ 6 กิโลเมตร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ศึกษา คือ ชาวบ้านที่จัดการท่องเที่ยวและให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ในจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้ง 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของบ้านที่ให้บริการเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว จำนวน 44 คน จาก 3 อำเภอ ได้แก่

อำเภอเมืองสมุทรสงคราม คือ กลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จำนวน 13 คน

อำเภออัมพวา คือ กลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง จำนวน 3 คน

อำเภอบางคนที คือ กลุ่มรักรับบางคนที จำนวน 28 คน

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยสมัครใจ เกิดจากการเข้าไปพูดคุย และสังเกตความสนใจ ให้ข้อมูลและรายละเอียดของโครงการ และถามความสมัครใจในการเข้าร่วมโครงการ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

2.1 รูปแบบการจัดการความรู้ตามแบบจำลองปลาหู (TUNA Model : Thai - UNAids Model) (ประพนธ์ ฝาสุขยี่ด 2547 : 21)

2.2 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตในขณะที่ได้ดำเนินกิจกรรม การวิจัยทั้งการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การประชุมเชิงปฏิบัติการ และได้มีการบันทึก กระบวนการไปพร้อมๆกัน

2.3 การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตการณ์โดยที่ผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการวิจัยแต่มีโอกาสได้ร่วมในกิจกรรมในฐานะผู้สังเกตการณ์ เพื่อเป็นการศึกษาบรรยากาศและกิจกรรมต่างๆ

2.4 นักวิจัยเป็นเครื่องมือ หมายถึง ตัวนักวิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล นักวิจัยเป็นเครื่องมือชนิดเดียวที่สามารถปรับเข้ากับสถานการณ์การวิจัย ซึ่งไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้แทบทุกเรื่อง อีกทั้งสามารถใช้ความรู้แบบสามัญสำนึกแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เท่าๆ กับใช้ความรู้ที่ได้มาจากทฤษฎี (Lincoln and Cuba 1985 อ้างถึงใน ชาย โพธิ์สีตา 2549 : 28)

2.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูล ในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้จุดประเด็นเพื่อชักจูงให้เกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นในการสนทนาโดยมีผู้เข้าร่วมพูดคุยประมาณ 6-10 คน ผู้ดำเนินการสนทนานั้นอาจเป็นคนในชุมชนหรือผู้วิจัยก็ได้

2.6 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน การประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน และการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในชุมชน โดยมีกรอบคำถามหรือแนวทางการสัมภาษณ์ดังแผนภาพที่ 12-16

2.7 แบบประเมินความพอใจจากโครงการวิจัย เป็นแบบประเมินที่พัฒนาขึ้นเพื่อสอบถามความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง (ผู้วิจัยให้ความสำคัญว่าเป็นผู้ร่วมวิจัย) ซึ่งเป็นการประเมินผลหลังจากการสิ้นสุดโครงการวิจัยว่ามีความพึงพอใจในกระบวนการวิจัยและผลที่ได้รับจากการวิจัยมากน้อยเพียงใด (รายละเอียดดูภาคผนวก) โดยมีการพัฒนาข้อคำถามปรึกษาอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ทั้ง 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) โดยมีเกณฑ์พิจารณา คือ

ถ้าแน่ใจว่าสอดคล้อง ให้คะแนน +1

ถ้าไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง ให้คะแนน 0

ถ้าแน่ใจว่าไม่สอดคล้อง ให้คะแนน -1

2.8 แบบประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองที่สังเคราะห์จากกระบวนการวิจัย เป็นแบบประเมินเพื่อรวบรวมความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ในการประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ขึ้นจากกระบวนการวิจัยในชุมชน มีการพัฒนาข้อคำถามโดยใช้วิธีหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ทั้ง 3 ท่าน และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านจาก 3 สาขา เพื่อประเมินแบบจำลอง และแสดงความคิดเห็น (รายละเอียดดูภาคผนวก)

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 สาขาได้แก่

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.9 สมุดบันทึก เพื่อจดรายละเอียดต่างๆ ตลอดการวิจัย

2.10 เครื่องบันทึกเสียงดิจิทัล เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการเก็บข้อมูลได้ครบถ้วน ในขณะที่สัมภาษณ์หรือสนทนาศักถาม

2.11 กล้องถ่ายรูปดิจิทัล เพื่อบันทึกภาพปรากฏการณ์ บุคคลที่เกี่ยวข้อง และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดการวิจัย

2.12 กระดาษแผ่นพลิก (flip chart) เพื่อบันทึกในขณะประชุมร่วมกับชาวบ้าน

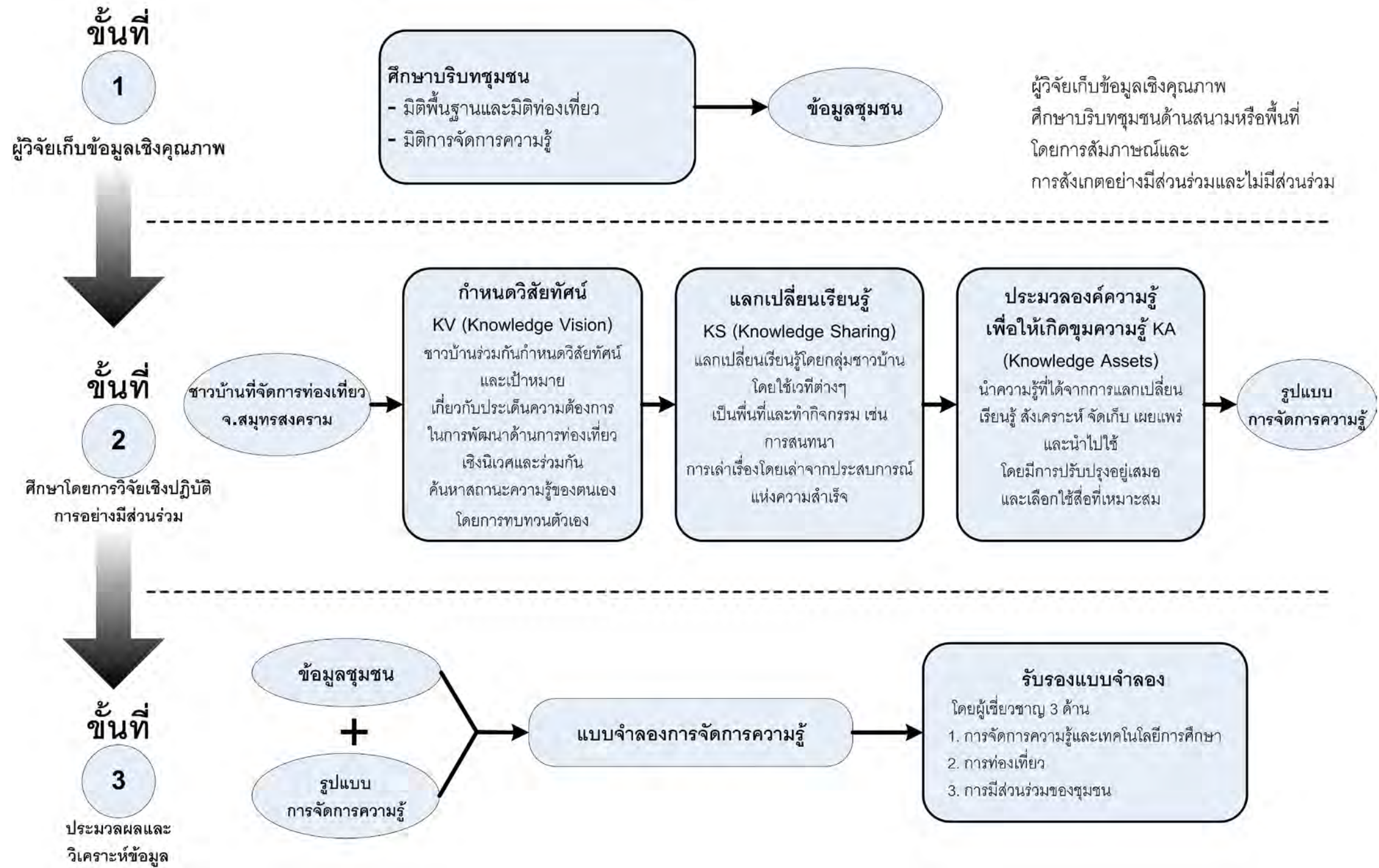
3. การดำเนินการวิจัย

จากกรอบแนวคิด ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลในลักษณะการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งได้ดำเนินการตามขั้นตอนใหญ่ๆ 3 ขั้นตอน ได้แก่ (ดังแผนภาพที่ 12)

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาริบทชุมชนด้านสนามหรือพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และได้มาซึ่งข้อมูลชุมชน

ขั้นที่ 2 ศึกษาโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม กลุ่มชาวบ้านที่จัดการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ โดยใช้ขั้นตอนของแบบจำลองปลาเป็นทฤษฎีชั่วคราว (Tentative theory) เพื่อเป็นเครื่องมือนำทางในการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่

ขั้นที่ 3 ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลชุมชนและรูปแบบการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการวิจัย และสังเคราะห์เป็นแบบจำลองการจัดการความรู้ และรับรองแบบจำลองฯ โดยผู้เชี่ยวชาญ

แผนภาพที่ 12 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ศึกษาบริบทชุมชน โดยการเข้าสนาม ใช้ข้อมูลเอกสาร การสังเกต จดบันทึก สัมภาษณ์ และร่วมเวทีชาวบ้าน (อาศัยการประชุมที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว) ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวจะดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องและกลมกลืนโดยใช้หลักจรรยาบรรณในการวิจัยเป็นสำคัญ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลชุมชนอันเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่กระบวนการจัดการความรู้ต่อไป

มีการกำหนดบทบาทของผู้วิจัยอย่างชัดเจนในการเข้าสนาม เพื่อเป็นการบอกลักษณะอย่างเปิดเผย (Over Role) ว่าผู้วิจัยเป็นใคร จะเข้ามาทำอะไรในชุมชนและให้เหตุผลว่าทำไมถึงเลือกพื้นที่นี้ และชาวบ้านจะได้ประโยชน์อะไร ซึ่งผู้วิจัยแนะนำตัวเองว่าเป็นนักศึกษาปริญญาโทมหาวิทยาลัยศิลปากร และเข้ามาทำการวิจัยในเรื่องการจัดการความรู้ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเน้นที่การจัดการที่พักในชุมชน

ให้เหตุผลที่เลือกมาที่นี้เพราะว่าที่นี่เป็นสถานที่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานน่าสนใจ มีวิถีชีวิตที่มีเสน่ห์ไม่เหมือนที่อื่นและมีลักษณะทางสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม ซึ่งกำลังได้รับความสนใจจากกระแสการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยมีการดำเนินการจัดทำที่พักไปบ้างในบางชุมชน ส่วนสิ่งที่ชุมชนจะได้คือ ได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบให้ที่พักในชุมชน ได้รู้จักและเรียนรู้กระบวนการจัดการความรู้ ตลอดจนแนวทางและข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยพกร่วมกับชุมชน

การศึกษาบริบทชุมชนนี้ใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 4 เดือน (มกราคม – เมษายน พ.ศ.2549) เริ่มต้นจากการสำรวจพื้นที่ พูดคุยกับชาวบ้านว่ามีใครทำอะไรที่ไหนบ้างที่ละอำเภอ เริ่มต้นจากอำเภออัมพวา อำเภอเมือง และอำเภอบางคนที ตามลำดับ ทดลองพักค้างคืนแบบโฮมสเตย์เพื่อศึกษากระบวนการและการจัดการโดยสวมบทบาทนักท่องเที่ยว สำรวจการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ประกอบกิจกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยว สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องและมีบทบาทด้านการท่องเที่ยว โดยการบอกต่อจากชาวบ้าน (Snowball) รวบรวมข้อมูลทั้งหมดโดยมีกรอบการศึกษา 2 ด้านคือ

ด้านที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชนในด้านมิติพื้นฐานและมิติท่องเที่ยว

ด้านที่ 2 ศึกษาบริบทชุมชนในด้านมิติการจัดการความรู้

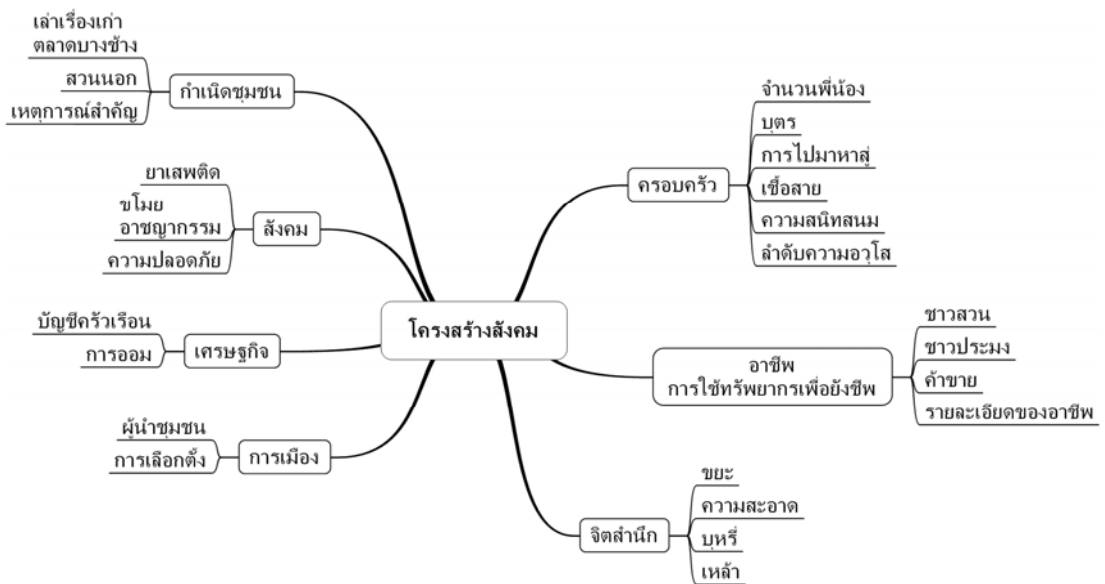
ด้านที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชนในด้านมิติพื้นฐานและมิติท่องเที่ยว สามารถขยายรายละเอียดได้ ดังต่อไปนี้

การศึกษาบริบทชุมชนในด้านนี้ มีการเชื่อมโยงกันสองส่วนคือ มิติพื้นฐานและมิติท่องเที่ยว โดยในกรอบมิติพื้นฐานนั้นศึกษารายละเอียดด้านโครงสร้างสังคม สภาพแวดล้อมและ

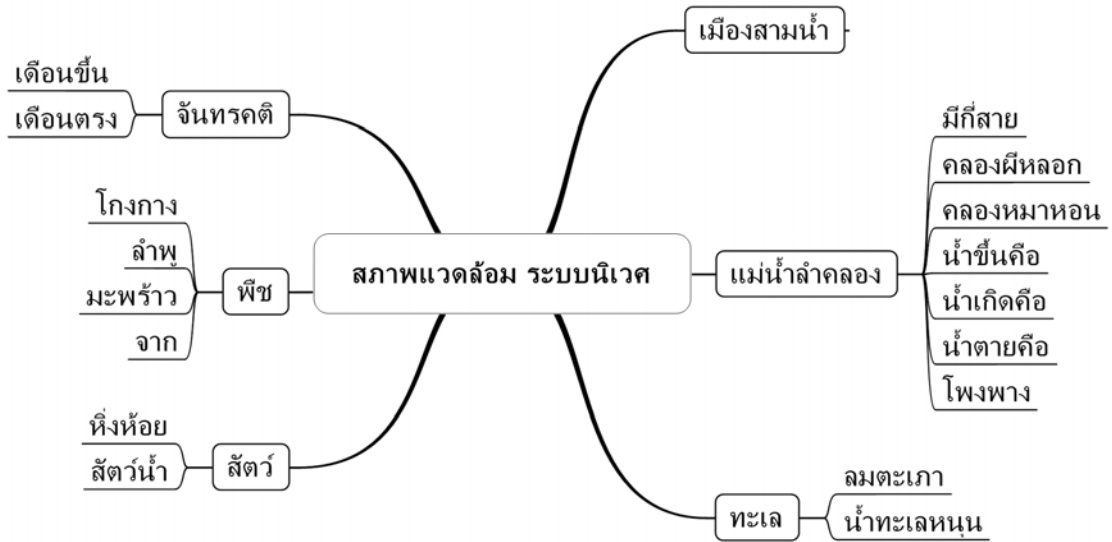
ระบบนิเวศ และกลไกหรือวัฒนธรรม ประเพณี ในชุมชน และศึกษาข้อมูลด้านมิติที่เกี่ยวข้องในบริบทต่างๆ ควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจ

ด้านโครงสร้างสังคม ศึกษาข้อมูล ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน ระบบเครือญาติ โครงสร้างอำนาจในชุมชน ผู้นำ องค์กร ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับระบบเศรษฐกิจ การเมือง โดยผสมผสานกับมิติที่เกี่ยวข้อง เช่น เรื่ององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สภาพเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยว สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพโดยรวมทางสังคม ประวัติชุมชน ครอบครัว ความเป็นอยู่ จำนวนพี่น้อง บุตร สมาชิกในบ้าน การไปมาหาสู่ อาชีพ และครอบคลุมถึงสภาพเศรษฐกิจ การเมือง ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็นและความเข้าใจในตัวตนของบุคคล ผู้ให้สัมภาษณ์ ถ้ามถึงที่ทำการให้บริการด้านที่พักในชุมชน และจิตสำนึกที่มีต่อการให้บริการด้วย

ด้านสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ศึกษาข้อมูล การใช้ทรัพยากรเพื่อยังชีพ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม กำเนิดชุมชน การตั้งถิ่นฐาน และศึกษามิติที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว และการดูแลรักษาทรัพยากร เป็นต้น เก็บข้อมูลเพื่อให้ทราบข้อมูลทางกายภาพ ว่ามีแม่น้ำลำคลองที่สาย มีลักษณะเป็นอย่างไร และศึกษาความนึกคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของผู้ให้บริการที่พักในชุมชน รวมถึงความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนด้วย

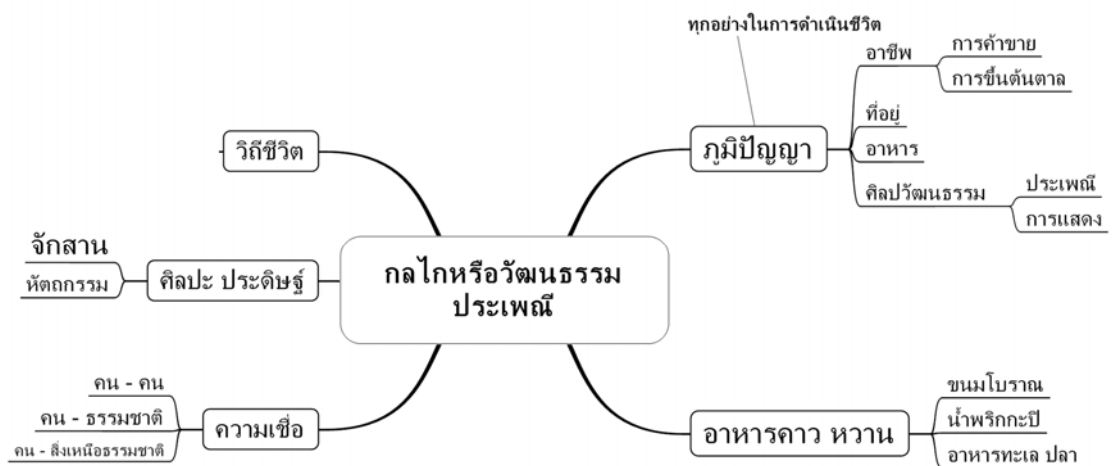

แผนภาพที่ 13 กรอบคำถามโครงสร้างสังคม

แผนภาพที่ 14 กรอบคำถามสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ

ด้านกลไกหรือวัฒนธรรม ประเพณี ศึกษาข้อมูล ความเชื่อ วิถีชีวิต ศิลปะ สิ่งประดิษฐ์ ภูมิปัญญา และมิติท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมที่น่าเสนอต่อนักท่องเที่ยว สถานการณ์ท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อให้ร่วมกันสืบค้นรากเง้าของชุมชนและจุดเด่นทางวัฒนธรรม ที่นำมาซึ่งความภาคภูมิใจในตัวตน

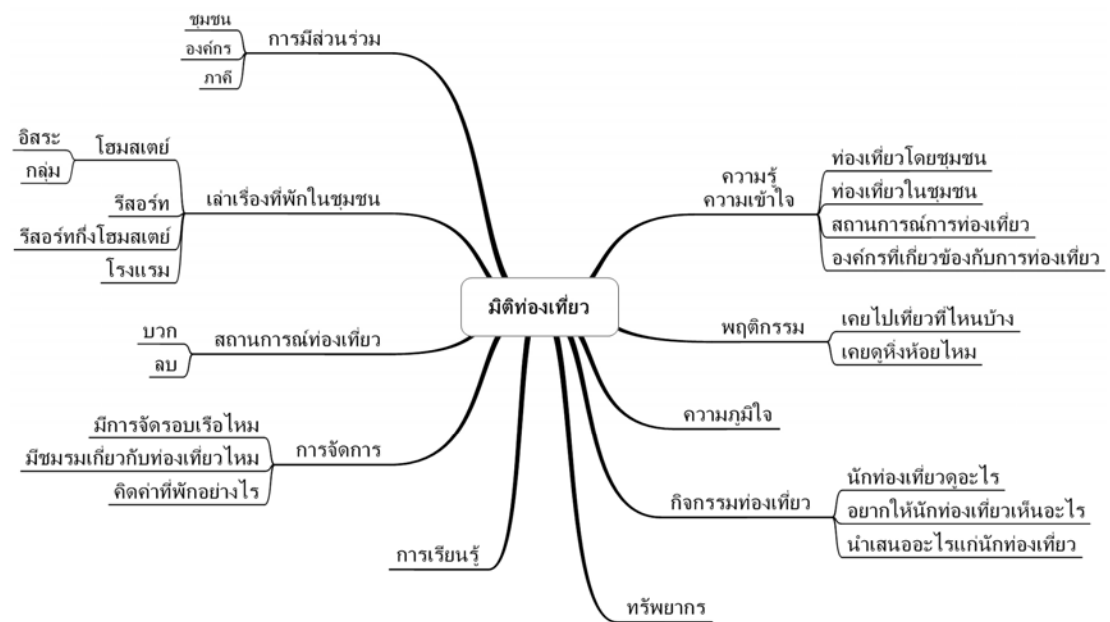
แผนภาพที่ 15 กรอบคำถามกลไกหรือวัฒนธรรม ประเพณี

การสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจด้านการจัดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวในชุมชน หรือการท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่าคนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้มากน้อยเพียงใด ตลอดจนมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน รวมถึงการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว

สถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชนว่าเป็นอย่างไร ผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นในลักษณะบุคคล หรือส่วนรวมมีอย่างไรบ้าง และชาวบ้านตลอดจนผู้เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นในเรื่องนี้อย่างไร และเรื่องที่พักในชุมชน การจัดการที่พักในชุมชน ศีรษะลักษณะทางกายภาพ การจัดการและแนวคิดต่างๆ ของชาวบ้าน ความรู้ความเข้าใจ การรวมกลุ่ม และรายละเอียดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาข้อมูลจะใช้วิธีผสมผสานระหว่างการดำเนินการโดยผู้วิจัยศึกษาเอกสาร และสังเกตโดยตรงจากชุมชน กับวิธีศึกษาข้อมูลแบบชุมชนมีส่วนร่วม

การใช้ข้อมูลเอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางอดีต และข้อมูลที่ไม่อาจหาได้ในภาคสนาม เช่น รวบรวมจากห้องสมุด แหล่งข้อมูลชุมชน หอจดหมายเหตุ เป็นต้น

แผนภาพที่ 16 กรอบคำถามมิติต่องเที่ยว

การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) และจดบันทึก เป็นการสังเกตโดยตรงถึงสภาพชุมชน การจัดการให้บริการที่พักรับ โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ซึ่งมีกรอบในการสังเกต ได้แก่ ฉากและบุคคล (Setting) พฤติกรรม (Acts) แบบแผนพฤติกรรม (Activities) ความสัมพันธ์ (Relationship) การมีส่วนร่วม (Participation) ความหมาย (Meaning)

นอกจากนั้นผู้วิจัยจะจดบันทึกภาคสนาม (Filed Note) ร่วมด้วยเพื่อบันทึกข้อมูลสำคัญต่างๆ

การสัมภาษณ์ เนื่องจากการวิจัยนี้ต้องอาศัยข้อมูลจากบุคคลค่อนข้างมาก ดังนั้นการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ จึงมีความจำเป็น ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ในสองลักษณะคือ

1. สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของหลักในลักษณะของผู้นำเข้านโยบาย ได้แก่ นายกเทศมนตรีตำบลอัมพวา ร้อยโทพิชโรดม อุนสุวรรณ

ประธานสภาหอการค้า นายสุรจิต ชिरเวทย์

2. สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้ทราบข้อมูลแบบไม่เป็นทางการโดยใช้วิธีพูดคุยกันกับสมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นการวางแผนลักษณะการสัมภาษณ์แบบเตรียมประเด็น มีชาวบ้านผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชาวบ้านเจ้าของบ้านพัก

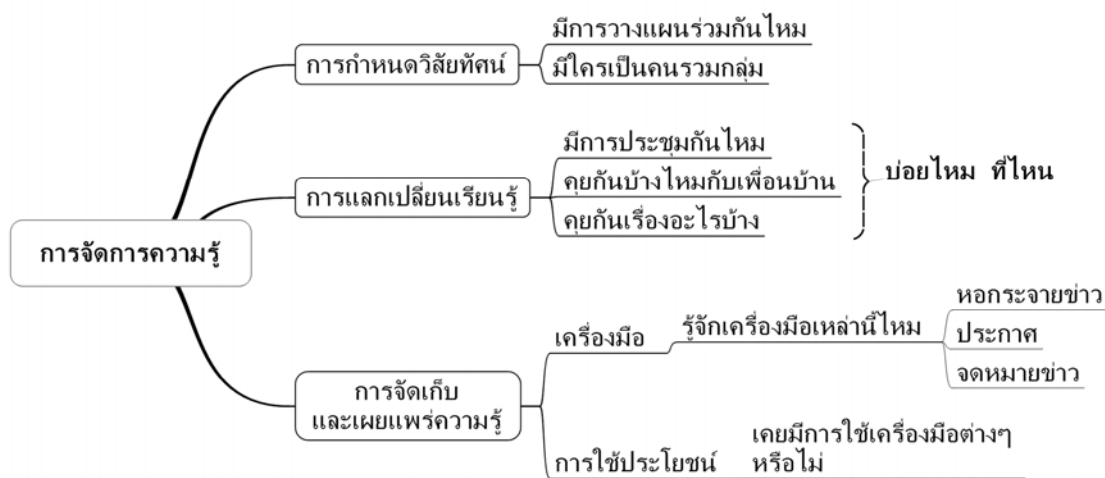
สมาชิกชุมชนต่างๆ ไป และผู้สูงอายุ

คนขับเรือรับส่งนักท่องเที่ยว

ผู้ประกอบการร้านค้า

ด้านที่ 2 ศึกษาบริบทชุมชนในด้านมิติการจัดการความรู้ มีกระบวนการในลักษณะเดียวกับการศึกษาด้านมิติพื้นฐาน โดยเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งตั้งประเด็นการตอบคำถามด้านการจัดการความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน (อาจเป็นวิธีการที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ) และการใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งส่วนนี้จะเป็นข้อมูลที่น่ามาประกอบการจัดเวทีการจัดการความรู้ที่เป็นไปตามแนวคิดของ ทูน่าโมเดล คือ ส่วนของหัวปลา ตัวปลา และหางปลาตามลำดับ

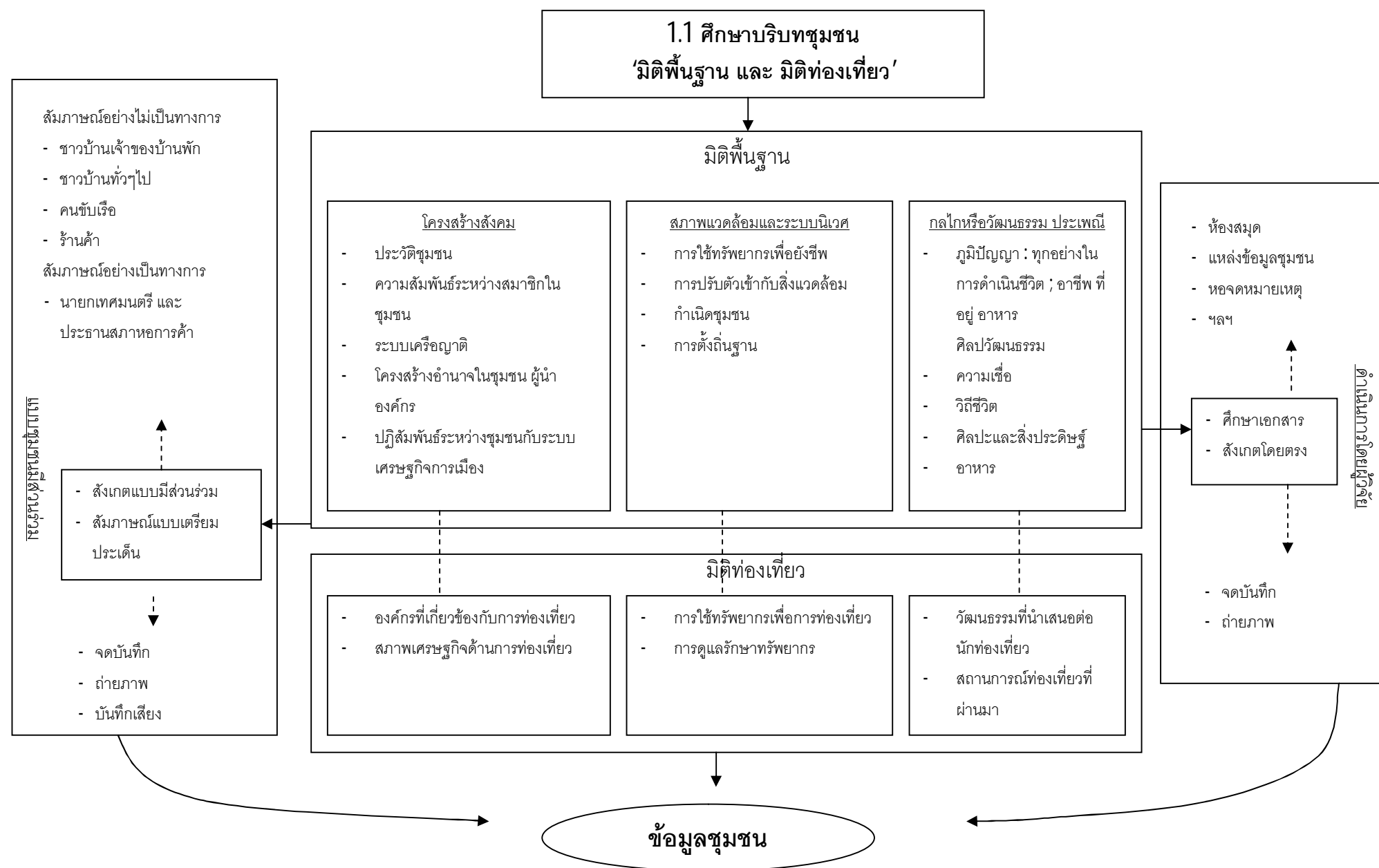
การสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการความรู้ในชุมชน ว่ามีหรือไม่ มีลักษณะอย่างไร โดยผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อให้ตอบเรื่องการจัดการความรู้โดยตรง แต่เป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ได้คำตอบโดยอ้อม ว่าในชุมชนมีการรวมกลุ่ม ร่วมคิดกันหรือไม่ มีเครือข่ายอย่างไร และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไรบ้าง

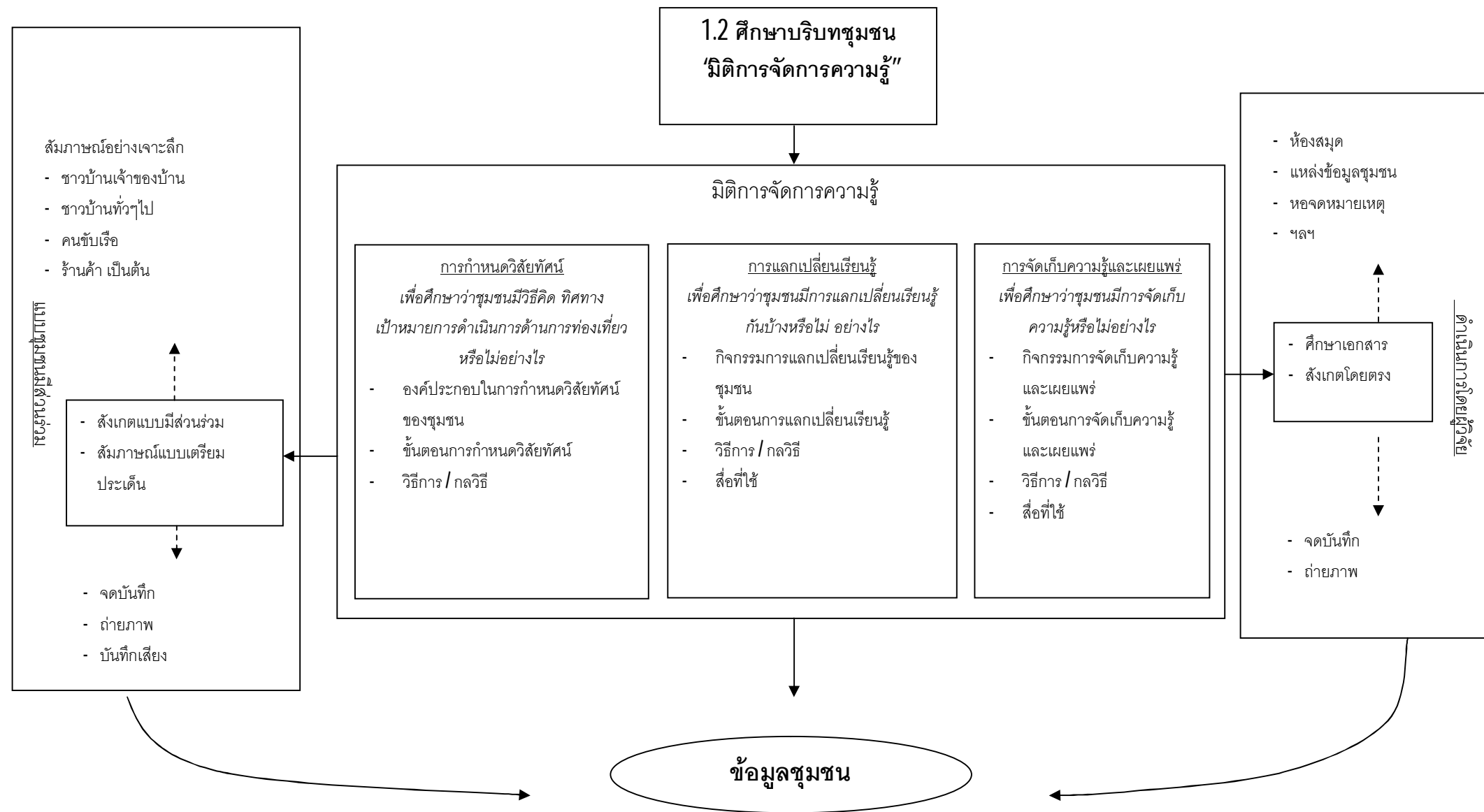
แผนภาพที่ 17 กรอบคำถามมิติการจัดการความรู้

ภาพรวมการศึกษาบริบทชุมชน การศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชน เพื่อทำความเข้าใจในความเป็นอยู่ ความนึกคิดของคนในชุมชน เป็นจุดเริ่มที่จะรู้จักตัวตนของคนในชุมชน ตลอดจนสภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม และองค์ประกอบอื่นๆ ที่จำเป็น ทั้งนี้ได้สนใจเพียงเรื่องที่พัวพันในชุมชนเท่านั้น ผู้วิจัยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตและการทำกินของสมาชิกในชุมชนด้วย เพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นเรื่องราวที่จะหลอมเข้าด้วยกันเพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งถึงสิ่งต่างๆ มากยิ่งขึ้น

การเก็บข้อมูลใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม – เมษายน พ.ศ. 2549 เนื่องจากการเรียนรู้เรื่องของคนนั้น ต้องค่อยๆ สังเกต มิใช่จะพบเห็นแล้วมาสรุปโดยเร็ว การลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลประเด็นนี้จึงดำเนินไปด้วยความละเอียด และมีระบบ อันเนื่องมาจากจะต้องคำนึงถึงความรู้สึกรู้สึกของผู้คนที่ได้สัมผัสด้วย การเข้าออกในพื้นที่บ่อยครั้งจะทำให้เกิดความคุ้นเคย จนกระทั่งไว้วางใจ จะทำให้ได้ข้อมูลทั้งในด้านกว้างและด้านลึก ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงต้องใช้ระยะเวลาอย่างมากเพื่อให้ชุมชนเกิดการยอมรับ จนกระทั่งเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย มิใช่เป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น

แผนภาพที่ 18 กรอบการศึกษาศึกษาบริบทชุมชน (มิติพื้นฐานและมิติท่องเที่ยว)

แผนภาพที่ 19 กรอบการศึกษบริบทชุมชน (มิติการจัดการความรู้)

การเก็บข้อมูล เริ่มต้นจากการเข้าไปสำรวจว่าเขาเป็นอยู่กันอย่างไร มีอาชีพอะไร โดยการสังเกต ตั้งคำถาม และหาคำตอบ เดินทางไปยังบ้านต่างๆ ที่ให้บริการเป็นที่พัก โดยดูจากลักษณะบ้านและพูดคุยกับเจ้าของบ้าน ลักษณะนี้เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ แวะเวียนไปบ่อยๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย นอกจากนั้นจะชวนคุย ชักถามเรื่องอื่นๆ ด้วย มีใช่เรื่องที่พัก และท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว มีการเตรียมประเด็นต่างๆ ไปล่วงหน้า เพื่อให้ได้ข้อมูลในลักษณะเดียวกันทุกคน เพื่อไม่ให้หลงประเด็น เข้าไปพูดคุยหลายๆ ครั้งในเรื่องต่างๆ จนกระทั่งเขาไว้ใจ และพูดคุยอย่างเปิดเผย ทั้งนี้ต้องจริงใจและมีความตั้งใจจริงด้วย

กำหนดวิสัยทัศน์ (Knowledge Visions : KV) การกำหนดวิสัยทัศน์หรือมองเป้าหมาย โดยการทบทวนตัวเอง เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อมีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน ในขณะเดียวกันได้นำข้อมูลชุมชนที่ได้จากการศึกษาบริบทชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนและเล่าสู่กันฟัง เพื่อกระตุ้นให้เกิดวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายร่วมกัน ในการค้นหาสถานะความรู้ของตนเองในประเด็นของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบพัวพันกับชุมชนว่าข้อมูลชุมชนดังกล่าวนั้นมีองค์ความรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นการเริ่มต้นทำการจัดการความรู้ในส่วนห้วปลา (Knowledge Vision : KV) ตามกรอบแนวคิดการวิจัยพัวพันโมเดล และเพื่อให้ทราบว่าจะจัดการความรู้ไปเพื่ออะไร แต่ในกระบวนการวิจัยนี้ได้กล่าวถึงทฤษฎีการจัดการความรู้โดยตรง เพื่อป้องกันการสับสนและการตั้งกรอบความคิดของชาวบ้านก่อนที่จะดำเนินการจริง ผู้วิจัยปล่อยให้กระบวนการกำหนดเป้าหมายนั้นเป็นไปตามธรรมชาติโดยเริ่มดำเนินการทีละพื้นที่ เริ่มจากอำเภออัมพวา อำเภอเมือง และอำเภอบางคนทีตามลำดับ

โดยมีวิธีการรวมกลุ่มเวทีระดมความคิด ให้มองตนเองร่วมกัน เพื่อให้ได้เป้าหมายทิศทางการท่องเที่ยวของตน และมองเห็นเป้าหมายในอนาคตต่อไป ขณะเดียวกันจะทำให้ชุมชนได้ทราบสถานภาพของตนเอง และเห็นถึงองค์ความรู้ภายในชุมชน เหมือนเป็นการสำรวจตนเองว่ามีความรู้ด้านใด และไม่รู้ด้านใด จะทำให้เกิดการค้นหาผู้รู้เพื่อแลกเปลี่ยน ทั้งนี้ผู้รู้อาจมีอยู่ในชุมชนเอง หรือจากภายนอกก็ได้

เวทีระดมความคิด ชวนคุยและชวนคิด ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของแต่ละอำเภอ ในการวิจัยนี้ มีการดำเนินการทีละอำเภอ ได้แก่ อำเภออัมพวา อำเภอเมือง และอำเภอบางคนที ตามลำดับ ซึ่งมีวิธีการที่เหมือนและแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ และคนในพื้นที่เป็นสำคัญ โดยมีวิธีการเริ่มต้นเหมือนกันคือการที่ผู้วิจัยเข้าไปสอบถาม ค้นหาผู้ที่จัดการที่พัวพันในชุมชนและมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม มีลักษณะการรวมกลุ่มอยู่จริงทั้งที่เป็นแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

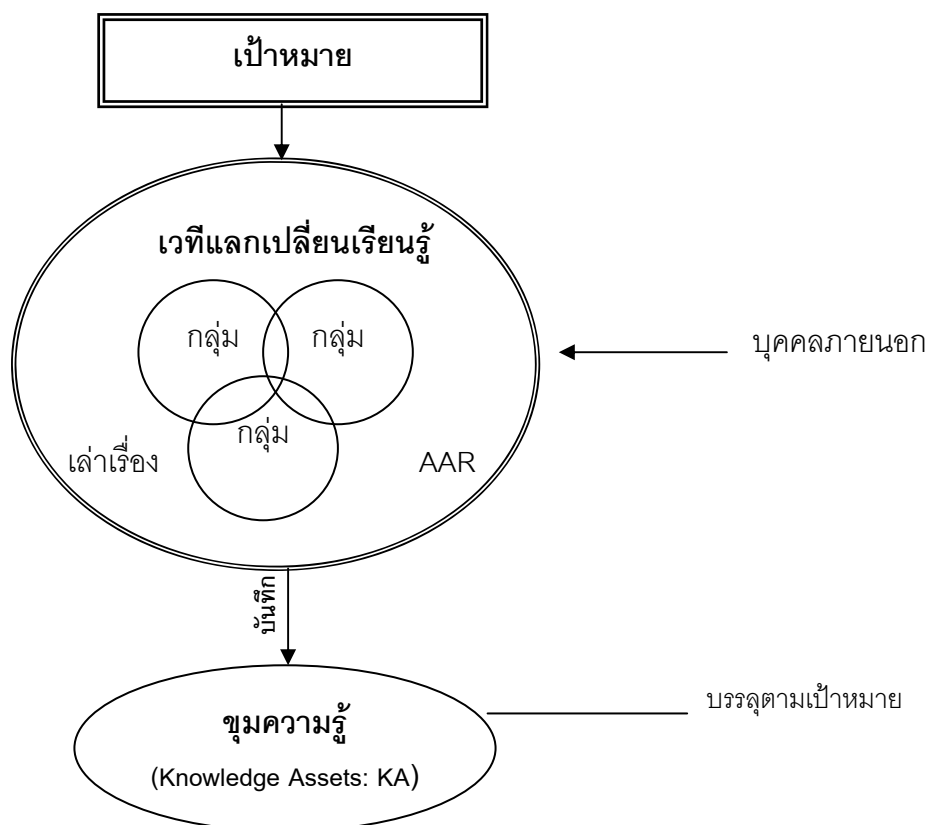
1. ทบทวนตัวเองค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของอำเภออัมพวา
2. ทบทวนตัวเองค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของอำเภอเมือง
3. ทบทวนตัวเองมองหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของอำเภอบางคนที

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing : KS) เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มชาวบ้านในแต่ละอำเภอ และระหว่างอำเภอ กระบวนการนี้เป็นส่วนของตัวปลาตามกรอบแนวคิดผู้นำโมเดล ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เป็นการดึงความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ออกมาให้มากที่สุด การกระตุ้นให้เกิดการพูดคุยกัน โดยจัดกลุ่มการพูดคุย ผ่านสื่อ และกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดชุมชนความรู้มากที่สุด ซึ่งในขั้นตอนนี้สามารถแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่ม และขณะเดียวกันสามารถนำบุคคลภายนอกมาร่วมเติมเต็มความรู้ในด้านต่างๆ ที่ต้องการได้ด้วย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนกัน ประเด็นต่างๆ ที่จะนำมาแลกเปลี่ยนนั้นต้องเนื่องมาจากการกำหนดวิสัยทัศน์ในตอนต้น ซึ่งเป็นเป้าหมายนำทางของแต่ละกลุ่ม วิธีการที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นั้นมีหลากหลาย ผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากที่สุด (ดังแผนภาพที่ 20)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการพูดคุย เล่าเรื่องจากประสบการณ์แห่งความสำเร็จ และหลังจากกิจกรรมจะมีการทบทวน (After Action Review : AAR) เพื่อเป็นการถอดบทเรียนอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่ทำกิจกรรมจะรวบรวมเรื่องราวไว้ โดยให้คนที่เข้าร่วมกิจกรรมทำหน้าที่บันทึกและรวบรวมเป็นชุมชนความรู้ของกลุ่ม

การดำเนินการวิจัยในขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น ผู้วิจัยปฏิบัติตนเป็นผู้ช่วย ผู้กระตุ้นให้เกิดกระบวนการ เพราะการแลกเปลี่ยนที่แท้จริงจะต้องเกิดจากความต้องการของคนที่อยู่ในกระบวนการ ดังนั้นในแต่ละกลุ่มจากแต่ละอำเภอจึงมีวิธีการ ขั้นตอนและความเข้มข้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป็นหลัก แบ่งเป็นแต่ละกลุ่มต่อไปนี้

1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง
2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มบ้านริมคลอง
3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มรักษ์บางคนที
4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์บางคนที
5. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม หลังจากการเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม

แผนภาพที่ 20 กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing : KS)

ประมวลองค์ความรู้เพื่อให้เกิดขุมความรู้ (Knowledge Assets : KA) จากขุมความรู้ที่ได้นำมาสังเคราะห์ เป็นส่วนสุดท้ายคือหางปลา (Knowledge Assets : KA) ตามกรอบแนวคิด ขั้นตอนนี้เป็นกรสรุปความรู้ที่ได้จากการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นประเด็นหลักๆ มีรายละเอียดเป็นบริบทของประเด็นนั้นและมีแหล่งข้อมูลอ้างอิงสำหรับเรื่องนั้นๆ อาจเป็นข้อมูลบุคคลผู้รู้ หรืออื่นๆ เมื่อทำการสังเคราะห์องค์ความรู้แล้วจะให้บุคคลภายในชุมชน บุคคลภายนอก ผู้เกี่ยวข้อง คนในชุมชนร่วมกันตรวจสอบขุมความรู้ที่ได้ นำมาจัดหมวดหมู่ จัดเก็บและเผยแพร่ตามความเหมาะสม ควรนำความรู้ที่ได้ไปทดลองปฏิบัติด้วย จะทำให้ความรู้มีการปรับปรุงแก้ไข อยู่เสมอ

จากนั้นจะเป็นการเผยแพร่ขุมความรู้ เป็นการใช้ความคิดร่วมกันในชุมชน เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการนำเสนอเผยแพร่ขุมความรู้หรือองค์ความรู้ที่ได้มาจากกระบวนการจัดการความรู้โดยใช้รูปแบบของสื่อ ซึ่งสื่อที่ได้มานี้ควรมีคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่เชื่อมโยงการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มไว้ด้วย เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการเรียนรู้หรือจัดการความรู้ (ดังแผนภาพที่ 21)

รับรองแบบจำลอง จากกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา เก็บข้อมูลและร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน ตลอดจนถึงเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการดังกล่าวผู้วิจัยได้ถอดประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ สังเคราะห์วิธีการดำเนินงานและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมออกมาเป็นแบบจำลองการจัดการความรู้ด้านที่พักในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว ในจังหวัดสมุทรสงคราม

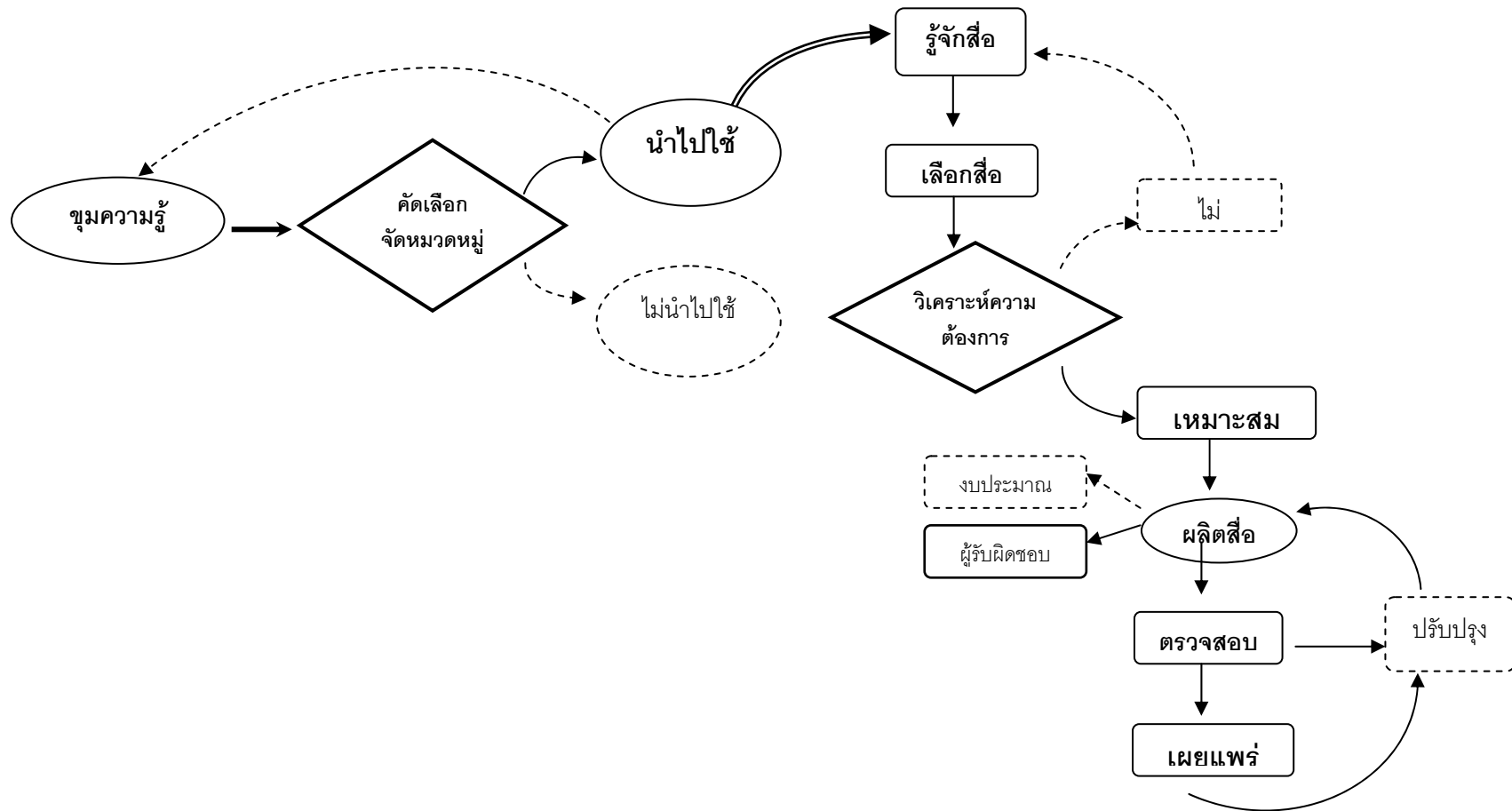
จากนั้นนำแบบจำลองที่สังเคราะห์ได้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พิจารณาประเมินความสมเหตุสมผลและความเป็นไปได้ของแบบจำลองที่สังเคราะห์จาก การจัดการความรู้ในชุมชน: กรณีศึกษาด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้แก่

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้และเทคโนโลยีการศึกษา
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

แล้วจึงนำความคิดเห็นที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) หาร้อยละ และค่าเฉลี่ย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาจัดทำให้เป็นระบบ แยกแยะ และหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูล การวิจัยนี้มีกรอบวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ในช่วงการดำเนินการทุกขั้นตอน ข้อมูลที่ได้จะเป็นการสรุปกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการจัดการความรู้ ดังนั้นอาจต้องค้นคว้าหาความรู้ใหม่ในรูปของกระบวนการจัดการความรู้ในรูปแบบของชุมชนที่ทำการวิจัย

แผนภาพที่ 21 กระบวนการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Assets : KA)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลการวิจัยตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน
2. กระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนและผลของกระบวนการ
3. รูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม

1. สภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน

ด้านโครงสร้างทางสังคมของชาวสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงครามมีความเข้มแข็งทางด้านสังคมค่อนข้างมาก สามารถดำรงสภาพชุมชนทางกายภาพแบบดั้งเดิมไว้ได้โดยส่วนใหญ่ ทั้งสภาพพื้นที่สวนผลไม้ แม่น้ำลำคลอง อาคารบ้านเรือน สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากเป็นจังหวัดเล็กๆ ที่เข้าถึงยากในอดีต จึงทำให้ไม่ค่อยมีนักลงทุนเข้ามาในพื้นที่เท่าไรนัก ดังนั้นจึงมีแต่คนในพื้นที่เท่านั้นที่อาศัยอยู่

ถึงแม้สภาพสังคมจะทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิมบ้าง จากบรรพบุรุษที่ประกอบอาชีพชาวสวน จนปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขายและรับราชการ ตลอดจนเด็กรุ่นใหม่ได้เข้าไปสู่ระบบอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวแปรเปลี่ยนไปบ้างไม่อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่เหมือนแต่ก่อน แต่ชาวสมุทรสงครามยังแสดงให้เห็นถึงระบบเครือญาติที่ชัดเจนสังเกตได้จากการรวมกันอยู่ในละแวกพื้นที่เดียวกัน ถึงแม้เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นแต่ยังอยู่อาศัยในที่ดินของพ่อแม่ หรือในพื้นที่ติดๆ กัน

เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามา ทำให้สภาพทางกายภาพเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เริ่มมีการปรับเปลี่ยนบ้านอยู่อาศัยเป็นบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น มีทั้งแบบปรับปรุงห้องนอนให้พักอยู่ในหลังเดียวกับเจ้าของบ้าน หรือสร้างบ้านใหม่ให้สำหรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพักค้างคืน

ปัจจุบันชาวสมุทรสงครามที่ดำเนินการด้านการจัดการการท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่เกษียณจากงาน ทั้งราชการและเอกชน มีบางส่วนที่อยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ดั้งเดิม บางส่วนย้ายกลับมาใช้ชีวิตที่บ้านเกิด จึงทำให้เห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเกิดจากความต้องการและความพร้อมของคนในพื้นที่ ถึงแม้จะเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับการกระตุ้นจากภายนอก กล่าวคือ เป็นการท่องเที่ยวแบบฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายรุก คือมีการเข้ามาเที่ยวของนักท่องเที่ยว และทำให้ชาวบ้านหรือผู้ที่อยู่ในพื้นที่หันมาทำกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยสมัครใจ

ด้านมิติท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม การท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามนั้นเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา 5 ปี ที่ผ่านมา ทั้งนี้ได้รับการส่งเสริมจากหลายฝ่าย เริ่มต้นจากกรมส่งเสริมการเกษตรร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สนับสนุนโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร นำร่องเรื่องบ้านพักแบบโฮมสเตย์ โดยเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปพักชุมชนและประชาสัมพันธ์ที่พักแบบโฮมสเตย์ ทำให้เกิดการกระตุ้นกระแสโฮมสเตย์ทั่วทั้งจังหวัด นักท่องเที่ยวจำนวนมากทยอยหลั่งไหลเข้ามาเที่ยวที่นี่ จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2548 ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงอุตสาหกรรมโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรม ชุมชนอัมพวาได้รับคัดเลือกให้เป็นสุดยอดหมู่บ้านอุตสาหกรรม และแสดงนิทรรศการยิ่งใหญ่ที่ อาคาร ชาเลนเจอร์ ฮอลล์ 2-3 ศูนย์ประชุมและนิทรรศการเมืองทองธานี ชื่องานว่า “เจ้าฟ้านักอนุรักษ์ของแผ่นดิน สุดยอดหมู่บ้านอุตสาหกรรมและผ้าทอไทย” ครั้งที่ 4 ในวันที่ 28 ตุลาคม - 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 มีการประชาสัมพันธ์บ้านไม้ริมคลองอัมพวา อ่าเภออัมพวา มีการจำลองบ้านเรือนไม้ ประตูปานเฟี้ยม ที่ตลาดอัมพวาเป็นจุดเด่น มีการนำเรือทั้งลำ มาออกเรือขายอาหารเด่นในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ส้มตำยอดมะพร้าว ขนมตาล เบอร์เกอร์ปลาหู ขนมเทียนสลัดงา กาแฟโบราณ และอีกมากมาย ที่นำมาจำหน่ายพร้อมแสดงวิธีทำอย่างสนุกสนาน และเอร็ดอร่อย นอกจากนั้นยังมีวิถีชีวิตงานหัตถกรรมในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเครื่องเบญจรงค์ หัวโขน เครื่องดนตรีไทย และบ้านทรงไทยจำลอง จัดว่าเป็นการรวบรวมจุดเด่นของอัมพวาเอาไว้ในงานนี้ เหตุนี้เองจึงทำให้ชาวสมุทรสงคราม เกิดความตื่นตัวที่จะเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว

ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา การดำเนินการเรื่องตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาจากการให้สัมภาษณ์ของนายกเทศมนตรี คุณพัชโรดม อุนสุวรรณ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 มีความเห็นว่า การท่องเที่ยวในอ่าเภออัมพวา โดยเฉพาะตลาดน้ำอัมพวานั้น เริ่มขึ้นตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2547 ลักษณะของตลาดน้ำนั้นเปลี่ยนแปลงจากในอดีตไปบ้าง คือจะเป็นตลาดน้ำยามเย็น ตลาดเปิดเฉพาะเย็นวันศุกร์ เสาร์และอาทิตย์ เวลาแดดร่มลมตจนถึงค่ำ มีแม่ค้าพ่อค้าพายเรือ

นำสินค้ามาขายในคลองอัมพวา ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารและผลไม้ นอกจากแม่ค้าในเรือแล้วยังมีแม่ค้าบนริมทางเดิน ซึ่งจะเรียกว่าตลาดบก ขายควบคู่กันไปด้วย เริ่มแรกมีแม่ค้าพ่อค้ามาขายไม่มากนักแต่เมื่อติดตลาดทั้งคนซื้อคนขาย ก็มีผู้คนมากมายมาเที่ยวที่ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาแห่งนี้ ทำให้คลองอัมพวาแน่นขนัดและเต็มล้นไปด้วยผู้คน

วิธีการดำเนินการของตลาดน้ำอัมพวาเริ่มต้นจาก การนำจุดแข็งของภูมิปัญญามาทบทวน โดยเล็งเห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยวร่วมกันและหาธงหรือเป้าหมายร่วมกันก่อน และเน้นที่การนำเสนอชีวิตประจำวันของชุมชน โดยเทศบาลจะทำหน้าที่เป็นฝ่ายการตลาด

เป้าหมายของการจัดการเรื่องตลาดน้ำนั้นเป็นวิธีการที่จะทำขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี เกิดความภาคภูมิใจ ในการนำเสนอตัวตน โครงสร้างเมือง ประวัติศาสตร์ยาวนานที่มีมากกว่า 200 ปี ตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นการนำเสนอตัวตนที่ชัดเจนของชาวอัมพวา และจังหวัดสมุทรสงคราม ดังนั้นหากจะกล่าวถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามามากๆ แล้วจะทำให้ชุมชนถูกกลืนไปหรือไม่ สิ่งนี้คงต้องยอมรับ แต่หากชุมชนมีการเตรียมพร้อม รู้จักตัวตนอย่างชัดเจน และเข้าใจ สิ่งนี้คงไม่ปัญหา

นอกจากการจัดการเรื่องตลาดน้ำแล้วนั้น ยังมีการดำเนินการเรื่องการรวมกลุ่มของผู้จัดการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามขึ้น ได้มีการรวมตัวกันเป็น ชมรมผู้ประกอบการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีสมาชิกเป็นผู้ประกอบการขนาดกลางถึงขนาดเล็ก ไม่รวมกลุ่มรีสอร์ทซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เกิดเครือข่าย และเติมเต็มซึ่งกันและกัน แต่ทั้งนี้ยังเป็นเพียงการเริ่มต้นจึงยังไม่เห็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมากนัก

รูปแบบการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม เพราะกระแสการท่องเที่ยวที่เข้ามาอย่างรวดเร็วนั่นเอง ทำให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในหลายกลุ่ม มีคนจำนวนมากมาเดินทางมาเที่ยวจังหวัดเล็กๆ แห่งนี้ แต่ทว่าคนในพื้นที่มีความพร้อมหรือยัง หรือว่ามีทิศทางในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างไร การให้บริการที่พับแบบโฮมสเตย์ก็ดี หรือการเปิดรับนักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำและหิ่งห้อย ก็ดี ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวใดที่ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว อาจเสียมความนิยมอย่างรวดเร็วได้เช่นกัน หากไม่สามารถจัดการการท่องเที่ยวได้ดี

การจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามยังมีรูปแบบที่ไม่ชัดเจน การสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่มีให้เห็นเป็นรูปธรรมมากนัก เพราะอาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่ยังไม่มีคอกยมีใครนึกถึง ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวของจังหวัดสร้างโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยไม่ได้ใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด ท่าเลที่ตั้งยังไม่เหมาะสมและไม่สะดวกที่จะใช้งาน เพราะไม่อยู่ในตำแหน่งที่

เป็นจุดศูนย์กลางการสัญจรของนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้ามาใช้บริการได้ อีกทั้งยังไม่มีบุคลากรที่ให้บริการอย่างเหมาะสมด้วย

หากพิจารณาในลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ตลาดน้ำอัมพวาเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการเข้ามาเที่ยวมากที่สุด รองลงมาคือการชมหิ่งห้อย และดูวิถีชีวิตหรือการประกอบอาชีพ เช่น เคียวตาล ซึ่งเป็นอาชีพที่เป็นที่รู้จัก ส่วนอาชีพอื่นๆ เช่น ประมง หรือการทำเครื่อง เบญจรงค์ ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก

เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาถึงตลาดน้ำอัมพวา ส่วนใหญ่สนใจที่จะชมตลาดน้ำและซื้ออาหารริมน้ำ แต่ระหว่างทางจะพบป้ายมากมายว่าเป็นศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวทำให้เกิดความสับสนว่า จุดใดจะให้ข้อมูลได้ถูกต้องและชัดเจนที่สุด จากนั้นจะพบโต๊ะบริการเรือชมหิ่งห้อยมากมายทำให้เกิดความอึดอัดในการเลือกรับบริการอีกเช่นกัน นักท่องเที่ยวบางส่วนรู้สึกแอดอัดเพราะพื้นที่ตลาดน้ำคับแคบ และไม่มีที่นั่งมากนักทำให้ไม่ประทับใจเท่าที่ควร แต่สำหรับนักท่องเที่ยวที่นิยมการรับประทานอาหารเช้าแล้วความแออัดมิใช่อุปสรรคจึงสามารถเลือกซื้อและรับประทานอาหารเช้าได้ แม้สถานที่จะไม่อำนวยก็ตาม

จากสถานการณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวานั้นยังไม่ได้ได้รับการจัดการให้เป็นระบบ มีสภาพเป็นตลาดที่ขายของสำหรับนักท่องเที่ยวมากกว่าที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ สิ่งนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่น่าเสียดายเนื่องจากตลาดน้ำอัมพวามีทุนหลายด้าน มีคลองอัมพวาที่ขนาบไปด้วยบ้านห้องแถวริมน้ำ รัชชาภิเษกวิทยาลัยตลาดเก่า มีผู้คนที่มีดำรงชีวิตดั้งเดิม คำขายสินค้าไม่ว่าจะเป็นกาแฟ ขนมจันอับ หรืออื่นๆ ถึงแม้จะลดจำนวนลงจากอดีตแต่ยังคงความมีชีวิตชีวาไว้ได้ไม่น้อย สิ่งสำคัญตลาดน้ำอัมพวามีเรื่องราวอดีตที่ยาวนานที่ควรค่าแก่การพูดถึง แต่กลับไม่พูดถึง

ถึงแม้การจัดการตลาดน้ำอัมพวาจะมีทิศทางที่เบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายในตอนแรกค่อนข้างมากก็ตาม แต่ทั้งนี้ยังคงมีกลุ่มคนอีกหลายกลุ่มเข้าใจและเห็นถึงปัญหาและพยายามช่วยกันเพื่อพัฒนาตลาดน้ำให้ดียิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้คงต้องเกิดจากความยินยอมพร้อมใจของทุกคนด้วยว่าอยากให้ตลาดน้ำอัมพวานั้นเป็นอย่างไรในอนาคต

บ้านพักริมคลอง บ้านริมน้ำหลายหลังปรับปรุงในลักษณะต่างๆ เพื่อรองรับตามความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการสร้างรีสอร์ทริมคลองอัมพวา โดยลึมนึกถึงความเป็นตัวของตัวเอง ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวในชุมชนที่ตั้งอยู่หลายจุดไม่ได้บอกเล่าเรื่องราวของอดีตที่รุ่งเรืองเพียงแต่เป็นจุดประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวหรือโปรแกรมท่องเที่ยวต่างๆ ที่ไม่แตกต่างจากบริษัทนำเที่ยว สิ่งนี้ต่างหากจึงเป็นเรื่องน่าเสียดายที่ไม่มีกรนำเสนอตัวตนของตลาดน้ำอัมพวาออกไป

ให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ ทำให้นักท่องเที่ยวที่ไม่เข้าใจจะไม่เห็นความสำคัญ เห็นเป็นเพียงตลาดแห่งหนึ่งเท่านั้นที่มาชมและซื้อไปแล้วจากไป ไม่ได้ตั้งใจในคุณค่าที่มีมาแต่อดีต

แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยกว่ากันคือ ชาวบ้านริมคลองอัมพวาเห็นคุณค่าของตนเองมากน้อยเพียงใด หลายคนเข้าใจและเห็นคุณค่าแต่ไม่ทราบวิธีการนำเสนอว่าทำอย่างไรให้นักท่องเที่ยวเข้ามาและเห็นเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนที่นี่ ดังนั้นทำอย่างไรที่จะช่วยกันสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในพื้นที่ให้จัดการการท่องเที่ยวอย่างถูกทางและยั่งยืน

ด้านภาพรวมของการให้บริการที่พักที่มีลักษณะเป็นที่พักในชุมชนที่ดำเนินการโดยคนในชุมชน แต่ปัจจุบันเริ่มมีนักลงทุนบางส่วนเข้ามาในพื้นที่เพราะเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจึงอาจส่งผลให้ทิศทางการท่องเที่ยวของจังหวัดนี้เปลี่ยนไป เพราะเมื่อมีการลงทุนมากขึ้นจะต้องมีการหวังผลกำไรมาขึ้นด้วย ความคาดหวังที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมากเริ่มเกิดขึ้นถึงแม้คนในชุมชนเองที่ทำการลงทุนด้านที่พักเริ่มมีความมุ่งหวังที่จะรับนักท่องเที่ยวให้ได้จำนวนมากเช่นกัน แต่อาจแตกต่างจากนักลงทุนภายนอกเพราะคนในชุมชนไม่คำนึงถึงระยะเวลาคุ้มทุนเท่าไรนักเพราะที่ดินเป็นของตนเองถึงอย่างไรก็ต้องอยู่ที่นี่

จากกระแสความนิยมให้ที่พักแบบโฮมสเตย์เริ่มเข้ามาในจังหวัด ชาวบ้านหลายคนสนใจและให้บริการเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ต่างๆ ที่ยังไม่มี ความเข้าใจเรื่องโฮมสเตย์ดีพอ การพักแบบโฮมสเตย์ หรือการพักแบบสัมผัสวิถีชนบทนั้น คือการพักรวมกับชาวบ้าน เป็นการรับรองเสมือนญาติมาเยือน กิน นอน มีวิถีชีวิต และทำกิจกรรมในแต่ละวันเช่นเดียวกับเจ้าของบ้านที่ไปพักอาศัยด้วย อาจขาดความเป็นส่วนตัวบ้าง แต่จะได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เรียนรู้ในสิ่งที่เขาเป็น ซึ่งวิถีชีวิตอาจแตกต่างจากสิ่งที่หลายคนเคยทำในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นลักษณะการให้ที่บริการที่พักในจังหวัดสมุทรสงครามจึงมีหลายลักษณะ อยู่ในประเภทต่างคนต่างทำ ใครใคร่ทำอย่างไรก็ทำ ใครทุนมากก็ทำมาก ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน และไม่ เป็นแบบโฮมสเตย์ดังที่นิยามกันโดยทั่วไปเท่าไรนัก ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของที่พักได้เป็น 4 แบบดังนี้ 1) แบบโฮมสเตย์ 2) แบบรีสอร์ท 3) แบบโฮมสเตย์กึ่งรีสอร์ท คือมีความเป็นอยู่ สะดวกสบายแบบคนเมือง แต่มีบรรยากาศแบบชาวบ้านและได้สัมผัสวิถีชีวิตของชาวบ้านในขณะเดียวกัน 4) แบบสุดท้ายคือแบบโรงแรม เป็นที่พักที่ให้ความสะดวกสบายอย่างครบวงจรตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดี เน้นที่การพักผ่อนในบรรยากาศ ชนบทมากกว่าการเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตชนบท ซึ่งโดยรวมแล้วจะมีที่พักในลักษณะที่เป็นรีสอร์ท กึ่งโฮมสเตย์เป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านหลายคนใช้คำว่าโฮมสเตย์เพื่อเป็นคำประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักเพราะเป็นการตอบรับกระแสการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ต่างๆ ที่ไม่ได้มีที่พัก

ในรูปแบบโฮมสเตย์เลย อย่างไรก็ตามจะให้เห็นได้ว่าจังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีที่พักในชุมชน ที่จัดการโดยคนในพื้นที่มากที่สุดในประเทศแห่งหนึ่งถึงแม้ที่พักนั้นจะมีลักษณะหรือรูปแบบใดก็ตาม

การท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามยังมีอีกหลายมิติซึ่งอาจขึ้นอยู่กับคนมอง เพราะปัจจุบันจังหวัดสมุทรสงครามไม่ได้เป็นเพียงทางผ่านของนักเดินทางอีกต่อไป ใครๆ ต่างสนใจที่จะเข้ามาแวะและพักที่นี้ หลายคนต้องการที่จะพบกับสิ่งมีชีวิตน้อยๆ ที่ให้แสงระยิบระยับค่าคืนเช่น หิ่งห้อย อยากชิมอาหารอร่อยที่ตลาดน้ำยามเย็น และอยากพักผ่อนในบรรยากาศสบายๆ ที่บ้านไม้ริมน้ำ หลายคนอยากรู้จักและมาเที่ยวที่นี้ แต่ชาวบ้านเจ้าของพื้นที่นั้นมีความพร้อมหรือยัง

หลากหลายที่พักในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาสู่จังหวัดสมุทรสงครามมากขึ้น นักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาสัมผัสบทบาทในการดำเนินชีวิตของชาวจังหวัดสมุทรสงคราม จากความต้องการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ชาวบ้านจึงตอบรับโดยการจัดการด้านที่พักในแบบฉบับของตน จากการสังเกตและรวบรวมข้อมูลแล้วพบว่าการแบบรูปแบบที่พักของที่นี่สามารถจำแนกได้ 4 ประเภทด้วยกัน คือ 1) แบบโฮมสเตย์ 2) แบบรีสอร์ท 3) แบบรีสอร์ทและโฮมสเตย์ 4) แบบโรงแรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แบบโฮมสเตย์ เป็นการจัดการที่พักโดยให้พักรวมกับเจ้าของบ้าน โดยบางส่วนอาศัยแนวคิดนำร่องของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่ให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนในการจัดการท่องเที่ยวโดยเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก จากกิจกรรมดังกล่าวทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการตลอดจนคนอื่นๆ สนใจและได้แบ่งห้องของตนเองให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก โดยอาศัยรวมอยู่กับตน มีการเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการกินอยู่กับเจ้าของบ้าน ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ 1 วัน 1 คืน ซึ่งนักท่องเที่ยวจะเข้าพักในวันเสาร์และค้างคืน จากนั้นจะเดินทางกลับในวันอาทิตย์

ลักษณะบ้านพักแบบโฮมสเตย์นั้นจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวบ้านไม่มาก อาจมีการลงทุนบ้างเพื่อการปรับปรุงบ้านให้เรียบร้อยและน่ามอง เช่น ทำห้องน้ำ หรือกั้นห้องให้เป็นที่สัดส่วน เนื่องจากเจ้าของบ้านยังคงต้องการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ และมีแนวคิดที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงอะไรมากเพราะเข้าใจดีว่านักท่องเที่ยวต้องการเรียนรู้ในลักษณะของตัวตน แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดคือมีเจ้าของบ้านอาศัยอยู่ด้วยกัน ทั้งนี้หมายความว่าทั้งการอยู่ได้ชายคาเดียวกัน หรือการอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ในท้องถิ่นนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จึงมีบ้านขนาดใหญ่และพื้นที่กว้างขวาง ดังนั้นการอยู่ร่วมกับเจ้าของบ้านจึงมิได้หมายถึงการแออัดอยู่ร่วมกันในพื้นที่บ้านที่จำกัด เพราะบ้านที่ให้พักนั้นจะมีขนาดใหญ่ มีหลายห้องนอน หากเป็นเรือน

ไทยก็จะมีพื้นที่บริเวณหอกกลางที่มีขนาดใหญ่สามารถกางมุ้งนอนได้จึงเป็นลักษณะเฉพาะที่ให้แขกเข้าพักอยู่แล้ว และหากเป็นห้องแถวก็จะมีกำแพงห้องให้พักเป็นห้องเดี่ยวๆ ได้เช่นกัน การพักพร้อมกับเจ้าของบ้านของท้องถิ่นนี้จึงมีหลายลักษณะ

สิ่งที่สำคัญและเป็นจุดเด่นของการพักแบบโฮมสเตย์คือการได้มีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าของบ้านถือเป็นหัวใจหลัก ดังนั้นนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสการท่องเที่ยวแบบนี้และตั้งใจมาพักโดยตรงจะได้ความประทับใจกลับไป แต่หากนักท่องเที่ยวที่ไม่เข้าใจจะรู้สึกอึดอัดและไม่สบายใจเนื่องจากไม่ค่อยเป็นส่วนตัวมากนัก

ทั้งนี้โดยสรุปบ้านแบบโฮมสเตย์ ที่อาศัยอยู่ร่วมกับเจ้าของบ้านในลักษณะนี้มีอยู่จำนวนไม่มากเนื่องจากต้องอาศัยความพร้อมหลายด้าน ได้แก่

ความพร้อมของบ้าน คือ ขนาดของบ้าน จำนวนห้อง หรือพื้นที่ที่ใช้สอยจะต้องมีพอสมควร ไม่คับแคบ

ความพร้อมของเจ้าของบ้าน คือ มีกำลังกายที่จะต้องต้อนรับนักท่องเที่ยว เพราะจะต้องเหนื่อยกับการบริการ และต้องมีบุคลิกที่ต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกทั้งจะต้องเป็นผู้ที่มีความภูมิใจและศรัทธาในตนเองจนกระทั่งสามารถถ่ายทอดประสบการณ์แลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้

ตัวอย่างบ้านที่มีลักษณะการให้บริการแบบโฮมสเตย์นี้ ได้แก่ บ้านเลียนบณี บริเวณริมคลองอัมพวา มีลักษณะบ้านเป็นบ้านไม้ห้องแถวริมคลอง ประตูบานเพี้ยม ลักษณะบ้านแบบเดิมๆ ไม่ได้ปรับปรุงอะไรมากมา เพราะเป็นบ้านห้องแถว จึงสามารถพักพร้อมกับเจ้าของบ้านได้สองลักษณะคือ พักบนบ้านที่เป็นเรือน (เรือนแพเดิม ย้ายมาไว้บนบก) กับพักในห้องติดกันที่เป็นห้องแถวโล่งมีห้องน้ำในตัว ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรมากมาย ไม่มีน้ำอุ่น ไม่มีเครื่องปรับอากาศ อยู่แบบชาวบ้านริมคลองแต่ดั้งเดิม

การพักพร้อมกับเจ้าของบ้านแบบนี้ สามารถจำแนกจากการจัดการเป็น 2 ลักษณะคือ จัดการแบบอิสระ และจัดการโดยเป็นกลุ่ม

1.1 จัดการแบบอิสระ คือการที่เจ้าของบ้านนั้นๆ ได้รับการติดต่อเข้าพักจากนักท่องเที่ยวโดยตรง โดยจะมีการตีประกาศไว้ตามที่ต่างๆ เช่น ป้ายโฆษณา แผ่นพับ ไปปลิวนามบัตร หรือเว็บไซต์ และนักท่องเที่ยวจะโทรศัพท์ หรืออาจเดินทาง (โดยส่วนใหญ่เป็นรถยนต์ส่วนตัว) เข้ามาคุยที่พักและพูดคุยและติดต่อเข้าพักเลย

1.2 จัดการแบบเป็นกลุ่ม คือการที่เจ้าของบ้านแต่ละหลังรวมตัวกันเป็นกลุ่ม โดยมีคนกลางเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับนักท่องเที่ยว ซึ่งบุคคลนั้นจะเป็นคนในชุมชนเอง และมีบ้านของตนให้บริการกับนักท่องเที่ยวด้วย เมื่อได้รับการติดต่อจากนักท่องเที่ยวจะมีการ

กระจายนักท่องเที่ยวเข้าพักในบ้านแต่ละหลังของสมาชิก ลักษณะนี้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักจะเป็นกลุ่มใหญ่ ที่มักันหลายครอบครัว หรือเป็นกลุ่มประชุมสัมมนา ที่ต้องการบ้านพักจำนวนหลายหลัง ทำให้ต้องมีการจัดการเกิดขึ้น

2. แบบรีสอร์ท เป็นการจัดการที่พักโดยมีลักษณะของการลงทุนอย่างเห็นได้ชัด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และมีการจัดการอย่างเป็นระบบ และไม่เน้นหนักเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้าน และมีการสร้างที่พักขึ้นเพิ่มเติมโดยไม่ใช่เป็นการปรับปรุงบ้านเดิม แต่เป็นการสร้างใหม่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยตรง โดยสร้างเป็นลักษณะของบ้านหลังเล็กๆ ที่มีอุปกรณ์ภายในห้องนั้นครบถ้วน คล้ายๆ การให้บริการของโรงแรม มีห้องพักตั้งแต่ 3-6 ห้อง หรืออาจเป็นบ้านหลังเล็กๆ พักได้ 2-4 คน จำนวน 3-6 หลัง เช่นเดียวกัน

ทั้งนี้นักท่องเที่ยวที่ต้องการที่พักในลักษณะนี้จะพิจารณาเรื่องสถานที่ก่อนเป็นหลัก โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านความสะดวกสบาย อุปกรณ์อำนวยความสะดวก เช่น เครื่องปรับอากาศ โทรทัศน์ เครื่องทำน้ำอุ่น เป็นต้น นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงไม่คำนึงถึงวิถีดั้งเดิมของชาวบ้านเท่าไรนัก แต่อาจต้องการสัมผัสแบบผิวเผินเพื่อเป็นการเรียนรู้

3. แบบโฮมสเตย์กึ่งรีสอร์ท เป็นการจัดการที่พักแบบผสมผสาน คือมีการให้นักท่องเที่ยวพักรวมกับเจ้าของบ้านด้วยในลักษณะแบบโฮมสเตย์ และขณะเดียวกันมีการสร้างบ้าน หรือห้องเพิ่มเติมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ที่ต้องการความเป็นส่วนตัว แต่สิ่งสำคัญเจ้าของบ้านยังเน้นที่การมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว โดยจะมีการพูดคุย รับประทานอาหารร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน กลุ่มที่พักแบบนี้จึงมีจำนวนมาก เพราะเป็นความลงตัวทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้บริการที่พัก และนักท่องเที่ยวเอง

4. แบบโรงแรม เป็นการให้ที่พักในลักษณะของโรงแรม ที่มีมาตรฐานโรงแรมไทยรองรับ ที่พักลักษณะนี้มีจำนวนไม่มาก หากเทียบกับกาให้บริการที่พักแบบอื่นๆ เพราะมีนักลงทุนจำนวนไม่มากที่จะมาลงทุนในลักษณะนี้ แต่ก็มีการลงทุนเพิ่มขึ้นจากอดีต เพราะนักลงทุนเห็นอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวที่จังหวัดนี้ และมีการเตรียมพร้อมเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลายเพิ่มขึ้นด้วย

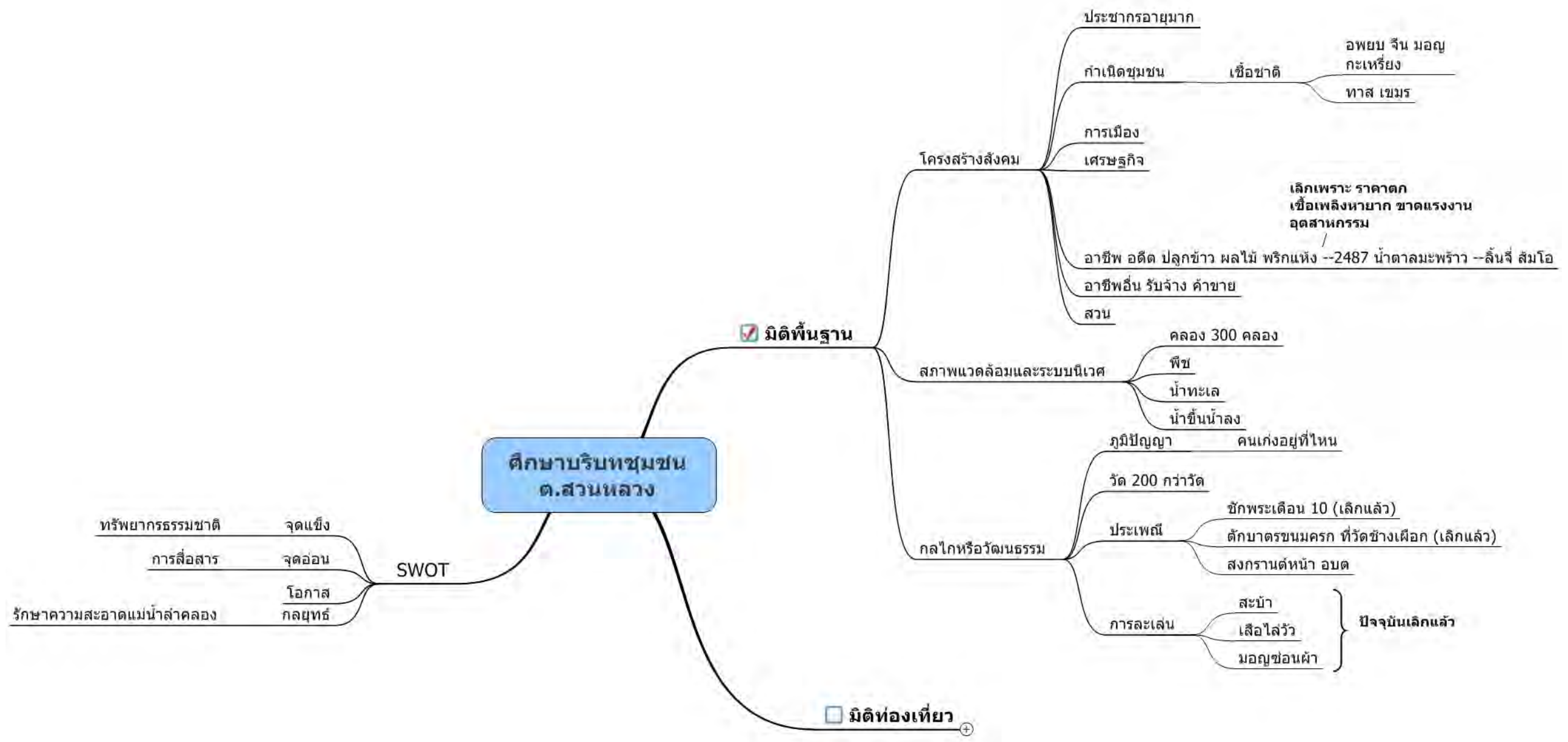
2. กระบวนการจัดการความรู้ในชุมชน และผลของกระบวนการ

2.1 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์

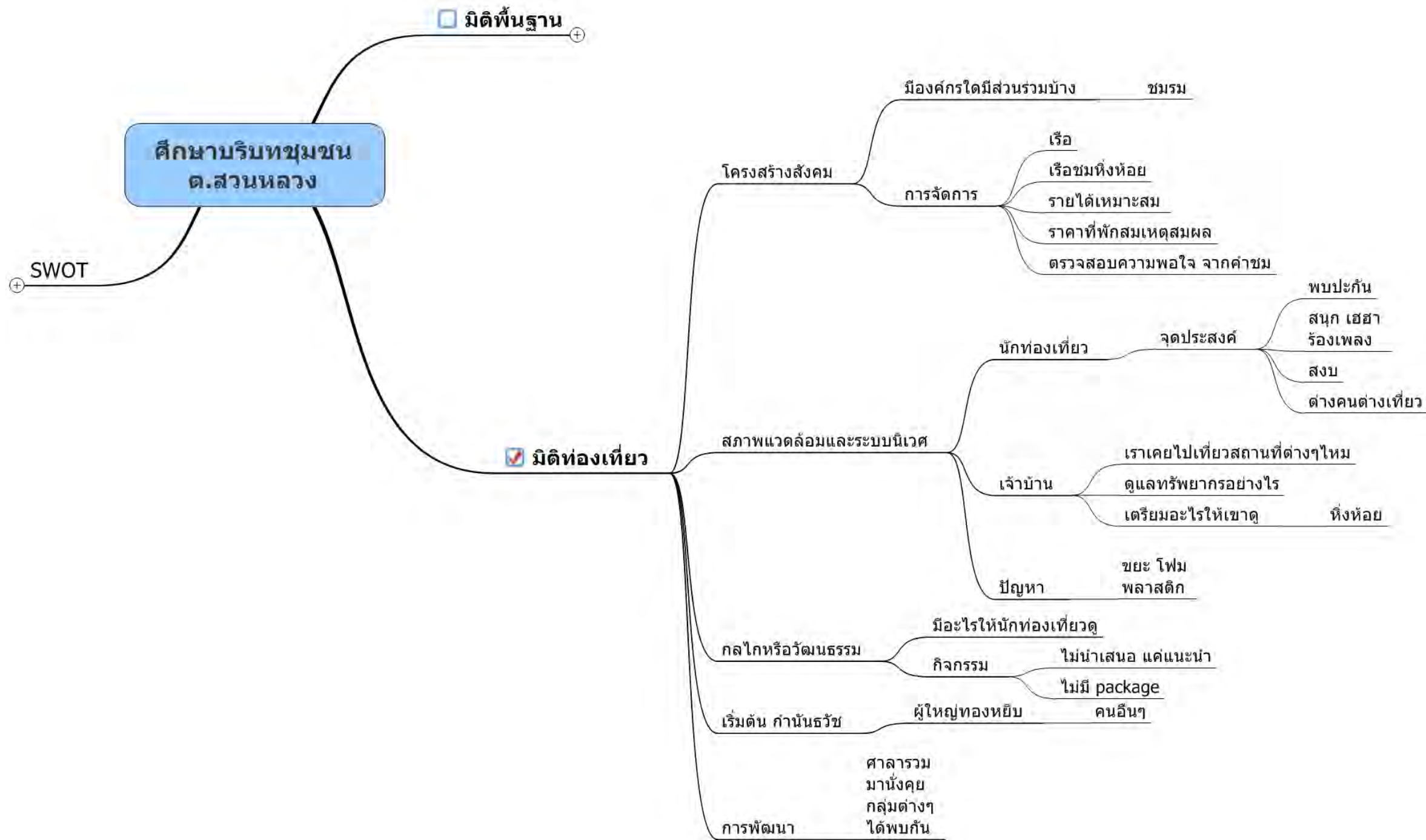
2.1.1 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของ กลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง อำเภออัมพวา จากข้อมูลพื้นฐานในด้านการศึกษาริบทชุมชนพบว่า พื้นที่อำเภออัมพวา แบ่งออกเป็น 12 ตำบล การรวมกลุ่มของผู้ประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวในอำเภออัมพวามีลักษณะกระจายตัวในแต่ละตำบล เนื่องจากสภาพพื้นที่ห่างกัน และกันด้วยสวนผลไม้ ทำให้ติดต่อถึงกันยาก จึงทำให้มีการรวมกลุ่มกันเฉพาะพื้นที่แต่ละตำบล สำหรับตำบลที่มีการรวมตัวกันเข้มแข็งได้แก่ ตำบลท่าคา ตำบลเหมืองใหม่ ตำบลปลายโพงพาง และตำบลยี่สาร เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีการจัดการท่องเที่ยวในยุคเริ่มแรก ส่วนตำบลอัมพวาบริเวณตลาดน้ำอัมพวานั้น เพิ่งเริ่มกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้ประมาณ 2 ปี (ตั้งแต่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2547) เนื่องจากมีสภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ยังไม่มีระบบการจัดการที่ชัดเจน และไม่มี การรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมนัก กล่าวคือ ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ถึงแม้จะมีพื้นที่เขตติดต่อหรือบ้านเรือนติดกัน ก็ได้มีการพูดคุยรวมกลุ่มกัน ทั้งนี้จากการนำร่องด้านกิจกรรมท่องเที่ยวของนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา โดยการก่อตั้งชมรมท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมผู้ประกอบการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม แต่ชาวตำบลอัมพวาสนใจสมัครเป็นสมาชิกในชมรมไม่มากนัก

ในทางกลับกันตำบลอื่นๆ ในอำเภออัมพวา ได้แก่ ตำบลสวนหลวง ตำบลบางแค ได้มีการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากเห็นว่ามือนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก จึงเตรียมขยายพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้ไม่ได้เกิดจากการรวมกลุ่มกัน เป็นลักษณะต่างคนต่างทำเช่นกัน

เนื่องจากพื้นที่ตำบลอัมพวา สวนหลวง และบางแค เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ และยังไม่มีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจน ในขั้นตอนการกำหนดวิสัยทัศน์ และเป้าหมายร่วมกันนั้น ผู้วิจัยจึงเชิญชวนกลุ่มชาวบ้านบริเวณนี้ ซึ่งได้ไปสัมภาษณ์ในช่วงแรกแล้วมาเข้าร่วมกิจกรรม มีชาวบ้านจำนวน 3 ท่านตอบรับเข้าร่วมล้อมวงคุยกันเพื่อทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย วิสัยทัศน์ของชุมชน และแนวทางการจัดการท่องเที่ยว จึงเรียกกลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง กิจกรรมเป็นลักษณะการนั่งคุย ระดมสมองทบทวนตนเอง ให้ช่วยกันเล่าประวัติชุมชน การประกอบอาชีพ ที่มาของการให้บริการบ้านพัก และมองหาเป้าหมายร่วมกันว่าจะทำท่องเที่ยวไปเพื่ออะไร ระหว่างนั้นผู้ช่วยวิจัยจะเขียนบันทึกลงบนกระดาษ flip chart ผู้วิจัยจะเป็นผู้ชวนคุยและเปิดประเด็น (ประเด็นการพูดคุย ดังแผนภูมิที่ 22 – 23)

แผนภาพที่ 22 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง (1)

แผนภาพที่ 23 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง (2)

การพูดคุยของกลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวง เริ่มต้นจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ให้บริการที่พักในชุมชน พบว่าบ้านที่ให้บริการเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวนั้นมีจำนวนหลายหลัง และเพิ่มจำนวนขึ้นทุกวัน เนื่องจากเห็นตัวอย่างจากเพื่อนบ้านที่สามารถมีรายได้จากการให้บริการที่พักจึงมีการเปิดให้บริการบ้างตามอย่างกัน บางหลังลงทุนมาก บางหลังลงทุนน้อยขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และความพร้อมของตน ราคาที่ให้บริการมีตั้งแต่ห้องละ 500 - 1,000 บาท ต่อคืน ขึ้นอยู่กับขนาดของห้องและองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของเจ้าของบ้านเป็นหลัก

การรวมกลุ่มกันของกลุ่มนี้ไม่ปรากฏขึ้นให้เห็นเด่นชัด ผู้วิจัยจึงใช้วิธีชักชวน ผู้ที่สนใจเข้าร่วมวงสนทนาเพื่อมองหาเป้าหมายและสำรวจตนเอง

การชักชวนเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะเจ้าของบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลา เพราะต้องดูแลบ้านที่ให้พัก และทำอาชีพส่วนตัวเช่น ทำสวน (ลิ้นจี่ ส้มโอ) รับราชการ และส่วนใหญ่ผู้ที่อยู่บ้านในวันธรรมดาจะไม่ใช่เจ้าของบ้านที่แท้จริงจะเป็นเพียงผู้ที่เฝ้าบ้านให้ และในวันเสาร์-อาทิตย์เจ้าของบ้านจะมีภาระกับการต้อนรับแขกจึงไม่สะดวกนัก

กิจกรรมรวมกลุ่มสนทนาจึงเกิดขึ้นจากเจ้าของบ้านสามหลังที่หลังจากการเข้าไปพูดคุยหลายครั้งและให้ความสนใจจึงเสียสละเวลามาร่วมล้อมวงสนทนา ได้แก่ คุณที๋อ บ้านพักโฮมสเตย์ คุ้มรับลม คุณสมพงษ์ บ้านกามเทพ และคุณบุญส่ง บ้านตา-ยาย โฮมสเตย์

บรรยากาศการพูดคุยเป็นไปอย่างสบายๆ ในเช้าวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2549 เริ่มต้นจากการแนะนำตนเอง เพราะถึงแม้จะอยู่บ้านเรือนละแวกเดียวกันแต่ละทำนกลับไม่รู้จักคุ้นเคยกัน พบกันเพียงผ่านๆ และด้วยพื้นที่ที่กันด้วยสวนผลไม้ทำให้บ้านเรือนอยู่ลึกเข้าไปจากถนน จึงทำให้ไม่ค่อยได้พบกัน

ผู้วิจัยเปิดบทสนทนาด้วยความไม่รู้เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ของ อำเภออัมพวาแห่งนี้ จึงชวนคุยเกี่ยวกับเรื่องราวประวัติความเป็นมา เพื่อเป็นการทบทวนว่าประวัติท้องถิ่นของที่นี่เป็นอย่างไร การพูดคุยจึงค่อนข้างสนุกสนานไหลรื่น เพราะคุณบุญส่ง เคยให้ข้อมูลลักษณะนี้กับนักวิจัยท่านอื่นจึงทำให้เล่าเรื่องราวได้อย่างละเอียด ส่วนท่านอื่นๆ ได้พูดเติมและยกตัวอย่างเพิ่มในส่วนที่ขาดไป จึงได้ใจความว่า

สมัยบรรพบุรุษนั้นเป็นผู้อพยพมาจากจีน มอญ กะเหรี่ยง เดิมมีอาชีพปลูกข้าว ปลูกผลไม้ และพริกแห้ง ทำน้ำตาลมะพร้าว ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2487 ลีนคำราคาตก เชื้อเพลิงหายาก ขาดแรงงาน จึงหันมาปลูกลิ้นจี่และส้มโอตามลำดับ อาชีพส่วนใหญ่จึงเป็นชาวสวน ปัจจุบันอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าวลดลงเพราะประชากรอายุมากมีแต่คนแก่ส่วนใหญ่ หนุ่มสาวจะไปทำงาน

โรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดนี้มีลำคลองจำนวนมากกว่า 300 คลอง มีวัดมากกว่า 200 วัด มีประเพณีเก่าแก่โบราณ เช่นประเพณีชักพระเดือน 10 ซึ่งปัจจุบันได้เลิกไปแล้ว ประเพณีตักบาตรขนมครก ได้เลิกไปแล้วเช่นกัน (แต่มีโครงการที่จะฟื้นขึ้นมาใหม่) และประเพณีสงกรานต์ ที่ยังคงจัดงานอย่างยิ่งใหญ่โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้รับผิดชอบ การละเล่นโบราณหลายอย่างที่ได้สูญหายไปเช่น สะบ้า เสือโล่ววัน และมอญช้อนผ้า

การจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดนี้เริ่มต้นจากกำนันธวัช บ้านทรงไทยปลายโพงพาง และผู้ใหญ่ทองหยิบ บ้านหัวหาด ที่ได้เริ่มเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้าพักเป็นรายแรกๆ ต่อมาบ้านอื่นจึงให้บริการบ้าง คุณที่กล่าวไว้ว่า “การที่ให้บริการที่พักรับเริ่มต้นจากต้องการหาเงินมาซ่อมแซมบ้าน จึงปรับปรุงบ้านและให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก เพราะจะได้รายได้ซ่อมบ้านด้วย” คุณสมพงษ์ ปรับปรุงบ้านเก่าเพื่อเอาไว้อยู่เองและขยายให้ลูกได้อยู่และมีพื้นที่กว้างขวางพอ จึงเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าพักด้วย ดังนั้นการให้บริการที่พักรับดังกล่าวจึงเกิดขึ้นจากความต้องการที่จะปรับปรุงบ้านอยู่เดิม และสอดคล้องกับในจังหวัดมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเพิ่มมากขึ้นซึ่งบริเวณบ้านมีความสวยงาม และมีพื้นที่กว้างขวางพอสามารถต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ในขณะเดียวกันจึงเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าพักได้ด้วย

จุดประสงค์ที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวที่อำมพวานั้นมีแตกต่างกัน ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาจะเที่ยวเพื่อพักผ่อนและสนุกสถานเฮฮา นักท่องเที่ยวชอบที่บรรยากาศสงบ และเป็นการท่องเที่ยวแบบต่างคนต่างเที่ยวไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ถึงแม้จะเป็นเจ้าของบ้านเอง บางคนอยากคุยด้วยเจ้าของบ้านจึงคุยด้วยแต่ถ้าเขาไม่อยากคุยด้วยก็ไม่ไปรบกวน การเตรียมพร้อมด้านการจัดการท่องเที่ยวนั้นในกลุ่มนี้มีการติดต่อประสานงานเรื่องเรื่องชมหิงห้อยให้กับนักท่องเที่ยว จัดเรือบริการไปตลาดน้ำอำมพวา เพราะพื้นที่ไม่ติดกันแต่สามารถไปทางเรือได้ โดยดูแลเรื่องราคาที่เหมาะสมสมเหตุสมผลด้วย แต่การบริการลักษณะพิเศษท่องเที่ยวหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวนั้นยังไม่มี เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเดินทางไปเที่ยวเองโดยใช้รถยนต์ส่วนตัว และเจ้าของบ้านไม่มีเวลาเพียงพอที่จะนำเที่ยวด้วย จึงนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของจังหวัด เช่น ค่ายบางกุ้ง บ้านดนตรี วัดอำมพวัน และชมหิงห้อยตอนกลางคืน เป็นต้น

ปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มนี้ มีลักษณะการรวมตัวกันของชมรมท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม แต่ทั้ง 3 ท่านไม่ได้เข้าร่วมในชมรม เพราะไม่สะดวกหลายอย่าง แต่พอทราบข้อมูลเป็นระยะๆ

การดูแลทรัพยากรของคนในพื้นที่ทั้ง 3 ท่านกล่าวว่ายังไม่ดีเท่าที่ควร มีปัญหาขยะ โฟม พลาสติก ถูต่างๆ เมื่อมีคนมากขึ้นขยะก็มีจำนวนมากขึ้นด้วยและยังไม่มีวิธีการกำจัดขยะอย่างชัดเจน ชาวบ้านท่านอื่นๆ ในพื้นที่ยังไม่ได้พูดคุยกันจริงจังในเรื่องนี้แต่ก็มีการพูดถึงและพยายามแก้ปัญหาด้วยตัวเองอยู่

เป้าหมายในอนาคตด้านการท่องเที่ยวจะเป็นอย่างไร มีการเสนอความคิดเห็นว่าอยากมีพื้นที่ส่วนกลางในชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามานั่งพักผ่อน พูดคุยกัน เพราะต่างคนมาจากต่างที่น่าจะมีส่วนที่ไว้พบปะกันบ้าง อาจเป็นศาลา หรือที่นั่งเล็กๆ ริมน้ำนี้ แต่ก็สุดแท้แต่ถ้าใครไม่ต้องการพบปะก็ไม่ใช่ไรแต่คิดว่ามีหลายคนที่จะอยากจะพูดคุยกันเหมือนกัน

การวัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวนั้น เจ้าของบ้านกลุ่มตำบลสวนหลวงสังเกตจากคำติชม และการพูดคุยก่อนกลับ โดยให้ลงนามว่าใครมาเที่ยวและเขียนคำติชมไว้ด้วย

2.1.2 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มบ้านริมคลอง อำเภอเมือง จากการศึกษาข้อมูลในด้านบริบทชุมชนพบว่า พื้นที่อำเภอเมืองแบ่งออกเป็น 11 ตำบล ในแต่ละตำบลไม่ปรากฏให้เห็นการสร้างที่พักในชุมชนมากนัก ทั้งนี้มีสร้างที่พักลักษณะ รีสอร์ทขนาดใหญ่ที่ตำบลท้ายหาด มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งให้บริการบ้านพักลักษณะพักรวมกับชาวบ้านที่ตำบลบ้านปรก และกำลังดำเนินการให้บริการที่พักที่บริเวณป่าชายเลนตำบลคลองโคน จากข้อมูลดังกล่าวพบว่าที่ตำบลบ้านปรก มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านให้บริการด้านที่พักในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน ชื่อกลุ่มบ้านริมคลอง ผู้วิจัยจึงเข้าไปสัมภาษณ์ประธานกลุ่มเพื่อสอบถามข้อมูลและพบว่า มีกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้เพียงกลุ่มเดียวที่มีลักษณะการรวมตัวกันเรื่องที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจนในพื้นที่อำเภอเมือง ผู้วิจัยจึงชักชวนเข้าร่วมกิจกรรม โดยอาศัยการประชุมประจำเดือนของชาวบ้านเป็นเวทีขับเคลื่อน (ผู้วิจัยไม่จัดเวทีขึ้นมาใหม่ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกิจกรรมซ้ำซ้อนขึ้นมากนัก)

ลักษณะเวทีของชาวบ้านเป็นการพูดคุยประชุมปรึกษาหารือกันแบบสบายๆ ในเวลาเย็นหลังเลิกงาน ผู้วิจัยจึงเข้าพูดคุย และชวนคิดเกี่ยวกับประวัติชุมชน ทบทวนตัวเองและมองหาเป้าหมายของกลุ่มร่วมกันว่าจะทำท่องเที่ยวไปเพื่ออะไร ลักษณะกิจกรรมจึงเป็นการสนทนา ในบรรยากาศที่เป็นกันเองซึ่งประธานกลุ่มเป็นผู้ดำเนินกระบวนการ

กลุ่มบ้านริมคลอง มีสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม รวมกลุ่มกันมาเป็นเวลานานประมาณ 5 ปี เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มของสมาชิกในลักษณะวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับการให้บริการที่พักในชุมชนด้านการท่องเที่ยว ปัจจุบันมีสมาชิก 13 คน มีคุณฉัตรดา (เล็ก) มีศิลป์ เป็นผู้ประสานงานกลางหรือเป็นหัวหน้ากลุ่ม นักท่องเที่ยวที่สนใจ

เข้าพักจะติดต่อผ่านคุณณิรดา เพื่อนำชมบ้านหลังต่างๆ เลือกตามความพอใจ คุณณิรดาจะประสานงานกับเจ้าของบ้านเพื่อจัดที่พักให้นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะหรือกลุ่มใหญ่ สามารถใช้พื้นที่ส่วนกลางรับประทานอาหารหรือทำกิจกรรมได้ที่บ้านของคุณณิรดา ในกลุ่มจะมีสมาชิกส่วนหนึ่งทำหน้าที่เป็นแม่ครัวเพื่อดูแลเรื่องอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว

สมาชิกกลุ่มบ้านริมคลองนั้นให้บริการบ้านพักที่พักรวมอยู่กับเจ้าของบ้าน แบ่งห้องให้นักท่องเที่ยวพักรวมในหลังคาเรือนเดียวกัน แต่มีสมาชิกบางท่านสร้างบ้านหลังเล็กๆ แยกต่างหากในบริเวณบ้านของตนเพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเป็นส่วนตัวมากขึ้น

กลุ่มนี้มีการรวมกลุ่มกันมานานพอสมควร มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นระยะๆ แต่ไม่ค่อยมีกิจกรรมกลุ่มร่วมกันมากเท่าไร เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านสูงอายุที่อยู่บ้านทำงานเล็กๆ น้อยๆ และมีรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริม

บ้านริมคลองได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ เพราะได้รับการประชาสัมพันธ์จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในเรื่องของที่พักแบบโฮมสเตย์ จึงทำให้นักท่องเที่ยวทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่มาใช้บริการ ทั้งมาเที่ยวพักผ่อนและจัดประชุมสัมมนา การดำเนินการมาเป็นเวลานานทำให้คุณณิรดา สามารถวางแผนแพคเกจการท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

แต่ทั้งนี้การประสานงานภายในกลุ่มยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ไม่ค่อยมีการประชุมประจำเดือนหรือวาระอื่นๆ บ่อยครั้งนัก เพราะมีเวลาพูดคุยกันไม่มาก ส่วนใหญ่พบกันเมื่อเวลาส่งนักท่องเที่ยวไปพักที่บ้านเท่านั้น จึงไม่มีโอกาสได้คิดทบทวนถึงการทำงานของกลุ่ม

การทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมายและกำหนดวิสัยทัศน์ครั้งนี้ จึงเป็นโอกาสที่สมาชิกได้มาพบกัน การพูดคุยเกิดขึ้นในเย็นวันที่ 23 สิงหาคม 2549 ที่บริเวณลานหน้าบ้านริมคลอง นั่งคุยไปกินไปแบบสบายๆ โดยคุณณิรดาเป็นผู้ชวนคุย ทบทวนถึงที่มาที่ไปของกลุ่มว่ากิจกรรมที่บริการนักท่องเที่ยวทุกวันนี้มีอะไรบ้าง มีการขายเรือชมหิ่งห้อยไปตามคลองผีหลอก โดยจะติดต่อเรือรับจ้างมารับนักท่องเที่ยวไปจากท่าเรือของกลุ่ม พูดถึงการจัดสรรเรือรายได้ของเรือรับจ้าง ทบทวนกันถึงทรัพยากรที่มีและใช้ในการจัดการท่องเที่ยวได้แก่ หิ่งห้อย ต้นลำพู ลำคลอง และต้นจากบริเวณรอบๆ บ้าน สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องช่วยกันรักษาไว้ เพราะต้นจากจะช่วยป้องกันน้ำเซาะตลิ่ง ถ้าโค่นจนหมดเพื่อต้องการให้เห็นทัศนียภาพสวยงามเมื่อมองออกไปที่ลำคลองแล้วจะเป็นปัญหาทำให้ตลิ่งพังได้ในเวลาน้ำมาก

ศิลปวัฒนธรรมที่ท้องถิ่นมีอยู่นั้นทางกลุ่มนี้ยังพูดถึงไม่ชัดเจนเท่าไร เมื่อคุยถึงการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกด้วยกันนั้น ทางกลุ่มพบว่าไม่น้อยมาก นานๆ ครั้งจึงจะคุยหารือกันสักครั้ง

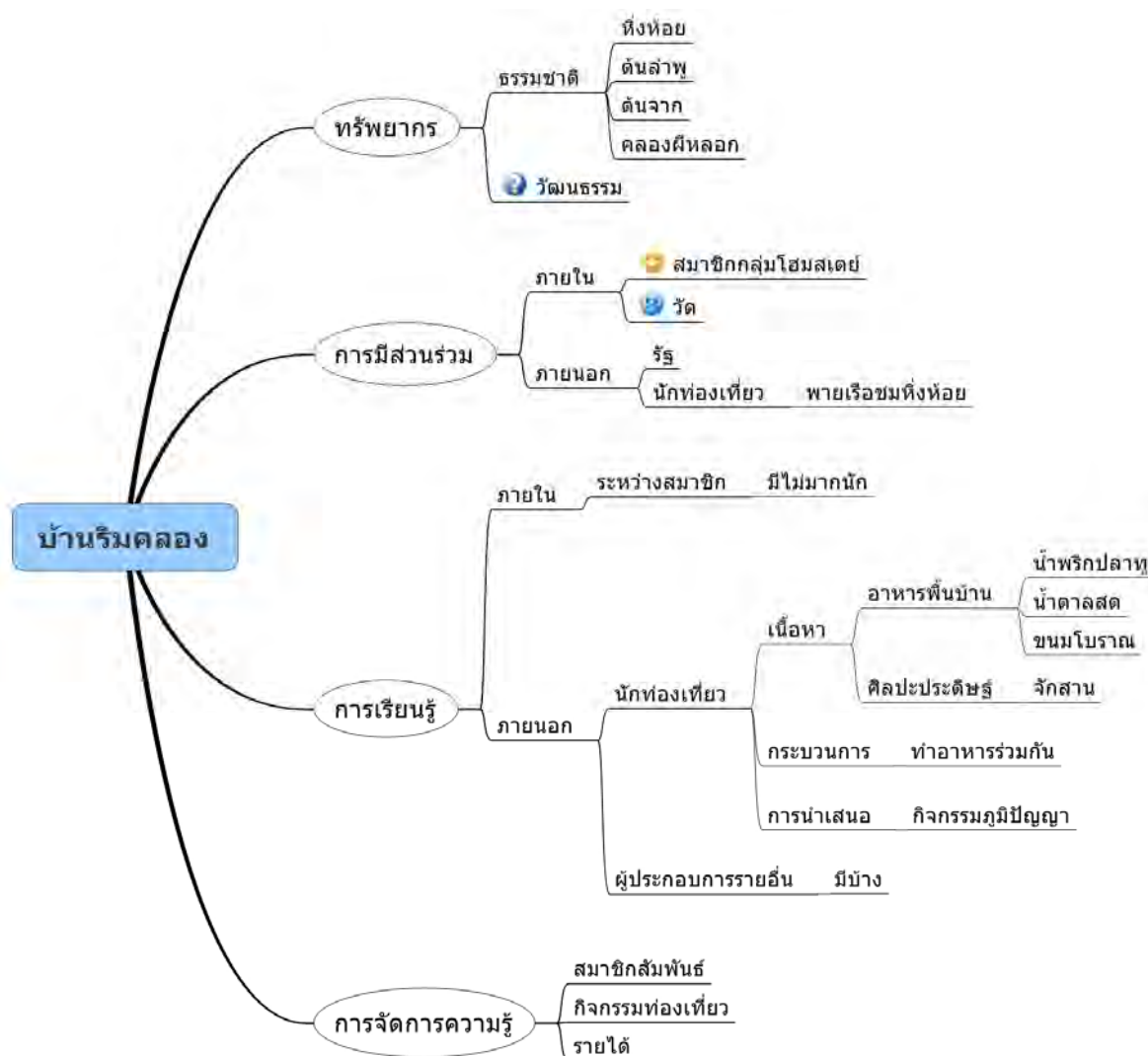
หนึ่ง ถึงแม้กำหนดว่าจะให้มีการประชุมประจำเดือนแต่ไม่ค่อยเป็นไปตามกำหนดเท่าไร นอกจากนี้ เหตุเร่งด่วนจึงเรียกมาประชุมกัน จึงสรุปว่าทางกลุ่มยังจัดระบบเรื่องนี้ไม่ดีพอ การมีส่วนร่วมกับ นักท่องเที่ยวที่มีค่อนข้างมาก เพราะนักท่องเที่ยวที่มาพักส่วนใหญ่ชอบการมีปฏิสัมพันธ์กับ เจ้าของบ้าน ทำให้เกิดการพูดคุย กิจกรรมพาเที่ยวพาส่งหนึ่งห้อยจากบ้านพักทำให้ได้พูดคุยกันเรื่อง ต่างๆ ขณะลงเรือด้วย การมีส่วนร่วมของรัฐนั้นมีบ้างแต่ไม่มาก ส่วนใหญ่จะเป็นการเข้าร่วม ประชุมที่ทางราชการจัดขึ้น

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือพัฒนาศักยภาพของสมาชิกด้วยกันมีไม่มากนัก แต่มี การจัดการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวโดยการสอนทำอาหารพื้นบ้านเช่น น้ำพริกปลาหู ส้มตำ ขนม โบราณ เคี้ยวน้ำตาลสด ศิลปะประดิษฐ์เครื่องจักสาน โดยเน้นภูมิปัญญาของท้องถิ่น และให้ นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ทำอาหารร่วมกันหรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ส่วนการเรียนรู้กับผู้ให้ บริการด้านที่พักท่านอื่นๆ หรือจากภาคคนนอกนั้นเกิดขึ้นไม่บ่อยครั้งนัก

ดังนั้นการจัดการความรู้ด้านสมาชิกสัมพันธ์ของกลุ่มจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น ในกลุ่มมี ความเห็นร่วมกันที่จะช่วยกันพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวและช่วยกันคิดเรื่องการบริหารจัดการรายได้ ด้วย

จากการทบทวนตนเองครั้งนี้จึงพบว่า กลุ่มบ้านริมคลองมีความเข้มข้นด้านการ ให้บริการนักท่องเที่ยวแต่ยังไม่เน้นการทำงานกลุ่มเท่าไร จึงทำให้ทางกลุ่มได้ใช้โอกาสนี้หารือถึง เรื่องต่างๆ ที่กลุ่มต้องการความคิดเห็นร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มท่านหนึ่งจึงพูดขึ้นว่า ในกลุ่มนี้ยังไม่มี ข้อตกลงที่เป็นเหมือนข้อปฏิบัติให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการทำความเข้าใจร่วมกัน ประเด็นนี้ ในกลุ่มเห็นตรงกันจึงช่วยกันคิดข้อปฏิบัติเพื่อทำความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว แล้วพิมพ์ติดไว้ที่บ้าน ของตนด้วย

เมื่อกลุ่มบ้านริมคลองทบทวนตัวเองและมองหาเป้าหมายของกลุ่มแล้วพบว่ามีความ หลาย เรื่องที่ต้องการดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของกลุ่ม และมีเป้าหมายเพื่อการ พัฒนาการท่องเที่ยวแบบพอเพียง ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังแผนภาพที่ 24

แผนภาพที่ 24 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของกลุ่มบ้านริมคลอง อำเภอเมือง

2.1.3 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มรักษ์บางคนที อำเภอบางคนที จากการรวบรวมข้อมูลในด้านบริบทชุมชนพบว่า พื้นที่อำเภอบางคนที แบ่งออกเป็น 13 ตำบล มีการให้บริการด้านที่พักกระจายอยู่หลายตำบลทั่วทั้งอำเภอ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเด่นชัดซึ่งกลุ่มรักษ์บางคนที (คนทีเป็นคำโบราณของอำเภอบางคนที อ่างแล้วในบทที่ 2) สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ้านที่ให้บริการบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พูดคุยกับประธานกลุ่มและชาวบ้านที่ประกอบ

กิจการด้านที่พักในพื้นที่นี้แล้ว จึงชักชวนเข้าร่วมกระบวนการ ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมายและ วิสัยทัศน์ของกลุ่มรักษ์บางคนที ทางกลุ่มสนใจเข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยจึงอาศัยเวทีประชุม ประจำเดือนของกลุ่มเป็นโอกาสในการขับเคลื่อนกระบวนการ (ผู้วิจัยไม่จัดเวทีขึ้นมาใหม่ เพื่อ ป้องกันไม่ให้เกิดกิจกรรมซ้ำซ้อนขึ้น)

ลักษณะกิจกรรมเป็นการประชุมระดมสมองทบทวนตัวเองของชุมชน ชวนกันคุย ช่วยกันคิด มองเป้าหมายว่าทำการท่องเที่ยวไปเพื่ออะไร ผ่านการบันทึกบนกระดาษแผ่นพลิก (flip chart pad) โดยการเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) ซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และ มองเป้าหมายของกลุ่มร่วมกัน ประธานกลุ่มเป็นผู้ดำเนินการประชุม

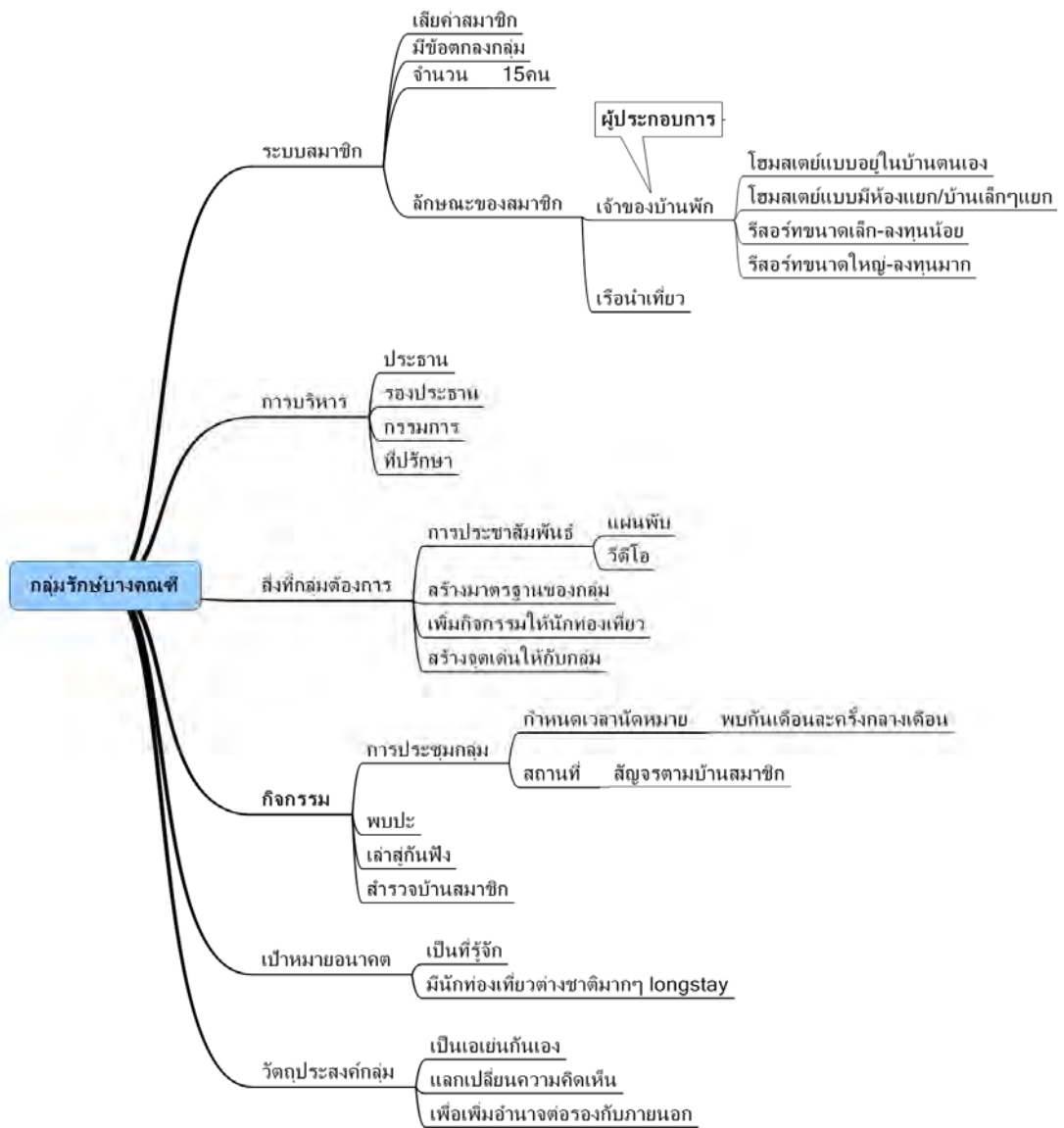
“กลุ่มรักษ์บางคนที” กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวให้ครบวงจรและยุติธรรม
2. สนับสนุนการพัฒนาสังคมทุกรูปแบบในอำเภอบางคนที
3. พัฒนาสร้างเสริมและจรรโลงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่ดีงามให้

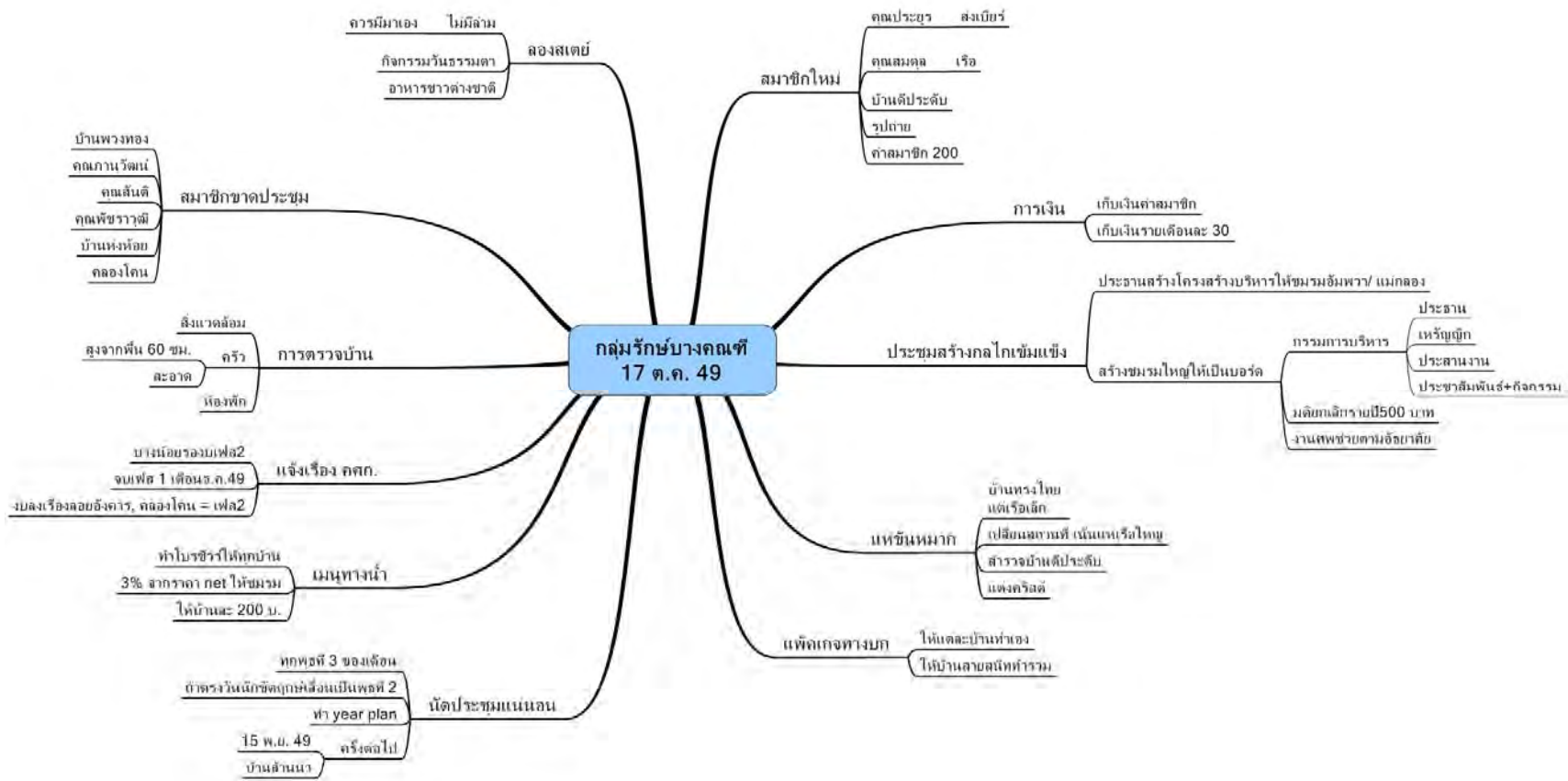
แพร่หลายสืบไป

การรวมตัวของสมาชิก เริ่มต้นจากความต้องการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ของอำเภอบางคนที กลุ่มก่อตั้งขึ้นวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 28 ท่าน มีทั้งกลุ่มบ้านพัก ร้านอาหาร และอื่นๆ มีวัตถุประสงค์ร่วมกันว่าจะจะเป็นเครือข่ายแบบเอื้อ ออาหาร ร่วมมือและเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน กิจกรรมหลักของกลุ่มคือการประชุมประจำเดือน เพื่อเป็น การพูดคุยแลกเปลี่ยนและพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน

การทบทวนตัวเองมองหาเป้าหมายผ่านเวทีการประชุมของกลุ่มรักษ์บางคนที มีขึ้น วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2549 ที่บ้านอัมพริเวอร์ไซด์ อำเภอบางคนที

แผนภาพที่ 25 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มรักษ์บางคนटी (1)

แผนภาพที่ 26 การทบทวนตัวเอง ค้นหาเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ของกลุ่มรักษ์บางคนที (2)

2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2.2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ของกลุ่มเจ้าของบ้าน ตำบลสวนหลวง การพบปะ พูดคุยระหว่างสมาชิกของกลุ่มนี้ เกิดขึ้นไม่บ่อยครั้งนักเนื่องจากเป็นการรวมตัวของกลุ่มเฉพาะกิจและยังไม่มีผู้นำที่ชัดเจน เมื่อผู้วิจัยเข้าไปกระตุ้นและชักชวนให้เกิดกิจกรรมก็เกิดการขับเคลื่อนของกลุ่ม ทั้งนี้จึงมิได้เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบเป็นธรรมชาติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องลงพื้นที่กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมเป็นระยะๆ เพื่อสร้างความต่อเนื่อง และต้องสังเกตความต้องการของชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมว่ามีความสนใจเพียงใด โดยยึดความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก

2.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มบ้านริมคลอง กลุ่มบ้านริมคลองเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ให้บริการด้านที่พักในชุมชน โดยมีประธานกลุ่มเป็นผู้จัดการติดต่อประสานงานและดำเนินการต่างๆ กับนักท่องเที่ยวหรือแขกที่เข้ามาพัก ชาวบ้านสมาชิกในกลุ่มเป็นเครือข่ายร่วมให้บริการที่พัก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มนี้มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการพูดคุยกันระหว่างประธานและสมาชิกทีละคน ไม่ค่อยมีการประชุมร่วมกันบ่อยนัก บางครั้งจะคุยกันถ้าเกิดปัญหา มีการกำหนดการประชุมประจำเดือนแต่ยังปฏิบัติไม่ค่อยสม่ำเสมอ

ผู้วิจัยจึงเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มกันให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มสมาชิก แนะนำให้มีการมาประชุมพบกันแบบพร้อมกันหมดทั้งกลุ่ม อ้างอิงถึงการประชุมทบทวนตนเองเพื่อกำหนดเป้าหมายของกลุ่มครั้งก่อนนั้นจะพบว่าทางกลุ่มยังขาดความต่อเนื่อง ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทางกลุ่มจึงเริ่มประชุมกลุ่มบ้านริมคลองแบบประจำเดือนสม่ำเสมอขึ้น และพบว่ากลุ่มนั้นยังขาดประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวในหลายด้านจึงต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับกลุ่มอื่นบ้าง ผู้วิจัยจึงเป็นผู้ประสานให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มนี้กับกลุ่มอื่นขึ้น

2.2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มรักษ์บางคนที กลุ่มรักษ์บางคนทีเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้ที่มีความสนใจร่วมกัน มีเป้าหมายเช่นเดียวกัน มีผู้นำที่ชัดเจน และมีกิจกรรมของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ เช่นการประชุมประจำเดือน ซึ่งเป็นการพบปะกันของกลุ่ม ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ผู้วิจัยเป็นผู้ติดตามการประชุมประจำเดือนของกลุ่ม และสังเกตกิจกรรมเพื่อช่วยเติมเต็มหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มชาวบ้าน

ในการประชุมแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้พยายามสอดแทรกกระบวนการแลกเปลี่ยน ในลักษณะของการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ การจัดการด้านที่พักของชาวบ้านให้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการประชุมของกลุ่มนี้มีลักษณะที่ค่อนข้างเป็นทางการ มีประธานกลุ่มเป็นผู้ดำเนินการประชุมโดยส่วนใหญ่จึงอาจทำให้ชาวบ้านไม่สามารถพูดคุยได้เต็มที่ การสร้างบรรยากาศให้เกิดการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการจะช่วยให้การเล่าเรื่องเป็นธรรมชาติมากขึ้น

2.2.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์บางคนที (ดังแผนภาพที่ 27 – 28) จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวภายในกลุ่มบ่อยครั้งขึ้น รวมทั้งผู้วิจัยได้ชวนคุยและนำเสนอให้เห็นภาพของการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ทั้งในจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จและประสบปัญหา ตลอดจนวิธีการแก้ปัญหา ทำให้แต่ละกลุ่มพบว่าควรมีการพูดคุยพบปะกับกลุ่มอื่นบ้างเริ่มต้นจากในจังหวัดเพื่อเป็นการทำความรู้จักสร้างเครือข่ายและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กลุ่มบ้านริมคลองแสดงความสนใจมากเป็นพิเศษเนื่องจากการทำงานของกลุ่มยังไม่มีรูปแบบเท่าที่ควร จึงคิดว่าควรที่จะหาพี่เลี้ยงในการให้คำปรึกษา กลุ่มรักษ์บางคนทีมีความเข้มแข็งด้านการจัดการกลุ่มมากกว่า ให้ความสนใจกลุ่มบ้านริมคลองเช่นเดียวกันเนื่องจากจะได้ช่วยกันพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดให้ยั่งยืนขึ้น ส่วนกลุ่มบ้านตำบลสวนหลวงนั้นยังไม่มี ความสนใจที่จะเข้ากลุ่มเพิ่มเติม

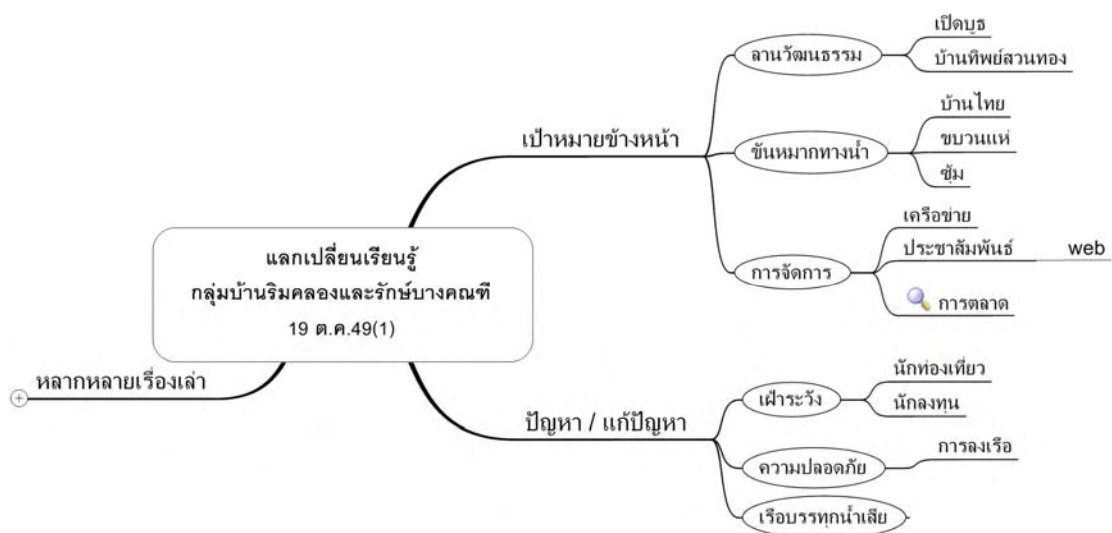
ผู้วิจัยจึงทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานติดต่อให้สองกลุ่ม คือ กลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์บางคนที มาพบกันพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยทำความเข้าใจมาก่อนการร่วมวงประชุมว่าเป็นกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยให้ทุกคนเปิดใจในฐานะผู้ที่จะเป็นผู้ให้และผู้รับ เตรียมตัวเรียบเรียงประสบการณ์ดีๆ ปัญหาและการแก้ปัญหา ที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของตน มาเล่าสู่กันฟังเพื่อให้เกิดสารประโยชน์ร่วมกัน

การประชุมจัดขึ้นเป็นเวลา 1 วัน จัดบรรยากาศสบายๆ เป็นกันเองที่บ้านริมคลอง ผู้วิจัยทำหน้าที่เตรียมอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการประชุม ได้แก่ กระดานกระดาษแผ่นพลิก (flip chart pad) ปากกา สีเทียน เครื่องบันทึกเสียงดิจิทัล กล้องถ่ายรูป กระดาษ A4 และใบบันทึกความรู้ เพื่อให้ผู้เข้าประชุมได้จดบันทึกและจัดเก็บเป็นคลังความรู้ของตนเอง (ทั้งนี้สำรวจแล้วว่าทุกคนมีความรู้สามารถอ่านออกเขียนได้) นอกจากนั้นผู้วิจัยได้เตรียมตัวเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการประชุม ประมวลรายละเอียดจากการศึกษาข้อมูลของทั้งสองกลุ่มที่ผ่านมาและพยายามช่วยให้บรรยากาศการประชุมมีความเป็นธรรมชาติ และเกิดการบอกเล่า เรื่องราวจากผู้ปฏิบัติตัวจริง (รายละเอียดดูภาคผนวก ฉ)

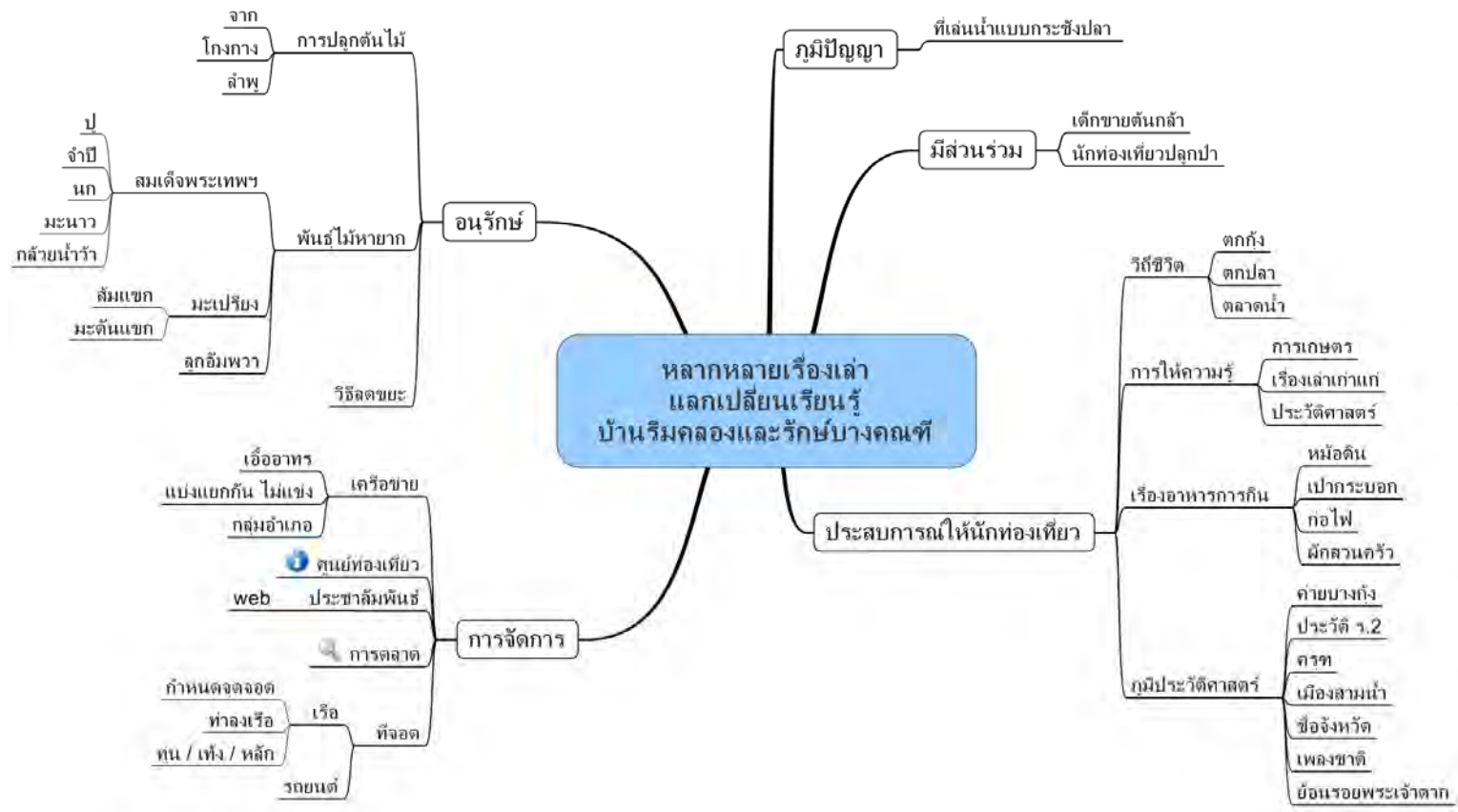
การเตรียมการด้านการบันทึกความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการประชุม ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมให้กับสมาชิกกลุ่มรักษ์บางคนทีคนหนึ่งมาก่อนหน้านี้เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นคุณลิขิต (Note taker) ที่คอยจดคอยบันทึกระหว่างการประชุม และผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้จับประเด็น โดยมีผู้ช่วยวิจัยอีกคนหนึ่งทำหน้าที่ช่วยบันทึกบนกระดาน เนื่องจากคุณลิขิตยังไม่มี ความชำนาญพอในการขึ้นกระดานจึงให้คุณลิขิตจดบนกระดานและนำมาสรุปบนกระดานในตอนท้ายอีกครั้งหนึ่ง

การประชุมเริ่มต้นจากการแนะนำตัว และประวัติส่วนตัวโดยย่อ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เพราะแต่ละคนไม่รู้จักกันมาก่อน หลังจากนั้นในที่ประชุมช่วยกันเลือกประธานเป็นผู้ชวนคุย และเลือกคุณลิขิต เป็นผู้บันทึกการประชุม ผู้วิจัยตกลงบทบาทให้ชัดเจนว่าวันนี้เรามาพบปะกัน พูดคุยกัน เล่าประสบการณ์ให้กันฟัง และจะรวบรวมคลังความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของแต่ละคนนำไปใช้ในกระบวนการจัดเก็บเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคน เวทีจะไม่ได้เป็นการระดมสมองเพื่อหาข้อสรุปใดๆ แต่เป็นกิจกรรมแบบเพื่อนมาคุยกัน แบบพื้มาเล่าให้น้องฟัง ว่าใครทำอะไรอย่างไรบ้าง มีสิ่งดีๆ เกิดขึ้นอย่างไร ขณะที่ฟังคนอื่นเล่าให้จดสิ่งที่เขาพูดลงไปด้วย

ก่อนหน้านั้นให้ทุกคนได้ทบทวนตัวเองเพื่อหาเป้าหมายในกลุ่ม พบว่าทุกคนมีเป้าหมายใหญ่ร่วมกันที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามให้ยั่งยืน และมีวิถีแบบอนุรักษ์ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงทบทวนเป้าหมายนำทางนี้เพื่อให้ทุกคนได้มีหัวปลาในทิศทางเดียวกัน

แผนภาพที่ 27 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์บางคนที (1)

แผนภาพที่ 28 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มริษบางคณที (2)

เมื่อทุกคนทำความเข้าใจแล้วเปิดเวทีให้กับประธานในเวทีเพื่อดำเนินการชวนคุย ผลัดกันคุยผลัดกันเล่า ขณะเดียวกันผู้ช่วยวิจัยจะจดบันทึกขึ้นกระดาน ผู้วิจัยจะคอยฟังและชวนให้เข้าประเด็น

ในตอนท้ายของการประชุมคุณลิขิตนำบันทึกที่ได้มาขึ้นกระดาน เพื่อให้ทุกคนได้เห็นประเด็น การขึ้นกระดานบันทึกนี้เน้นการใช้ลักษณะของข้อความอย่างละเอียด โดยเชื่อว่าทุกคำพูดมีความหมาย และร่วมกันตรวจสอบสิ่งที่บันทึกได้อีกครั้งหนึ่งว่าถูกต้องหรือไม่

ก่อนจะแยกย้ายกลับ ให้ทุกคนได้พูดถึงเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในวันนี้ เป็นการประเมินหลังกิจกรรม (After Action Review – AAR) ว่าที่มาวันนี้

1. คาดหวังอะไรแล้วได้ตามที่หวัง
2. คาดหวังอะไรแล้วไม่ได้ตามที่หวัง
3. ไม่ได้หวังอะไรแล้วได้เกิดคาดหวัง
4. กลับไปแล้วจะไปทำอะไรต่อ

เพื่อให้ได้คิดทบทวนว่าเกิดอะไรขึ้น และได้ประโยชน์หรือไม่ได้ประโยชน์อย่างไร นอกจากนั้นทุกคนจะได้บันทึกความรู้ที่ตนเองจดกลับไปด้วย และมีการส่งบันทึกที่ได้จากเรื่องเล่าตามไปให้อีกครั้งหนึ่ง

2.2.5 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม หลังจากการเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม

เมื่อชาวบ้านกลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ้างามที่ได้พบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันแล้วนั้น เมื่อกลับมาที่กลุ่มมีการสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้นอีกครั้งให้กับสมาชิกคนอื่นที่ไม่ได้ไปทราบ ต่อจากนั้นมีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาและจัดเก็บชุดความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อไป

ผู้วิจัยสังเกตการณ์และเฝ้าอำนวยความสะดวกตามความต้องการของชาวบ้านเนื่องจากขึ้นอยู่กับสภาพความพร้อมของกลุ่มด้วย

2.3 การประมวลและจัดเก็บความรู้ การดำเนินการเรื่องการจัดเก็บชุดความรู้ จากกิจกรรมมองหาเป้าหมายของกลุ่มและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ผ่านมาแล้วนั้น กลุ่มรักษ้างามที่มีความเข้มข้น เข้มแข็ง และต่อเนื่องในกิจกรรมต่างๆ ทางกลุ่มได้มีการหารือกันเสมอเกี่ยวกับการจัดเก็บความรู้และสื่อที่จะนำมาใช้ในกลุ่ม

ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกสื่อที่ใช้ในการจัดเก็บความรู้

1. ทำความรู้จักสื่อประเภทต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในเรื่องประโยชน์ใช้สอย ตลอดจนกระบวนการผลิต เพราะทางกลุ่มสนใจที่จะผลิตและดูแลสื่อเอง
2. ให้ชมตัวอย่างของจริง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ค้นหาความต้องการของตนเอง ประชุมร่วมกันหาข้อสรุปว่าเราต้องการสื่ออะไร เพื่ออะไร

4. วิเคราะห์ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการผลิตและการใช้สื่อ เมื่อเลือกชนิดของสื่อที่ต้องการได้แล้ว วิเคราะห์ว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร บางครั้งสื่อที่ต้องการอาจจะทำไม่ได้ หรือใช้จริงแล้วไม่เหมาะสม

5. งบประมาณ ควรวางแผนเรื่องงบประมาณตั้งแต่ต้นเพื่อป้องกันปัญหาที่จะตามมา

6. การดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบโดยตรง ควรแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงให้ผู้ใดผู้หนึ่งเพื่อความสะดวกในการดำเนินงาน และความต่อเนื่องยั่งยืนของสื่ออื่นๆ

สื่อที่ได้จากกระบวนการคือ จดหมายข่าว เพราะจากการวิเคราะห์ผ่านขั้นตอนดังกล่าว ทางกลุ่มรักษ์บางคนที่จึงได้ข้อสรุปว่าจดหมายข่าวมีความเหมาะสมด้านลักษณะที่เข้าถึงง่าย ราคาผลิตไม่สูงเกินไป และได้ประโยชน์หลายด้าน ทั้งการเก็บความรู้และการประชาสัมพันธ์อีกด้วย

2.4 ความสอดคล้องของกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชน กับแบบจำลองปลาทู (TUNA Model)

การจัดการความรู้ในชุมชนด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามนั้น มีความสอดคล้องกับ แบบจำลองปลาทู (TUNA Model: Thai - UNAids Model) ประพันธ์ ผาสุขยัต (2547 : 21) เป็นอย่างมากในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การพัฒนาหัวปลา ตัวปลา และหางปลา หากแต่มีรายละเอียดที่แตกย่อยเพิ่มมากขึ้น และในส่วนของตัวปลาหรือพุงปลานั้น มีการเพิ่มจำนวนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เปรียบได้กับการแตกลูกแตกหลาน และขยายองค์ความรู้ออกไป ทำให้เพิ่มจำนวนผู้รับความรู้และผู้ให้ความรู้ได้ ในขณะเดียวกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

ในขั้นตอนการพัฒนาหัวปลานั้น การกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม ค้นหาวิสัยทัศน์ร่วมกัน เพื่อให้ได้ทิศทางว่ากลุ่มนั้นมีความต้องการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะใด ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีวิสัยทัศน์ไปในทิศทางเดียวกันแต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียด ทุกกลุ่มนั้นมีเป้าหมายที่จะฟื้นฟู และอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงาม นอกจากนั้นกลุ่มเจ้าของบ้านตำบลสวนหลวงนั้น ได้ใช้กลไกการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการหารายได้มาซ่อมแซมปรับปรุงบ้านเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งดีๆ แก่แก่วัยอื่นทางหนึ่งด้วย เมื่อมีทิศทางร่วมกันแล้วการพัฒนาต่อการลงมือปฏิบัติต่อไปนั้นจึงเป็นเรื่องที่ไม่ยากและไม่ทำให้เกิดความสับสน เพราะเกิดจากการเริ่มต้นที่ดีร่วมกัน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือกระบวนการที่อยู่ในขั้นตอนของตัวปลานั้น มีรายละเอียดมากมาย การพูดคุยเป็นเครื่องมือหลักและสำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สิ่งที่พบคือการพูดคุยอย่างมีกัลยาณมิตรนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะจะทำให้เกิดความไว้วางใจและเชื่อใจซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนความรู้หลายๆ ต่อหลายครั้งทำให้เกิดการเคลื่อนไหว และหมุนเวียนความรู้จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งทั้งอย่างรู้ตัวและไม่รู้ตัว หลายคนที่ได้รับฟังสิ่งที่เพื่อนบอกมา แล้วตั้งใจได้ ความรู้ที่ได้รับนำไปปฏิบัติเป็นการเพิ่มความรู้โดยผู้ตัว เช่น เห็นเขาทำอาหารต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างไร แล้วนักท่องเที่ยวประทับใจ รีบจดสูตร ไปจัดซื้อของตามอย่าง ตั้งใจจะฝึกฝนตนเอง แต่บางคนอาจเก็บเกี่ยวความรู้ที่ได้แบบสะสมจนกลายเป็นความเคยชินติดเป็นนิสัยเห็นบ่อยๆ เลยจดจำและทำได้ นำความรู้ที่พบเห็นไปพัฒนาการทำงานของตนเองแบบแนบเนียนทำให้เรียกได้ว่าได้รับความรู้โดยไม่รู้ตัว อย่างเช่น การจัดเก็บบ้านช่อง เมื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันแล้ว ไปเยี่ยมชมบ้านอื่นว่าเข้าจัดการที่พิกัดกันอย่างไร จัดวางสิ่งของตรงไหน สะอาดเรียบร้อยอย่างไร เป็นความรู้ที่เกิดจากความรู้สึก เห็นบ่อยๆ รู้บ่อยๆ ไม่ได้มาบอกกันตรงๆ แต่สังเกตเห็นได้จึงนำสิ่งที่พบเห็นมาปรับปรุงดูแลบ้านเรือนของตนบ้าง เรียกว่านำความรู้มาใช้แบบไม่รู้ตัว

การจัดการความรู้ในแบบจำลองปลาทูนั้นมีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการจัดเก็บความรู้หรือ หางปลา สิ่งนี้เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังอย่างยิ่ง เพราะเมื่อมีความรู้อยู่ฟุ้งกระจายแต่ไม่ถูกจัดเก็บไว้เป็นที่เป็นที่ เป็นทาง สิ่งดีๆ เหล่านั้นก็อาจสูญหายไปก็เป็นได้ หากแต่การจัดเก็บนั้นจะมีขั้นตอนและวิธีการอย่างไร ซึ่งในผลการวิจัยนี้พบว่า การจัดเก็บความรู้ต้องคำนึงถึงการนำไปใช้ด้วย ในชุมชนมีการจัดเก็บความรู้โดยการจดจำส่วนใหญ่ คือการบอกเล่าและจำไว้ในระบบความจำในสมอง ไม่คุ้นเคยกับรูปแบบเอกสาร การจดบันทึก การใช้สื่อหรือเครื่องมือใดๆ ทั้งนี้เกิดจากข้อจำกัดหลายด้านเช่นความพร้อมด้านวิชาการ ปัญหาสายตาสั้นหรือยาว เป็นต้น เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่ที่มีความรู้เป็นผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดข้อจำกัดดังกล่าว

การจัดเก็บความรู้จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในหลายกลุ่มหลายวัย เพื่อช่วยให้เกิดการต่อยอดความคิดและซึมซับจนนำไปปฏิบัติ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะมาช่วยสนับสนุนในขั้นตอนนี้ จะเห็นได้ว่าในการประชุมแต่ละครั้งถ้ามีคนจดคนบันทึกหรือขึ้นกระดานไว้ในขณะประชุม จะทำให้เกิดความน่าสนใจและเมื่อมีการแจกบันทึกการประชุมหรือสรุปเรื่องที่ได้จากการประชุม จะทำให้เห็นว่าการพูดคุยกันไปในนั้นจำเป็นต้องได้มากขึ้น และมีการนำไปใช้ได้มากขึ้นด้วย

สื่อที่ใช้ในการจัดเก็บความรู้จะต้องมีความเหมาะสมกับการใช้งาน สภาพพื้นที่ ความสะดวก สื่อที่ใช้ในชุมชนนั้นเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ จึงมีความเหมาะสมที่สุด ทั้งวิธีการผลิต ความ

สะดวกในการใช้งาน พกพาง่าย เข้าถึงได้ทุกวัย หากแต่มีปัญหาเรื่องสายตาสั้น ยาว ขนาดของตัวอักษรสามารถเพิ่มลดได้ตามความเหมาะสม ในการวิจัยนี้จึงได้ข้อสรุปเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะเป็นจดหมายข่าว สามารถจัดเก็บเรื่องราวสิ่งดีๆ ที่บอกกล่าวกัน เช่น ทำปลาย่างอย่างไรให้ร่อย การเลือกกะปิที่ดีต้องทำอะไร การดูแลบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความเคลื่อนไหวของกลุ่มท่องเที่ยวได้ด้วย เพราะมีการเขียนปัญหาถามตอบชวนให้น่าติดตาม และสามารถนำไปจ่ายแจกให้นักท่องเที่ยว หรือผู้จัดการท่องเที่ยวที่อื่นๆ ได้อีกด้วย

ผลที่เกิดจากการวิจัยนี้จึงทำให้เห็นถึงความสอดคล้องของกระบวนการ การจัดการความรู้ในชุมชนกับแบบจำลองปลาทุได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างเช่นเดียวกันกับ การจัดการความรู้ที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีการดำเนินการผ่านกระบวนการวิจัยมาเป็นระยะเวลาานาน มีหลายหมู่บ้านในอำเภอนี้ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งแต่เดิมขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เมื่อต่อมาได้มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จึงทำให้เกิดความร่วมมือ และใช้กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การทำสวนผลไม้ ทำการเกษตรเมืองหนาวได้ผลผลิตดีขึ้น มีการจัดเก็บข้อมูลความรู้ด้านการเกษตร ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม จัดเก็บเป็นคลังความรู้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน จึงเห็นได้ว่า ภายในชุมชนปางมะผ้ามีการเคลื่อนไหวของกระบวนการจัดการความรู้รูปแบบปลาทุเช่นกัน มีปลาทุเวียนว่ายในพื้นที่ มีหัวปลาหลากหลาย ค่อยๆ คิดค่อยๆ ทำ ที่ละอย่าง ทั้งด้านเกษตรอินทรีย์ ด้านฟื้นฟูวัฒนธรรม นำมาเรียงร้อยเข้ากับกระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายในตัวปลาที่เต็มไปด้วยผู้คนในชุมชนที่พร้อมให้และใ้รู้ จนเกิดเป็นคลังความรู้ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ ทั้งในรูปแบบ เอกสาร ภาพนิ่งภาพและเคลื่อนไหว ขยายวงเรียนรู้และความรู้ไปสู่กลุ่มอำเภออื่นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เนื่องการจัดการความรู้รูปแบบปลาทุนั้นมีลักษณะที่ยืดหยุ่น ปรับได้ทั้งย่อและขยาย ทำให้เกิดแนวทางนำไปปฏิบัติได้ในหลายมิติ มิใช่แค่ในบริบทของท่องเที่ยวที่อำเภอปางมะผ้าเท่านั้นที่มีกระบวนการสอดคล้องกัน ในที่อื่นๆ นั้นมีกลไกจัดการความรู้ในเชิงรูปแบบปลาทุเช่นเดียวกัน แต่มีการแตกหน่อขยายผลไปในทิศทางที่แตกต่างกัน

ดังผลการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม นี้เช่นเดียวกันซึ่งมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาทุในหลายมิติ และเมื่อทำการศึกษาให้ลึกซึ้งขึ้น จะทำให้เห็นขั้นตอนรายละเอียดที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละกระบวนการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้คือช่วงตัวปลาของแบบจำลอง และใน

ที่สุดสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษามาสังเคราะห์เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบจำลองขึ้นมาใหม่ ต่อยอดและขยายผลได้อีกเช่นกัน

3. รูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม

รูปแบบการจัดการความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัย มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ **ความรู้ คน และกระบวนการ** การจัดการท่องเที่ยวที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ ความรู้ในที่นี้ คือความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการ ซึ่งเป็นวิธีการหรือขั้นตอนในการจัดการท่องเที่ยว และความรู้ที่จะนำเสนอเพื่อให้เกิดเรียนรู้ หรือประโยชน์ ทั้งสำหรับนักท่องเที่ยวและชุมชนเอง เมื่อชุมชนมีความรู้ในการจัดการ คือ รู้ว่าจะทำอย่างไรแล้ว จะต้องรู้ว่าจะทำอะไรบ้างที่จะเกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ เพื่อสร้างคุณค่าของการท่องเที่ยวทำให้การท่องเที่ยวมีคุณค่ามากกว่า เป็นการท่องเที่ยวธรรมดา แต่เป็นการท่องเที่ยวที่มีสาระ มีพัฒนาการ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว

“คน” เป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดกระบวนการหรือขั้นตอนที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ คนนั้นประกอบไปด้วยคนในพื้นที่ นักท่องเที่ยว และบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ทั้งหมดนี้ต้องมีการเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดองค์ความรู้ขึ้น

ดังนั้น **“กระบวนการ”** จึงเป็นวิธีการที่จะเชื่อมประสาน คน และความรู้ เข้าไว้ด้วยกัน กระบวนการที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พูดคุย บอกเล่าสิ่งดีๆ ให้แก่กัน อาจเป็นประสบการณ์ในการทำงาน จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง เมื่อมีการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ จะทำให้เกิดความรู้ใหม่แล้วมาบอกต่อ คนที่ได้ฟังมีการนำไปใช้ต่อ และหมุนเวียนกันเป็นวงจรความรู้ภายในตัวเอง ภายในกลุ่ม ขยายไปนอกกลุ่ม ไม่มีที่สิ้นสุด **“กระบวนการ”** นั้นจึงไม่มีวิธีการตายตัว ไม่กำหนดเวลาสถานที่แน่นอน แต่จะเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบของความตั้งใจ ระหว่างผู้ให้และผู้รับเป็นสำคัญ

จึงจะเห็นว่า คน ความรู้ และกระบวนการ จะต้องเคลื่อนที่ไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิด การขับเคลื่อนความรู้ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนการจัดการความรู้ที่ยั่งยืนร่วมกัน

นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์กระบวนการและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการวิจัยข้างต้นจึงได้มาซึ่งแบบจำลอง ที่เรียกว่า **แบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักรับบางคณที** (ดังแผนภาพที่ 29) เป็นแบบจำลองที่สังเคราะห์จากการวิจัยกรณีศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ในชุมชน : ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม

แบบจำลองนี้นำเสนอองค์ประกอบที่เกิดขึ้นจากการวิจัยที่ผ่านมา เป็นการสรุปจากรูปแบบการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้น โดยจำลองให้เห็นรูปร่างหน้าตาของการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีกลุ่มรักษางานคนที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นหลักในแบบจำลองนี้

รายละเอียดของแบบจำลองนั้นประกอบไปด้วย

1. องค์ประกอบของแบบจำลอง
2. การถอดประสบการณ์จากแบบจำลอง

จากแบบจำลองที่ได้นี้เอง ผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง 3 ด้านร่วมประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลอง เพื่อนำความคิดเห็นที่ได้มาปรับปรุงแบบจำลองให้เหมาะสมต่อไป

3.1 แบบจำลองที่สังเคราะห์จากการวิจัย (Synthesis Model)

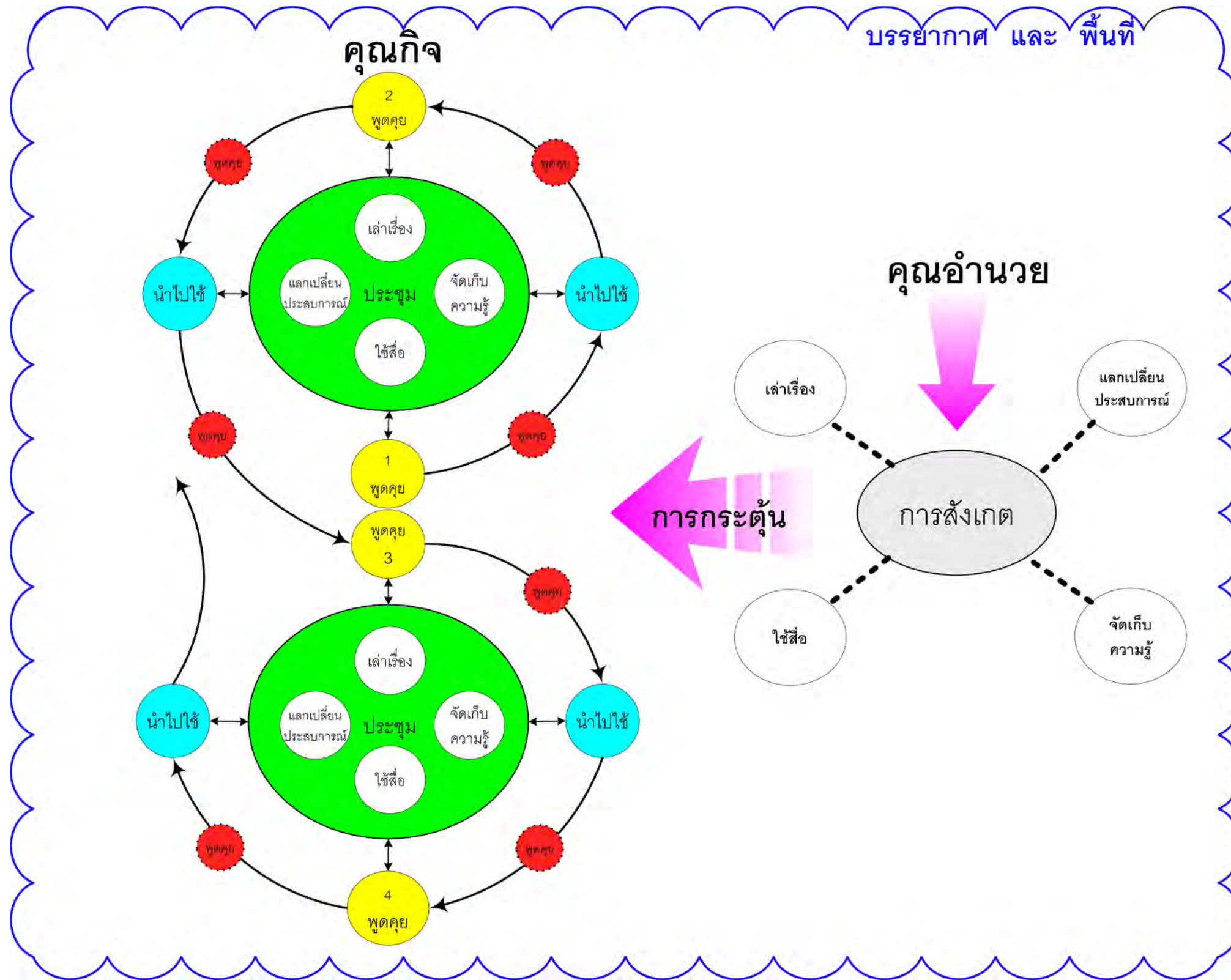
3.1.1 องค์ประกอบของแบบจำลอง มีรายละเอียดดังนี้

คุณกิจ (Knowledge Practitioner) คือนักกิจกรรม หรือนักปฏิบัติตัวจริง หมายถึงบุคคล ที่เข้ามารวมอยู่ด้วยกันจนกลายเป็นกลุ่มคน มีเป้าหมายเดียวกัน คือการให้บริการด้านท่องเที่ยวในพื้นที่ คุณกิจจะเป็นผู้จัดการความรู้ตัวจริง เป็นผู้ร่วมกันกำหนดเป้าหมายแล้วดำเนินการ รวมทั้งแสวงหาความรู้จากภายนอกเข้ามาใช้ภายในกลุ่ม

คุณกิจในที่นี้คือชาวบ้านที่เป็นผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวโดยให้บริการด้านที่พักในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการเอง รวมตัวกันเป็นกลุ่มที่จัดการท่องเที่ยว ซึ่งกลุ่มรักษางานคนนี้อยู่ในพื้นที่อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 28 คน

คุณลักษณะของคุณกิจที่ผู้วิจัยพบนั้นมีหลายด้าน แต่จะมีทั้งคุณลักษณะที่มีมาแบบติดตัวคือเป็นมาโดยธรรมชาติ และแบบที่เกิดจากการฝึกฝน เรียนรู้แล้วค่อยทำได้ในภายหลังด้วยคุณลักษณะต่างๆ นั้นได้แก่

1. มีความตั้งใจ
2. มีเวลา (ให้เวลา)
3. มองโลกในแง่ดี
4. เปิดรับความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการเฝ้หาความรู้
5. เคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น
6. รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

แผนภาพที่ 29 แบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักษางาน

7. อุดทน ไม่ท้อแท้ หรือท้อถอย
8. ช่างสังเกต
9. ช่างคิด กล้าคิด
10. ช่างทดลอง กล้าทำ
11. มีทักษะ ฟัง พูด อ่าน เขียน
12. เป็นผู้ให้ข้อมูล (ที่ได้จากการประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ด้านบวก/ลบ)

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นในด้านนามธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงมี เป็นคุณลักษณะของคนดี ความมีน้ำใจ และตั้งใจทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงจำเป็นต้องมีลักษณะดังกล่าวเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันในกลุ่มได้ นอกจากนั้นต้องยอมรับและปรับเปลี่ยน เพราะคุณกิจนั้นมักจะไม่มีอยู่ในลักษณะปัจเจก จำเป็นต้องรวมกันอยู่ การเรียนรู้ เคารพซึ่งกันและกันจึงเป็นสิ่งสำคัญ

คุณลักษณะต่อมาในด้านของความช่างสังเกต ช่างคิด กล้าทำ และทักษะการ ฟัง พูด อ่าน เขียนนั้น เป็นลักษณะเฉพาะตัว จึงไม่จำเป็นต้องมีเหมือนกันทุกคนแต่สามารถมาเติมเต็ม ประติประต่อกันหลายๆ คนได้ หรืออาจพัฒนาขึ้นได้ในแต่ละคน เพราะบางคนถนัดที่จะพูด บางคนถนัดที่จะเขียน จากการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมนั้น ช่วยให้คุณกิจได้เรียนรู้และพัฒนาได้เป็นลำดับขั้น คือ พัฒนาด้านการฟัง คือมีสมาธิในการฟังมากขึ้น (ถูกกระตุ้นด้วยการใช้สื่อและกระบวนการเรียนรู้) พัฒนาด้านการพูด พูดกันมากขึ้นเพราะเริ่มเข้าใจและเห็นคุณค่าในตนเอง หลายคนที่ไม่เคยได้พูดเมื่อมีโอกาสพูดก็ฝึกฝนจนสามารถพูดได้ และการอ่าน-เขียน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นช้าที่สุด ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องรู้หนังสือเสมอไป แต่สิ่งที่พบคือถ้าเป็นกลุ่มผู้รู้หนังสือจะสื่อสารกันได้ง่ายกว่า

ดังนั้นคุณกิจหรือ นักปฏิบัติตัวจริงนอกจากจะเป็นคนมีความสามารถ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ได้แล้วก็ต้องเป็นคนดีด้วยเช่นกัน เพื่อจะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมไปสู่เป้าหมาย

คุณอำนวย (Knowledge Facilitator) คือผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้ ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการประชุมของกลุ่มชาวบ้าน ขณะเดียวกันจะเฝ้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับชาวบ้าน เช่น พบปะพูดคุย ร่วมประชุม การเยี่ยมชมบ้านพัก เป็นต้น นอกจากนั้นต้องสนใจติดตามดูภารกิจของชาวบ้าน เช่น การให้บริการแก่นักท่องเที่ยว การประกอบอาชีพทำสวน ทำขนม ทำอาหาร เป็นต้น เพื่อให้เรียนรู้ และรู้จักตัวตนของคนที่จะเข้าไปสัมผัสด้วยให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

คุณลักษณะของคุณอำนวยการนั้นมีหลายด้าน จากผลการวิจัยพบว่า คุณอำนวยการจะต้องเป็นคนที่มีความรู้คุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้
2. ช่างสังเกต
3. เป็นผู้ให้ข้อมูล (ที่ได้จากการค้นคว้า ดูงาน ประสบการณ์ ฯลฯ)
4. เป็นผู้เชื่อมโยงประสาน
5. มีความสามารถในการสื่อสาร
6. รู้กาลเทศะ
7. เข้าใจคนอื่น
8. เคารพผู้อื่น ทั้งบุคคลและความคิด
9. มีความตั้งใจแน่วแน่ในสิ่งที่ทำ อุตุน มีเหตุผล
10. สามารถส่งต่อพลังความตั้งใจผู้อื่นได้
11. สร้างแรงจูงใจให้ผู้อื่น
12. ช่างคิด มีจินตนาการ เปิดกว้าง
13. มีน้ำใจ มีความเสียสละในการทำงาน
14. เป็นกลาง
15. มีระบบรู้จักการประเมินผลและติดตามผล
16. ช่างจด ช่างจำ เก็บประเด็น
17. รู้จักการใช้สื่อ
18. รู้จักการถ่ายทอดในลักษณะต่างๆ
19. รู้จัก เข้าใจ ในการสรุปแปลความความในประเด็นต่างๆ ได้ดี และควบคุมมิให้

หลงประเด็น

โดยรวมแล้วเป็นคุณลักษณะที่พบเห็นกันทั่วไปและเป็นรายละเอียดที่มีการอ้างถึงกัน อยู่เสมอ แต่สิ่งที่สำคัญที่พบส่วนใหญ่จะเป็นคุณลักษณะทางนามธรรม ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับคนในอุดมคติ ที่อาจจับต้องได้ยาก เพราะคุณสมบัติของคุณอำนวยการไม่ใช่ใครอื่น แต่เป็นคนที่ดี และมีใจในการทำงาน และต้องทำงานอย่างมีประสิทธิภาพด้วยนั่นเอง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าคุณอำนวยการต้องมีคุณลักษณะหลายด้าน ทั้งนี้อาจจะเป็นสิ่งที่ติดตัวมาโดยธรรมชาติหรือเกิดจากการเรียนรู้และฝึกฝนขึ้นได้ทั้งสิ้น แต่จุดสำคัญเริ่มขึ้นที่ใจ ต้องมีใจในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สนใจใฝ่รู้ และเปิดรับ และปรับเปลี่ยน เมื่อมีใจจึงเข้าไปศึกษาไปสืบค้น

ข้อมูลและหากแนวทางต่างๆ ในการเรียนรู้ ใจจะช่วยให้แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างทางได้ เมื่อพบอุปสรรคจะต้องกลับมาทบทวนว่าความตั้งใจแรกคืออะไร ถ้าเราตั้งใจจะให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ตั้งใจให้เกิดการพัฒนา แม้ว่าจะช้าหรือเร็วก็จะฟันฝ่าออกไปได้ เมื่อเริ่มต้นตั้งนี้แล้วจะเป็นประตูไปสู่การเรียนรู้ในสิ่งอื่นๆ ต่อไป

การเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และเป็นนักเชื่อมโยงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญมาก เพราะจะต้องประสานงานให้เกิดการขับเคลื่อนของกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นการนัดหมาย ประสานงาน ประสานคน การเชื่อมโยงมิได้เกิดขึ้นระหว่างคนกับคนเท่านั้น คุณอำนวยจะต้องเข้าใจการเชื่อมโยงระหว่างคนกับกลุ่มคน และคนกับงานได้ด้วย ทำอย่างไรให้คนได้เข้าถึงประเด็นของกิจกรรมในวันนั้น เช่น พูดกันถึงเรื่องของกิจกรรมท่องเที่ยวว่าจะจัดโปรแกรมอย่างไรให้ถูกใจนักท่องเที่ยว หลายคนอาจมีหลายวิธีการที่แตกต่าง แต่จะต้องดึงความคิดของคนออกมาวางให้คนอื่นสัมผัสได้ อาจจดบันทึกให้ดูบนกระดาน ให้นำภาพถ่ายมานำเสนอ บางคนเคยจัดไว้เป็นตัวเลขว่าเดินทางไปไหนใช้เวลาเท่าไร ข้อมูลเหล่านี้จะต้องนำมาเชื่อมโยง หลอมรวมกัน และนำเสนอเพื่อให้กลุ่มได้เห็นร่วมกันอีกทีหนึ่ง และหาข้อสรุปเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมของกลุ่มต่อไป ในที่สุดจะเป็นการสังเคราะห์สิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละคนจนกลายเป็นความรู้ของกลุ่ม

ดังนั้นคุณอำนวยต้องเป็นคนช่างจด ช่างจำ เพราะสิ่งนี้จะมาช่วยในเรื่องของการเก็บข้อมูลและทำให้เกิดความต่อเนื่องในส่วนของการรายละเอียด ต้องวิเคราะห์สังเคราะห์ให้ได้ รู้จักการตั้งข้อสังเกต ติดตามและประเมินผล กิจกรรมและตนเองด้วย

ลักษณะของความช่างคิด ช่างจินตนาการนั้นเป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน เพื่อจะให้เกิดการพัฒนา เพราะการที่จะเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้อื่นเกิดพลังนั้นจะต้องมีพลังภายในตนเองก่อนด้วย

คุณลักษณะอีกด้านของคุณอำนวยที่ต้องมีคือเรื่องของการใช้สื่อ เช่น สื่อบุคคล สื่ออุปกรณ์ สื่อกิจกรรมและสื่อในการสื่อสาร คุณอำนวยต้องมีความรู้เรื่องสื่อ (รู้จัก) และรู้วิธีการใช้สื่อ (รู้ใช้) สื่อบุคคลคือตนเองนั่นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด และสื่ออื่นๆ ควรจะต้องรู้และเลือกใช้ให้ถูกสถานการณ์ด้วย ไม่ใช่บังคับยึดเหี้ยม ในพื้นที่ไม่มีคอมพิวเตอร์ใช้กันเลยแต่อยากให้อ่านบ้าง อันนี้คงไม่เหมาะสม คือต้องรู้จักเลือกใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมด้วยเช่นกัน เรื่องของสื่อพบปัจจัยประกอบอีกหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเหมาะสมความสะดวก และความประหยัด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ การลงพื้นที่ในชุมชนพบว่าการเรียนรู้ที่ดีมิใช่ต้องใช้ของแพง คนเราสามารถเรียนรู้ได้จากสิ่งที่อยู่รอบตัว และจับต้องได้ ชาวบ้านต้องการที่จะใช้อินเตอร์เน็ตกันมากแต่ในที่สุดเขาก็พบว่าเขายังจับต้องมันไม่ได้ ยังไม่ใช่วิถีของเขาต้องใช้เวลาศึกษาอีก สิ่งพิมพ์นี้แหละที่เข้าถึงง่าย

จับต้องได้จริง เขาจึงเลือกสื่อสิ่งพิมพ์ในรูปแบบของจดหมายข่าวนี้มาเป็นสื่อในการสื่อสารระหว่างกัน

การสังเกต คือภาระงานที่คุณอำนวยต้องกระทำในการจัดการความรู้ ต้องสังเกต พฤติกรรม วิธีคิด และองค์ประกอบต่างๆ จัดเตรียมประเด็นของการสังเกต เพื่อนำมาประกอบกัน ทั้งก่อนและหลังกิจกรรม เพื่อจะได้กระตุ้นให้ตรงประเด็น คุณอำนวยจะต้องมีการจดประเด็นที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมทุกครั้ง เพื่อนำมาเปรียบเทียบให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของคุณกิจ ตั้งแต่เริ่มแรกจนจบขั้นตอน นั้นหมายถึงพัฒนาการทางด้านความคิดของคุณกิจนั่นเอง

ในกลุ่มคุณอำนวยจะต้องมีการพบปะพูดคุย และออกแบบกิจกรรมร่วมด้วย การสังเกตสามารถฝึกฝนได้ แต่ควรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของจิตใจที่ดี องค์ประกอบข้อนี้จึงมีความสำคัญมาก คุณอำนวยควรจะมองเห็นในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น สังเกตในฐานะคนนอกและคนใน

การกระตุ้น เป็นวิธีการกระตุ้นในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรื่อง การแลกเปลี่ยน การจัดเก็บข้อมูล การใช้สื่อ การพูดคุย และการนำไปใช้ เพื่อให้เกิดทักษะ เกิดการเรียนรู้ และเป็น การเปิดโอกาสให้คนที่ไม่เคยพูดได้พูดบ้าง ให้มีจุดสนใจร่วมกันและเผยแพร่เล่าออกมา การกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนคือการชวนคุย ช่วยคิดให้ทำกิจกรรมต่างๆ เริ่มจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม จนถึงการพบปะกับคนนอกกลุ่ม การกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่ดีในวงสนทนา และกระตุ้นการใช้สื่อโดยจัดหาสื่อที่เหมาะสมมาเป็นแบบอย่าง หาสื่อที่กลุ่มต้องการมาทดลองใช้

ประชุม หมายถึงการรวมตัวกันของบุคคล อาทิ คุณกิจ คุณอำนวยและคนอื่นๆ มา ดำเนินการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยการเล่าเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ การประชุมส่วนใหญ่เกิดจากการขับเคลื่อนของกลุ่มคุณกิจ (กลุ่มชาวบ้าน) การประชุมที่มีความถี่สม่ำเสมอจะเกิดขึ้นในกลุ่มของคุณกิจที่มีความพร้อม ทั้งคน ทั้งเวลา และสถานที่ ซึ่งผู้นำการประชุมหรือประธานกลุ่มจะเป็นคนกลางที่สำคัญเพื่อผลักดันให้เกิดกระบวนการขึ้น แต่สำหรับบางกลุ่มที่ไม่ค่อยมีความพร้อมในเรื่องต่างๆ และไม่มีผู้นำดำเนินการอย่างจริงจัง จะทำให้การประชุมจะมีความถี่ไม่สม่ำเสมอ

สิ่งที่เกิดขึ้นในการประชุมคือการเล่า เล่าเรื่องต่างๆ ที่ตนพบในการจัดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการกับนักท่องเที่ยว การจัดโปรแกรมนำเที่ยว ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยว เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลง การกำหนดข้อตกลงต่างๆ ของบ้านพักให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะเล่าอยู่ในการประชุมเสมอ เมื่อคน

หนึ่งเล่าจะมีอีกคนหนึ่งเสริม แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ตักเตือน แนะนำ จนถึงนำข้อคิด และผลที่เกิดจากการปฏิบัติมาเล่าสู่กันฟังอีกต่อหนึ่ง จากการเล่าจึงเป็นการแลกเปลี่ยนกัน จากนั้นนำข้อมูลความรู้ที่ได้มาจัดเก็บในรูปแบบต่างๆ โดยมีสื่อเข้ามาช่วยในขั้นตอนต่างๆ

เล่าเรื่อง คือการพูดคุยและถ่ายทอดถึงสิ่งต่างๆ ผ่านผู้เล่า โดยส่วนใหญ่ในการประชุมผู้เล่าจะเล่าเรื่องแบบปากเปล่า ซึ่งจะชัดเจน มีสาระ หรือสนุกสนานหรือไม่ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เล่าเป็นรายบุคคล เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติจริงจะทำให้เล่าได้ลึกซึ้งและเห็นภาพ ในการประชุมจะมีการเล่าเรื่อง เช่น เกร็ดประวัติศาสตร์ การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว การดูแลทำความสะอาดบ้าน ทุกเรื่องล้วนเล่าให้ฟังได้ทั้งหมด ผู้เล่าที่ดีจะต้องเล่าเรื่องจริงที่ได้ลงมือทำด้วยความรู้สึกที่ภูมิใจ ไม่โอ้อวดและถ่อมตน การใช้สื่อประกอบการเล่าเรื่องนั้นสามารถทำได้ในหลายลักษณะ โดยส่วนใหญ่จะใช้ทำทางประกอบ ในการเล่าแต่ละครั้งความสนใจของผู้ฟังก็เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ฟังต้องฟังอย่างตั้งใจและให้เกียรติ มีการโต้ตอบ ยิ้ม หัวเราะ และตั้งคำถาม เพื่อจะส่งต่อความรู้สึกให้กับผู้เล่า

แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นการพูดคุยแบบ 2 ทาง มีทั้งผู้เล่าคือผู้พูด และผู้ฟังโต้ตอบการโดยการผลัดกันเล่าผลัดกันฟัง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมจะเกิดขึ้นแบบกัลยาณมิตร มีความเอื้ออาทร มาให้ด้วยใจ โดยยึดเป้าหมายเดียวกันที่จะก้าวไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว โดยจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรื่องเล่า คำถาม คำตอบระหว่างกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่พบให้แก่กัน

จัดเก็บความรู้ เป็นการบันทึก ข้อมูล ข้อสรุป สาระสำคัญ ที่ได้จากการประชุม โดยใช้เครื่องมือในการจัดเก็บ ได้แก่ บันทึกการประชุม จดหมายข่าว สื่อต่างๆ เพื่อไม่ให้ข้อมูลหรือความรู้ที่เกิดขึ้นได้สูญหายไป

ใช้สื่อ สื่อเป็นเครื่องมือที่เป็นตัวกลางที่ช่วยสื่อสารในการสนทนาหรือการประชุม อาทิ สื่อบุคคล สื่อวัสดุ เช่น กระดาษแผ่นพลิก แผนที่ความคิด และสื่อเทคนิค วิธีการ เช่น การจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสาธิต เป็นต้น

การใช้สื่อจะมีอยู่ในทุกๆ กิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเล่า การแลกเปลี่ยน และการจัดเก็บ สื่อจะเข้ามามีบทบาทด้วยทั้งสิ้น โดยเฉพาะการจัดเก็บจะต้องเลือกสื่อที่เหมาะสมเพราะต้องคำนึงถึงการเผยแพร่ข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ ที่ได้บันทึกลงไปด้วย

นำไปใช้ หมายถึงการนำข้อมูลหรือความรู้ที่ได้จากการพูดคุยไปใช้ต่อ เพื่อให้เกิดการขยายผล และเพื่อให้เห็นข้อดีข้อด้อย อาจมีการปรับปรุงข้อมูลนั้นๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการนำไปใช้ แล้วในที่สุดได้ความรู้ใหม่ผ่านการประยุกต์ใช้ จากนั้นนำข้อมูลที่เป็นความรู้ใหม่กลับมา

พูดคุยหรือเล่าให้กันฟังอีกครั้งหนึ่ง และหมุนเวียนเป็นความรู้ที่พัฒนาขึ้นจากการนำไปใช้แต่ละครั้ง

บรรยากาศ หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว บรรยากาศที่เกิดขึ้นในกระบวนการมีหลายลักษณะ มีความอิสระ ไร้เนื้อเชื้อใจ เอื้ออาทร เป็นมิตร ศรัทธา เคารพซึ่งกันและกัน เห็นคุณค่า และยอมรับ มีบางครั้งที่บรรยากาศตึงเครียด อึดอัดและควบคุมไม่ได้ ซึ่งเกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น มีบางคนแสดงความคิดเห็นขัดแย้งตลอดเวลา มีการใช้น้ำเสียงในลักษณะแสดงอำนาจ แต่สิ่งนี้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก เพราะเมื่อทุกคนเข้าใจในกระบวนการ จะทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีขึ้นโดยอัตโนมัติบรรยากาศที่อึดอัด ตึงเครียดจะค่อยๆ หายไป

สำหรับการประชุมที่เกิดขึ้นกับกลุ่มที่คุ้นเคยกันมานาน รู้จักกันอยู่แล้ว มาพบกันบ่อยครั้ง จะมีบรรยากาศที่เป็นกันเองมากกว่า กลุ่มคนที่เพิ่งมาพบกันหรือไม่ได้รู้จักกันมาก่อน แต่ทั้งนี้คุณอำนวย และประธานในกลุ่ม สามารถช่วยในการกระตุ้น และสร้างบรรยากาศได้ตอนแรก แต่ต้องอาศัยทุกคนในที่ประชุมส่วนใหญ่เป็นผู้ร่วมกันสร้างจึงจะเป็นบรรยากาศที่เหมาะสมที่สุด

พื้นที่ หมายถึง สถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นสถานที่ที่คนได้มาพบกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน พื้นที่ที่เกิดการเรียนรู้นั้นมีหลายลักษณะ และมีความเหมาะสมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ตัวอย่างพื้นที่ประชุม เช่น ห้อง ลานบ้าน ลานวัด ร้านอาหาร สถานที่บริการที่พักเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งนี้หมายถึงสถานที่จริงมิใช่พื้นที่เสมือน เพราะนอกจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประชุมหารือแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุมหารือหรือแลกเปลี่ยนความคิด จะได้เดินดูสถานที่จริงทางด้านที่พิกัดด้วย จะได้มีมุมมอง ข้อเสนอแนะร่วมกัน แต่ทั้งนี้หากมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้นประกอบกับการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีมากขึ้น พื้นที่เสมือนจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการนี้เช่นกัน

การหมุนเวียนสถานที่ประชุมทุกครั้งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีทำให้ไม่ต้องยึดติดกับพื้นที่ เกิดความกระตือรือร้น ตื่นเต้น และน่าสนใจ แต่ข้อเสียทำให้เกิดผู้เข้าประชุมต้องปรับตัวตลอดเวลา รู้สึกไม่พร้อมและไม่คุ้นเคย บางครั้งทำให้เบี่ยงเบนความสนใจไปชมแต่สภาพพื้นที่ไม่สนใจเรื่องที่แลกเปลี่ยนกัน จึงทำให้บรรยากาศอาจสะดุดและสับสนวุ่นวายบ้างในบางครั้ง

3.1.2 การถอดประสบการณ์จากแบบจำลอง จากแบบจำลองเป็นการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่มคุณกิจ ซึ่งเป็นชาวบ้านที่เป็นสมาชิกชมรมท่องเที่ยวกลุ่มรักษ์บางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มรักษ์บางคนที ก่อตั้ง

ขึ้นมาเป็นเวลาประมาณ 2 ปี เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านที่เป็นผู้ประกอบการด้านที่พักและกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เรือนำเที่ยว ร้านอาหาร จำนวน 28 คน

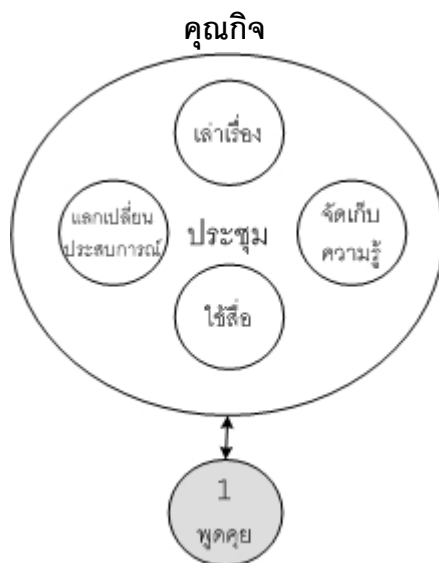
โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวให้ครบวงจรและยุติธรรม 2) สนับสนุนการพัฒนาสังคมทุกรูปแบบในอำเภอบางคนที 3) เพื่อฟื้นฟูสร้างเสริมและจรรโลงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตที่ดีงามให้แพร่หลายสืบไป

กิจกรรมที่กลุ่มทำร่วมกันอยู่เสมอคือการประชุมประจำเดือน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และหารือเกี่ยวกับเรื่องของการท่องเที่ยวในจังหวัด มีการนัดวันประชุมเดือนละครั้ง ซึ่งไม่ระบุวันที่แน่นอน และเปลี่ยนสถานที่จัดประชุมทุกครั้งโดยผลัดกันไปที่บ้านของสมาชิกที่มีความสะดวกเพื่อเป็นการถือโอกาสเยี่ยมบ้านสมาชิกด้วยในขณะเดียวกัน

การประชุมแต่ละครั้งเป็นการเล่าสู่กันฟังถึงเรื่องต่างๆ ที่ผ่านมาใน 1 เดือน โดยมีประเด็น 1) มีเรื่องแจ้งให้ทราบ 2) เรื่องที่กำลังดำเนินอยู่ 3) พุดคุยในประเด็นต่างๆ ตามสถานการณ์การท่องเที่ยวในขณะนั้น โดยส่วนใหญ่ประธานกลุ่มจะเป็นผู้ดำเนินการประชุมและพุดคุยผู้เดียวทำให้สมาชิกไม่มีโอกาสได้อภิปรายพุดคุยได้มากนัก

เมื่อคุณอำนวยเข้าไปในกลุ่ม เริ่มแรกเป็นการสังเกตความสัมพันธ์และกิจกรรมของสมาชิกในกลุ่มคุณกิจ เริ่มจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ร่วมประชุมร่วมรับฟัง และพุดคุย สังเกตการประชุมของกลุ่มว่ามีลักษณะอย่างไร แล้ววิเคราะห์ที่ละด้าน ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้ คุณอำนวยจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงคนเข้ากับกระบวนการ โดยมีความคาดหวังว่ากระบวนการจัดการความรู้จะเข้ามามีส่วนร่วมช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกและส่งผลให้กิจกรรมของกลุ่มมีความน่าสนใจมากขึ้น โดยอาศัยการประชุมของกลุ่มเป็นเวทีในการขับเคลื่อนกิจกรรม

จากแบบจำลอง จำนวนครั้งและความถี่ของการประชุมที่เกิดขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของกลุ่มคุณกิจเองเป็นผู้กำหนดว่าให้มีการประชุมเมื่อไร (การเริ่มต้นการประชุมครั้งที่ 1 ในแบบจำลองนี้ เริ่มเมื่อผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในกระบวนการ)

แผนภาพที่ 30 การพุดคุยครั้งที่ 1

การพุดคุยครั้งที่ 1 เป็นการประชุมของตัวแทนกลุ่มรักษางานที่ จำนวน 3 คน ประกอบไปด้วยประธานกลุ่ม และสมาชิกอีก 2 คน การประชุมครั้งนี้เป็นการประชุมย่อยหรือร่วมกัน ก่อนที่จะนำเข้าสู่การประชุมประจำเดือน ซึ่งมีประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การวางแผนชมรมท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงคราม เนื่องจากส่วนรวมของจังหวัดไม่มีการวางแผนด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

2. มีแนวคิดเรื่องการจัดพิธีแห่ขันหมากทางน้ำ เพราะมีนักท่องเที่ยวสนใจจะจัดพิธีแห่ขันหมากทางน้ำ โดยให้กลุ่มเป็นผู้ดำเนินการ กลุ่มจึงมีแนวคิดที่จะสืบค้นประเพณี ประวัติศาสตร์ และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง นำมาประกอบเพื่อรองรับกิจกรรมดังกล่าว ช่วยกันหาข้อมูลจากสมาชิกในกลุ่มและวางแผนสอบถามคนเก่าแก่เกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ

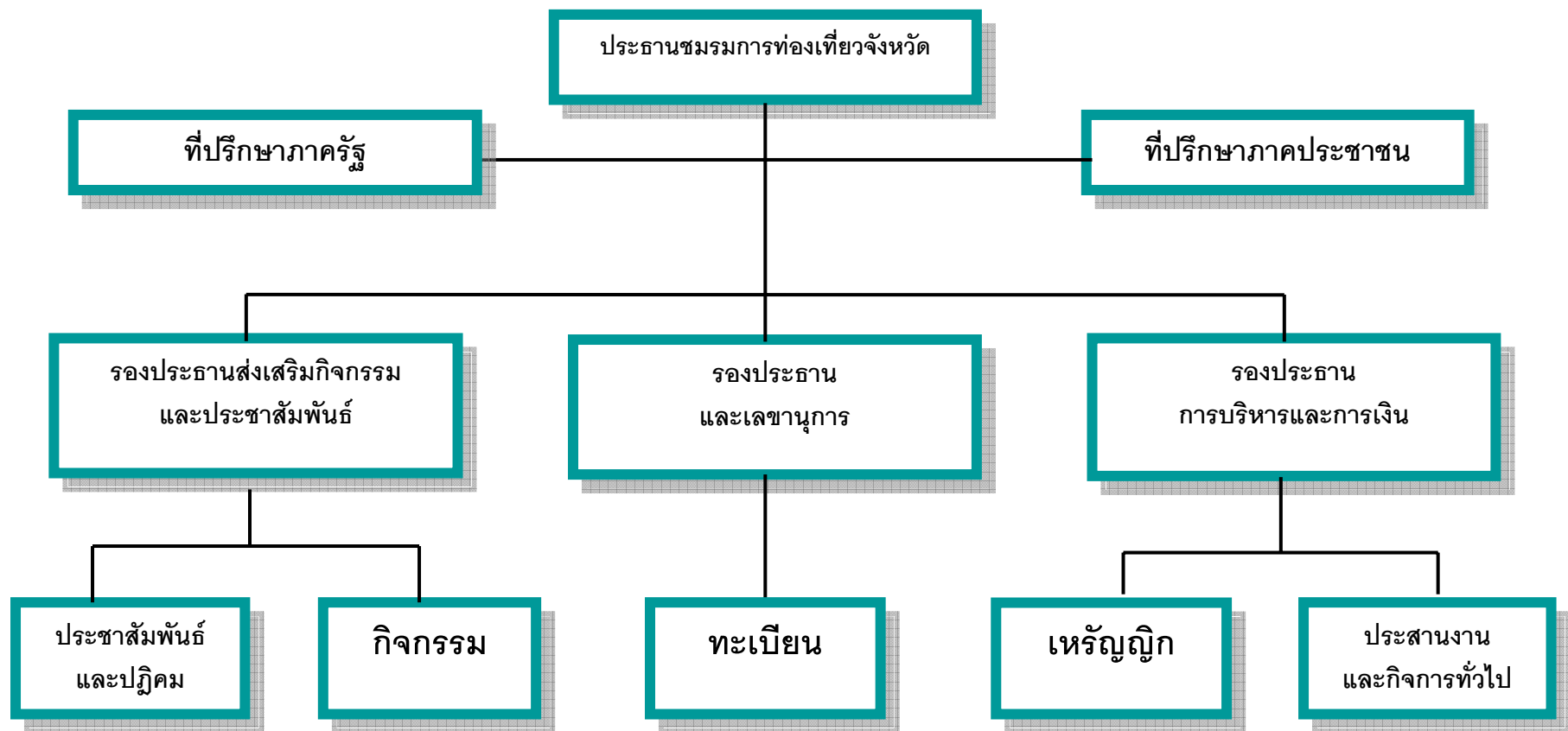
3. พุดคุยกันเรื่องการประชาสัมพันธ์ โดยทำเว็บไซต์ที่ฟักบนอินเทอร์เน็ต

บรรยากาศการพุดคุยมีลักษณะสบายๆ เป็นกันเอง ทั้งสามคนพลัดกันแสดงความคิดเห็น คุณอำนวยนั่งฟังอย่างตั้งใจและช่วยร่างแผนภูมิชมรมท่องเที่ยวอย่างคร่าวๆ บนกระดานตามแบบที่สนทนากัน จึงทำให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้นว่าในชมรมท่องเที่ยวจะต้องมีใครทำหน้าที่อะไรบ้าง คุณกิจช่วยกันปรับแก้แผนภูมิชมรมท่องเที่ยวที่ร่างขึ้น พร้อมกันนี้ทำให้คุณกิจเห็นความสำคัญของการบันทึกกระหว่างการประชุม และความจำเป็นที่ต้องมีผู้ช่วยบันทึกในการประชุมเพราะจะช่วยทำให้สิ่งที่พุดคุยกันนั้นชัดเจนขึ้น และมีการจัดเก็บที่ดีขึ้นด้วย

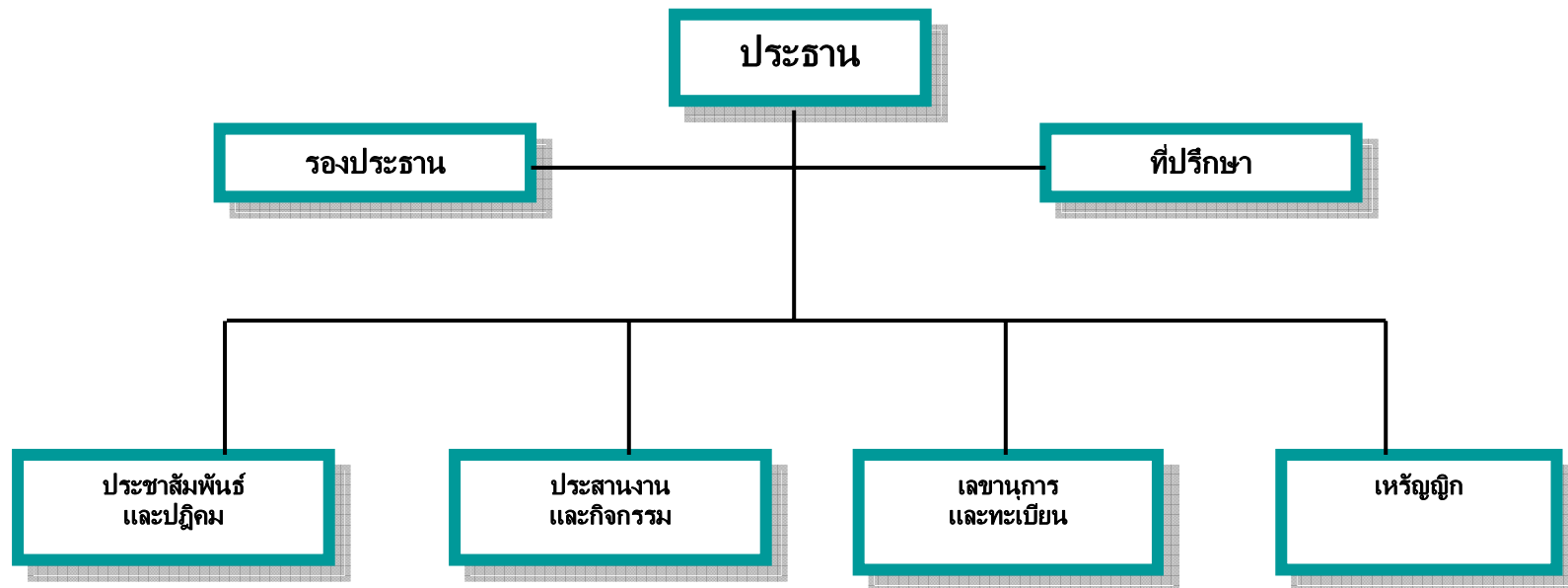
ประเด็นต่อมาเป็นการระดมความคิดเกี่ยวกับการจัดพิธีแห่ขันหมากทางน้ำ ว่าจะต้องทำอย่างไรและมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ทั้งสามคนต่างช่วยกันคิดและเล่าเรื่องราวที่สมัยรุ่นพ่อบอกต่อกันมาว่าจะต้องใช้อุปกรณ์อย่างไรในการประกอบพิธี และมีขั้นตอนอย่างไร ซึ่งการเล่าปากเปล่า ขาดคนจดและเรียบเรียงเรื่องราวทำให้ไม่เห็นภาพ คุณอำนวยจึงได้เขียนแผนที่ความคิดบนกระดาษเกี่ยวกับประเด็นคำพูด และเรื่องเล่าต่างๆ ที่ทั้งสามคนพูดออกมา เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ทำให้ที่ประชุมได้เรียนรู้และทดลองใช้เครื่องมือแผนที่ความคิดไปในขณะเดียวกัน กลุ่มคุณกิจเห็นพลังของแผนที่ความคิดอย่างมากจึงสนใจที่จะศึกษาและทดลองใช้ในโอกาสต่างๆ อีก ดังนั้นจึงแนะนำให้คุณอำนวยมาให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้และทดลองใช้ในกลุ่มด้วย

ในเรื่องการประชาสัมพันธ์และทำเว็บไซต์บนอินเทอร์เน็ตนั้น คุณกิจมีความต้องการที่จะเป็นเจ้าของและบริหารเว็บไซต์ด้วยตนเอง แต่ทั้งนี้ยังไม่ทราบข้อมูลและความพร้อมของตนเอง คุณอำนวยจึงตั้งคำถามและให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องของอินเทอร์เน็ต ทำให้คุณกิจเริ่มตรวจสอบข้อมูลและความรู้ของตนเองเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตว่ามี ความเข้าใจมากน้อยเพียงใด เมื่อพบว่าข้อมูลและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตยังมีไม่เพียงพอต้องหาความรู้เพิ่มเติม และเห็นว่าคุณอำนวยจะช่วยหาข้อมูลต่างๆ นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับกลุ่มคุณกิจได้ จึงให้คุณอำนวยเตรียมเนื้อหาแลกเปลี่ยนกันในการประชุมครั้งต่อไปเพื่อเป็นการเติมเต็มความรู้ให้กับทุกคน

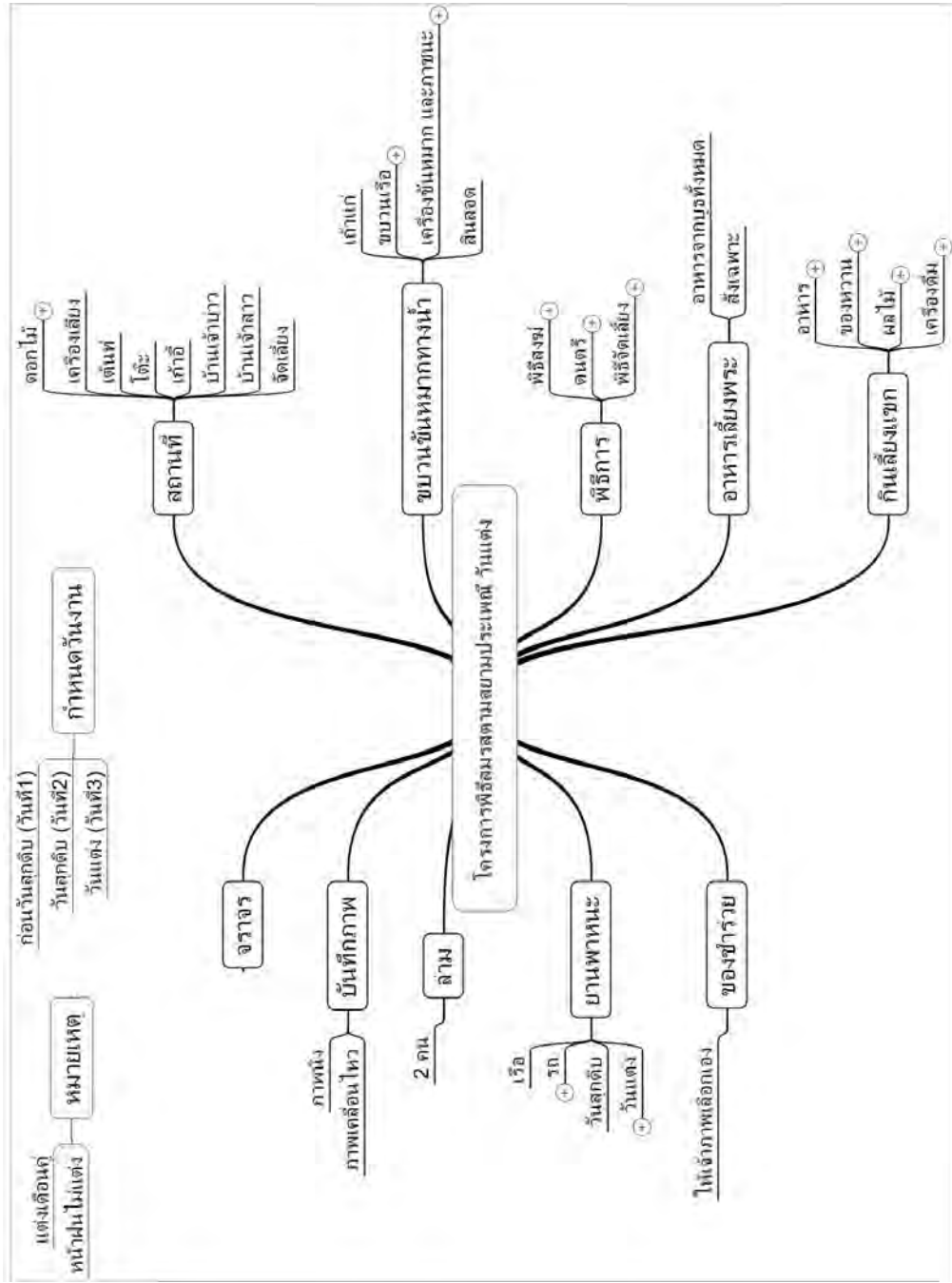
ในการประชุมครั้งนี้ กลุ่มคุณกิจได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเรื่องของข้อมูลและเรื่องเล่าต่างๆ รวมทั้งเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคุณกิจกับคุณอำนวยในด้านของวิธีการและการใช้สื่อซึ่งเป็นเครื่องมือในการประชุม เช่น การจดบันทึก แผนภูมิ แผนที่ความคิด ทำให้คุณกิจสนใจการใช้เครื่องมือต่างๆ มากขึ้น นอกจากนั้นคุณกิจเรียนรู้การหาข้อมูลก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไร เช่น การเก็บข้อมูลจากคนเก่าแก่เกี่ยวกับประเพณีแห่ขันหมากทางน้ำ และเรื่องการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต เมื่อพบว่าไม่รู้อะไรจึงมีการหาข้อมูลจากภายนอก เช่น เพราะสิ่งที่เป็นสิ่งใหม่ยังไม่รู้จึงจำเป็นต้องหาความรู้เพิ่มเติม จึงทำให้เห็นว่าการจัดการความรู้ในการพูดคุยครั้งที่ 1 นั้น เริ่มขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกัน

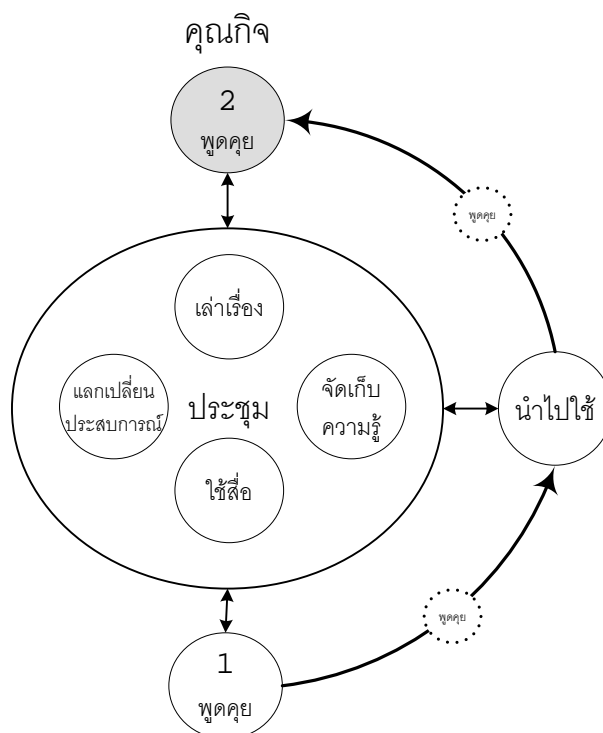
แผนภาพที่ 31 คณะกรรมการชมรมท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงคราม

แผนภาพที่ 32 คณะกรรมการชมรมท่องเที่ยว อำเภอเมือง/ อำเภออัมพวา/ อำเภอบางคนที

แผนภาพที่ 33 พิธีแต่งงานทางน้ำ

แผนภาพที่ 34 การพุดคุยครั้งที่ 2

การพุดคุยครั้งที่ 2 เป็นการประชุมประจำเดือนของกลุ่มรักษ์บางคนที มีคุณกิจเข้าร่วมประชุม 20 คน ประธานกลุ่มเป็นผู้นำการประชุม เลขาเป็นผู้บันทึกการประชุม คุณอำนวยเป็นผู้กระตุ้นและให้ข้อมูลต่างๆ

จากประเด็นที่พุดคุยในครั้งที่ 1 มีการนำข้อมูลไปใช้ และค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม ทำให้เห็นว่าคุณกิจมีกระบวนการทางความคิดและมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น ความรู้ที่เกิดจากการพุดคุยครั้งที่ 1 เรื่องการสืบค้น สอบถามข้อมูลจากคนเก่าแก่ในเรื่องของพิธีโบราณ ทำให้เกิดการทบทวนตัวเองและเก็บข้อมูลท้องถิ่นเพิ่มเติม อยากรู้ว่าตัวตนของเราเป็นอย่างไร เพราะสิ่งนี้จะต้องนำไปใช้บอกต่อให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นฐานข้อมูลที่ตรงกันของกลุ่มด้วย จากนั้นจึงนำมาสู่การพุดคุยครั้งที่ 2 เป็นการประชุมที่เกี่ยวกับประเด็นการทบทวนตัวเองของกลุ่มคุณกิจ

การประชุมครั้งนี้มีประเด็นเกี่ยวกับการมองเป้าหมายของกลุ่มว่ามีเป้าหมายในด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างไร มีความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเพียงใด ร่วมกันทบทวนตัวเองเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีแห่งนั้นมากทางน้ำและพุดคุยกันเรื่องการทำเว็บไซต์ของกลุ่ม ซึ่งต่อเนืองมาจากการพุดคุยครั้งที่ 1

บรรยากาศการประชุมเป็นแบบกึ่งทางการ มีประธานเป็นผู้ดำเนินการประชุม สถานที่ประชุมเป็นห้องประชุมของรีสอร์ทที่เปิดใหม่ ซึ่งเป็นสมาชิกใหม่ของกลุ่ม ภายในห้องมีเครื่องปรับอากาศและปิดหน้าต่างทำให้ไม่มีเสียงรบกวนระหว่างการพูดคุย

ประธานแจ้งรายละเอียดต่างๆ และเริ่มการประชุม ประธานชวนคุยเกี่ยวกับเรื่องสถานการณ์การท่องเที่ยวเพราะเห็นว่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นที่รู้จักอย่างรวดเร็ว จึงชวนคุณกิจช่วยกันเล่าสถานการณ์การท่องเที่ยวปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรบ้าง ย้อนมองดูแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัด หลายคนเห็นว่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงครามเติบโตเร็วมาก ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวามีคนมาเที่ยวมากมายจนบางครั้งรู้สึกว่าการท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้เพียงพอ มีปัญหาหลายอย่าง มีการแก้ไขโดยการแจกบัตรจอดรถ มีปัญหาได้ที่ร้านค้าบริเวณทางเดินริมคลอง (ตลาดบก) และการขาดความร่วมมือของรัฐที่จะช่วยสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ สำหรับอำเภอบางคนที่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาตลาดน้ำบางส่วน บริเวณคลองบางส่วนในพื้นที่อำเภอบางคนก็ แต่เมื่อเห็นปัญหาจากตลาดน้ำอัมพวาต้องทบทวนกันให้มากขึ้น ทั้งนี้จึงนำมาสู่เป้าหมายของกลุ่มว่า การที่ทางกลุ่มได้จัดรวมตัวกันเพื่อดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวนั้นมีเป้าหมายอย่างไร เพื่อรายได้หรือไม่ ทุกคนเห็นตรงกันว่าไม่ เพราะเกิดจากความต้องการที่จะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการปรับปรุงบ้านเป็นที่พัก ทั้งนี้อาจมีการลงทุนบ้างเพื่อให้นักท่องเที่ยวประทับใจ แต่การลงทุนนั้นไม่ได้ทำให้เดือดร้อนเพราะส่วนใหญ่มีฐานะดีและลงทุนในที่ดินของตนเองทำให้ไม่ต้องกังวลเรื่องความเสี่ยงต่างๆ

ในระหว่างการประชุมคุณอำนวยได้เพิ่มเติมข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับกลุ่มคุณกิจเพื่อเป็นการปูพื้นความเข้าใจที่ตรงกันในด้านของข้อมูลทางวิชาการว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวยั่งยืนคืออะไรและมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และฉายวิดีโอเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง และบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ให้ชมด้วย ทุกคนให้ความสนใจและซักถาม มีการแลกเปลี่ยนและร่วมยกตัวอย่าง คุณกิจคนหนึ่งกล่าวว่า “ดีใจที่น้องมาที่นี่ ทำให้ได้รู้เรื่องเหล่านี้” จากตรงนี้จะเห็นว่าคุณอำนวยจะต้องวิเคราะห์และค้นหาความต้องการของคุณกิจให้ได้เพื่อจะได้เสริมและกระตุ้นในสิ่งที่ตรงกับความต้องการเพราะสิ่งนี้จะช่วยเสริมให้กลุ่มคุณกิจมีความมั่นใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวของตนต่อไป

ประเด็นต่อมาเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องพิธีแห่งซันหมากทางน้ำ หลายคนช่วยกันแลกเปลี่ยนข้อมูลของตนและเสนอวิธีสืบค้นข้อมูลจากบุคคลต่างๆ เพื่อนำมาประกอบในการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันนั้นคุณอำนวยได้ทดลองเขียนแผนที่ความคิดควบคู่กัน

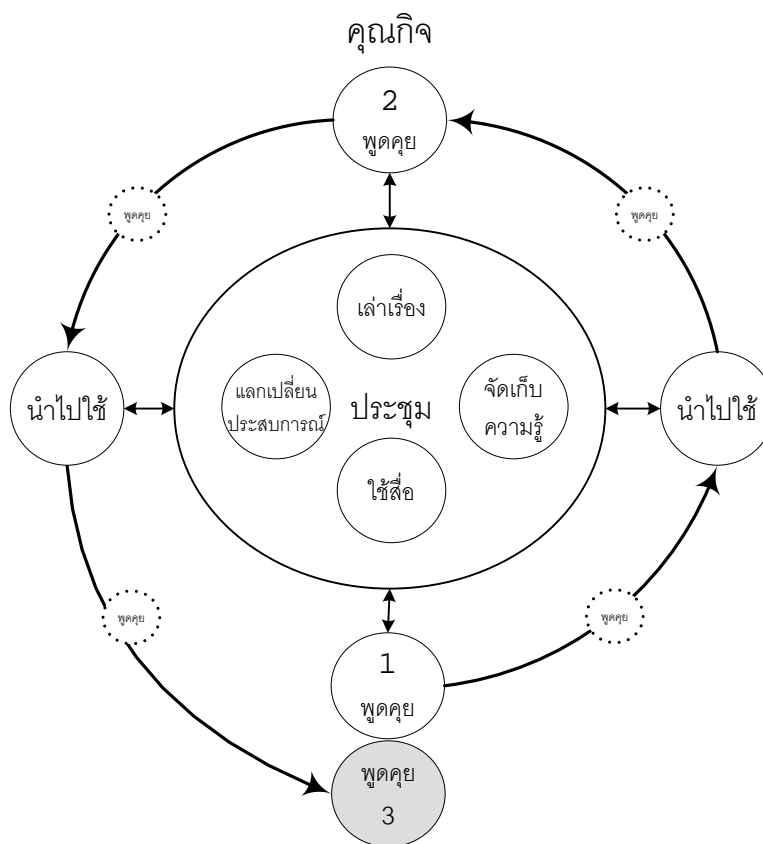
ไประหว่างการประชุม เพื่อให้คุณกิจได้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยมีคุณลิขิต (เลขาผู้จัดบันทึกการประชุมประจำกลุ่ม) เป็นผู้เรียนรู้หลักและให้ทุกคนเรียนรู้ร่วมกัน คุณอำนวยจะเขียนข้อความบนกระดาษแผ่นพลิก (Flip chart pad) และคุณลิขิตเขียนบนกระดาษขนาดเอ4 แล้วนำมาสรุปร่วมกันอีกครั้ง ขณะเดียวกันคุณกิจที่เข้าประชุมจะช่วยกันคิดและเติมข้อความบนกระดาษแผ่นพลิก เพื่อทุกคนจะได้เห็นข้อความที่คุยร่วมกัน เพราะก่อนหน้านี้คุณอำนวยพบว่ากลุ่มคุณกิจขาดการกระตุ้นเรื่องการบันทึกและจัดเก็บข้อมูล คุณอำนวยจึงได้ทดลองจดบันทึกและใช้แผนที่ความคิดเข้าช่วยในการประชุมในการพูดคุยครั้งที่ 1 ทำให้คุณกิจสนใจและนำมาใช้ในการประชุมครั้งที่ 2 ต่อไป

คุณลิขิตซึ่งเป็นผู้เรียนรู้หลักในการเขียนแผนที่ความคิดนั้น มีความสนใจและพร้อมที่จะนำไปใช้อย่างมาก อีกทั้งยังกล่าวว่าวิธีนี้ทำให้การประชุมไม่น่าเบื่อและทำให้ทุกคนได้เห็นข้อมูลร่วมกัน เพราะก่อนหน้านี้ในการประชุมแต่ละครั้งไม่เคยมีการเขียนข้อมูลให้เห็นเลย ทำให้คนที่ตามไม่ทันหรือมาช้าไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาทั้งหมดได้ และวิธีนี้ทำให้ทุกคนได้เพิ่มเติมประเด็นต่างๆ ได้อย่างอิสระด้วย การเขียนแผนที่ความคิดนี้จึงมีประโยชน์อย่างมาก

ภาพที่ 1 ภาพชุดบรรยายภาคการพูดคุยครั้งที่ 2

จากการพูดคุยในครั้งที่ 2 นี้ กลุ่มคุณกิจพบว่าในจังหวัดสมุทรสงครามนั้นมีผู้ที่จัดการการท่องเที่ยวโดยเฉพาะด้านที่พักอยู่จำนวนมาก แต่ไม่มีโอกาสได้พบปะหรือพูดคุยกันเลย และไม่เคยทราบว่าจะแต่ละกลุ่มนั้นเขาจัดการอย่างไร จึงมีความคิดว่าจะหาโอกาสไปแลกเปลี่ยนพูดคุยกับคนอื่นบ้าง ทั้งนี้จึงปรึกษาคุณอำนวย ซึ่งเป็นผู้เก็บข้อมูลในพื้นที่มาโดยตลอด คุณอำนวยจึงแนะนำให้ไปพบกับกลุ่มบ้านริมคลอง เพราะมีลักษณะที่เหมือนกันและต่างกับกลุ่มรักษ์บางคนทีในหลายด้าน จะทำให้มีการแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือเกื้อกูลได้ดีในโอกาสต่อไปได้ ดังนั้นกลุ่มรักษ์บางคนทีจึงตัดสินใจว่าการพูดคุยครั้งที่ 3 จะเป็นการพบกันของกลุ่มรักษ์บางคนทีและกลุ่มบ้านริมคลอง

แผนภาพที่ 35 การพูดคุยครั้งที่ 3

การพูดคุยครั้งที่ 3 เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคุณกิจกลุ่มรักษาร่างกายที่อำเภอบางคนที่และกลุ่มบ้านริมคลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีการให้บริการด้านที่พักในชุมชนเหมือนกันแต่อยู่กันคนละอำเภอ กลุ่มบ้านริมคลอง เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อให้บริการด้านที่พัก โดยใช้บ้านของตนเองเป็นที่พักโดยมีแกนนำคือคุณฉวีดา มีศิลป์ (คุณเล็ก) ซึ่งรวมกลุ่มชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง มาเป็นสมาชิกเครือข่ายให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และเมื่อมีนักท่องเที่ยวติดต่อขอที่พักทางแกนนำจะส่งเข้าไปให้แต่ละบ้านหมุนเวียนกัน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มรักษาร่างกายที่มีการติดต่อกับนักท่องเที่ยวโดยตรงไปไม่ได้ผ่านแกนนำแต่กลุ่มนั้นเปรียบเสมือนศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน

ดังนั้นทั้งสองกลุ่มจึงมีลักษณะที่เหมือนและต่างกันในการจัดการ เป็นชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันแต่ไม่เคยหารือกันมาก่อน ครั้งนี้จึงเป็นโอกาสอันดีที่ทั้งสองกลุ่มจะได้มาพบและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน

บรรยากาศการประชุมเป็นไปอย่างสบายๆ จัดขึ้นที่ของคุณถิรดา (บ้านริมคลอง อำเภอเมือง) โดยอาศัยคุณอำนวยเป็นสื่อกลางในการประชุม และเป็นผู้ดำเนินการประชุมในขณะเดียวกัน และคุณลิขิตจากกลุ่มรักษางานที่ช่วยด้านการบันทึกในการประชุม การพูดคุยเริ่มจากการแนะนำตัวและทำความรู้จักกัน และเป็นการเล่าประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวของแต่ละคนว่ามีที่มาอย่างไร มีการดำเนินการ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร และมีแผนในอนาคตอย่างไร โดยเน้นจากมุมมองที่ดีเป็นหลัก

คุณลุงบุญเลิศ มโนเวชพันธ์ กลุ่มรักษางานที่ เป็นข้าราชการครูที่เกษียณราชการแล้ว เริ่มเข้ามาจัดการท่องเที่ยวประมาณ 5 ปีที่แล้ว เป็นรุ่นแรกๆ ของจังหวัด ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มากมาย เล่าถึงวิธีการจัดการและรับรองนักท่องเที่ยวในแบบต่างๆ โดยเน้นที่นักท่องเที่ยวที่มาพักที่บ้านจะต้องได้ความรู้กลับไป คุณลุงจะเป็นผู้ป้อนความรู้ต่างๆ ผ่านการเล่าเรื่อง เช่น เรื่องการทำสวน การปลูกต้นไม้ เกร็ดประวัติศาสตร์ หรือเรื่องอื่นๆ ที่เหมาะสมกับความสนใจของนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวได้ความรู้กลับไป ประทับใจและกลับมาเที่ยวซ้ำอีก

นอกจากจะบอกเคล็ดลับการดูแลนักท่องเที่ยวแล้ว คุณลุงได้เล่าเกร็ดที่มาของชื่อจังหวัดและพูดคุยถึงพันธุ์ไม้โบราณที่ควรอนุรักษ์แลกเปลี่ยนให้ทุกคนฟัง ไม่มีใครเคยได้ยินได้ฟังเรื่องเล่าของคุณลุงมาก่อน จึงรีบบันทึกไว้เป็นคลังความรู้ของตน เพื่อจะได้ไปบอกเล่าต่ออีกด้วย

คุณถิรดา กลุ่มบ้านริมคลอง มีความเชี่ยวชาญเรื่องอาหารพื้นบ้าน จึงเน้นการรับรองนักท่องเที่ยวด้วยการทำอาหารพื้นบ้าน การแสดงฝีมือปรุงอาหารและการทำน้ำตาลปี๊บที่มีการแสดงให้ดูจริงๆ เล่าว่านักท่องเที่ยวจะประทับใจเมื่อปรุงอาหารให้รับประทาน บางครั้งนักท่องเที่ยวขอมีส่วนร่วมในการปรุงอาหารด้วย

การประชุมครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ทั้งสองกลุ่มได้เปิดใจคุยถึงปัญหาด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน การขาดความร่วมมือของรัฐ เรือนำเที่ยวที่ทำความเสียหายกับธรรมชาติ ปัญหาขยะ ที่จอดรถ และความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ได้ข้อคิดเห็นหลายประการเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเรื่องที่จอดรถ การดูแลเรื่องความสะดวก วิธีการรักษาสิ่งแวดล้อม และเกร็ดประวัติศาสตร์

ความรู้ต่างๆ ด้านการจัดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการให้บริการ ความปลอดภัย ความสะดวก การดูแลนักท่องเที่ยว ตลอดจนเรื่องอาหารการกินและเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย ได้เล่าสู่กันฟังในการประชุมครั้งนี้ ซึ่งแต่ละคนได้มีการจัดเก็บและจดบันทึกในแบบบันทึกส่วนตัว มีการเขียนแผนที่ความคิดบนกระดาษแผ่นพลิกเพื่อให้เห็นข้อมูลร่วมกัน ซึ่งสื่อบุคคลคือคุณอำนวยเป็นผู้เชื่อมประสานคนทั้งสองกลุ่ม

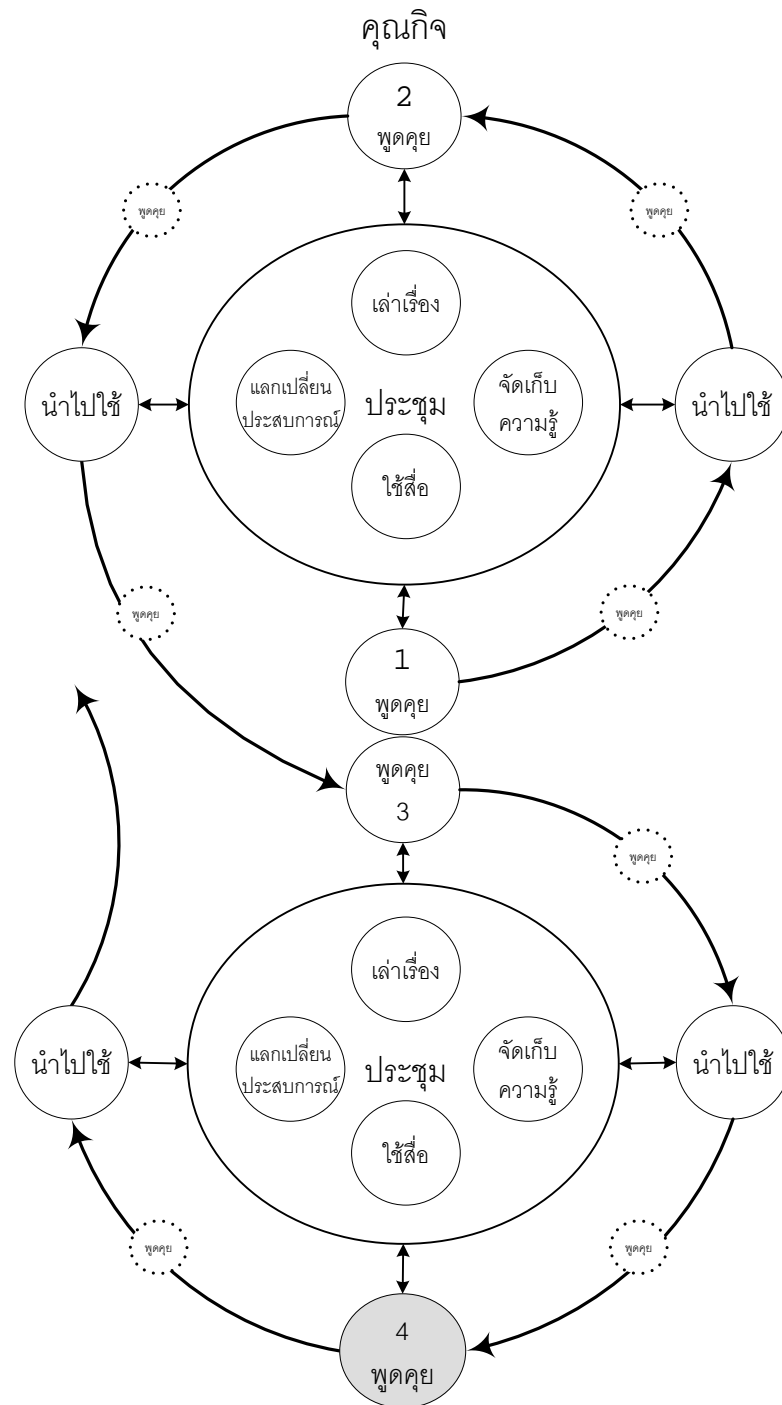
ภาพที่ 2 ภาพชุดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มรักษางานคณทีและกลุ่มบ้านริมคลอง

ภาพที่ 3 เรียนรู้การหยอดน้ำตาลหลังจากการประชุม

ภาพที่ 4 คุณลิขิตใช้วิธีเขียนแผนที่ความคิดในการประชุม

แผนภาพที่ 36 การขอบคุณครั้งที่ 4

การขอบคุณครั้งที่ 4 จากการขอบคุณทั้ง 3 ครั้ง คุณกิจกลุ่มรักษาร่างกายที่เกิดกระบวนการทางความคิดและเรียนรู้ มีความรู้ที่ได้มาจากกระบวนการหลายอย่าง เช่น เรื่องเล่า เกร็ดประวัติศาสตร์ เมนูอาหาร การดูแลบ้านพัก การให้บริการนักท่องเที่ยว ทางกลุ่มคุณกิจจึง

สนใจที่จะหาสื่อที่เหมาะสมในการจัดเก็บความรู้และข้อมูลเหล่านั้น การพูดคุยครั้งที่ 4 จึงเป็นประเด็นเกี่ยวกับเรื่องของสื่อและการจัดเก็บ

คุณก็รวบรวมข้อมูลของสื่อที่ใช้ในการสื่อสารหลายอย่าง สิ่งแรกที่ทุกคนนึกถึงคือสื่ออินเทอร์เน็ตเพราะเห็นความสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลที่กว้างไกลไปทั่วโลก แต่ทั้งนี้ก็ต้องกลับมาตั้งคำถามกันว่าสื่อที่ต้องการนี้เป็นสื่อที่ใช้กับใคร และเพื่ออะไร คุณอำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลว่าสื่อแต่ละประเภทมีลักษณะอย่างไรบ้าง มิใช่มีเพียงอินเทอร์เน็ตอย่างเดียว แล้วสื่อที่ใช้ให้ตรงวัตถุประสงค์นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ใช้ด้วย การประชุมครั้งนี้จึงมีการพูดคุยกันถึงสื่อประเภทต่างๆ ว่ามีสื่ออะไรบ้างและมีคุณสมบัติอย่างไร โดยคุณอำนวยความสะดวกให้นำตัวอย่างสื่อและรายละเอียดมาเล่าให้ฟัง ทุกคนย้อนนึกถึงสื่อที่แต่ละคนได้สัมผัสมาก่อนหน้านี้และมาประมวลร่วมกันจึงทำให้เห็นความแตกต่างและความจำเป็นในการใช้งานของสื่อแต่ละชนิด

สื่ออิเล็กทรอนิกส์มีประโยชน์มากจริง แต่มีข้อจำกัดหลายอย่าง แต่ละคนยังใช้คอมพิวเตอร์กันไม่เป็นเลย (ที่บ้านไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์) คงต้องใช้เวลาเรียนรู้เรื่องสื่อนี้อีกสักระยะ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ประเภทอินเทอร์เน็ตคงยังไม่เหมาะสมในเวลานี้

เสียงตามสาย หอกระจายข่าว หรือวิทยุชุมชน สื่อเหล่านี้มีประโยชน์เช่นกัน แต่พื้นที่บ้านเรือนอยู่ห่างไกลกันมาก และมีความห่างด้วยพื้นที่รบกวนทำให้เสียงกระจายไม่ชัดเจน จึงลงความเห็นว่าจะไม่เหมาะสม

จึงมาพิจารณาถึงสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์มีหลายชนิด ทรงแปลทั้งภาพและข้อความ อาจมีข้อจำกัดเรื่องการอ่านออกเขียนได้ แต่ทุกคนอ่านออกเขียนได้จึงไม่มีปัญหาประกบกับมีความสนใจที่จะเก็บไว้เผยแพร่แจกต่อผู้อื่นด้วย สื่อสิ่งพิมพ์จึงตรงกับความต้องการมากที่สุด ดังนั้นจึงมาช่วยกันคัดเลือกว่าสิ่งพิมพ์ประเภทใดเหมาะสม โดยพิจารณาจากหลายๆ ด้านและจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วยว่าต้องการใช้สื่อเพื่อการจัดเก็บความรู้และสื่อสารกันภายในกลุ่ม และเผยแพร่แก่ผู้สนใจ ประเด็นนี้จึงคัดเลือกแล้วเห็นร่วมกันว่า จดหมายข่าว มีความเหมาะสมที่สุด ทั้งในเรื่องของรูปแบบและการใช้งาน

ต่อมาจึงนำมาสู่ขั้นตอนการเลือกรูปแบบของจดหมายข่าว และรายละเอียดต่างๆ จากการประชุมได้ข้อสรุปว่าจดหมายข่าวนี้นี้ชื่อว่า “สารท่องเที่ยวกลุ่มรักษ์บางคนที” จะพิมพ์ออกทุก 2 เดือน มีจำนวน 4 หน้า พิมพ์แบบสองสี มีเนื้อหาที่เป็นสาระและองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอำเภอบางคนที และชาวจังหวัดสมุทรสงคราม มีเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยของการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่และเรื่องต่างๆ ประจำเดือน ทุกคนช่วยกันเป็นนักข่าวและช่างภาพ

การประชุมมีบรรยากาศสนุกสนานเพราะทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันและผลัดกันคุยผลัดกันเล่า ช่วยกันยกตัวอย่างเรื่องที่จะนำมาลงในจดหมายข่าว รวมทั้งช่วยกันกำหนดจำนวนพิมพ์และปรึกษาเกี่ยวกับข้อปลีกย่อยต่างๆ และตกลงกันว่าคราวหน้าจะมาช่วยกันดูแบบร่างของจดหมายข่าวร่วมกัน

การประชุมครั้งนี้จัดขึ้นที่บ้านบางช้าง อำเภออัมพวา เป็นบ้านของคุณธาดารี ซึ่งเป็นสมาชิกใหม่ สิ่งที่น่าสังเกตคือบ้านของคุณธาดารีไม่ได้อยู่ในอำเภอบางคนที่เหมือนกับสมาชิกท่านอื่นในกลุ่มรักษ์บางคนที่ แต่คุณธาดารีได้รู้จักกลุ่มนี้จากเพื่อนและชักชวนกันเข้ามาพูดคุยและมีความต้องการที่จะเป็นเครือข่ายด้วยจึงมาสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มรักษ์บางคนที่จึงมิได้จำกัดไว้สำหรับคนในพื้นที่เดียวกันแต่เปิดกว้างสำหรับทุกคนที่มีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ตรงกัน โดยคณะกรรมการของกลุ่มจะพิจารณารับสมาชิกใหม่ร่วมกัน

การพูดคุยครั้งที่ 4 นี้จะสังเกตเห็นถึงความเคลือบไหวของกลุ่มคุณกิจมากขึ้น มีความกระตือรือร้นสนใจในเรื่องต่างๆ มีกระบวนการคิดที่เป็นระบบ และมีความเข้าใจเรื่องการจัดการมากขึ้น

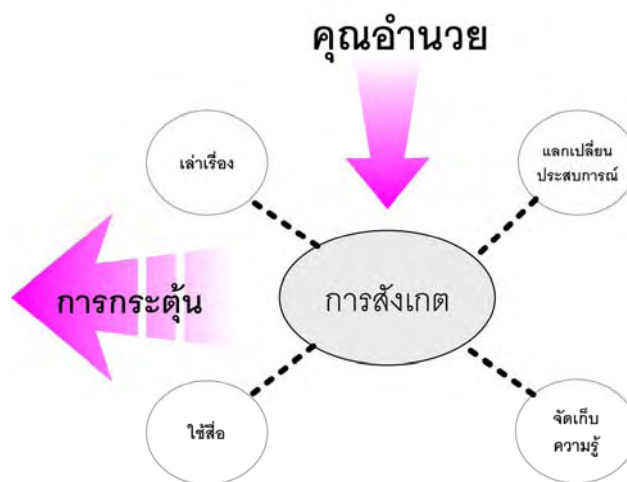
ภาพที่ 5 ประชุมเพื่อคัดเลือกสื่อที่ใช้ในการจัดเก็บและติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่ม

กระบวนการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่มนี้มิได้เป็นการบอกกันตรงๆ แต่ให้เกิดจากการเรียนรู้และการปฏิบัติ จนเกิดความเคยชินและเป็นธรรมชาติ คุณกิจนั้นมีการเรียนรู้อย่างเป็นลำดับขั้น และพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ มีขั้นมีตอน การเรียนรู้มิได้สิ้นสุดเพียงแค่นี้แต่สิ่งนี้คือการเริ่มต้นวงจรการเรียนรู้ยังคงหมุนเวียนตลอดเวลา เมื่อมีการนำไปใช้จะมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นเสมอ

ภาพที่ 6 ตรวจสอบต้นฉบับจดหมายข่าว

จากแบบจำลองข้างต้นมีกลไกหลักในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ของสองส่วน คือ คุณอำนวยและคุณกิจ คุณอำนวยนั้นเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการเป็นผู้ช่วย ผู้เชื่อม และผู้ทำให้เกิดพลังผลักดัน สิ่งที่สำคัญคุณอำนวยต้องส่งต่อพลังนี้ให้แก่คนอื่นๆ ได้ด้วย ในที่สุดคุณอำนวยอาจเปลี่ยนคนไปก็ได้ ไม่จำเป็นต้องยึดที่ผู้หนึ่งผู้ใด เพราะบทบาทของคุณอำนวยจะคงชัดเจนอยู่ตลอดไป (ดังแผนภาพที่ 37)

แผนภาพที่ 37 บทบาทของคุณอำนวย

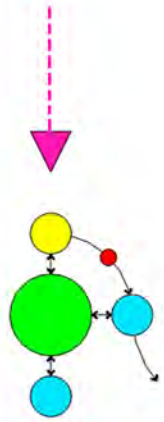
ในการพูดคุยทั้ง 4 ครั้งที่ผ่านมา คุณอำนวยจะคอยสังเกตและกระตุ้นกิจกรรมต่างๆ คอยดูแลและเสริม เป็นผู้เล่า และผู้ฟังที่ดี มีการจัดเก็บข้อมูลความรู้อย่างเป็นระบบ รู้จักการใช้สื่อต่างๆ แก้ปัญหาและสังเกต กระตุ้นในสิ่งที่เขาต้องการ เช่นการเติมความรู้ด้านการท่องเที่ยว เป็นเรื่องแปลกที่หลายคนเป็นผู้จัดการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามแต่ไม่มีความรู้ด้านการท่องเที่ยว มีบางคนได้รับการอบรมจากหน่วยงานรัฐแต่เป็นการอบรมที่มีได้หวังให้เกิดผลทางด้านการพัฒนา ดังนั้นจึงไม่ได้นำมาใช้เท่าไร การฝึกฝนที่ดีคือทำไปใช้ไป ชวนกันคิดช่วยกันมอง สิ่งนี้จะทำให้เกิดการปรับปรุงขึ้น

แบบจำลองการจัดการความรู้นี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการบวนการศึกษาและลงมือปฏิบัติในพื้นที่ เป็นการสะท้อนความคิด การทำงานที่เกิดขึ้นจริง เริ่มต้นอย่างช้าๆ แต่เข้าใจ และมีสติ จะทำให้เกิดความมั่นคงในระยะยาวได้

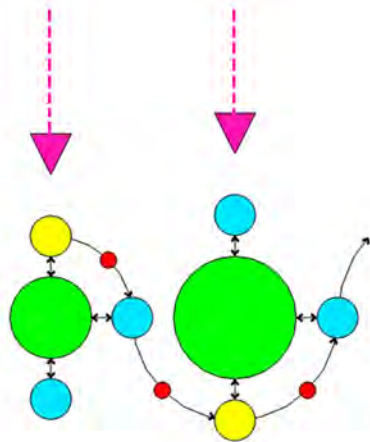
จากแบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักษ์บางคนทีในแผนภาพที่ 29 เป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผ่านกิจกรรมการพูดคุยถ่ายทอดประสบการณ์ เรื่องเล่าต่างๆ โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในพื้นที่และจัดเก็บความรู้ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นไว้ในวิธีการที่หลากหลาย อันเป็นผลให้เกิดองค์ความรู้จากการประชุมที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสามารถเรียบเรียงและนำเสนอแบบจำลองได้ในอีกลักษณะหนึ่งต่อไปนี้ (แผนภาพที่ 38) เป็นการแสดงให้เห็นความต่อเนื่องและเชื่อมโยงของกระบวนการจัดการความรู้ และเป็นการเพิ่มขึ้นของความรู้

องค์ความรู้ ที่เกิดจากการประชุม พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เป็นสัญลักษณ์ของวงกลมสีเขียวที่มีขนาดใหญ่เรื่อยๆ และสามารถแตกย่อยไปสู่คนอื่น ๆ ที่อยู่นอกพื้นที่โดยการนำไปใช้ สัญลักษณ์วงกลมสีฟ้า มีทั้งกลับมาใช้ภายในกลุ่มและใช้โดยคนนอกกลุ่ม เช่น เล่าเรื่องอาหาร มีเคล็ดลับการปรุงอาหารที่สำคัญ คนในกลุ่มหยิบยกนำไปใช้ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามารับทราบสนใจเรียนรู้ ไปทดลองทำดูที่บ้าน อาจได้อาหารแบบใหม่สไตล์กรุงเทพฯ ก็เป็นได้ หรือบุคคลอื่นที่สนใจในเนื้อหาสาระ และนำความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นไปใช้ต่อก็ได้อีกโดยไม่มีที่สิ้นสุด

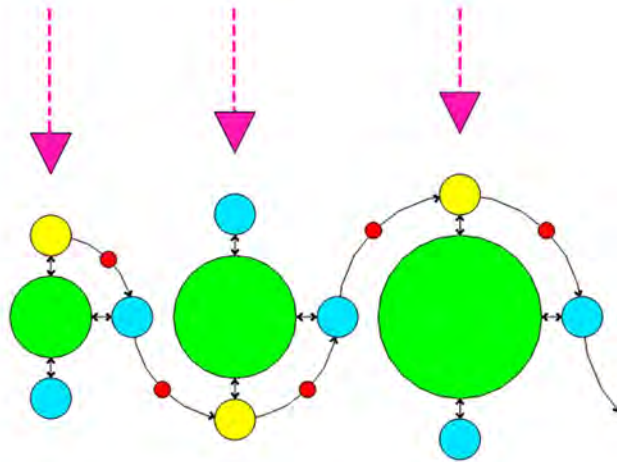
การเพิ่มขึ้นขององค์ความรู้ ระดับที่ 1

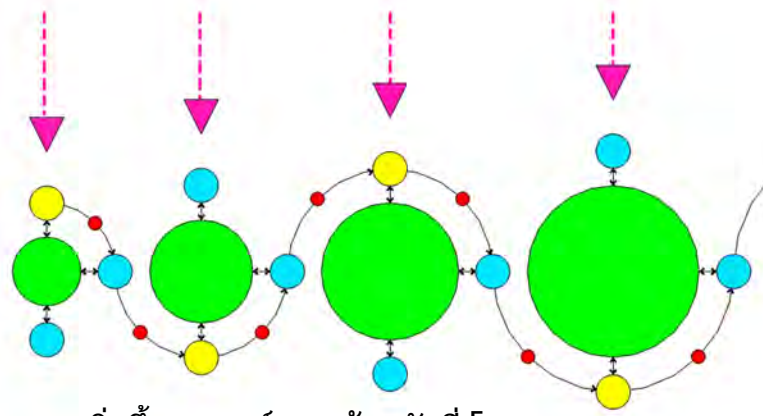
การเพิ่มขึ้นขององค์ความรู้ ระดับที่ 2

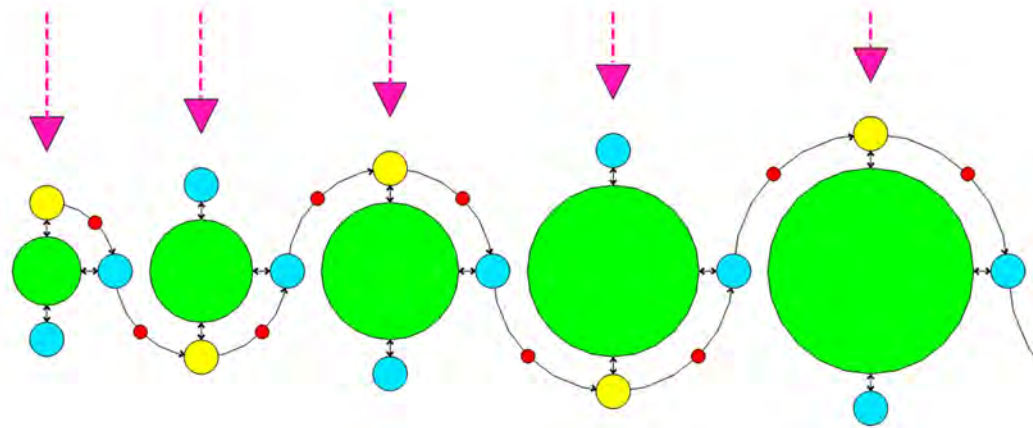
การเพิ่มขึ้นขององค์ความรู้ ระดับที่ 3

การเพิ่มขึ้นขององค์ความรู้ ระดับที่ 4

การเพิ่มขึ้นขององค์ความรู้ ระดับที่ 5

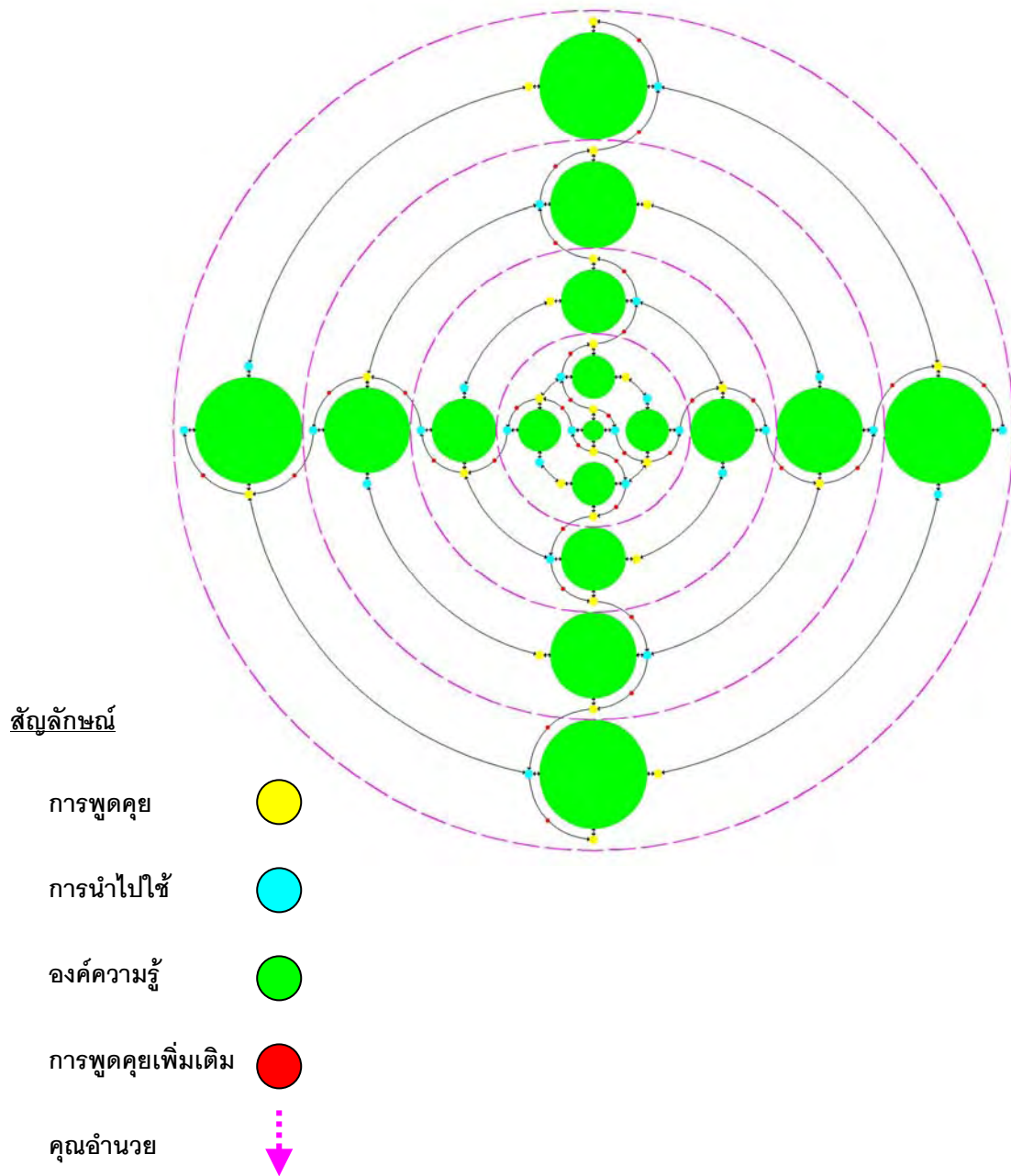
สัญลักษณ์

- การทูลศุข ● (yellow)
- การนำไปใช้ ● (blue)
- องค์ความรู้ ● (green)
- การทูลศุขเพิ่มเติม ● (red)
- คุณอำนาจ ▼ (pink dashed)

ความสำคัญของคุณอำนวยในแบบจำลองนั้น มีลักษณะของเส้นลูกศรสีชมพูที่มีความยาวแล้วค่อยๆ ลดความยาวให้สั้นลง เปรียบเหมือนผู้ช่วยจากภายนอกนั้นสามารถลดความจำเป็นลง ในที่สุดชุมชนอยู่ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ได้หมายความว่า จะตัดขาดคุณอำนวยออกไปจากระบบการ แต่เป็นการเปลี่ยนคนเปลี่ยนหน้าที่ จากคนนอกกลุ่มเป็นคนในกลุ่มที่จะเข้ามาเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการต่อไป

แบบจำลองนี้จึงแสดงถึงองค์ความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น เป็นพัฒนาการและการเติบโต ขยายผลขององค์ความรู้ในแต่ละครั้ง โดยสรุปให้เห็นภาพของความเชื่อมโยงกัน ระหว่างกระบวนการจัดการความรู้ องค์ความรู้ที่ได้ และการนำไปใช้ และเชื่อมต่อกันจากแต่ละกลุ่มจนขยายกลายเป็นภาพของการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้เพื่อการขยายขององค์ความรู้ ดังแผนภาพที่ 39

องค์ความรู้ที่นั่นเกิดขึ้นได้ในหลายด้าน อาทิ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ของคนในพื้นที่ หากมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สม่ำเสมอ มีการขยายผลและนำไปใช้ ก็จะนำมาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ได้อีก ดังเช่น ในขณะที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวอยู่นั้นพบว่าการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวบางอย่างทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ แต่ในขณะเดียวกันมีการเรียนรู้ที่ว่าจัดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างไรที่จะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมก็นำความรู้ที่ได้นั้นมาปรับใช้ พัฒนาต่อ ในการชมหิ่งห้อย ชาวบ้านเคยมีความรู้ในระดับหนึ่งเกี่ยวกับวงจรชีวิตของหิ่งห้อย แต่ยังไม่เข้าใจลึกซึ้ง เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว ได้พานักท่องเที่ยวไปดูหิ่งห้อย โดยที่ไม่ได้วางแผนไม่ได้เตรียมพร้อมเมื่อไปชมบ่อยขึ้น หิ่งห้อยลดจำนวนลง จุดนี้เองจึงทำให้หยุดคิด และทบทวน มาหาข้อมูลเกี่ยวกับหิ่งห้อยการดูแลหิ่งห้อย และสิ่งแวดล้อม ศึกษาหาข้อมูลจนได้ชุดความรู้เรื่องหิ่งห้อยในแบบฉบับการจัดการท่องเที่ยวแบบชมหิ่งห้อยขึ้นมา การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวถูกนำไปใช้และเชื่อมโยงในอีกด้านเรื่องสิ่งแวดล้อม ขยายผลออกไปในอีกมิติ มีการพัฒนาขึ้น มีการเรียนรู้มากขึ้น จากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง

แผนภาพที่ 39 การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้เพื่อการขยายขององค์ความรู้

3.2 การนำไปใช้ จากการวิจัย ผู้วิจัยพบว่า การวิจัยในลักษณะนี้มีการนำไปใช้ในหลายลักษณะ และหลายโอกาส ระหว่างกระบวนการวิจัยโดยมีส่วนร่วม ซึ่งขณะนั้นอาจยังมิได้ข้อสรุปของกระบวนการจัดการความรู้หรือรูปแบบการจัดการความรู้ใดๆ ที่ชัดเจน แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มชาวบ้านทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางด้านความคิดขึ้น การที่ผู้วิจัยเข้าไปกระตุ้นและให้ข้อมูลด้านต่างๆ กับชาวบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาอยากรู้ด้วยแล้วนั้น เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การให้บริการ เป็นต้น เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ให้หมุนเวียนขึ้น เมื่อเกิดการปฏิบัติกันบ่อยๆ อยากเรียนรู้ แล้วจึงกลายเป็นความเคยชินที่จะมีการเรียนรู้อยู่เสมอ สิ่งสำคัญคือองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นได้มีการนำไปใช้ประโยชน์ในขณะเดียวกันด้วย จนในที่สุดชาวบ้านได้มีการกระตุ้นและหาความรู้กันได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นการจัดการกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังตัวอย่างของกลุ่มรักษ้างานคนที มีการจัดการรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมของกลุ่ม มีการเชื่อมโยงถึงกลุ่มอื่น สิ่งนี้เองทำให้กลุ่มท่องเที่ยวในอีกสองอำเภอ ได้แก่ อำเภออัมพวา และอำเภอเมือง ให้ความสนใจ และต้องการนำมาใช้เป็นแบบอย่าง

ดังนั้นศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ จึงไม่ได้แค่เพียงองค์ความรู้ หรือรูปแบบการจัดการความรู้เท่านั้น แต่เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีการนำไปใช้โดยผู้เข้าร่วมในกระบวนการ การนำไปใช้นี้มิได้นำไปใช้เฉพาะประโยชน์จากความรู้ที่ได้ แต่เป็นการใช้ที่ต่อยอดเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาในอนาคตด้วย

3.3 การรับรองแบบจำลอง เป็นการนำแบบจำลองที่ตั้งเคราะห์จากงานวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พิจารณาประเมินความสมเหตุสมผล และความเป็นไปได้ของแบบจำลอง เพื่อผู้วิจัยจะได้นำมาปรับปรุงแบบจำลองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีผู้เชี่ยวชาญจาก 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่

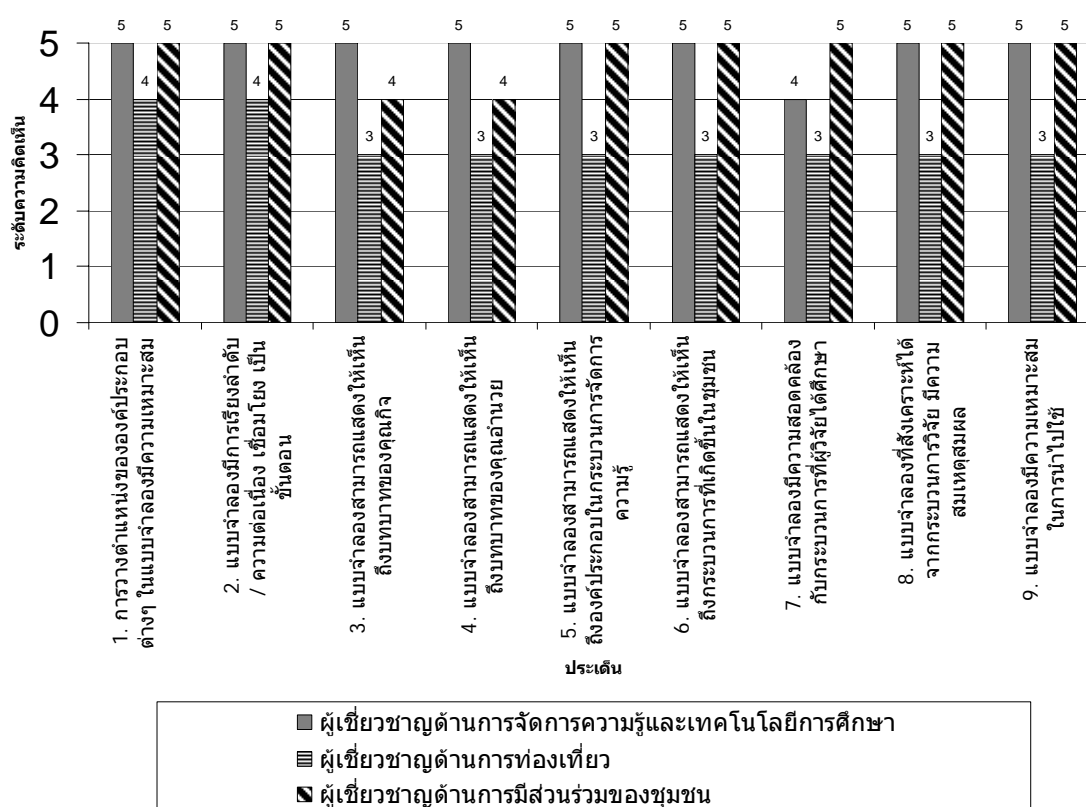
1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้และเทคโนโลยีการศึกษา ดร.ถาวร พงษ์พานิช คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว คุณกุลปราโมทย์ วรรณะเลิศ ผู้อำนวยการกองเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน อาจารย์วันชัย เจือบุญ หัวหน้าสาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้เชี่ยวชาญทั้งสามท่าน ได้พิจารณาแบบจำลองพร้อมรายละเอียดประกอบ และให้คะแนนแสดงระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแบบจำลอง

โดยมีระดับคะแนนที่กำหนดในแบบประเมิน มีความหมายดังนี้

5	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับมาก
3	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับน้อย
1	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับน้อยที่สุด

ซึ่งสามารถรวบรวมผลการประเมินความสมเหตุสมผลฯ จากผู้เชี่ยวชาญได้ดังกราฟที่ 3 สรุปได้ดังนี้

กราฟที่ 3 เปรียบเทียบการประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ด้าน

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้และเทคโนโลยีการศึกษา ได้ประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองในระดับที่เห็นด้วยมากที่สุดในทุกด้านมีเพียงด้านแบบจำลองมีความ

สอดคล้องกับกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในระดับเห็นด้วยมาก ซึ่งสรุปได้ว่ามีความเห็นด้วยในความสมเหตุสมผลของแบบจำลองในระดับที่มากถึงมากที่สุด

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้ประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองในระดับปานกลางในทุกด้าน ยกเว้นด้านการวางตำแหน่งขององค์ประกอบต่างๆ ในแบบจำลองมีความเหมาะสม และด้านแบบจำลองมีการเรียงลำดับ/ความต่อเนื่อง เชื่อมโยงเป็นขั้นตอน ในระดับเห็นด้วยมาก ซึ่งสามารถสรุปได้ว่ามีความเห็นด้วยในความเหมาะสมของแบบจำลองในระดับปานกลางถึงมาก

3. ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองในระดับเห็นด้วยมากที่สุดในทุกด้าน ยกเว้นด้านแบบจำลองสามารถแสดงให้เห็นถึงบทบาทของคณิกิจ และด้านแบบจำลองสามารถแสดงให้เห็นถึงบทบาทของคุณอำนวยในระดับเห็นด้วยมาก ซึ่งสามารถสรุปได้ว่ามีความเห็นด้วยในความเหมาะสมของแบบจำลองในระดับมากถึงมากที่สุด

4. จากการประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองของผู้เชี่ยวชาญทั้งสามท่าน สามารถสรุปได้ว่ามีระดับความเห็นด้วยของแบบจำลองในระดับที่มากถึงมากที่สุด

ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้และเทคโนโลยีการศึกษา มีดังต่อไปนี้

1.1 ควรเพิ่มเติมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในแบบจำลอง เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกันมากขึ้น

1.2 ควรเพิ่มจำนวนสัญลักษณ์ และจำนวนครั้งในการประชุมให้สอดคล้องกับการปฏิบัติ

1.3 ควรเพิ่มการใช้หลักธรรมาภิบาล ในข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว มีดังต่อไปนี้

2.1 การวางแบบจำลอง มีลักษณะที่เป็นงานซ้ำๆ กันเป็นวงจร เมื่อเริ่มต้นจากการพูดคุย และนำไปใช้ ซึ่งจะเห็นว่าให้ลำดับความสำคัญทุกเรื่องไว้เท่าๆ กัน

2.2 ควรเพิ่มรายละเอียดในหัวข้อการพูดคุย ชุมชนควรมีการประชุมหารือเพื่อกำหนดบทบาท และตำแหน่งทางการตลาดของชุมชน ก่อนที่จะเริ่มกระบวนการจัดการบริการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากทรัพยากรที่มีความโดดเด่นและกำลังในการจัดการท่องเที่ยว การแบ่งหน้าที่คนในชุมชน ซึ่งเป็นที่มาของการกำหนดกลุ่มลูกค้าให้ชุมชนสามารถจัดบริการให้ได้เหมาะสมโดยไม่เสียทรัพยากรไปโดยสิ้นเปลือง และอาจลดสภาวะการแข่งขันกับชุมชนอื่นได้

2.3 ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์แต่ละครั้ง จะมีประเด็นสำคัญในการพูดคุยคือเรื่องปัญหาในการทำงานและการร่วมกันปรับแก้ปัญหาเพื่อนำกลับไปปฏิบัติ ซึ่งตรงนี้ควรเพิ่มเติมให้เห็นในโมเดลอย่างชัดเจน

2.4 การแก้ปัญหาบางครั้งไม่สามารถทำได้ในกลุ่ม จะต้องมีการขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากคนนอกกลุ่มด้วย เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐเรื่องโครงสร้างพื้นฐานบางอย่าง

2.5 ควรเพิ่มเติมบทบาทของคุณอำนวยในการให้คำแนะนำ กรณีมีปัญหาหรือหากไม่สามารถช่วยแก้ไขได้ ก็อาจให้คำแนะนำในการไปหาคุณอำนวยคนที่ 2 หรือ 3 มาช่วยต่อไป

3. ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มีดังต่อไปนี้

3.1 ควรเพิ่มเติม บทบาทของคุณอำนวย ในรายละเอียดของแบบจำลอง ด้านความสามารถที่จะควบคุม ตั้งประเด็น ป้อนข้อมูล กระตุ้นให้คุณกิจ ได้แสดงความคิดเห็น ตลอดจนความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ออกมาให้ได้ในที่ประชุม และที่สำคัญผู้เข้าร่วมประชุมดังกล่าวต้องทราบและเข้าใจวัตถุประสงค์ของการประชุมร่วมกันในแต่ละครั้งด้วย

3.2 คุณอำนวยและคุณลิขิต จะต้องสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของคุณกิจทุกครั้ง ที่เข้าประชุมร่วมกัน โดยมีการจดบันทึกและมีการสรุปความคิดเห็นของที่ประชุมทุกครั้ง คุณอำนวยจะเห็นถึงพัฒนาการด้านความคิด การเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความสนใจด้านต่างๆ จากคุณกิจได้เป็นอย่างดี เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งในการประชุม

3.3 กระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนนั้นมีความเป็นระบบธรรมชาติของมันเอง ดังนั้นควรต่อยอดกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าว โดยจัดให้มีการประชุมร่วมกันโดยใช้เทคนิคการประชุม/การวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation - Influence – Control : AIC) ซึ่งจะทำให้เกิด กิจกรรม ที่เป็นรูปธรรมและเป็นประโยชน์แก่ชุมชนต่อไป

3.4 การประเมินความพอใจจากกระบวนการวิจัย

หลังจากเสร็จกระบวนการวิจัย การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้านความพึงพอใจขึ้น

ประเด็นคำถามในแบบประเมิน ได้มาจากการพัฒนาข้อคำถามที่ปรึกษาอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ทั้ง 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) โดยมีเกณฑ์พิจารณา คือ

ถ้าแน่ใจว่าสอดคล้อง ให้คะแนน +1

ถ้าไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง ให้คะแนน 0

ถ้าแน่ใจว่าไม่สอดคล้อง ให้คะแนน -1

จึงได้ข้อสรุปของคำถามทั้ง 15 ข้อ และมีกลุ่มประเด็นคำถามเป็น 3 ส่วนคือ 1) ด้านเนื้อหาและประโยชน์ที่ได้รับในการกระบวนการเรียนรู้ 2) ด้านประโยชน์ของสื่อ และ 3) ด้านความสวยงามความเหมาะสมของสื่อในการนำไปใช้

ผลที่ได้จากแบบประเมินจะนำมาหาค่าเฉลี่ยและคิดเป็นร้อยละ นอกจากนั้นในแบบประเมินมีคำถามปลายเปิดเพื่อให้แสดงความคิดเห็นด้วย ซึ่งส่วนนี้จะรวบรวมมาด้วยเช่นกัน

การวิเคราะห์ผลแบบประเมินความพอใจ แบบประเมินความพอใจนี้ สร้างขึ้นเพื่อสอบถามความพึงพอใจของชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นกลุ่มตัวอย่างในโครงการวิจัย ตั้งแต่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนกระทั่งการได้สื่อจดหมายข่าวในการจัดเก็บความรู้ กลุ่มชาวบ้านที่ร่วมกรอกแบบประเมินนี้ คือชาวบ้านกลุ่มรักษ์บางคนที จำนวน 22 คน โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ผลแบบประเมินความพอใจ

ประเด็นคำถาม	ความคิดเห็น			ข้อ เสนอแนะ
	มาก	ปานกลาง	น้อย	
1. เนื้อหาข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับมีความเหมาะสมเพียงใด	21 (94.45%)	1 (4.54%)	-	
2. วิธีการนำเสนอข้อมูลของผู้วิจัยผ่านการพูดคุยและการใช้สื่อ (สิ่งพิมพ์ วิดีโอ และอื่นๆ) มีความเหมาะสมเพียงใด	20 (90.90%)	2 (9.09%)	-	
3. การใช้สื่อในกิจกรรมต่างๆ มีความเหมาะสมเพียงใด	18 (81.82%)	3 (13.64%)	1 (4.55%)	
4. การเข้ากลุ่ม ร่วมกิจกรรมของผู้วิจัยมีความเหมาะสมเพียงใด	20 (90.90%)	2 (9.09%)	-	
5. การสนทนาค้นหาข้อมูลในชุมชนมีประโยชน์เพียงใด	20 (90.90%)	2 (9.09%)	-	
6. กิจกรรมเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) มีประโยชน์เพียงใด	20 (90.90%)	2 (9.09%)	-	
7. กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีประโยชน์เพียงใด	19 (86.36%)	3 (13.64%)	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ประเด็นคำถาม	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	มาก	ปานกลาง	น้อย	
8. กิจกรรมการเรียนรู้และเลือกหาสื่อที่จะใช้ในกลุ่ม มีความเหมาะสมเพียงใด	18 (81.82%)	4 (18.18%)	-	
9. สื่อที่ได้ (จดหมายข่าว) มีความสวยงามเพียงใด	17 (77.27%)	5 (22.73%)	-	
10. ขนาดของสื่อ มีความเหมาะสมเพียงใด	17 (77.27%)	5 (22.73%)	-	
11. เนื้อหาของสื่อ มีความเหมาะสมเพียงใด	20 (90.90%)	2 (9.09%)	-	
12. ขนาดของตัวหนังสือ มีความเหมาะสมเพียงใด	20 (90.90%)	2 (9.09%)	-	
13. ภาพประกอบ มีความเหมาะสมเพียงใด	17 (77.27%)	5 (22.73%)	-	
14. ท่านมีความพอใจในสื่อเพียงใด	18 (81.82%)	4 (18.18%)	-	
15. สื่อที่ได้มีประโยชน์ในการนำไปใช้เพียงใด	19 (86.36%)	3 (13.64%)	-	

จากตาราง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ระดับความคิดเห็น และความคิดเห็นเพิ่มเติมในลักษณะคำถามปลายเปิด ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ความคิดเห็นเพิ่มเติมประกอบด้วยพบว่า จากกระบวนการจัดการความรู้ที่ผู้วิจัยได้นำเข้าไปขับเคลื่อนในกลุ่มชาวบ้านนั้น โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ตั้งแต่การเริ่มคิด เรียนรู้ และจัดเก็บความรู้ด้านการท่องเที่ยว

จากการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางข้อมูล จากภายนอกนำไปสู่ชุมชน ซึ่งในส่วนของเนื้อหาสาระที่เข้าไปนำเสนอ นั้น จะพิจารณาจากความต้องการของชุมชน ว่ามีความสนใจที่จะเรียนรู้เรื่องใด โดยตลอดเวลากการวิจัย ชุมชนได้มีการบอกกล่าวถึงความต้องการด้านวิชาการในเนื้อหาที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ เช่น เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการที่พิค การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์ การใช้อินเทอร์เน็ต การใช้สื่อเพื่อการสื่อสาร ดังนั้นชาวบ้านจึงได้แสดงความคิดเห็นว่า เนื้อหาที่ได้ไปนำเสนอ นั้นมีความเหมาะสมในระดับ มาก คิดเป็นร้อยละ 94.45 และ ผู้วิจัยในฐานะสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำเสนอข้อมูลมีวิธีการนำเสนอ ผ่านการพูดคุยและการใช้สื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิดีโอ และกระดานขุ่นพลิก (flip chart pad) ตลอดจนการลงพื้นที่ เข้ากลุ่ม ร่วมกิจกรรมและเรียนรู้กับชาวบ้าน มีความ

เหมาะสมในระดับ มาก คิดเป็นร้อยละ 90.90 โดยมีความเหมาะสมในการใช้สื่อในกิจกรรมต่างๆ ในระดับ มาก คิดเป็น ร้อยละ 81.82

กระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะของกิจกรรมการจัดการความรู้ นั้น ผู้วิจัยออกแบบให้เกิดกระบวนการแบบเป็นธรรมชาติ กล่าวคือ มีได้บอกกล่าวกันตรงๆ ก่อนการจัดกิจกรรม ว่าวันนี้เราจะเรียนรู้เรื่องการจัดการจัดการความรู้ แต่จะเป็นการเรียนรู้ผ่านการพูดคุย จึงใช้วิธีการสนทนาภายในกลุ่มเป็นกิจกรรมหลัก จากการสนทนาดังกล่าว มีการสอดแทรกการเขียนแผนที่ความคิดและการใช้สื่อประกอบเพื่อให้เกิดพลังในการสนทนามากยิ่งขึ้นด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านจึงมีความคิดเห็นว่าการสนทนาหาข้อมูลในชุมชนและการเขียนแผนที่ความคิดนั้นมีประโยชน์ ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 90.90 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีประโยชน์ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 86.36

จากการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้าน พูดคุยกันมากขึ้น มีความคิดเห็นร่วมกันมากขึ้น ทำให้เกิดความต้องการที่จะมีสื่อของกลุ่มเกิดขึ้น เพื่อจะทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูล ความรู้และสาระที่จำเป็นสำหรับกลุ่ม อีกทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์กลุ่มในอีกทางหนึ่งด้วย ผู้วิจัยจึงนำเสนอสื่อในรูปแบบต่างๆ ให้ชาวบ้านได้เลือกใช้ ตลอดจนนำเสนอกระบวนการผลิตสื่อต่างๆ ในที่สุดชาวบ้านจึงเลือกสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ เป็นจุดหมายข่าว ขนาด A4 จำนวน 4 หน้า เพื่อจัดเก็บความรู้ของกลุ่ม กระบวนการดังกล่าว ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าการเรียนรู้และเลือกหาสื่อที่จะใช้ในกลุ่มมีความเหมาะสมในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 81.81 สื่อที่ได้มีขนาดที่เหมาะสมและมีความสวยงามในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 77.27 เนื้อหาและขนาดของสื่อ มีความเหมาะสมในระดับ มาก คิดเป็นร้อยละ 90.90 ภาพประกอบมีความเหมาะสมในระดับ มาก คิดเป็นร้อยละ 77.27 มีความพอใจในสื่อดังกล่าวและคิดว่าสื่อที่ได้ในมีประโยชน์ในการนำไปใช้ต่อ ในระดับ มาก คิดเป็นร้อยละ 81.82 และ 86.36 ตามลำดับ

สำหรับแบบสอบถามส่วนที่ 2 ซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม พบว่า มีข้อความ ความคิดเห็นคือ เห็นว่าบทบาทของนักวิจัยในการเก็บข้อมูลลักษณะนี้เป็นประโยชน์มาก และอยากให้อยู่ในเครือข่ายต่อไป

ทั้งนี้ได้มีการสุ่มสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจมากในกิจกรรม มีการช่วยเตรียมข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับจดหมายข่าวฉบับต่อไป ในความสนใจกับสื่อที่ได้และมีการถามถึงเป็นอันมาก นอกจากนั้นยังเกิดทัศนคติที่ดีต่อนักวิจัยที่เข้ามาในพื้นที่ เพราะเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ประทับใจเกี่ยวกับนักวิจัยที่เข้ามาเก็บข้อมูลเพียงอย่างเดียว และฝากให้ชาวบ้านแจกแบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว หรือให้ชาวบ้านกรอกแบบสอบถามเพียงอย่างเดียว ไม่ผ่านการพูดคุยหรือการคลุกคลีกับชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านกล่าวว่าเป็นการเก็บข้อมูลแบบ

ฉาบฉวยซึ่งไม่ประทับใจเท่าใดนัก แตกต่างจากวิธีการที่เกิดขึ้นในโครงการนี้ จึงทำให้ชาวบ้านพึงพอใจมากกว่าและเห็นประโยชน์ร่วมกันว่าการวิจัยนั้นนำไปสู่กระบวนการพัฒนาได้และชาวบ้านสามารถมีส่วนร่วมได้เช่นกัน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม

ประชากรที่ศึกษาคือ ชาวบ้านที่จัดการการท่องเที่ยวและให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ครอบคลุมทั้ง 3 อำเภอในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยสมัครใจ เป็นชาวบ้านจำนวน 3 กลุ่มด้วยกัน คือกลุ่มอำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ กระบวนการจัดการความรู้ แบบจำลองปลาทู (TUNA Model: Thai – UNAids Model) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมกลุ่มย่อย แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบบประเมินความพอใจและแบบประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลอง การออกแบบกิจกรรม สื่อในการนำเสนอต่างๆ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ ใช้อุปกรณ์ในการจัดประชุม เวทีชาวบ้าน เทคนิคการประชุม และการสนทนา

วิธีดำเนินการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาบริบทชุมชน เพื่อสำรวจข้อมูลในพื้นที่ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการพูดคุยและสัมภาษณ์
2. การกำหนดวิสัยทัศน์ โดยชาวบ้านร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกัน
3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์แห่งความสำเร็จ ผ่านการพูดคุยสนทนา และการเล่าเรื่อง ระหว่างกลุ่มชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง
4. การประมวลองค์ความรู้เพื่อให้เกิดชุมชนความรู้ นำความรู้ที่ได้นำมาจัดเก็บเป็นชุมชนความรู้ โดยคัดเลือกสื่อที่เหมาะสม

5. การรับรองแบบจำลองที่สังเคราะห์จากกระบวนการ โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ด้าน ได้แก่
1) ด้านการจัดการความรู้และเทคโนโลยีการศึกษา 2) ด้านการท่องเที่ยว 3) ด้านการมีส่วนร่วม
ของชุมชน

วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาจัดทำให้เป็นระบบ แยกแยะ และหา
ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูล การวิจัยนี้มีการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ในช่วงการดำเนินการทุก
ขั้นตอน ข้อมูลที่ได้จะเป็นการสรุปกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการจัดการความรู้ เพื่อได้มาซึ่ง
องค์ความรู้ใหม่ในรูปของกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 กระบวนการ จัดการความรู้ ด้านการท่องเที่ยวในชุมชน จังหวัดสมุทร
สงคราม การจัดการความรู้ในชุมชนด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้ง 3 อำเภอมี
ความแตกต่างกัน แต่มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเช่นเดียวกันคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
ศิลปวัฒนธรรม ชาวจังหวัดสมุทรสงครามเริ่มเข้ามาจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากมีกระแส
ความนิยมด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวที่สัมผัส
วัฒนธรรมชนบทเพิ่มมากขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวได้ค้นหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ เพื่อจะได้เปิด
ประสบการณ์และสัมผัสสิ่งต่างที่แตกต่างไปจากเดิม จึงเป็นโอกาสดีที่นักท่องเที่ยวได้พบจังหวัดที่เล็ก
ที่สุดในประเทศไทยนี้

ในอดีตพื้นที่แห่งนี้ไม่ค่อยได้มีโอกาสต้อนรับแขกผู้มาเยือนเท่าไรนัก เนื่องจากเป็น
ชุมชนที่โอบล้อมด้วยสวนมะพร้าว และผลไม้ต่างๆ ถนนที่คดเคี้ยวและมีลำคลองมากมาย
ทำให้การเดินทางไปมานั้นค่อนข้างยากลำบาก แต่เมื่อมีการสัญจรที่สะดวกขึ้น มีถนนลาดยางตัด
ผ่านจึงทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้เปิดตัวเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

ความพร้อมทางด้านทรัพยากรที่เป็นลักษณะของเมืองสามน้ำซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่
น้ำจืด น้ำเค็มและน้ำกร่อย อันเป็นจุดเด่นเฉพาะท้องถิ่น ทำให้เกิดกิจกรรมมากมาย อาทิ นั่งเรือ
เล่นในแม่น้ำลำคลอง ดูหิ่งห้อยในยามค่ำคืน ชมและชิมผลไม้จากต้น นอกจากนี้วิถีชีวิตที่เรียบง่าย
และมิตรไมตรีของชาวบ้านก็เป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจของที่นี่

การจัดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากการไม่ได้เตรียมตัวหรือเตรียมพร้อม แต่เกิดจาก
กระแสความนิยมและทำให้ต้องผันเข้าสู่แวดวงการท่องเที่ยว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในพื้นที่ต้อง
ร่วมกันเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยว การจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการแรก
ที่ต้องเริ่มต้นพร้อมๆ กับสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่

จุดเริ่มของอำเภอบางคนที เป็นการรวมกันของคนในพื้นที่ ที่เริ่มต้นจากต่างคนต่างทำการท่องเที่ยว และในที่สุดมารวมกันเพื่อค้นหาว่าจะทำการท่องเที่ยวไปเพื่ออะไรและอย่างไร เพราะการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในระยะแรกมีลักษณะของการท่องเที่ยวแบบ ไครมาถึงเรือนชานก็ต้อนรับ เป็นการต้อนรับขับสู้แบบไม่รู้วิธี ไม่มีทิศทาง และมีความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน เมื่อมีการรวมตัวกันและเกิดการทำงานร่วมกันช่วยกันคิด ช่วยกันทำ จากคนเดียวเป็นหลายคน และเป็น “กลุ่มรักษ์บางคนที” ขึ้น รวมตัวกันเพื่อช่วยกันในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ มิให้อยู่แบบแยกส่วนกันอีกต่อไป

การจัดการความรู้จึงแฝงเข้ามาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกระบวนการทางความคิด คือต้องคิดร่วมกัน โดย “คน” ในพื้นที่ กลุ่มนี้จึงคิดที่จะจัดการท่องเที่ยวแบบเอื้ออาทร คือเป็นมิตร ทั้งคนและสิ่งแวดล้อม เมื่อกำหนดเป้าหมายร่วมกันและพบว่าใครจะต้องทำอะไร ทำให้เกิดการสืบค้น เรียนรู้ และค้นพบว่าตนรู้หรือไม่รู้อะไร

ค้นหาจุดดีที่เป็นความสำเร็จในตัวเอง หาความภาคภูมิใจที่จะนำเสนอเพื่อเป็นสาระความรู้ที่จะส่งต่อให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวที่นี่แล้วเกิดการเรียนรู้ไปด้วย นอกจากเหนือจากการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนอย่างเดียว

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวใจของการจัดการความรู้ ชุมชนได้ใช้กิจกรรมการประชุมประจำเดือนของกลุ่มเป็นวงสนทนาที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรื่องเล่าระหว่างสมาชิกที่จะบอกต่อกัน เพื่อที่จะนำไปเสนอกับนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็กริดประวัติศาสตร์จากอาจารย์อาวุโสภายในกลุ่ม เคล็ดลับการทำอาหารให้อร่อยจากสมาชิกที่เชี่ยวชาญด้านการทำครัว สิ่งเล็กๆ เหล่านี้จึงขยายวงออกไป มีการเรียนรู้จากกลุ่มอื่นด้วยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนกัน การจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวจึงมีการเคลื่อนที่ของความรู้อยู่อย่างช้าๆและเป็นธรรมชาติ

เมื่อข้อมูลหรือสาระความรู้มีมากขึ้นทางกลุ่มจึงหาวิธีจัดเก็บและเผยแพร่ว่ามีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นบ้างเพื่อใครเห็นจะได้นำไปใช้ อาทิ แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดที่ไหนดี หรือมีเมนูอาหารอะไรอร่อยหลายๆ สิ่งหลายๆ อย่างที่อยากจะทำบอกต่ออย่างไม่หวง

นอกจากนั้น ทางชุมชนได้ทำจดหมายข่าวของกลุ่มรักษ์บางคนทีขึ้น วัตถุประสงค์เพื่อเป็นพื้นที่เก็บความรู้และบอกต่อความรู้สู่ผู้อื่น ตลอดจนเพื่อการติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่ม การใช้กระดาษพิมพ์สองสี ขนาด เอ 4 เพียงสี่หน้า (ดูในภาคผนวก ซ) แต่เต็มไปด้วยเรื่องราวและความตั้งใจ มีทั้งสาระและบันเทิงร้อยเรียงอยู่ในนั้น ทำให้เห็นกระบวนการที่เป็นขั้นตอนของการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่มรักษ์บางคนทีนี้

กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวที่ปรึกษาบางคนก็จึงเป็นการรวมตัวของบุคคลที่สนใจร่วมกัน และจากหลายๆ กลุ่มรวมกันเป็นเครือข่ายที่สนใจในเรื่องเดียวกัน แนวคิดของกลุ่มที่ปรึกษาบางคนก็ได้ขยายไปสู่การรวมตัวของกลุ่มอำเภออัมพวา และอำเภอเมือง ซึ่งเป็นอีกสองในสามอำเภอของจังหวัด และมีการหารือกันที่จะขยายการทำงานให้ชัดเจนเพื่อเป็นเครือข่ายของการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามต่อไป

จากการขับเคลื่อนการพัฒนาของกลุ่มที่ปรึกษาบางคนก็ ผู้วิจัยพบว่าหากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นมีการจัดการความรู้ด้วยแล้วจะเป็นการเพิ่มรากฐานทางความคิด การจัดการความรู้อาจมีหลากหลายวิธีการ ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว แต่สิ่งสำคัญคือ ในการจัดการนั้นๆ จะต้องมีคนที่มีความตั้งใจที่ดี ที่รู้จักให้และรับ ปรับและเปลี่ยน ต้องเกิดจากคนที่พร้อมทำงานร่วมกัน คิดร่วมกัน ในที่สุดจากบุคคลจะกลายเป็นกลุ่มคน จากกลุ่มหนึ่งจะกลายเป็นหลายกลุ่ม เป็นเครือข่ายที่ขยายวงกว้างออกไป

ที่ผ่านมาการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการของภาครัฐกิจ ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคม แต่ทั้งนี้สามารถใช้ได้ดีในการจัดการชุมชน และการท่องเที่ยวในชุมชนด้วยเช่นกัน ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลหรือชุมชนจะเลือกใช้วิธีการหรือรูปแบบอย่างไรเพื่อปรับปรุงพัฒนาและเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุดอย่างค่อยเป็นค่อยไป เป็นรูปแบบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ประเด็นการท่องเที่ยวและการจัดที่พักในชุมชน
 ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนคืออะไร คือ ความรู้ที่เกิดจากการลองผิด ลองถูก ทดลองจนได้วิธีการ หรือข้อสรุปในระดับหนึ่ง ที่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ มิใช่เป็นเพียงข้อมูลที่ยังไม่ได้ถูกนำไปใช้ หรือไม่สามารถหาข้อสรุปได้ ทั้งนี้จากความรู้ชุดนั้นจะมีการนำไปใช้ ขยายผล ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาเป็นความรู้ใหม่ๆ ต่อไป

การจัดการท่องเที่ยวที่ปรึกษา นั้น ต้องมีการเรียนรู้หลายอย่าง มีการเรียนรู้และทดลองการให้บริการ การให้ข้อมูล และการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคน เวลา และการแก้ปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ อาจเป็นบทเรียนของคนหนึ่ง และปรับจนเป็นวิธีการที่สามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งสามารถถ่ายทอดไปสู่คนอื่นๆ ได้ด้วย ความรู้ที่ปรากฏในการจัดการท่องเที่ยวแห่งนี้ได้แก่

1. **การวางมัดจำที่พักร** ชาวบ้านที่ให้บริการที่พัก มักประสบปัญหานักท่องเที่ยวจองที่พักแต่ไม่เข้าพัก โดยจะโทรศัพท์เข้ามาติดต่อ และบอกว่าจะเข้าพักในวันนั้นๆ แต่เมื่อถึงวันจริงกลับไม่มา หรือมาแต่กลับพักที่อื่น เพราะที่พักรในจังหวัดนี้มีจำนวนมาก และจังหวัดมีขนาดเล็ก

ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเลือกชมที่พักได้ตามใจจนทั่วบริเวณ แล้วสามารถตัดสินใจเลือกหรือเปลี่ยนที่พักได้โดยง่าย ทำให้เจ้าของบ้านเสียโอกาสที่จะได้บริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าพักจริงๆ เหตุการณ์ในลักษณะนี้เกิดขึ้นเสมอๆ ทำให้ชาวบ้านต้องหาวิธีการที่จะทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเข้าพักอย่างแน่นอนโดยการกำหนดให้มีการวางมัดจำที่พักก่อนวันเข้าพัก ด้วยการโอนเงินผ่านเข้าทางบัญชีธนาคารจำนวนครึ่งหนึ่งของราคาที่พัก เพื่อเป็นการให้นักท่องเที่ยวยืนยันว่ามาพักแน่นอน และหากไม่มาพักทางเจ้าของบ้านจะไม่คืนเงินมัดจำ จึงจะเห็นได้ว่าบ้านพักเกือบทุกหลังจะต้องมีการโอนเงินมัดจำก่อนเข้าพักทั้งสิ้น โดยเฉพาะการเข้าพักเป็นหมู่คณะ ชาวบ้านจะต้องลงทุนเพื่อเตรียมการต้อนรับ ดังนั้นหากไม่มาจะการเตรียมการนั้นจะเป็นการเสียเปล่า แต่ถ้ามาพักบ่อยและคุ้นเคยไว้ใจกัน การมัดจำอาจมีการยกเว้น

แต่ทั้งนี้ยังคงมีนักท่องเที่ยวที่ยินดีให้ยืมเงินมัดจำเนื่องจากได้มาเห็นบ้านหลังอื่นและเกิดความพอใจมากกว่า แล้วตัดสินใจเข้าพักเลยโดยไม่เสียดาเงินมัดจำที่ให้ไว้ เพราะเงินจำนวนนั้นไม่สูงมาก (โดยเฉลี่ยราคาที่พักจะอยู่ที่ห้องละ 900 บาท เงินมัดจำจะเป็น 450 บาท ต่อหนึ่งคืน)

2. การจัดที่พัก ให้นักท่องเที่ยวในชุมชนนี้มีหลายลักษณะ แต่ทั้งนี้จะมีความสอดคล้องกับลักษณะการให้บริการที่พักนั้นๆ เช่นถ้าเป็นแบบโฮมสเตย์อยู่ร่วมกับเจ้าของบ้านจะมีการจัดที่พักในลักษณะเรียบง่าย และเป็นแบบเดิมของเจ้าของบ้าน แต่ถ้าเป็นการจัดที่พักแบบรีสอร์ทหรือโฮมสเตย์กึ่งรีสอร์ทนั้นจะมีอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกหลายอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่สิ่งที่สำคัญและเป็นความรู้พื้นฐานที่ชาวบ้านที่ให้บริการด้านที่พักและต้องคำนึงถึงคือเรื่องของการจัดการห้องอาบน้ำ และห้องสุขา ต้องคำนึงถึงความสะอาดเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ไม่ว่าบ้านพักจะมีลักษณะเป็นเช่นไร จะมีการปรับปรุงเรื่องห้องสุขาเป็นอันดับแรก ซึ่งบางครั้งพบความไม่เข้าใจของชาวบ้านโดยการปรับปรุงมากเกินไปจนขัดกับลักษณะโดยรวมของบ้านและไม่คงเอกลักษณ์ดั้งเดิม จึงทำให้ห้องสุขา และห้องน้ำไม่เข้ากับตัวบ้านก็มี แต่ทั้งนี้มิได้มีผลต่อนักท่องเที่ยวเท่าไร เพราะนักท่องเที่ยวต้องการความสะอาดของห้องสุขาและห้องน้ำเป็นหลัก

3. การให้บริการเรื่องอาหาร มีสองลักษณะคือเจ้าของบ้านเป็นผู้ให้บริการเองคือปรุงอาหารเอง และแบบที่แนะนำร้านค้าให้กับนักท่องเที่ยว ในส่วนที่เจ้าของบ้านต้องปรุงเองนั้นจะเกิดความรู้ด้านการทดลองและคิดเมนูเพื่อให้เป็นที่ประทับใจนักท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้จะไม่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตมากนัก มีการปรับรสชาติไม่ให้เกิดจัด เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ทานเผ็ด และไม่หวานจัดจนเกินไป ชาวบ้านที่ชื่นชอบทานหวานแต่นักท่องเที่ยวไม่นิยมรสหวานเท่าไร แต่ทั้งนี้จะไม่

ทั้งตำรับอาหารเดิม ยังคงอาหารขึ้นชื่อน้ำพริกปลาหู เป็นน้ำพริกกะปิและปลาหูทอด ซึ่งปรุงได้รสกลมกล่อมคงสูตรดั้งเดิมบริการนักท่องเที่ยว

4. การสนทนากับนักท่องเที่ยว การสนทนากับนักท่องเที่ยวเป็นเสน่ห์ที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยว การพูดด้วยภาษาที่สุภาพเป็นกันเองเป็นสิ่งสร้างความประทับใจได้เป็นอย่างมาก การจดจำรายละเอียดและความชอบของนักท่องเที่ยวก็เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งอีกเช่นกัน ถ้านักท่องเที่ยวได้มาพักซ้ำจะประทับใจเป็นอย่างมาก

5. จัดเส้นทางท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องจากการให้บริการที่พัก เพราะเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาพักแล้วจะถามว่าไปเที่ยวที่ไหนได้บ้าง ทางเจ้าของบ้านจะแนะนำที่เที่ยวต่างๆ แต่บางครั้งไม่ชัดเจน จึงต้องมีการสำรวจก่อน ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวในจังหวัดของตน ทดลองท่องเที่ยวด้วยตนเองจัดการเรื่องเวลา จุดแวะชม รวมไปถึงสาระประวัติความเป็นมา ความสำคัญหรือเสน่ห์ของสถานที่นั้นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสนใจและอยากไปเที่ยว

การจัดเส้นทางท่องเที่ยวในจังหวัดนี้สามารถแบ่งได้เป็นสองรูปแบบคือ ท่องเที่ยวทางน้ำและทางบก โดยทางน้ำชาวบ้านจะร่วมศึกษาเส้นทางกับผู้ให้บริการเรือรับจ้าง ทดลองเส้นทางจับเวลา และนำโปรแกรมมาฝากไว้กับเจ้าของบ้านเพื่อให้นักท่องเที่ยวดู ส่วนเส้นทางบกนั้นนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะขับรถไปเองจึงต้องมีการเขียนแผนที่ หรือบอกทางหาจุดสังเกต ให้นักท่องเที่ยวไม่หลงทาง เพราะเส้นทางคดเคี้ยวหลงทางได้ง่าย

1.2 ความสอดคล้องของกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม กับแบบจำลองปลาหู จากการศึกษพบว่า กระบวนการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาหู (TUNA Model: Thai – UNAids Model) อย่างยิ่ง เพราะการเริ่มต้นของกระบวนการจัดการความรู้จำเป็นต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายร่วมกัน นั้นหมายถึงการหา “หัวปลา” ร่วมกันของทุกคน จากนั้นกิจกรรมการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นการเล่าเรื่องราวต่างๆ เช่น การให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างไรจึงจะพอใจ การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว จัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยการปลูกต้นไม้ทดแทน ทำอาหารพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว บอกเล่าเกร็ดประวัติอันสำคัญของท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวทราบ การบอกเล่าเรื่องราว และเทคนิคให้แก่กันนั้นเป็นการเพิ่มขยายองค์ความรู้ในพื้นที่ จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง เปรียบได้กับส่วน “ลำตัว” ของปลา ที่เต็มไปด้วยลูกปลา พร้อมทั้งจะขยายออกมาสู่ผู้อื่นมามาย ใครพบเจอก็สามารถนำสาระดีๆ ไปใช้ได้ การจัดเก็บความรู้ที่เป็นขั้นตอนสุดท้ายมีการจัดบันทึกระหว่างการประชุม และจัดเก็บในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ จัดหมายข่าว เพื่อ

เป็นการบันทึกเรื่องราว และบอกต่อแก่ผู้พบเห็น สอดคล้องอย่างยิ่งกับส่วนของ “หางปลา” ที่ทรงพลัง พร้อมที่จะขับเคลื่อนพลังความรู้ของชุมชนนี้ออกไปอีกไกลแสนไกล

การจัดการความรู้ที่ผู้วิจัยได้ศึกษามานั้น จึงมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาทุ่ทั้งในด้านกระบวนการและการนำไปใช้ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมขยายผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ได้ จะได้ผลผลิตทางความรู้และการปรับพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของชุมชนที่เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถเชื่อมโยงและขยายเป็นโครงข่ายการจัดการความรู้ได้ในอนาคต

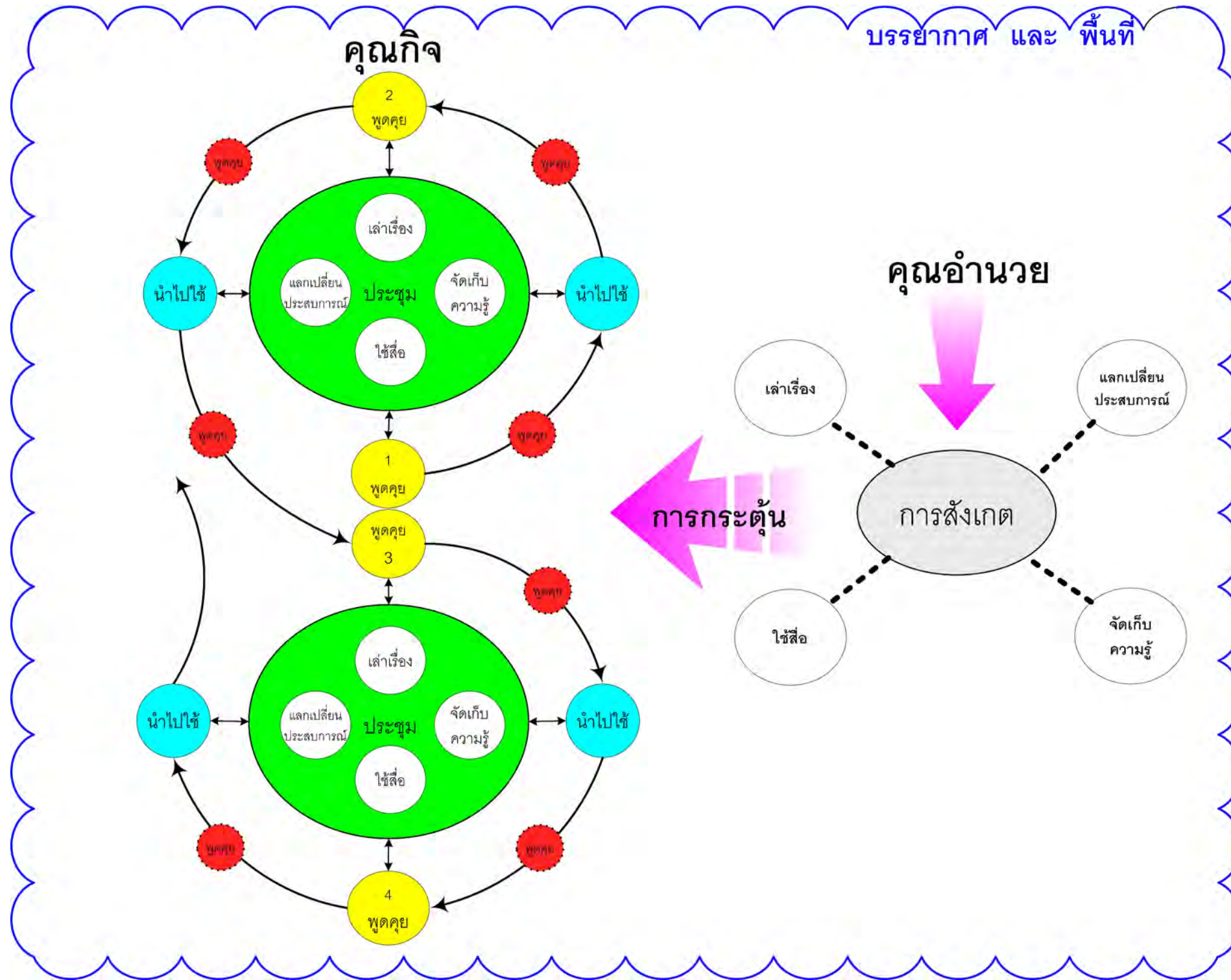
1.3 รูปแบบกระบวนการจัดการความรู้ รูปแบบการจัดการความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัย มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ **ความรู้ คน และกระบวนการ** ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว โดยมีคนเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการต่างๆ และกระบวนการจะเป็นการเชื่อมประสานทั้งสามสิ่งไว้ด้วยกัน

แบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักษางานคน เป็นแบบจำลองที่สังเคราะห์จากกรณีศึกษา เรื่องการจัดการความรู้ในชุมชน : ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงครามนั้น เป็นการสังเคราะห์วิธีการ การดำเนินงาน กิจกรรม และขั้นตอนต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดการวิจัยโดยเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน และมีบุคคลที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการซึ่งอ้างอิงคำเรียกจาก สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) เพื่อให้เข้าใจง่ายและสื่อความหมายได้ชัดเจน

บุคคลที่เป็นคนที่สำคัญที่อยู่ในกระบวนการจัดการความรู้ก็คือคุณกิจ (Knowledge Practitioner) นักกิจกรรม หรือหมายถึงบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติตัวจริง คุณกิจนั้นเป็นบุคคลที่จะต้องมีความตั้งใจจริง มีเวลา และมีจิตใจที่เสียสละ เป็นต้น เพราะคุณกิจจะเป็นบุคคลสำคัญที่ขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ในพื้นที่นั้นๆ ได้

คนที่สองคือคุณอำนวย (Knowledge Facilitator) หมายถึงผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการความรู้ในพื้นที่ ต้องมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ มีความตั้งใจจริง ช่างสังเกตและสามารถเป็นผู้เชื่อมโยงประสานได้ สิ่งที่สำคัญคุณอำนวยจะต้องเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ได้ด้วยเช่นกัน

จากแบบจำลองจะพบว่า สถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม และบรรยากาศ นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญเช่นกัน การเลือกสถานที่ให้เหมาะสมนั้นมีผลต่อกิจกรรมอย่างมาก และบรรยากาศที่เกิดขึ้นในกระบวนการนั้นส่งผลต่อกิจกรรม

แผนภาพที่ 29 แบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักบางคนที่

รูปร่างของแบบจำลองมีลักษณะขดเป็นวงกลมและหมุนวงออกสู่ด้านนอก เป็นการพูดคุยของชาวบ้านหรือคุณกิจผ่านการประชุมต่างๆ ในการประชุมนั้นจะมีการเล่าเรื่องต่างๆ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และบันทึกจัดเก็บเรื่องเล่าความรู้ต่างๆ ผ่านสื่อ

การพูดคุยมีหลายต่อหลายครั้ง อาจพูดเรื่องเดิมหรือต่างออกไป แต่ทั้งนี้เมื่อได้พูดคุยกันแล้วพบว่าสิ่งใดที่เป็นสาระประโยชน์จะนำไปใช้และกลับมาเล่าต่อในการประชุมครั้งต่อไปว่ามีผลเป็นอย่างไร สิ่งนี้จึงเป็นความรู้ที่หมดเวียนกันในกลุ่มในชุมชน หากมีการจัดเก็บและเผยแพร่ผ่านสื่อ ความรู้ก็จะมีการส่งต่อไปยังผู้อื่น เหมือนจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นหนึ่งด้วย

สำหรับคุณอำนวยเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกระบวนการเช่นเดียวกัน คุณอำนวยต้องมีความช่างสังเกตสามารถกระตุ้น และอำนวยความสะดวกในกระบวนการ เล่าเรื่อง แลกเปลี่ยนจัดเก็บ และการจัดทำสื่อของกลุ่มคุณกิจได้เป็นอย่างดี

จากแบบจำลองที่ได้สามารถขยายผลให้เห็นความเชื่อมโยงขององค์ความรู้ ที่ได้มีการนำไปใช้ นอกจากกระบวนการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกำหนดเป้าหมายและนำความรู้ที่ได้มาจัดเก็บจะเกิดขึ้นในกลุ่มรักษารับบางคนที่แล้วนั้น กระบวนการนี้ได้มีกลุ่มอื่นเข้ามาเรียนรู้และนำไปใช้เช่นกัน นอกจากกระบวนการสามารถขยายผลต่อไปได้แล้วนั้น ความรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่มสามารถขยายผลและส่งต่อไปสู่ผู้อื่นที่สนใจ อาจเป็นบุคคลภายนอกก็ได้

2. อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้ หลักการที่สำคัญของแบบจำลองปลาหู (TUNA Model) นั้นจะให้ความสำคัญเรื่อง “องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ว่าการพัฒนาในรูปแบบหรือแบบจำลองจะต้องเกิดจากการปฏิบัติจริง คือองค์กรแห่งการเรียนรู้จะต้องมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม ดังการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยและชุมชนได้เกิดการเรียนรู้โดยผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ประกอบการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งกรอบแนวความคิด ความคิดเชิงระบบ อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติ จนสามารถสร้างแบบจำลองที่เหมาะสม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาหู ทั้งนี้ ยังสร้างให้เกิดแรงบันดาลใจในกลุ่มและชุมชน เพื่อพัฒนาให้เกิดคุณกิจ (Knowledge Practitioner) และคุณอำนวย (Knowledge Facilitator) ของชุมชน อีกทั้งยังทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย ทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้เพิ่มขึ้น กลุ่มต่างๆ มีการเชื่อมโยงกันมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่ม ทำให้เกิดการพัฒนา (ที่ยั่งยืน) ต่อไป

ไม่เพียงแต่แบบจำลองในแต่ละกลุ่มเท่านั้นที่จะมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลา
 ทู ไม่ว่าจะเป็นมิติของการเชื่อมโยง ทิศทาง เป้าหมายและวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ในการ
 พัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มดังเป็นส่วนหัวปลา (KV : Knowledge Vision) และเกิดการ
 แลกเปลี่ยนความรู้จนเกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ในส่วนของตัวปลา (KS : Knowledge Sharing) มี
 การบันทึกและใช้สื่อให้เหมาะสมเพื่อขับเคลื่อนตามส่วนหางของตัวปลา (KA : Knowledge
 Assets) การเชื่อมโยงและกำหนดทิศทางและวิสัยทัศน์ในส่วนของระดับจังหวัด อาทิ แผนพัฒนา
 จังหวัดในเชิงยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวหรือยุทธศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาได้โดยอาศัย
 แบบจำลองการเรียนรู้ แบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักษ์บางคนที่เป็นต้นแบบ เพื่อพัฒนา
 ปรับปรุงองค์กรแห่งการเรียนรู้ระดับจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของ
 จังหวัด อันเป็นส่วนหัวของแบบจำลองปลา และสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดเป้าหมายและ
 วิสัยทัศน์ในระดับอำเภอและชุมชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงที่ต่อเนื่อง ทำให้เกิดรูปแบบการจัดการ
 ความรู้ในแต่ละชุมชนและองค์กรต่างๆ ในชุมชนได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับ
 การดำเนินการและวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มและชุมชน อีกทั้งสามารถเลือกใช้สื่อหรือช่องทางในการ
 สื่อสารได้อย่างเหมาะสมในแต่ละระดับของกลุ่มคน ชุมชน อำเภอ และจังหวัด เพื่อให้เกิดการถ่าย
 โอนความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ออกไปแล้วนำกลับมาใช้ หมุนเวียนจนเกิดเป็นความรู้
 ฝังลึก (Tacit Knowledge) อีกครั้งอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด ดังเซกิโมเดล SECI Model ของ โน
 นากะ (Ikujiro Nonaka) และ ทาเคอุชิ (Takeuchi) เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้ง
 ทำให้เกิดการเชื่อมโยงการจัดการองค์ความรู้ในจังหวัดหรือองค์กรอื่นๆ และขยายวงกว้างออกไป
 นอกจากนั้นแบบจำลองการจัดการความรู้กลุ่มรักษ์บางคนที่ที่ผู้วิจัยได้ศึกษา นำไปสู่การ
 พัฒนาการจัดการความรู้ในระดับประเทศ โดยแต่ละกลุ่มสามารถปรับให้สอดคล้องกับเป้าหมาย
 และวิสัยทัศน์ของกลุ่มได้อย่างเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับการดำเนินการและวิถีชีวิตของ
 จังหวัดนั้นๆ

3. ปัญหาและอุปสรรค

การวิจัยเชิงคุณภาพเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นพบปัญหาในการวิจัย
 ค่อนข้างมาก เพราะต้องอาศัยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องและระยะเวลาในการดำเนินงาน
 ตลอดจนความอดทนและอดสาหัส การลงพื้นที่พบกับชาวบ้านต้องใช้เวลาในการสนทนนาน จึง
 ต้องมีการวางแผนให้พร้อมด้านเวลาและการเดินทาง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดค่อนข้างมาก และใช้
 เวลานาน ส่วนใหญ่เป็นผลสัมภาษณ์ บทสนทนา และการศึกษาสภาพต่างๆ ของพื้นที่ ต้อง

เตรียมการบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างลงพื้นที่ด้วย เพราะหากสะสมข้อมูลไว้มากและเลยเวลาไปนาน อาจทำให้ข้อมูลสูญหาย และได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนตามต้องการ และควรมีการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบด้วย จะได้ไม่สับสน

4. ข้อเสนอแนะ

4.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

4.1.1 จากรูปแบบการจัดการความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากกรณีศึกษา แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการความรู้ในแต่ละวง มีการหมุนของเกลียวความรู้ มีการคุยกันหลายรอบ และการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ และมีการแตกตัวขยายออกไปเป็นเรื่องอื่นๆ ไม่สิ้นสุด ซึ่งคุณอำนวยต้องเกิดขึ้นในทุกๆ วง และค้นหาและจัดพื้นที่ที่คณาจารย์ได้มีโอกาสได้มาพบและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้นหากมีเครือข่ายในระดับต่างๆ เช่น จังหวัด/ ภูมิภาค อาจช่วยได้ ทำให้เกิดตัวกระตุ้นให้เป็นผู้ประสานงานในระดับพื้นที่ และสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่

4.1.2 ควรมีการรวบรวมสื่อต่างๆ ที่ผลิตไว้หรือผลิตสื่อเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น

4.1.3 การศึกษานี้จะสามารถสร้างความตระหนักของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวในอดีตหรือไม่ มีโอกาสใหม่หรือไม่ที่การศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง เพราะการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดจากพลังของชุมชน โดยเริ่มจากเครือข่ายระดับชุมชน จากชาวบ้านระดับจังหวัด ระดับภาคสร้างกันขึ้นมาเองอย่างเช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามนี้ เครือข่ายชาวนา และเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ จึงน่าจะเป็นตัวอย่างที่สำคัญ

4.1 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป การเสนอวิธีการ กระบวนการ ในการเหนี่ยวนำให้เกิดคุณอำนวยในพื้นที่ มีวิธีการใดบ้าง ใครจะเป็นผู้เหนี่ยวนำ และมีกระบวนการใดที่จะสร้างพลังให้กับคุณอำนวยได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถส่งพลังต่อให้กับคุณกิจได้ การเหนี่ยวนำที่จะทำให้เกิดกิจกรรมนั้นควรร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอยู่แล้วดังเช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ซึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้มีโรงเรียนคุณอำนวยแล้ว อาจมีการเปรียบเทียบในแต่ละพื้นที่ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร มีการนำไปใช้ในลักษณะใดบ้าง เป็นต้น

บรรณานุกรม

- คู่มือท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตะวันออก จำกัด (มหาชน), 2549. (พิมพ์ฉบับนี้บนหน้าการใน
อนุสาร อ.ส.ท. พฤษภาคม 2549).
- กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แผนปฏิบัติการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ.
กรุงเทพฯ: บริษัท อัลซ่า จำกัด, 2544.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. Target of Tourism in Thailand 1996-2005 [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ
3 สิงหาคม 2548. เข้าถึงได้จาก http://www2.tat.or.th/stat/web/static_index.php
_____. แผนที่สมุทรสงคราม [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 18 มิถุนายน 2548. เข้าถึงได้จาก
http://www.tat.or.th/thai/map.php?province=65®ion_id=
- กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2543.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สถาบันวิจัยสังคม. การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต และ
พัฒนาสังคมโดยชุมชนมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์, 2547.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
เกษตร ศาสตร์, 2542.
- ชมชื่น สมประเสริฐ. “รูปแบบการเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงานของพยาบาล.” ปรินฎยานิพนธ์
วทด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ, 2542.
- ชยันต์ วรรณระภูติ. “การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ.” ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อ
งานพัฒนา, 22. อคิน รพีพัฒน์ และคณะ, บรรณาธิการ. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและ
พัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็กชเปอร์เน็ต จำกัด,
2548.
- ชาย โพธิ์สิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งฯ, 2550.
- ณัฐชามญช์ สุวิทย์พันธุ์. “การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และแนวโน้มพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ ของนักท่องเที่ยวชาวไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

- ดาเวนพอร์ท โทมัส เอช. การจัดการความรู้. กรุงเทพฯ : เออาร์ บีซีเนส เพรส, 2542.
- ไทยตำบลดอทคอม[นามแฝง]. ข้อมูลทั่วไป [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อเมื่อ 24 มิถุนายน 2548. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=750301>
- นลินี กังศิริกุล. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรียน และ รู้จัก...วังน้ำเขียว. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- นักรบ ระวีการณ และคณะ. คุณลักษณะที่พึงสัมผัสวัฒนธรรมชนบท [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 22 มิถุนายน 2548. เข้าถึงได้จาก [http://www.Home stayfanclub.com/home%20stay%20article/about_home_stay.html](http://www.Homestayfanclub.com/home%20stay%20article/about_home_stay.html)
- นิตยา กนภมกมล. “บ้านพักแรมในชนบทสเปน ตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ ตะวันตก.” วารสาร เมืองโบราณ 29,2 (เมษายน – มิถุนายน 2546) : 139 – 142.
- บดีนทร์ วิจารณ์. การจัดการความรู้สู่ปัญญาปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2547.
- บุญดี บุญญาภิจ และคณะ. การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547.
- ประพนธ์ ผาสุขยี่ด. “การจัดการความรู้สำหรับกลุ่มนักพัฒนารุ่นใหม่ โครงการชุมชนเป็นสุขภาค ตะวันออก.” บรรยายที่เขาสะเมมา ซาเลย์ จังหวัดจันทบุรี, 18 กรกฎาคม 2548. (สไลด์ประกอบการบรรยาย)
- _____ . การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ. กรุงเทพฯ : โยใหม่, 2547.
- ประเวศ วะสี. การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2548.
- ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร. ชุมชนจัดการความรู้. กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ, 2547.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้ : พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2547.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : สถาบันพัฒนาการ สาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา, 2545.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. “การจัดการความรู้ กับการจัดการทางสังคม.” ใน ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้ กับการจัดการทางสังคม, 87. เชียงใหม่ : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม, 2547.
- มัลทิกา ศิริพิศ. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว.” เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อบริหารณาการแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กลุ่ม

- จังหวัดภาคกลางตอนล่าง, 31 สิงหาคม 2548. (อัดสำเนา)
- ยุวณูช ทินนะลักษณ์. ปริศนาแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถีทรรศน์, 2549.
- รชพร จันทร์สว่าง. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจการจัดประชุม.” ใน เอกสารการสอน
ชุดวิชาการจัดการธุรกิจการจัดประชุม หน่วยที่ 1-7 สาขาวิชาวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 12. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, 2546.
- รวีวรรณ ไปรยรุ่งโรจน์. “แนวคิดและแนวทางพื้นฐานในการจัดการ Home stay.” วารสาร
มหาวิทยาลัยศรีสเทียณ 8,1 (มกราคม - เมษายน 2545) : 37 – 46.
- ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. “การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นหน้าที่ของชุมชน.” อนุสาร อ.ส.ท.
42, 5 (ธันวาคม 2544) :113.
- วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2548.
- _____. การจัดการความรู้คืออะไร (นิยามเพื่อปฏิบัติการ) [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม
2546. เข้าถึงได้จาก http://kmi.trf.or.th/Document/AboutKM/About_KM.pdf
- ศศิธร อบกลิ่น. นานาเรื่องรวการจัดการความรู้ปี 2549. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการ
ความรู้เพื่อสังคม, 2549.
- ศิริพงศ์ พยอมแย้ม. “PAR กับการวิจัยเทคโนโลยีการศึกษา.” วารสารทางวิชาการเทคโนโลยี – ทับ
แก้ว. (2547) : 9.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานโครงการ ดำเนินการเพื่อ
กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัย
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540.
- สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. การจัดการความรู้ สู่อนาคตที่ใฝ่ฝัน. [ออนไลน์].
เข้าถึงเมื่อ 22 พฤษภาคม 2548. เข้าถึงได้จาก [http://www.kmi.or.th/autopage/
newkeyword.php](http://www.kmi.or.th/autopage/newkeyword.php)
- _____. ผู้นำการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2550.
- _____. นวัตกรรมจัดการความรู้ โรงเรียนชาวนา : กระบวนการพัฒนานักเรียนชาวนาให้
วัฒนา. กรุงเทพฯ: ,ม.ป.ท., 2548.
- สมบัติ กาญจนกิจ. นันทนาการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

- สมบัติ เชื้อทหาร. “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมู่บ้านทรงไทยปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2547.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. สำนักงานภาค. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 22 มิถุนายน 2548. เข้าถึงได้จาก http://www.vijai.org/Tool_vijai /12/09.asp
- สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : แนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546.
- สินธุ์ สโรบล. การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ชื่อบ้านนามเมือง ลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2549.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- สุวิทย์ จงตระกูลรัตน์. การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับชาวบ้าน. ลำปาง : ฝ่ายการพิมพ์ ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนภาคเหนือ ลำปาง, 2532.
- อคิน รพีพัฒน์ และคณะ. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- Homestay Thailand Organization. สัมมนา Home Stay – การสร้างดัชนีชี้วัดฯ [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 22 มิถุนายน 2548. เข้าถึงได้จาก <http://www.Homestaythailand.org/article.php?id=3>
- Merriam – Webster Online. Merriam – Webster Online Dictionary [Online]. Accessed 1 September 2005. Available from <http://m-w.com/cgi-bin/dictionary?va=Home+stay>
- Petersen, Erik Holm. “การท่องเที่ยวเชิงชุมชน และการจัด Home stay (Community Based Tourism and Home stay).” เอกสารประกอบการบรรยาย ณ ห้องประชุม 5 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ, 27 มีนาคม 2544. (อัดสำเนา)
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. รู้จักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 2 กันยายน 2548. เข้าถึงได้จาก http://ecurriculum.mv.ac.th/elibrary/agriculuture/thaiparks123/thailand_article-1.cfm.htm

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตารางการสัมภาษณ์และเข้าร่วมกิจกรรม

ตารางที่ 4 ตารางการสัมภาษณ์

ลำดับ	วัน/ เดือน/ ปี	บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์	รายละเอียด
1	19 ม.ค. 49	คุณอนงค์ กฤตนันท์	เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์บ้าน เลียนบ่
2	19 ม.ค. 49	คุณบุญส่ง วรกุลบรรเจิด	เจ้าของบ้านเรือแพอัมพวา
3	1 ก.พ. 49	คุณพัชโรดม อุณสูวรรณ	นายกเทศมนตรี เทศบาลอัมพวา อ.อัมพวา
4	10 ก.พ. 49	ตี๋บางพรม	เจ้าของเรือรับจ้าง ท่าเรือบางพรม
5	23 ก.พ. 49	คุณจรรยา เจือไทย	หัวหน้ากลุ่มท่าคา
6	8 มี.ค. 49	คุณสุนี เมธศาสตร์	เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ บ้านริมน้ำ
7	8 มี.ค. 49	คุณทือ นาคะศิริ	เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ คู้งรับลม
8	8 มี.ค. 49	คุณสมพงษ์ ธีรเลิศรัตน์	เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ บ้าน กามเทพ
9	15 มี.ค. 49	ร้านบ้านขนมไทย	ริมคลองอัมพวา
10	20 มี.ค. 49	คุณสุรจิต ชีรเวทย์	ประธานสภาหอการค้า จ.สมุทรสงคราม ณ ร้านเล็กเก๊กฮวย
11	20 มี.ค. 49	อ.นันทวี มุมผล	ร.ร.อัมพวันวิทยาลัย
12	21 มี.ค. 49	ทพ.มานะชัย ทองยัง	ทันตแพทย์สาธารณสุข, ที่ปรึกษา ชมรมท่องเที่ยวฯ สมุทรสงคราม
13	23 มี.ค. 49	คุณชัชฎวัฒน์ มณีศรีขำ	NODE สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (สกว.)
14	27 มี.ย. 49	คุณปกาศิต รอดประเสริฐ	เจ้าหน้าที่อุทยานร.2
15	17 ส.ค. 49	คุณกิตติมา ละลิว	เจ้าของบ้านดาหลา
16	23 ส.ค. 49	คุณถิรดา มีศิลป์	ประธานกลุ่มบ้านริมคลอง
17	25 ส.ค. 49	แม่ค้าริมตลาดน้ำอัมพวา	ตลาดน้ำอัมพวา
18	12 ก.ย. 49	คุณชิตชล คงศรี	ประธานกลุ่มรักษ์บางคนที่

ตารางที่ 5 ตารางเข้าร่วมกิจกรรม

ลำดับ	วัน/ เดือน/ ปี	กิจกรรม	สถานที่
1	27 ก.พ. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มมหาวิทยาลัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น	บ้านแสงตะวัน ต.บาง พรหม อ.อัมพวา
2	28 ก.พ. 49	ประชุมกลุ่มผู้ประกอบการเรือ บ้านท่าคา	ต.บ้านท่าคา อ.อัมพวา
3	21 มี.ค. 49	ประชุมชมรมท่องเที่ยว จ.สมุทรสงคราม	สำนักงานสาธารณสุข อ.อัมพวา
4	5 เม.ย. 49	ล้อมวงระดมสมอง (ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมาย) กลุ่มเจ้าของบ้าน ต.สวนหลวง อ.อัมพวา	ต.บางแค อ.สวนหลวง
5	22 ส.ค. 49	ประชุมชมรมท่องเที่ยว จ.สมุทรสงคราม	สำนักงานสาธารณสุข อ.อัมพวา
6	23 ส.ค. 49	ประชุมกลุ่มบ้านริมคลอง (ทบทวน ตัวเอง มองหาเป้าหมาย)	บ้านริมคลองโฮมสเตย์ อ.เมือง
7	28 ส.ค. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มมหาวิทยาลัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น	บ้านแสงตะวัน ต.บาง พรหม อ.อัมพวา
8	29 ส.ค. 49	ศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวป่าชายเลน คลองช่อง	ต.คลองช่อง อ.เมือง
9	8 ก.ย. 49	ประชุมอุตสาหกรรมจังหวัด	ร.ร.อัมพวันวิทยาลัย
10	12 ก.ย. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที่ เรือกินรี	เรือกินรี
11	19 ก.ย. 49	วางแผนชมรมท่องเที่ยว จ.สมุทรสงคราม	บ้านซิดซด อ.บางคนที
12	25 ก.ย. 49	วางแผนชมรมท่องเที่ยว จ.สมุทรสงคราม (ต่อ1)	บ้านซิดซด อ.บางคนที
13	25 ก.ย. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มมหาวิทยาลัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น (สะท้อนงานวิจัย)	บ้านแสงตะวัน ต.บาง พรหม อ.อัมพวา
14	26 ก.ย. 49	ศึกษาเตาเผาถ่านภูมิปัญญา	บ้านคุณหมึก วัดแก่น จันทร์ อ.อัมพวา

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับ	วัน/ เดือน/ ปี	กิจกรรม	สถานที่
15	5 ต.ค. 49	วางแผนชมรมท่องเที่ยว และชั้นหมาก ทางน้ำ จ.สมุทรสงคราม (ต่อ2)	บ้านชิดชล
16	17 ต.ค. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที	อัมพริเวอร์ไซด์ อ.บาง คนที
17	19 ต.ค. 49	(ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมาย) ล้อมวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง กลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์ บางคนที	บ้านริมคลองโฮมสเตย์
18	30 ต.ค. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มมหาวิชา ลัญญมิปัญญาท้องถิ่น	บ้านแสงตะวัน ต.บาง พรหม อ.อัมพวา
19	15 พ.ย. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที ฝึกฝนคุณลิขิต	บ้านสวนล้านนา อ.บาง คนที
20	29 พ.ย. 49	ค้นหาสื่อและช่องทาง ประชาสัมพันธ์	บ้านชิดชล อ.บางคนที
21	8 ธ.ค. 49	ค้นหาสื่อและช่องทาง ประชาสัมพันธ์ (ต่อ)	บ้านชิดชล อ.บางคนที
22	20 ธ.ค. 49	ประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที ค้นหาสื่อในการจัดเก็บและเผยแพร่ องค์ความรู้	บ้านบางช้าง อ.อัมพวา
23	4 ม.ค. 49	พัฒนาและปรับปรุงสื่อ	บ้านชิดชล อ.บางคนที
24	9 ม.ค. 49	พัฒนาและปรับปรุงสื่อ	บ้านชิดชล อ.บางคนที
25	17 ม.ค. 49	ร่วมกันประเมินสื่อ	บ้านสวนแสงตะวัน อ.อัมพวา

ภาคผนวก ข
รายชื่อสมาชิกกลุ่มต่างๆ

รายชื่อสมาชิกกลุ่มรักษ์บางคนที

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ชื่อบ้าน/ กิจการ
1	คุณภรรณิกา เหลืองเจริญกิจ	บ้านสวนล้านนา
2	คุณฉวีล แสงตะวัน	สวนแสงตะวันโฮมสเตย์
3	คุณชิตชล คงศรี	บ้านชิตชล
4	คุณชุติมา ลีลาสุภาศรี	บ้านกุสุมา
5	คุณดารุณี เต็งเจริญ	บ้านทิพย์สวนทอง
6	คุณถิรดา มีศิลป์	บ้านริมคลองโฮมสเตย์
7	คุณธนศิริ ลือสัตย์	บ้านภิรมย์สัมฤทธิ์
8	คุณธাত্রี ลักยาพร	บางช้างโฮมสเตย์
9	คุณนัยนา บุญทรง	บ้านสวนรัก
10	คุณนิธิวดี ดีประดับ	ดีประดับโฮมสเตย์
11	คุณบุญเลิศ มโนเวชพันธ์	บ้านสวนมโนเวชพันธ์
12	คุณบุญช่วย พระครูถิน	ร้านอาหารพนิดา
13	คุณประยูร กิตติธรรม	ซัพพลายเออร์
14	คุณปัญญา อุดมสวัสดิ์	บ้านสวนพวงทอง
15	คุณพัชวุฒิ พึ่งอำนวย	เรือนสารภี
16	คุณพิลินีย์ มอบสูงเนิน	บ้านเพ็ญแขโฮมสเตย์
17	คุณพีร์นิธิ รัตนพงศ์ระ	ชมรมอนุรักษ์ป่าชายเลน
18	คุณไพโรจน์ ฉิมพาลี	บ้านหึ่งห้อย
19	คุณไพโรจน์ อิมชาติ	เรือกินรี
20	คุณภาณุวัฒน์ สายสนิท	บ้านสายสนิท
21	คุณมณฑิธร ไข่เพชร	ผู้จัดจำหน่ายขนมจีน
22	คุณรัชนีกร สุขเจริญ	บ้านสวนสุขเจริญ
23	คุณลำไย ไชยกิจ	บ้านสวนทรายทอง
24	คุณวิไล ยังวัฒนา	บ้านสวนคุณยาย
25	คุณสมดุลย์ แยมอรุณ	เรือโขคนที่ถาวรวิเวอร์ครูซ
26	คุณสมศักดิ์ คงมี	ลาโกทัยโฮมสเตย์
27	คุณอัศวารวรรณ ศรีทัตพันธ์	บ้านพจนจินดา
28	คุณอัมพร ภิญโญภาวศุทธิ์	อัมพวีร์สอร์ท

รายชื่อสมาชิกกลุ่มบ้านริมคลอง

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
1.	คุณธิรดา มีศิลป์	43/1 หมู่ 6 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2.	คุณชูศรี แก้วแจ่ม	บ้านริมคลอง ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3.	คุณกิ่งแก้ว แก้วบุญชร	21/1 หมู่ 5 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
4.	คุณธนู พลอยมุกดา	26/2 ต.ท่าล้อย อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
5.	คุณจินดา ชื้อตรง	72 หมู่ 11 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
6.	คุณชลิติ ชื้อตรง	72 หมู่ 11 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
7.	คุณบรรจง หัตถ์นาโค	60 หมู่ 6 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
8.	คุณกัลยา สังข์พูล	76/1 หมู่ 11 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
9.	คุณมนน สลະกมล	5 หมู่ 8 ต.คลองเขิน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
10.	คุณสมชาย สกุลลิ้ม	24/2 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
11.	คุณสอน แก้วบุญชร	21/1 หมู่ 5 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
12.	คุณสมชาย สมุทรทองคำ	บ้านริมคลอง ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
13.	คุณพลอย มุกดา	21หมู่ 5 ต.บ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

รายชื่อสมาชิกกลุ่มชาวบ้านตำบลสวนหลวง

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ชื่อบ้าน
1.	คุณท๊อ นาคะศิริ	เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ คุ้มรับลม 7 หมู่ 10 ต.สวนหลวง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
2.	คุณสมพงษ์ ธีรเลิศรัตน์	เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ บ้านกามเทพ 22 หมู่ 10 ต. สวนหลวง อ.อัมพวา จ. สมุทรสงคราม
3.	คุณบุญส่ง เดี่ยวรัตนวรา	บ้านตา-ยาย โฮมสเตย์ 80 หมู่ 2 ต.บางนางลี่ อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

**รายชื่อผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
กลุ่มบ้านริมคลองและกลุ่มรักษ์บางคนที่**

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	กลุ่ม
1.	คุณธิรดา มีศิลป์	กลุ่มบ้านริมคลอง
2.	คุณชิตชล คงศรี	กลุ่มรักษ์บางคนที่
3.	คุณสอน แก้วบุญชร	กลุ่มบ้านริมคลอง
4.	คุณอัศวาวรรณ ศรีทัตพันธ์	กลุ่มรักษ์บางคนที่
5.	คุณไพโรจน์ ฉิมพาลี	กลุ่มรักษ์บางคนที่
6.	คุณไพโรจน์ อิมชาติ	กลุ่มรักษ์บางคนที่
7.	คุณบุญเลิศ มโนเวชพันธ์	กลุ่มรักษ์บางคนที่
8.	คุณสมชาย สมุทรทองคำ	กลุ่มบ้านริมคลอง
9.	คุณกัลยา สังข์พูล	กลุ่มบ้านริมคลอง
10.	คุณธาทวี ลักยพร	กลุ่มบ้านริมคลอง
11.	คุณชูศรี แก้วแจ่ม	กลุ่มบ้านริมคลอง

ภาคผนวก ค
ภาพกิจกรรม

ภาพที่ 7 ภาพชุดล้อมวงระดมสมอง (ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมาย) กลุ่มเจ้าของบ้าน ต.สวน
หลวง อ.อัมพวา วันที่ 5 เม.ย. 49

ภาพที่ 8 การประชุมกลุ่มบ้านริมคลอง (ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมาย) ณ บ้านริมคลองโฮม-สเตย์ อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม วันที่ 23 ส.ค. 49

ภาพที่ 9 ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาท้องถิ่น (สะท้อนงานวิจัย) ณ บ้านแสงตะวัน ต.บางพรหม อ.อัมพวา วันที่ 25 ก.ย. 49

ภาพที่ 10 ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มมักรักษ์บางคนที (ทบทวนตัวเอง มองหาเป้าหมาย)
อัมพริเวอริไซต์ อ.บางคนที วันที่ 17 ต.ค. 49

ภาพที่ 11 ภาพชุดล้อมวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง กลุ่มบ้านริมคลอง และกลุ่มรักษ์บางคนที่
ณ บ้านริมคลองโฮมสเตย์ วันที่ 19 ต.ค. 49

ภาพที่ 12 ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที ฝึกฝนคุณลิขิต ณ บ้านสวนล้านนา อ.บางคนที วันที่ 15 พ.ย. 49

ภาพที่ 13 ภาพชุดการประชุมประจำเดือนกลุ่มรักษ์บางคนที ค้นหาสื่อในการจัดเก็บและ
เผยแพร่องค์ความรู้ ณ บ้านบางช้าง อ.อัมพวา วันที่ 20 ธ.ค. 49

ภาพที่ 14 ภาพชุดการร่วมกันประเมินสื่อ ณ บ้านสวนแสงตะวัน อ.อัมพวา วันที่ 17 ม.ค. 49

ภาคผนวก ง
กลุ่มรักษ์บางคนที่

ใบสมัคร
สมาชิกชมรมการท่องเที่ยวสมุทรสงคราม
กลุ่มรักษ์บางคณทิ

ข้าพเจ้า (นาย/ นาง /นางสาว _____ นามสกุล _____ ตำแหน่ง เจ้าของ ผู้จัดการ

ชนิดกิจการ _____ ชื่อกิจการ _____

สถานที่ตั้ง เลขที่ _____ หมู่ที่ _____ ถนน _____ ตำบล _____

อำเภอ _____ จังหวัด _____ โทรศัพท์ _____

ขอสมัครเข้าเป็นสมาชิกชมรมการท่องเที่ยวสมุทรสงคราม กลุ่มรักษ์บางคณทิ ยินดีปฏิบัติตาม

เงื่อนไขของชมรมทุกประการ

ลงชื่อผู้สมัคร _____

(_____)

ความเห็นของประธานชมรม

_____ ยินดีรับ

ลงชื่อประธานชมรม _____

(_____)

ป้ายชี้แจงทำความเข้าใจ ในห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยว
บ้านชิดชล กลุ่มรักษ์บางคนที

ไม่อนุญาตให้นำอาหารคาว-หวาน
ของขบเคี้ยวและเครื่องดื่มเข้าห้องพัก

Foods & Beverage are not allow.

เพื่อป้องกันกลิ่นตกค้างและมด หรือแมลงรบกวน

ไม่อนุญาตให้เคลื่อนย้าย
อุปกรณ์ทุกชนิด

Please not move any assets.

เพื่อป้องกันความเสียหาย

ปิดไฟ และเครื่องปรับอากาศเมื่อออกจากห้อง

Turn off the lights and air conditioner when leave out.

เพื่อช่วยชาติ

ไม่อนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยงเข้าห้องพัก
Pets in the room are not allow.

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ปกเพิ่มข้อมูลกลุ่มรักษ์บางคณที

แพ็คเกจท่องเที่ยว รับ – ส่ง ถึงบ้านพัก

ทางหัวสายที่ 1 หลังอาหารเช้า เวลา 8.30 น.

วัดบางกุ้ง วัดบางแค่น้อย วัดกุฎมรินทร์กุฎทอง วัดประดู่
ทานอาหารกลางวัน ก๋วยเตี๋ยวเรือ กาแฟโบราณ

สายที่ 2 หลังอาหารเช้า เวลา 8.30 น.

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก วัดเจริญฯ โบสถ์คริสต์
ทานอาหารกลางวัน ดอนหอยหลอด

สายที่ 3 เริ่มเวลา 16.00 น.

เริ่มต้นจากวัดบางกุ้ง วัดบางแค่น้อย ตลาดน้ำงามเงิน ชมหนึ่งห้อง

สายที่ 4 ไหว้พระ 9 วัดทางบกสายที่ 1 หลังอาหารเช้า

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก บ้านช้าง บ้านเบญจรงค์ วัดจุฬามณี อุทยานร.2 สวน
ผลไม้ สวนไม้ดอก

สายที่ 2 เวลา 15.30 น.

วัดเจริญฯ บ้านเบญจรงค์ วัดจุฬามณี บ้านหนึ่งห้อง

สายที่ 3 เวลา 15.30 น.

วัดบางกุ้ง วัดบางแค่น้อย วัดกุฎมรินทร์กุฎทอง ตลาดน้ำงามเงิน บ้านหนึ่งห้อง

สายที่ 3 ไหว้พระ 9 วัดเส้นทางพิเศษคลองโคกช่วงน้ำมาก หลังอาหารเช้า

ชมป่าชายเลน ชมวิถีชีวิตชาวประมง ดูการล่องอวนปลากระบอก นั่งเรือชมป่า
แสม ลำพู โกงกางและนกทะเล รับประทานอาหารกลางวันบนกระทง

ช่วงน้ำแห้ง

ชมป่าชายเลน ถีบกระดานเก็บหอยแครง ชมการเลี้ยงงูแสมลงภู่นองนางรม นั่ง
เรือวิ่งบนเลน ดูลิงแสม ทานอาหารทะเลสดบนฝั่ง

ภาคผนวก จ
กลุ่มบ้านริมคลองไฮมสเตย์

ภาพที่ 15 ข้อปฏิบัติของกลุ่มบ้านริมคลองโฮมสเตย์

ภาคผนวก ฉ
แบบบันทึกความรู้ และชุมชนความรู้

แบบบันทึกความรู้

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วันที่.....

ประเด็น (เรื่องเกี่ยวกับอะไร)

.....
.....

แหล่งข้อมูล (ใครพูด)

ชื่อ - นามสกุล.....

ที่อยู่ "บ้าน....."

เลขที่..... หมู่.....

ตำบล.....

อำเภอ.....

โทร.....

เรื่องเล่า (พูดอะไร)

.....
.....

ประเด็น (เรื่องเกี่ยวกับอะไร)

.....
.....

แหล่งข้อมูล (ใครพูด)

ชื่อ - นามสกุล.....

ที่อยู่ " บ้าน....."

เลขที่..... หมู่.....

ตำบล.....

อำเภอ.....

โทร.....

เรื่องเล่า (พูดอะไร)

.....
.....

ประเด็น (เรื่องเกี่ยวกับอะไร)

.....
.....

แหล่งข้อมูล (ใครพูด)

ชื่อ - นามสกุล.....

ที่อยู่ " บ้าน....."

เลขที่..... หมู่.....

ตำบล.....

อำเภอ.....

โทร.....

เรื่องเล่า (พูดอะไร)

.....
.....

ตารางที่ 6 ชุมความรูู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษ้างบางคณที และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
<p>แหล่งข้อมูล</p> <p>คุณไพโรจน์ ฉิมพาลี บ้านหึ่งห้อย เลขที่ 57/2 หมู่ 6 บางชันแตก</p> <p>ประเด็น</p> <p>สิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วม รายได้เสริมให้เด็ก ปลูกพืชลำพู ต้นจาก</p>	<p>เรื่องเล่า</p> <p>สมาชิกกลุ่มของเราเป็นเด็กๆ ให้ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม บ้านเรามีหึ่งห้อยเยอะ บอกเด็กๆ ว่าถ้าอยากให้มีคนมาเที่ยวเยอะๆ เทียวมากๆ ก็อย่าไปทำลายสิ่งแวดล้อม ช่วยกันปลูกต้นลำพูให้มากๆ ตอนนีให้เด็กๆ หาต้นลำพูอยู่ริมฝั่งตามแม่น้ำลำคลองตามชนิดสวน มาใส่ถุง ใส่กระดาษมาเก็บมาปลูกที่บ้าน จะได้เพิ่มปริมาณต้นลำพูให้มากๆ ได้เป็นแหล่งที่อยู่ของหึ่งห้อยไม่เกิน 2 ปี หึ่งห้อยก็มากเกาะ ให้ รักษาสิ่งแวดล้อมไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง รักษาความสะอาดแม่น้ำไม่ให้สกปรก ในแม่น้ำถ้ามีสิ่งสกปรกหึ่งห้อยก็ไม่มาวางไข่ หึ่งห้อยก็จะน้อยลง เลยให้เด็กๆ ในกลุ่มช่วยเผยแพร่เพื่อนๆ รักษาสิ่งแวดล้อม เก็บขยะตามสวน ถูบปุ๋ย กล๋องนม เพื่อให้บ้านเราสะอาด เป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม ทำมาประมาณ 6 เดือน มีสมาชิกที่บ้านประมาณร่วมโครงการบ้านหึ่งห้อยวิสาหกิจ 10 คน บ้านหึ่งห้อย น้ำตาลเลี้ยงปลากะพง กุ้งขาว กุลาดำ ก้ามกาม เด็กๆ มาจากลูกหลานสมาชิก 8 -10 ขวบเด็กประถม บางที่จ้างไปถอนต้นลำพู เก็บไว้ที่บ้าน แล้วขายนักท่องเที่ยว 20 บาทถอนหน่อจากชนิดสวน</p> <p>พันธุ์ต้นกล้า เพาะได้ใหม่ ได้เพาะที่คลองโคน โกงกาง ลำพู แสม ของเกษตรจังหวัด ไปขอได้ ป่าไม้ ชายเลน เกษตรจังหวัด มาให้ปลูกเสริม ลูกลำพูมันจะลอยน้ำไป นำมาปลูกจะขึ้นแต่ช้า ถอนรากเล็กๆ ซ้อนขึ้นมา อย่าให้รากแก้วขาด 1 ลูกที่ลอยน้ำเม็ดนับไม่ถ้วน ปลูกได้หลายต้นแยกทีละต้น ก่อนเพาะให้เนื้อเน่าก่อน ลูกที่หล่นเป็นลูกที่แก่จัด</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษางานคณทิ และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>เด็กค่าถอน 5 บาท ต้องรู้จักวิถีถอน</p> <p>ลูกจากนี้ก็เพาะ ปลูกเล่น ไล่กระถาง ขายนักท่องเที่ยว โกงกาง ก็ขายได้</p> <p>ลูกจากตกลมาแ่ๆ งอกหมด ต้องเอามาเหยียบดินให้หัวโผล่ หน้อยขึ้นทุกต้น ดินแห้งก็งอก</p>
<p>แหล่งข้อมูล</p> <p>พีชมพู</p> <p>อัครารวรรณ ศรีทัดพันธุ์</p> <p>บ้านพจนจินดา</p> <p>ปากคลองบางน้อย</p> <p>อ.บางคณทิ</p> <p>จ.สมุทรสงคราม</p> <p>ประเด็น</p> <p>ที่จอดรถ</p> <p>วิถีชุมชน</p>	<p>เรื่องเล่า</p> <p>ที่จริงแล้วเริ่มมา เปิดร้านอาหาร นักท่องเที่ยวมาทานกาแฟ ถามว่าบ้านมนเเวษพันธ์อยู่ตรงไหน เขาเปิดเน็ตมา ลืมจดเบอร์ มา เข้าไม่ถูก เราก็ไม่รู้ว่ข้างในมีอยู่เต็ม เลยเริ่มขับรถเข้าไปดู แพนก็รู้จักหมอมานะชัย ได้ไปช่วยงานวิจัยกับเขาส่วนหนึ่ง เรื่องท่องเที่ยวบางคณทิ ก็เลยมาเริ่มทำ</p> <p>เรื่องที่จอดรถ บ้านคนที่ชอบพอให้จอดได้ ตอนหลังเขาปลูก ต้นไม้ไม่ให้จอด ถามว่าเสียค่าจอดให้หรือเปล่า จะเสีย แต่เขา ไม่เอา เขาคงอยากเป็นส่วนตัวมากกว่า เจ้าหลังเป็นโรงเก็บไข่ เขาให้จอดได้ บอกให้เขาคิดค่าจอด แต่เขาก็ไม่เอา แต่ก็จอดได้ จอดได้ 2-3 คัน รวมรถเขาด้วย</p> <p>นักท่องเที่ยวก็มีคนส่งมาให้เยอะ แต่ก็ไม่ได้เอาเพราะ นักท่องเที่ยวที่มาแบบ จอดรถสามก่าวไม่ถึงบ้านก็ไม่เอา</p> <p>จะอธิบายยังงใ ให้เขาเปลี่ยนใจ ในบ้านมาดูพอใจชอบ แต่เห็น เขาไม่พอใจเรื่องที่จอดรถก็ไม่สามารถโน้มน้ำวอะไรเพราะเขาก็ ห่วงรถเขา</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษ์บางคนที และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>ลักษณะบ้านช้อด้อยเป็นตึก แต่ช้อดคือยูริมคลองลงเล่นน้ำได้ ลูกค้ำก็เป็นนักศึกษา คนที่เริ่มทำงานใหม่ๆ เพราะราคาไม่แพงมาก ส่วนมากก็ทำอาหารกินเอง หรือซื้อที่ชุมชนทำมาขายก็ทำให้กระจายรายได้ด้วย</p> <p>เล่นน้ำเด็กเล่นน้ำอันตราายใหม่ บางคนก็ไม่เล่น บางคนก็กลัวว่าน้ำไม่เป็นก็บอกอย่าลง ส่วนใหญ่เล่นตรงบันได บางคนก็ไม่กล้าลงมองว่าสกปรก ทำกระชังปลาเป็นตาข่ายล้อม โครงเหล็กมีตาข่าย ยังไงก็ไม่ไหล ช้างในกุ มีพื้นด้วย ย้ายไปไหนก็ได้ ปากกระชังก็มีท่อนไม้ให้จม</p> <p>การเดินทางนั้นสะดวกสำหรับมารถเมล์ สองทอดถึง เราก็ดูแลแบบสวมวิญญาณเด็ก เหมือนเพื่อน</p> <p>ปัญหาที่เจอตรง แต่ไม่ต้องมีรถก็มากได้</p> <p>มาเรียนรู้กับเรา เรียนรู้ชุมชน</p> <p>นักศึกษาแพทย์เน้นที่ชุมชนชนบท มาจุดนี้เรียนรู้อะไรหลายอย่าง ตัวพี่ก็ให้ข้อมูล ชาวบ้านก็พูดคุยทักทาย คนตกุ้งเยอะ ก็เป็นวิถีอีกอย่างหนึ่ง เข้ามาซักผ้าล้างจาน คนก็สนใจ น้ำคลองก็ทำอะไรได้หลายอย่าง ตักใส่ตุ่ม คนใช้ไม่มากจนน้ำเสีย บางบ้านก็ใช้อาบน้ำ แต่บางบ้านก็มีห้องน้ำ</p> <p>อยากให้ทางจังหวัดควบคุมให้ทุกคนเรื่องระบบบำบัดจากบ้าน</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษางานคณทิ และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>ใช้วิธีของม.เกษตร ที่ไม่แพง สอนวิธี อาจไม่ต้องใช้ถังบำบัด Z หลายหมื่น แต่ใช้วิธีเลี้ยงจุลินทรีย์ก็ได้ ยังไม่มีการกระจายให้ทุกคนได้รู้จริงๆ อนาคตนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะๆ น้ำอาจเสียได้</p> <p>เรือบรรทุกน้ำเสีย ไม่ทราบว่าเป็นจริงหรือเปล่า ผู้ว่าตามไปดูปรากฏว่าไม่ใช่ ว่าเป็นเรือบรรทุกหิน ชาวบ้านสงสัยแต่ก็ไม่แน่ใจ เห็นแล่นๆ แล้วเรือก็ลอยขึ้นๆ จะบรรทุกหินได้อย่างไร เรือลำใหญ่มีเรือลากมา ใช้เครื่องสูบลูกดันออกได้น้ำ บางครั้งมาปล่อยแค่วัดช่องลมแล้วลากกลับ</p>
<p>แหล่งข้อมูล คุณธাত্রี ลักยพร เรือมะเปรียง</p> <p>ประเด็น ความประทับใจที่ เศรษฐกิจของอัมพวา ดีขึ้น เรื่องของเรือและท่าเรือ</p>	<p>เรื่องเล่า</p> <p>เดิมที่อัมพวาเงียบเหงา เคยมาเที่ยวกับครอบครัวไม่รู้จะไปไหนดี ไม่มีที่แม่แต่นั่งคุย แต่ก็ยังเห็นว่าเมืองนี้สวยงามอยู่ บรรยายภาคที่ดี ก็ชอบเลยมาหาบ้านเช่า ที่อัมพวาบ้านโทรมมาก ราคาถูกเดือนละ 100-200 บาท ดั้งนั้นรายได้ไม่พอให้เจ้าของบ้านซ่อมเก็บทั้งปีก็ไม่พอให้ซ่อม คนอยู่ก็ไม่มีเงินซ่อม บ้านจึงโทรมไม่สามารถทำอะไรได้ จึงมาคิดว่า 1. ทำอย่างไรให้เขาอนุรักษ์บ้านไว้ได้ 2. สร้างเศรษฐกิจ ให้มีรายได้ เมืองเกิดมาอีกครั้งหนึ่งเศรษฐกิจดีขึ้น เลยคุยกับนายกบ้านบาง ชาวบ้านบาง ทุกคนอยากทำตลาดน้ำจริงแต่ไม่มีใครกล้าลงมือคนแรก ได้แต่จ้องรอกัน สุดท้ายเราก็เลยทำ ชื่อเรือมะเปรียงเนี่ยเป็นลำแรก ตอนซื้อมาก็โดนเขาหลอก เรือรั่ว น้ำท่วม แต่ก็คนก็คิดว่าเป็นคนบ้าไปหรือเปล่า รวณนักหรือไง ใครจะมาเที่ยวอัมพวา ใครจะมาดูหิ่งห้อย ผมมีกรรมอยู่อย่างเร็วร้อนมา 10 ปี ครั้งล่าสุดจอดที่ตลาดยายโก่ เรือมันจะจม ก็เลยไปขึ้นคานเสียไปเกือบ 2 แสน</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษ้างานคณทิ และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>ก็ย้ายที่จอด มาจอดหน้าอำเภอก็มีปัญหา ทุกวันนี้จอดที่หัวแหลม อัมพวา มีนวด ระยะเวลาที่ผ่านมาก็ภูมิใจว่ามันเกิดได้จริง พยายามสารพัดอย่าง และคิดว่าเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นคนจุดประกาย สร้างเศรษฐกิจ อาจจะต้องเจ็บตัวหน่อย แต่พอเกิดขึ้นได้ก็ภูมิใจ</p> <p>ชื่อเรือมะเปรียง มีที่มาจากผลไม้ชนิดหนึ่ง ลูกของมันเหมือนกะหรี่ปั๊บ แดงๆ คล้ายๆ ลูกอัมพวา ลูกอัมพวานี้คือลูกมะม่วง แต่ก็ไม่ใช่มะเปรียง จึงไปค้นอีกครั้ง มะเปรียงมีจริงๆ โบราณเรียกบุรารัมภา ส้มแขก ก็ใช่ เหมือนถั่วแปบ ใครรู้จักกล้วยเต่ากินรักษาตับ</p> <p>ปัญหาก็มีหลายอย่าง ปัญหาที่จอดเรือในคลอง ผมเคยเขียนเป็นรายการให้นายก</p> <p><u>ความคิดเห็นที่ 1</u> แต่เขาก็บอกว่าจะนอกเหนืออำนาจ ต้องให้กรมเจ้าท่า หรืออำเภอ มาจัดการ เคยทำสถิติไปให้เหมือนกันนักท่องเที่ยว 4,000 กว่ารายก็บอกว่าเปื้ออัมพวาแล้วนะ ปากต่อปากบอกว่าดีแต่มาถึงติดที่อัมพวาไม่ประทับใจ ทำเรือมีมากเกินไป มีท่าใหญ่ 5 ท่า บ้านใครบ้านมันก็ทำ บ้านใดมีความปลอดภัยบ้างหรือเปล่า นายกควรประสานงานกับภาครัฐ ให้ช่วยได้เพราะมีผลกระทบกับการท่องเที่ยวโดยตรง</p> <p><u>ความคิดเห็นที่ 2</u> มีอยู่ครั้ง我去ลงเรือปากคลองอัมพวา ที่ท่าแห่งหนึ่ง น้ำขึ้นและเชี่ยวมาก ทางท่าไม่ได้ให้ใส่ชูชีพบนบกก่อน</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษาร่างกาย และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>ตัวยังไม่ได้ใส่ชุดชีพ เรือก็จอดแน่นมากหลายลำ ต้องลงทางหัวลงไป ถ้าหลุดตกลงไปก็จะอันตราย</p> <p><u>ความคิดเห็นที่ 3</u> เสนอว่าเขาเรือมาจอดไว้แถววัดก็ได้แหล่งท่องเที่ยวทางวัดอีกแห่งหนึ่ง วัดบางลี่ก็ได้ วัดภุมรินทร์ก็ได้ เรือที่จะจอดในคลองไม่ให้จอด ให้จอดที่วัดแล้วโทรศัพท์ติดต่อกัน หน้า艇ปล่อยวางไม่ให้จอด เรือใหญ่ให้กำหนดจุดจอด ให้ไปส่งที่ไหน จอดเฉพาะเรือใหญ่</p> <p><u>ความคิดเห็นที่ 4</u> ที่หน้าอำเภอมีศาลาอยู่หลังหนึ่ง แวะไปทำห่วงให้จอดเรือก็ยังดี เพราะจะได้ไม่ต้องวิ่งขึ้นมากล้งบนเสา</p> <p><u>ความคิดเห็นที่ 5</u> คิดว่าปัญหาเกี่ยวกับเรือนี้มี 2 ส่วน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กอดท่าไม่ยอมปล่อย แต่ละคนจะล็อกท่าไม่ยอมปล่อยกันทุกบ้าน มีตั้ง 10 กว่าท่า ที่อื่นจะเกิดก็ห้ามเขาอีก ขายตัวกัน ต้อนนักท่องเที่ยวกันเหมือนโรงเกลือ ไม่ยอมร่วมมือกันเพราะนายท่าเสียผลประโยชน์ 2. ปัญหาการจอดเรือ ถ้าจอดต่อพ่วงยาวๆ นี่อันตราย ต่อพ่วงโค้งๆ นี่อันตราย ต้องมีหลักมีเสายึด <p>ขอเพิ่มเติมว่า ทุกคนมุ่งไปที่หึ่งห้อย แต่ถ้าเป็นไปได้อ่ามีกิจกรรมอื่นเพิ่มขึ้นมา เป็นกิจกรรมวัฒนธรรม ดนตรีไทย โขน ทานอาหารพื้นบ้าน โทรมาก่อนจะได้เตรียมให้</p> <p><u>ความคิดเห็นที่ 6</u> มีโครงการเรือข้ามหมากทางน้ำแห่งทางเรือต่างชาติชอบ เตรียมรายละเอียดเกี่ยวกับริ้วขบวนไว้แล้ว แต่ติด</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษ้างานคณทิ และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>ปัญหาเรื่องสถานที่ อยากรู้บ้านทรงไทยริมน้ำ จะมีการเลี้ยง แขกแบบบุฟเฟ้ คอกเทล ออกบูธอาหารโบราณ ตอนเย็นก็ สามารถพักโฮมสเตย์ได้ <u>ความคิดเห็นที่ 7</u> หรืออาจมีการแต่งหมวกก็ได้</p>
<p>แหล่งข้อมูล อ.บุญเลิศ มโนเวชพันธ์ บ้านสวนมโนเวชพันธ์ อ.บางคนที่ จ.สมุทรสงคราม</p> <p>ประเด็น เกร็ดประวัติศาสตร์</p>	<p>เรื่องเล่า</p> <p>เราอยู่กันสองคนตายาย ลูกๆ ไปทำงานกรุงเทพ บ้านอยู่มาเป็น ร้อยปีแล้ว ก็เลยปรับปรุง ลูกๆ ก็เห็นว่าบ้านเราตึ่นะ เห็นเขาเปิด โฮมสเตย์กันฝรั่งนิยม เราน่าจะเปิดบ้าง มานี้ๆ ดูก็ดี โฮมสเตย์ เราเป็นจังหวัดนำร่องจะบ้านกำนันรัชก็ดี จะได้เผยแพร่จังหวัด เรา จดหมายมาถึงเราเนี่ย จำชื่อถึงเราเนี่ยอำเภอบางคนที่ แต่ จังหวัดสมุทรสาคร มันน่าน้อยใจ แต่บุรุษไปรษณีย์ก็ส่งถูก</p> <p>เคยไปประชุมที่บ้านท้ายหาด คุยกันกับท่านผู้ว่าฯ วรเกียรติ ถึง ว่าท่านนายกฯ ทักซิณมาประชุมนขมมัน ถามว่าอยากจะได้ อะไรบ้าง ก็บอกว่าอยากจะทำตลาด บอกว่าเอาสี่ให้ทหารมา ชุด วันรุ่งขึ้นก็มีโทรศัพท์มานัด คอยสืบโง่งนทหารก็ไม่มา สักครู่ โทรมาบอกว่า ท่านผู้ว่าฯ คอยหน่อยนะครับต้องขอโทษด้วย ผม ไปผิดเมือง ผมไปสมุทรสาคร ทหารไปคุยกับผู้ว่าสมุทรสาครว่า จะมาตลาดตามท่านนายกตั้งแต่เรื่องหึงห้อยนั้นไม่เกี่ยวนะ ผู้ว่าสมุทรสาครเลยรู้ว่านั่นมันที่ไหน ต้องเป็นสมุทรสงคราม ไม่ใช่สมุทรสาคร ถึงได้รู้เรื่องกัน เรื่องนี้ท่านผู้ว่าเล่าให้ฟังว่า น้อยใจมาก เมืองของเราเป็นเมืองอับ</p> <p>ผมก็น้อยใจเวลางานสำคัญ สื่อมวลชนก็ลงข่าวกันเป็นกระจุก</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษ์บางคนที และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>เชียงใหม่บ้าง ที่อื่นบ้าง ที่มีรายได้มาก ให้มีเศษๆ มาทางเรา บ้างก็คงจะดี ก็คิดว่าเปิดโฮมสเตย์ก็เปิด แต่จะได้มากได้น้อย นั่นอีกเรื่องหนึ่ง แต่แล้วก็เป็นไปในทางที่ดี เราก็เอาเข้าไปไว้ในเวปอยู่</p> <p>แนวคิดนี้ฝรั่งเขามาโฮมสเตย์มาศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชนบทนั้นๆ เขามีเงินมากๆ เขาไปพักรีสอร์ตแพงๆ ดีๆ แต่ไม่ได้ความรู้ แยกที่มาพักจึงจะเน้นในเรื่องนี้ ผมเน้นเรื่องเกี่ยวกับพันธุ์พืช การขยายพันธุ์พืช แต่แยกที่มาจริงๆ จะสนใจเรื่องนี้สัก 10 เปอร์เซ็นต์ น้อยมากจะถามต่อมะม่วงยังงี้ แต่เราก็ยังทำอย่างนั้นอยู่ พวกที่เขาจะมาศึกษาผมจะบอกว่าโฮมสเตย์นี้คือแหล่งวิชาความรู้ด้านการเกษตร คุณอยากได้อะไร ผมจะให้เท่าที่ผมมีผมไม่มีผมก็ไม่ให้</p> <p>ความตั้งใจของเขาส่วนใหญ่จะมาตลาดน้ำอัมพวา มาดูหิ้งห้อย ส่วนเราจะไปให้เขาก็ตอนกินข้าว เย็นๆ เนี่ย อย่างเช่นถามให้ความรู้ บังคับให้ความรู้ไปเลย ผมถามว่าผลไม้ประจำชาติของเราคืออะไร รู้ไหม ถ้าคุณรู้ก็แล้วไปถ้าไม่รู้ก็จะบอกให้ มาที่นี้จะได้ความรู้กลับไปหนึ่งอย่าง ผมตั้งใจอย่างนั้น บางคนก็บอกไม่รู้ ผมก็เลยเล่าประวัติยี่ดียว ที่ลงมติกัน 18 ชาติก็คือมังคุด</p> <p>ก็เล่าตลกบ้างไม่ตลกบ้าง เกร็ดประวัติศาสตร์ เช่น ที่ดูจากทีวี วิชาญ เครื่องามเล่าว่าปลายอยุธยา ฝรั่งโปรตุเกสที่อยู่อินเดียมา 4 ปีเก่งเรื่องมะม่วงเพราะอินเดียมีมะม่วงเยอะ มาอยุธยา มีมะม่วงเยอะก็พูด mango แมงโก้ เจอลูกกลมๆ ก็ไม่รู้ถามอะไร</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษ์บางคนที และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>คนไทยบอกมังคุด ฝรั่งเศสบอก แมงโก้ คนไทยบอกมังคุด ฝรั่งเศสก็ เถียงกันไปเถียงกันมา คนไทยบอก แมงโก้สันติน ฝรั่งเศสฟังไม่รู้ว่าเป็น คำหยาบ เลยเรียก mangosteen (แมงโก้สทิน) ตั้งแต่นั้นมา อันนี้ก็ไม่ได้ชวนหัวอ้างอิงได้จากจดหมายเหตุกรุงศรี</p> <p>หรืออีกเรื่องที่บ้านมีมะนาวลูกใหญ่เป็นมะนาวพันธุ์ใหม่เกษตร เขาค้นพบได้ 4-5 ปีนี้ จึงไปขอชื่อโปรดเกล้าฯ ว่ามะนาวสิรินธร ท่านก็ให้ ก็คือต้นมะนาวสิรินธรหรือมะนาวเจ้าฟ้า นกที่บึง บอระเพ็ดคล้ายนกขุนทอง ค้นเป็นนกพันธุ์ใหม่ก็เลยโปรด พระราชทานให้ชื่อนกเจ้าฟ้า หรือปูพบที่ตากก็ขอ พระราชทานเป็นปูเจ้าฟ้า ของพระเทพฯ ท่านจึงมีหลายอย่าง ที่ บ้านมีกล้วยน้ำว้า มีมาพระเทพไปตรวจโรงเรียนชายแดน ปรากฏว่าเด็กต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน จึงบอกกล้วยน้ำว้าเนี่ยมี ประโยชน์เขาวิจัยมาแล้วว่าดีให้โรงเรียนไปปลูก แต่ก็เฉยๆ กัน ท่านเลยให้เพาะแล้วไปแจกทั่วประเทศ ที่บ้านก็ได้มา จำปีก็มี จำปีสิรินธรพบในป่าที่ลำพูน</p> <p>สรุปพระเทพมีชื่อ 1.จำปี 2.นก 3.ปู 4. มะนาว 5.กล้วยน้ำว้า มี ตั้ง 5 อย่าง อาจมีอีกก็ได้แต่ผมไม่รู้ อันนี้ใครมาก็จะพยายาม บอกเขาไปให้เขาได้ความรู้</p> <p>เคยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครพานักศึกษาปริญญาโทมา และมีจดหมายขอเชิญผมเป็นวิทยากรพิเศษ ผมก็ยินดีและ เตรียมเรื่องไว้ 3-4 เรื่องไม่ทราบว่าเขาจะสนใจเรื่องอะไร ผม ถามก่อนว่าเขาู้ไหมว่าทำไมประเทศไทยต้องมีครุฑในเอกสาร ราชการ เขาไม่รู้ผมก็เลยบอกว่า ที่มาเริ่มจากรัชกาลที่ 4 ดูนวง</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษางานคณทิ และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>ตัวเองว่าจะไม่ได้เป็นกษัตริย์จึงออกผนวช และศึกษาหลายศาสตร์มาก ไปพบประวัติศาสตร์ตอนหนึ่งของอินเดียที่ว่า พระอินทร์ได้มอบให้พญาครุฑเป็นใหญ่บนบกป่าหิมพาน พระนารายณ์เป็นใหญ่ภาคมหาสมุทร แต่ก็ทะเลาะกันมานาน จึงนึกได้ว่าพระอินทร์ให้ช่วยกันดูแลให้สัตว์โลกอยู่เย็นเป็นสุข ต่อมาจึงมาสาบานร่วมกันว่าเราจะไม่ทะเลาะกัน ทุกชาติจะเกิดมาเป็นมิตรกัน ก็เลยเห็นพระนารายณ์ขี่ครุฑไปไหนมาไหน</p> <p>อันนี้ก็เอามาจากวิษณุ เครื่องามที่สมัยนายกฯชวน หลีกภัย สร้างเวื่อนารายณ์ทรงสุบรรณ รายละเอียดอยู่ในหนังสือเรื่อง นารายณ์ทรงสุบรรณ ไม่ได้พูดมาลอยๆ อ้างอิงได้</p> <p>อันนี้ก็ต่อเรื่องที่รัชกาลที่ 4 ได้มาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ก็นึกย้อนไปที่ประวัติศาสตร์ว่าพระนารายณ์กับครุฑนั้นสัญญาจะเป็นมิตรกันไปทุกชาติ ตอนนี่พระรามก็มาเกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดินไทยแล้ว เห็นว่ารามากันทุกพระองค์เลย แล้วเพื่อนซี้ที่สาบานว่าจะเป็เพื่อนกันทุกชาติหายไ้ไหน ท่านก็เลยกำหนดครุฑเป็นตราแผ่นดิน พอลงชื่ออะไรประทับตราครุฑคู่กันไป เป็นของใหญ่ของประเทศตลอดไป</p> <p>คณะที่มาฟังก็ประทับใจ บ้างก็ไม่ทราบ ก็ชมว่าอาจารย์เก่ง ผมไม่เก่งหรอกก็เอาเขามาอีกที</p> <p>อีกอันก็ประวัติ ร.2 หรือค่ายบางกุ้ง อันที่จังหวัดเขาลงไม่ละเอียด ค่ายบางกุ้งนี้สร้างตั้งแต่สมัยพระเจ้าเอกทัศแล้วก็</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มรักษ์บางคนที และกลุ่มบ้านริมคลอง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2549	
แหล่งข้อมูล	รายละเอียด
	<p>ร้างไป พอพระเจ้าตากกู้ชาติได้ ท่านฉลาดมากเห็นคนจีนแห่มาเมืองไทยมากมาเป็นทหาร แกไม่ได้เอาทหารจีนไว้ที่กรุงธนบุรีเลยแต่เอาไว้ที่ค่ายบางกุ่ม กลัวคนไทยจะเข้าใจผิดว่าพระเจ้าตากยึดเมืองไทยแล้วเดี๋ยวทหารไทยจะรบกับทหารจีน ไม่มีใครบอกไว้แบบนี้</p>
<p>แหล่งข้อมูล คุณไพโรจน์ อิมชาติ เรือกินรี</p> <p>ประเด็น</p>	<p>เรื่องเล่า จิตรกรรมฝาผนังที่วัดอัมพวัน ที่มีภาพมดผูกคอตาย บนเป็นต้นมะขาม สันนิษฐานว่าจิตรกรคงเครียดจึงแอบวาดที่มุมเป็นเส้นด้ายเล็กๆ ลากออกมา มีมดแดง กิ่งก้าน ออกมา</p> <p>จุดนี้เป็นจุดเล็กๆ น้อยๆ ที่เก็บไว้เล่าให้นักท่องเที่ยวได้ทราบและสะท้อน กลับไปคิด แล้ววาดได้เหมือนมาก ลื่นห้อยด้วยนะ</p>
<p>แหล่งข้อมูล อ.บุญเลิศ มโนเวชพันธ์ บ้านสวนมโนเวชพันธ์ อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม</p> <p>ประเด็น เกิร์ตประวัติศาสตร์</p>	<p>เรื่องเล่า อันนี้จะเล่าอีกจะเป็นการเสียเวลาหรือเปล่า</p> <p><u>ความคิดเห็นที่ 1</u> ไม่เสียเวลาเลย เจริญอาจารย์เล่าต่อเลยคะ</p> <p>อันนี้ก็เมืองสมุทรสงครามมีชื่อเล่นว่า เมืองสามน้ำ สามนา บอกเขาไปเขาจะได้จำและคิดว่าที่ไหนกัน เพราะบางคนไม่เคยรู้เลย เป็นเรื่องตื้นๆ เอง มีนาข้าว นาเกลือ นาทุ่ง น้ำจืด น้ำเค็ม น้ำกร่อย เป็นเมืองสามอำเภอด้วย</p> <p>เมืองปากแม่น้ำมีสามเมือง ปากน้ำ มหาชัย แม่กลอง ทำไมมาเปลี่ยนชื่อเป็น สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ก็จะสามารถว่าทราบกันใหม่ถ้าไม่ทราบก็จะเล่าให้ฟัง</p>

ภาคผนวก ช
แบบประเมิน

แบบประเมินความพอใจจากโครงการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ ประกอบงานวิจัยเรื่อง
การจัดการความรู้ในชุมชน : ด้านที่พักในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว
จังหวัดสมุทรสงคราม

คำชี้แจง

1. แบบประเมินนี้เป็นแบบประเมินเพื่อรวบรวมความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เพื่อประเมินความพอใจจากการมีส่วนร่วมในการวิจัย เรื่องการจัดการความรู้ในชุมชน : ด้านที่พักในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นโครงการวิจัยประกอบการศึกษา ในระดับปริญญาโทของ นางธัญพร วณิชฤทธา คณะศึกษาศาสตร์ ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งนี้เป็นการประเมินโครงการในด้านเนื้อหา กระบวนการ และสื่อที่ได้รับจากโครงการ

2. แบบประเมินนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แสดงระดับความคิดเห็น โดยเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความคิดเห็น ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน ตามประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

ส่วนที่ 2 กรอกความคิดเห็นเพิ่มเติม

ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความกรุณาท่านพิจารณา กรอกแบบประเมิน เพื่อผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาสรุปและนำเสนอในงานวิจัยต่อไป

แบบประเมินความพอใจ
การมีส่วนร่วมในการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้

ประเด็นคำถาม	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	มาก	ปานกลาง	น้อย	
1. เนื้อหาข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับมีความเหมาะสมเพียงใด				
2. วิธีการนำเสนอข้อมูลของผู้วิจัยผ่านการพูดคุยและการใช้สื่อ (สิ่งพิมพ์ วิดีโอ และอื่นๆ) มีความเหมาะสมเพียงใด				
3. การใช้สื่อในกิจกรรมต่างๆ มีความเหมาะสมเพียงใด				
4. การเข้ากลุ่ม ร่วมกิจกรรมของผู้วิจัยมีความเหมาะสมเพียงใด				
5. การสนทนาค้นหาข้อมูลในชุมชนมีประโยชน์เพียงใด				
6. กิจกรรมเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) มีประโยชน์เพียงใด				
7. กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีประโยชน์เพียงใด				
8. กิจกรรมการเรียนรู้และเลือกหาสื่อที่จะใช้ในกลุ่มมีความเหมาะสมเพียงใด				
9. สื่อที่ได้ (จดหมายข่าว) มีความสวยงามเพียงใด				
10. ขนาดของสื่อ มีความเหมาะสมเพียงใด				
11. เนื้อหาของสื่อ มีความเหมาะสมเพียงใด				
12. ขนาดของตัวหนังสือ มีความเหมาะสมเพียงใด				
13. ภาพประกอบ มีความเหมาะสมเพียงใด				
14. ท่านมีความพอใจในสื่อเพียงใด				
15. สื่อที่ได้มีประโยชน์ในการนำไปใช้เพียงใด				

ความคิดเห็นเพิ่มเติม

ขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงที่ให้ข้อมูล
ฉันทพร วณิชฤทธา

**แบบประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองที่สังเคราะห์จากกรณีศึกษา
เรื่องการจัดการความรู้ในชุมชน : ด้านที่พักในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว
จังหวัดสมุทรสงคราม**

คำชี้แจง

1. แบบประเมินนี้เป็นแบบประเมินเพื่อรวบรวมความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ในการประเมินความสมเหตุสมผลของแบบจำลองที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ขึ้นจากกระบวนการวิจัยในชุมชน เรื่องการจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านที่พักในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงคราม

ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความกรุณาท่านพิจารณา แสดงความคิดเห็นต่อแบบจำลอง เพื่อผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาสรุปและนำเสนอในงานวิจัยต่อไป

2. แบบประเมินนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แสดงระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดของแบบจำลอง

ส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3. ระดับคะแนนที่กำหนดในแบบประเมิน มีความหมายดังนี้

5	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับมาก
3	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับน้อย
1	หมายถึง	เห็นด้วยในระดับน้อยที่สุด

ส่วนที่ 1 แสดงระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดของแบบจำลอง

เมื่อท่านได้พิจารณาแบบจำลองที่สังเคราะห์จากกรณีศึกษา เรื่องการจัดการความรู้ในชุมชน : ด้านที่พักในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงครามแล้ว โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความคิดเห็น ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน เพื่อเป็นการแสดงความคิดเห็นต่อแบบจำลองตามประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
	5	4	3	2	1
1. การวางตำแหน่งขององค์ประกอบต่างๆ ในแบบจำลองมีความเหมาะสม					
2. แบบจำลองมีการเรียงลำดับ / ความต่อเนื่อง เชื่อมโยง เป็นขั้นตอน					
3. แบบจำลองสามารถแสดงให้เห็นถึงบทบาทของคุณกิจ					
4. แบบจำลองสามารถแสดงให้เห็นถึงบทบาทของคุณอำนวย					
5. แบบจำลองสามารถแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบในกระบวนการจัดการความรู้					
6. แบบจำลองสามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน					
7. แบบจำลองมีความสอดคล้องกับกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา					
8. แบบจำลองที่สังเคราะห์ได้จากกระบวนการวิจัย มีความสมเหตุสมผล					
9. แบบจำลองมีความเหมาะสมในการนำไปใช้					

ส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ

(.....)

ผู้ประเมิน

ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการประเมินแบบจำลองที่
สังเคราะห์จากกรณีศึกษาในครั้งนี้

นางฉันทพร วณิชฤทธา
นักศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาคผนวก ซ
จดหมายข่าว

สารท่องเที่ยว

กลุ่มรักษ์บางคนที

จดหมายข่าวราย 2 เดือน

กลุ่มรักษ์บางคนที

ฉบับที่ 1 เดือนมีนาคม - เมษายน 2550

แวะพักทಾಯ

สวัสดีพี่น้องชมรมท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มรักษ์บางคนทีทุกคน ก่อนอื่นต้องขออวยพรถึงพี่ของพวกเรา ลักเล็กน้อย กลุ่มรักษ์บางคนที เป็นกลุ่มของพี่น้อง ที่อยู่ในย่านอบ บางคนทีจังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีความต้องการที่จะรวมกลุ่มกัน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอบางคนที และจังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มของเราก่อตั้งขึ้นเมื่อ 28 ก.ค. 48 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 28 ท่านแล้ว มีทั้งกลุ่มบ้านพัก เรือ ร้านอาหารและอื่นๆ เรามีวัตถุประสงค์ร่วมกันว่า จะเป็น เครือข่ายแบบเอื้ออาทร ร่วมมือและเอื้อเพื่อ ชึ่งกันและกัน กิจกรรมหลักของเราคือการประชุมประจำเดือน เพื่อเป็นการพูดคุย แลกเปลี่ยนและพัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มของเรามีโครงการ อีกหลายอย่างที่เราจะช่วยกัน เพื่อการพัฒนาและสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ๆ จดหมายข่าวฉบับนี้ก็เป็นกิจกรรมหนึ่งของเราเช่นกัน

จดหมายข่าว "สารท่องเที่ยว กลุ่มรักษ์บางคนที" ฉบับปฐมฤกษ์นี้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวม และเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้อันมีค่า โดยเฉพาะเรื่องของการท่องเที่ยวที่อยู่ในท้องถิ่นของเรา เพื่อให้เป็นประโยชน์ แก่พี่น้องและผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญเพื่อ เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ดีต่อ สื่อสารถึงกัน ระหว่างพวกเราอีก ทางหนึ่งด้วย

สำหรับฉบับนี้เพื่อให้สอดคล้องกับเทศกาลปลา ซึ่งเป็น กิจกรรมประจำปีของจังหวัด ที่ได้ผ่านไปเมื่อวันที่ 8-17 ธันวาคม 2549 จึงขอนำเสนอเรื่องราวสาระเกี่ยวกับปลา เมนูปลา และ แนะนำโปรแกรมท่องเที่ยวทางน้ำตามรอยเสด็จประพาสต้น สำหรับ นำเสนอแก่นักท่องเที่ยว และด้วยภาพปริศนาแวะพักทಾಯ ปิดท้ายด้วย ภาพกิจกรรมและตอบคำถามที่นักท่องเที่ยวมักจะถาม เมื่อมาเที่ยว ที่จังหวัดสมุทรสงครามในถ้ำมรกต-ตบไป

ท้ายนี้ถ้าหากใครมีเรื่องราวหรือข่าวสาร ที่อยากจะบอกกล่าวกัน สามารถติดต่อกับบก.ได้โดยตรง

แนะนำสมาชิก

จากที่เกริ่นในตอนต้นว่ากลุ่มรักษ์บางคนทีมีพี่น้อง สมาชิกหลายท่าน ส่วนนี้จึงขอแนะนำพี่น้องของเราว่ามีใครกันบ้าง

คุณกระฉิก	เทื่องเจริญกิจ	บ้านสวนฉัตรนา	064-8003240
คุณฉวี	แสงตะวัน	สวนแสงตะวันโฮมสเตย์	034761066
คุณสุติมา	ลีลาสุภาศรี	บ้านกุสุมา	089-4826144
คุณชิตชล	คงศรี	บ้านชิตชล	081-3198663
คุณดารุณี	เด็งเจริญ	บ้านกัทย์สวนทอง	034-730095
คุณถาวร	วิมวังตระกูล	อัมพรวินเวอรี่ไซด์	081-2554188
คุณถิรดา	มีศิลป์	บ้านวิมลสองโฮมสเตย์	089-1702904
คุณธนศิริ	ลีลลลล	บ้านวิมลที่สี่ฤกษ์	034-730205
คุณอาตรี	ถักยพร	บ้านกษेत्रิเยศที่ชัยเฉลิมเมือง	081-5649057
คุณนัยนา	บุญทรง	บ้านสวนรัก	081-2668717
คุณนิยติ	ดีประดับ	ดีประดับโฮมสเตย์	081-1703011
คุณบุญเลิศ	มโนเวชพันธ์	บ้านสวนมโนเวชพันธ์	034-738234
คุณบุญช่วย	พระครูถิน	ร้านอาหารพนิดา	086-1664973
คุณประชูร	กิตติธรรม	ชีพหลายเออร์	081-8271538
คุณปัญญา	อุดมสวัสดิ์	บ้านสวนพวงทอง	034-761110
คุณพัชราณี	อ่อนสุภาณี	เรือนสาวกี	081-7943525
คุณพิลลีนีย์	มอญสูงเนิน	บ้านเพ็ญแข	089-2581854
คุณพีรณี	รัตนพงศ์วระ	ชมรมอนุรักษป้าชายเสน	089-1777942
คุณไพโรจน์	ฉิมพาลี	บ้านที่จ้อย	089-5325024
คุณไพโรจน์	อัมชาลี	เรือกินรี	081-8361726
คุณภาณุวัฒน์	สายสนิท	บ้านสายสนิท	086-7619960
คุณฉนเศียร	ไช้เพชร	ผู้จัดจำหน่ายชมชื่น	087-0276366
คุณวิรัชนิกร	สุชเจริญ	บ้านสวนสุชเจริญ	034-762744
คุณสำเวย	ไชยกิจ	บ้านสวนทรายทอง	089-5072073
คุณวารยา	คชชีพ	บ้านเรือนไทย	081-9301326
คุณวีไล	อัญชิตมา	บ้านสวนคุณชาย	089-0278659
คุณสมศุลย์	อัมมยุณ	เรือโซคนที่อ่าววีเวอร์ครูซ	088-0686228
คุณสมศักดิ์	มิ่ง	ลาไปทัยโฮมสเตย์	089-8054500
คุณอัศวารวรรณ	ศรีหัตถพันธ์	บ้านพจนจินดา	081-3087378

จดหมายข่าวกลุ่มรักษ์บางคนที

36 หมู่ 6 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โทร. 08 6758 2354

บรรณาธิการ : ถิศราวรรณ ศรีหัตถพันธ์

กองบรรณาธิการ : กลุ่มรักษ์บางคนที

ที่ปรึกษา : อัญพร วนิชฤทธา

วัตถุประสงค์ กลุ่มรักษ์บางคนที:

- เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวให้ครบวงจรและยุติธรรม
- สนับสนุนการพัฒนาสังคมทุกรูปแบบในบางคนที
- ฟื้นฟูสร้างเสริมและจรรโลงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่ดีงาม ให้แพร่หลายสืบไป

สาระสาระ โดย นงนิตย์

ดีใจจังคะที่น้องลิ้นจี่ได้มาพบกับพี่น้องทุกคน ในมุมสาระสาระนี้เหมือนน้องลิ้นจี่ขอเป็นตัวแทน เก็บสาระดี ๆ ในอำเภอบางคนทีของเราหรือระแวกใกล้เคียงในสมุทรสงคราม มาฝากกันนะคะ

เป็นที่รู้กันดีแล้วว่าจังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดในประเทศไทย มีเพียงสามอำเภอเท่านั้นคืออำเภอเมือง อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที แต่ละอำเภอก็มีลักษณะโดดเด่นไม่แพ้กันเลย อำเภอบางคนทีและอัมพวา จะมีผลผลิตเหมือนกัน คือ มะพร้าว กุ้ง

ส้มโอ ลิ้นจี่ แต่อัมพวาจะไม่มีทั้งพื้นที่ เพราะเป็นน้ำกร่อย แล้วอำเภอเมืองก็มีปลาทูแสนอร่อย ว่าแล้วก็นึกขึ้นมาได้เมื่อไม่นานมานี้ ที่อำเภอเมืองหรือที่เรียกกันติดปากว่า แม่กลอง เขามีเทศกาลกินปลาทูกัน ถ้าอย่างนั้นขอนำเรื่องราวเกี่ยวกับปลาทูมาฝาก กันดีกว่า

ปลาทูหน้าอกคอกหักอันเป็นสัญลักษณ์ ที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสมุทรสงครามของเรา และเดือนที่จะกินปลาทู

ให้อร่อยที่สุดก็เดือน พ.ย.-ม.ค.ที่ผ่านมา ตั้งใจผู้ให้บริการที่พิกทุกคน คงไม่มีใครพลาด ที่จะรีบรองผู้เขียนด้วยเมนู ปลาทู ที่หลากหลาย ไม่น้อยกว่า 90 ชนิด

มีใครรู้ไหมว่าปลาทูแม่กลองมีลักษณะเด่นอย่างไร ปลาทูที่อร่อยจะเป็นปลาทูสด และเป็นปลาชนิด "ลิ้น" เรียกว่าปลาทูโป๊ะ (แต่น้อยคนนักที่จะได้ชิมของอร่อย อยากรู้ ถ้าไม่ได้มาลิ้มที่นี่) ปลาทูโป๊ะ เป็นปลาทูที่อร่อยที่สุดเพราะโป๊ะปล่อยปลาให้เข้าไปติดอย่างช้าๆ ทำให้ปลาไม่ตกใจ และค่อยๆ ขึ้นมาปลาก็ตาย ปลาจะไม่เครียด เนื้อจะอร่อย มีกลิ่นมัน ปลาชนิดนี้ จึงดีที่สุด

ที่เรียกกันปลาทูลิ้น หรือปลาลิ้น เพราะหากแบ่งปลาทูตามแบบบ้านเรา จะมี 2 แบบคือ ปลาลิ้นและปลาขาว ปลาลิ้นจะหากินในน้ำตื้น อาหาร ธรรมชาติ เนื้อนุ่ม หวาน มันหอม และปลาขาว จะหากิน ในน้ำลึก เนื้อแข็งกว่า มันน้อย หนึ่งหนักกว่า ถึงแม้ขนาดจะ ไม่ใหญ่เพราะเป็น ปลาทูสาว เรียกว่าจิวแต่แจ้วก็แล้วกัน

หม่อมของดีบ้านเรานี้คงทำให้คนต่างถิ่น หลายคน อิจฉาเอาเป็นว่าถ้ามีโอกาสเที่ยวที่นี้อย่าลืมมาเสวย เมนูปลาทู อร่อยๆ

ข้อมูลอ้างอิง: คนแม่กลอง สุวจิต ชิววर्थ

เรื่องเด่นเดือนนี้ โดย มะพร้าวแก้ว

เรื่องเด่นเดือนนี้เป็นแนวคิดเด็ดๆ ของอ.บุญเลิศ มโนเวชพันธ์ ว่าจะจัดทำสวนต้นไม้ ผลไม้ต่างๆ เป็นแนวคิดเชิงอนุรักษ์ สืบสาน ต้นไม้แปลกพันธุ์หายาก ซึ่งเป็นต้นไม้ ผลไม้ แก่แก่ประจำจังหวัดหรือต้นไม้ ผลไม้ ประจำประเทศ จะพยายามปลูกและขยายพันธุ์ ให้เป็นแปลงสาธิต เพื่อให้ลูกหลานไว้ดูต่อไป ต้นไม้ต่างๆ ที่อ.บุญเลิศพูดถึงได้แก่ ต้นอัมพวาหรือต้นมะเบี๋ียง เป็นไม้แก่แก่ที่มีดอกอยู่บริเวณลำต้น ต้นมะพูด มะเบี๋ียง มะเกลือ ราชพฤกษ์ และอื่นๆ อีกมากมาย

สวนเมืองนาวา พังมะเบี๋ียง

กลเม็ด เคล็ดลับ

หากจะพูดคุยกับนักท่องเที่ยวนักชมนาน อาจารย์บุญเลิศแนะนำให้เล่าเกร็ดประวัติศาสตร์เล็กๆน้อยๆด้วยจะช่วยให้น่าสนใจ และถ้าอยากจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวประทับใจ คุณถาวรแนะนำให้ทดลองเที่ยวดูก่อนจะได้สัมผัสประสบการณ์ตรง และนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมได้อย่างดี

แนะนำโปรแกรมท่องเที่ยว

ในฐานะที่จังหวัดสมุทรสงครามของเรามีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ และน่าสนใจมากมาย แต่หลายคนอาจนึกไม่ออกว่าจะแนะนำโปรแกรมท่องเที่ยวอะไรให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม ตรงนี้จึงขอแนะนำโปรแกรมท่องเที่ยวทางน้ำ ซึ่งเป็นการเดินทางโดยใช้เรือที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ตั้งแต่ 10-20 คน

โปรแกรมตามรอยเสด็จประพาสต้น ค้นหาประวัติศาสตร์ไทย ไปชมหุ่นดินสอพอง

08.00 น.	ออกจากที่พักหลังจากทานอาหารเช้า
09.00 น.	แวะนมัสการหลวงพ่อดโต วัดอินทาราม
11.00 น.	ถึงวัดประตู่ และกินกล้วยเดี่ยวสูตรดั้งเดิม พร้อมอาหารมากมาย
12.00 น.	ชมโบสถ์ในดินเหนียว วัดบางกุ้ง
13.00 น.	วัดบางแค่น้อย
13.30 น.	นั่งพักผ่อนที่อุทยาน ร.2
14.30 น.	เดินทางกลับที่พัก

“ดอกบรู๊ตร้อยหล่นโบ
เหตุใดในวัดประตู่
โบตามกาลเวลา”
ดอกแล้วดอกเล่า
จึงไม่เสื่อมทรม

วัดประตู่ สันนิษฐานว่าเดิมเป็น สำนักสงฆ์ ที่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่า มีแกนไม้ประตู่ ด้านหนึ่ง เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมยาวขนาดเท่าใบลาน ใช้เป็นที่อัด ใบลานที่จารเสร็จ แต่ปัจจุบันทางวัดได้ต่อเติมและ นำไปติดตั้งไว้ที่ศาล เรียกว่า ศาลเจ้าพ่อประตู่

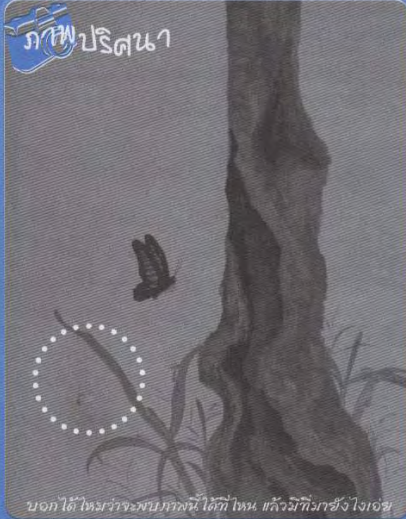
เจ้าอาวาสชื่อพระมหาสุรศักดิ์ อดีตสกลไป๋ ท่านเจ้าอาวาสได้คิดริเริ่มสร้างพิพิธภัณฑ์และบ้านหุ่นดินสอพอง โดยปั้นเทพที่อยู่ในอุโบสถก่อน ต่อมาก็นำรูปพ่อใหญ่ ซึ่งมีลูก คนเก่าแก่ของวัดและปั้นต่อมาทุกวัน ปัจจุบันมีหุ่นดินสอพองที่สร้างมาเป็นรูปฝ่าแผ่นดินจีน แมนาค ผีเรือน รูปเกจิอาจารย์ต่างๆ ได้แก่หลวงปู่แจ่ม หลวงปู่เอียง หลวงปู่เพี้ยน อดีตเจ้าอาวาสวัดประตู่ หลวงพ่อคงวัดบางกะพ้อม หลวงปู่ยายวัดช่องลม หลวงปู่ใจวัดเสด็จ หลวงปู่หยอดวัดแก้วเจริญ หลวงปู่แก้ว วัดพวงมาลัย หลวงปู่เนื่องวัดจวงมาณี สมเด็จพระธีรญาณมุนี และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จ ประพาสต้นที่วัดนี้เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 ทำครั้นเสวยเช้าที่วัดและพบหลวงปู่แจ่มซึ่งเป็นหมอนามนตรีรักษาโรค ที่วัดแห่งนี้มีต้นเสเดาประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นต้นไม้ที่รัชกาลที่ 5 ได้ผูกเรือพระที่นั่งเมื่อคราวเสด็จประพาสต้นด้วย

ปลาหูช้างใบจาก

- ✖ เลือกปลาหูชางาสด
- ✖ ล้างให้สะอาด ล้างไส้ให้เรียบร้อย
- ✖ นำใบจากล้างบ้าน เลือกขนาดที่ใหญ่หน่อย
- ✖ ตัดให้ยาวกว่าตัวปลาเล็กน้อย
- ✖ ล้างและเช็ดให้สะอาด
- ✖ นำปลาวางลงบนใบจาก หุ้มให้มิดตัวปลา
- ✖ กลัดด้วยไม้กลัด
- ✖ เตรียมเตาถ่าน
- ✖ นำปลาลงย่าง คอยกลับบ่อยๆให้ไหม้
- ✖ เมื่อสุกจะได้กลิ่นหอมเหมือนขนมจากเลยที่เดียว
- ✖ ได้แล้วปลาหูช้างใบจาก
- ✖ กินกับน้ำพริกกะปิคลองโคน
- ✖ กับผักดิบหรือผักต้มก็อร่อย

ภาพปริศนา

บอกได้ไหมว่าจะพบภาพนี้ได้ที่ไหน แล้วมีที่วางขังใจเจอ

ภาพยนตร์

เด็กๆ จากโครงการของแอมเวย์ ก็มาเรียนรู้ที่บางคนที

18 ธ.ค. 49 ELANCO มาถึงมณฑล และชมสวนส้มโอ

ซิปที่แม่น้ำสะ

'JGSEE มาฉลองปีใหม่ 12 ม.ค. 50

ชมสาธิตการปั้นดินหอมมะลิ สินค้าOTOP ของหมู่บ้าน

ถามมา - ตอบไป

ใครมีคำถามที่คาใจ ที่มีนักท่องเที่ยว หรือใครๆ หลายคนถามแล้วยังหาคำตอบไม่ได้ สามารถส่งคำถามและหาคำตอบได้ที่นี้ค่ะ

ถาม: ทำไมหิ้งห้อยถึงมีแสง

ตอบ: หิ้งห้อยจะมีอวัยวะทำแสงที่เป็นปล้องอยู่ที่ส่วนท้องด้านล่าง แสงจะเกิดจากสารลูซิเฟอรินที่อยู่ในอวัยวะทำแสง ทำปฏิกิริยากับออกซิเจน มีเอนไซม์ลูซิเฟอเรสเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา และมีสารออกซิโนซิน ไคโรฟอสเฟตให้พลังงานทำให้เกิดแสง เรียกว่ายิวว่ามีปฏิกิริยาเคมีที่อวัยวะทำแสงของหิ้งห้อย ทำให้เกิดพลังงานเป็นแสงที่เราเห็นกัน

ถาม: จะชมหิ้งห้อยได้มากในช่วงเวลาใด

ตอบ: หิ้งห้อยจะมีจำนวนมากในฤดูฝน ยิ่งเวลาหลังฝนตกมีความชื้นสูง จะมีหิ้งห้อยมาก แต่ถ้าอยากเห็นหิ้งห้อยชัดๆ ชมในวันที่เป็นข้างแรม มีแสงจันทร์น้อย จะเห็นหิ้งห้อยส่องแสงสวยงาม

บอกข่าว ประชาสัมพันธ์

ชมโบราณที่สวนส้มโอ
ที่สวนส้มโอ มณฑล 300 ปี
จากสวนส้มโอ มณฑล 300 ปี

สภาท่องเที่ยว กลุ่มรักษ์ชาวฉะเชิงเทรา

ชมรมท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มรักษ์บางคนที

36 หมู่ 6 ตำบลบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โทร. 08 6758 2354 และ 08 1319 8663

กรุณาส่ง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นางธัญพร วณิชฤทธา
ที่อยู่	116 ถนนวงศ์ฤทธิ ตำบลห้วยจรเข้ม้า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000 โทรศัพท์/โทรสาร 034 257164
ที่ทำงาน	116 ถนนวงศ์ฤทธิ ตำบลห้วยจรเข้ม้า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000 โทรศัพท์/โทรสาร 034 257164 E-mail : thanyapornt@yahoo.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2543	สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ เอกภาษาอังกฤษ จากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ จังหวัดกรุงเทพฯ
พ.ศ. 2551	สำเร็จการศึกษาปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2542 - 2543	เลขานุการกรรมการผู้จัดการ บริษัทบางกอกเวิลด์เทค จำกัด
พ.ศ. 2543 - 2544	เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดซื้อต่างประเทศ บริษัท NEC Technology ประเทศไทย
พ.ศ. 2545 - 2547	วิทยากรฝ่ายฝึกอบรม บริษัทแฮนด์คิดส์ จำกัด ในเครือสำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช
พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน	วิทยากรอิสระด้านกระบวนการจัดการความรู้
พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ วิชาภาษาอังกฤษ โรงเรียนมารีย์อุปถัมภ์ จังหวัดนครปฐม